ISSN:1307-1785

Eğitişim Dergisi

www.egitisim.gen.tr

Yıl 23, Sayı 90 / Nisan 2026

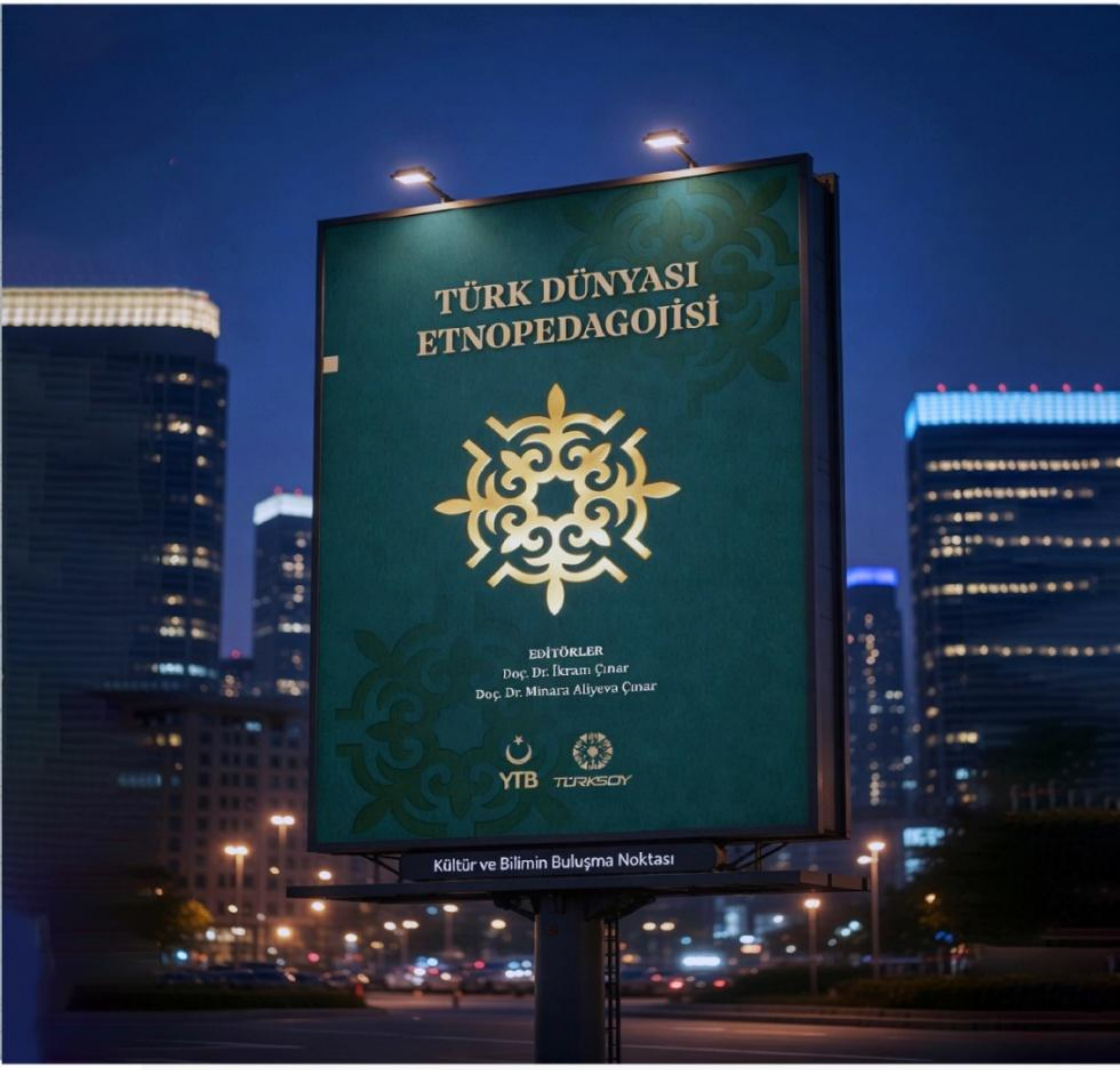

Eğitişim Dergisi

ISSN 1307 – 1785

Yıl 23, Sayı 90, Nisan 2026

Üç Aylık Eğitim, Bilim ve Sanat Dergisi

Sahibi, Sorumlu Yazı İşleri Müdürü ve Editörü:

Dr. İkram Çınar

Kapak Tasarım

Öğr. Gör. Gültekin Erdal

Dizgi

İkram Çınar

Baskı

Logo

Mehmet Fatih Kılıç

İnternet Adresi:

www.egitisim.gen.tr

***Adres*:** İkram Çınar, Kafkas Üniversitesi, Dede Korkut Eğitim Fak. Öğr. Üy. Kars

Tel. +90 474 225 11 50 / 1442

e-posta:

egitisimci[at]gmail.com

© Dergideki yazıların hak ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir. Bilimsel ölçütlere göre kaynak gösterilmek koşuluyla yazılardan alıntı yapılabilir. İzin alınmadan herhangi bir yolla çoğaltılması ve kullanılması 5846 sayısı Fikir ve Sanat Eserleri Yasasına tabidir.

İçindekiler

Etnopedagoji için Sunuş – Dr. İkram Çınar 6

Türkiye'de Etnopedagoji Biliminin Gelişimi – *Dr. İkram Çınar* 8

Homeros ve Dede Korkut – *Prof. Dr. Oğuz Öcal* 14

Halk Masalları ve Hikayelerinde İslam Öncesi ve Sonrası Türk Kültürü: Ziya Gökalp'in Küçük Mecmuası Örneği – *Prof. Dr. Şahin Filiz* 18

Malatya Yöresi Etnopedagojisine Dair Bir Kesit: Kültürel Değerlerin Eğitime Yansımaları – *Prof. Dr. Celal Teyyar Uğurlu* 30

Raman Ağıdı – *Ceyhun Atuf Kansu* 35

Oyun – *Prof. Dr. Oğuz Öcal* … 36

Axıska Atalar Sözlerinin Etnopedaqogikada Rolu – *Sabircan Celil* 40

Bizim Köydeki Geleneksel Çocuk Yetiştirme Biçimi – *Rasim Bakırcıoğlu* 50

Türkmenistan'ın Atasözleri – *Babanazar Annabayev* 55

Dört Ana – *Muhtar Şahanov* 58

Oğlum Məhəmməd'ə Nəsihət – *Genceli Nizami* 60

Kızıma Öğüt – *Ozan Ahmet Poyrazoğlu* 65

"Maysa ve Bulut" Çizgi Dizisinin Etnopedagojik Açıdan Değerlendirilmesi – *Aygül Öncebe* 66

"Küçük Ağaç'ın Eğitimi" Kitabındaki Etnopedagojik Unsurlar – *Duygu Kinayer* 80

Dede Korkut Hikâyelerinden "Boğaç Han" Bölümünün Etnopedagojik Açıdan İncelenmesi – *Mustafa Çiftçi* 90

Çalışkanlık, Emek ve Etnopedagoji – *Tayip Altun* 99

Bir Ahıska Masalının Etnopedagojik Açıdan İncelenmesi – *Hüseyin Öncebe* 107

Etnoandragoji Nedir? – *Dr. İkram Çınar* 118

"Türk Dünyası Etnopedagoji" Kitabı Üzerine Editörlerle Söyleşi – *Sevilya Badalova* 123

Benim Çileli Büyükannem – *Prof. Dr. Mualla Bilgin Aksu* 131

Düşüncenin Önündeki En Büyük Engel: Otosansür – *Prof. Dr. İbrahim Ortaş* 137

Pusulamız Önce Vicdanımız Sonra Cumhuriyet Olmalı - *Gülsen Dede* 141

Tavuk – *Selçuk Sarıçam* 144

Söyletme – *Ferit Acay* 146

Fahrettin Kırzıoğlu Abidesi – *Orhan Uravelli* 148

Bir Halk, Bir Vatan Faciası [Fergana Olayı] – *Nurullah Muhammed Raufhan* 156

Yüzemez Yunuslar Derya İçinde – *Orhan Uravelli* 170

Axıska və Çevrəsi: Tarixi Qaynaqlarda – *Tahircan Kukulov* 178

Söz Kültürü: Posof Atasözleri – *Hatice Sarvarova* 189

Kars'a Giderim Kars'a – *Dr. İkram Çınar* 195

Mertlik Etnopedagojisi – *Dr. İkram Çınar* 197

Cılavuz Köy Enstitüsü Yaşantılarım – *Rasim Bakırcıoğlu* 202

Etnopedagoji için Sunuş

Eğitişim'in 90. sayısını iki genç eğitim biliminin adını ve işlevini yaygınlaştırmak amacıyla onu tanıtan yazılara ayırdık. Bu bilimler etnopedagoji ve etnoandragojidir. Bunlar okul dışında, aile ve toplumda yapılan eğitimi inceler. İnsanların çocuklarını neyle, neye göre, nasıl ve niçin eğittiklerini araştırmak bu bilimlerin konusudur. Üniversitede eğitim bilimleri daha çok öğretmen yetiştirme ve okul eğitimine ilgi gösterdiği için bu informal eğitim ihmal edilmiştir. Oysa etnopedagoji, bir bakıma halk pedagojisidir ve binlerce yıllık damıtılmış eğitim bilgeliğidir.

Etnopedagoji ve etnoandragoji Türkiye'de yeni bir çalışma alanı olmakla birlikte birkaç kitap yayımlanmış, uluslararası bilimsel bir dergi yayına başlamış ve uluslararası bir sempozyum gerçekleştirilmiştir. Küreselleşme, yapay anlak (suni zekâ) ve sosyal bilimlerde antropolojik yaklaşımın öne çıkmasıyla etno-bilimlerde yeni gelişmelerin olacağı beklenmektedir. Bu durum etnopedagoji ve etnoandragojinin öneminin artacağını göstermektedir. Böylece küreselleşme ve yapay anlağın birbirine benzetip, tekdüzeleştirdiği eğitim ve kültür politikaları, geleneksel olana daha çok yönelecektir. Etnopedagojinin, insanları kendi değerleri üzerinden eğitilmesini sağlayarak özgün bakış açılarını kazandırıp insan ve kültürlerin tektipleşmesini önleyeceği umulmaktadır.

Dergide konuya ilişkin yazı ve değerlendirmeler bulacaksınız. Yazılarla ilgili görüşlerinizi bildirmenizi, beğendiğiniz yazıları paylaşıp bilgiyi çoğaltmanızı bekliyoruz.

Gelecek sayılarda görüşmek dileğiyle. Hoşta kalınız…

Dr. İkram Çınar
Editör

Türkiye'de Etnopedagoji Biliminin Gelişimi

Doç. Dr. İkram Çınar

Değerli meslektaşlarım,[1]

Bugün sizlere Türkiye'de etnopedagoji biliminin gelişimini ve Türk etnopedagojisinin temel dinamiklerinden söz edeceğim. Konuşmamı, son günlerde Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) ile Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY) ortak yayını olarak çıkan "Türk Dünyası Etnopedagojisi" adlı kitaptan söz ederek bitireceğim.

Etnopedagoji Kavramı

Etnopedagoji, bir toplumun kendi geleneğinden getirdiği deneyimle ülküselleştirdiği "ideal insanı" elde etmek için uyguladığı çocuk yetiştirme biçimi ve bu bilginin sistematik incelenmesidir. Bu disiplin, folklorik unsurları (masallar, ninniler, atasözleri, türküler, oyunlar, töreler vb.) eğitim araçları olarak değerlendirir ve modern pedagojiye entegre etmeyi hedefler. Etnopedagoji, "millî ideoloji eğitimi" olarak da nitelendirilir; çünkü her milletin kendi kültürel kodlarıyla şekillendirdiği insan tipini korur ve aktarır.

[1] Bu konuşma, 15 Nisan 2026 günü Kazakistan'da düzenlenen "Dijital yapay zeka çağında ulusal değerlerin öğretimi ve etnopedagoji" başlıklı çalıştaydaki konuşma metnimdir. Başlıkları sonradan ekledim.

Bilimin kurucusu, 1962'de terimi ortaya atan Çuvaş kökenli eğitimbilimci G.N. Volkov'dur. Volkov, etnopedagojiyi "halkın geleneksel eğitim sistemlerini, folklor üzerinden derleyen, sistematikleştiren ve çağdaş eğitime uyarlayan" bir disiplin olarak tanımlamıştır. Bu yaklaşım, özellikle Sovyet sonrası Türk dünyasında hızla gelişmiş, araştırmacılarla teorik ve uygulamalı temeller güçlenmiştir. Batı'da ise çokkültürlü eğitim veya kültürlerarası pedagoji gibi kavramlarla sınırlı kalmış, sistematik etnopedagojik çalışmalar nadir görülmüştür.

Türkiye'de Etnopedagojinin Başlangıcı ve Kurumsallaşması

Türkiye'de etnopedagoji, eğitim bilimleri içinde oldukça yeni bir alandır. Halkbilimi birikimi zengin olsa da, bu birikimin eğitim bilimcileri tarafından "empirik bilgi"den "bilimsel kuramlara dönüştürülmesi gecikmiştir. Ceditçilikten başlayıp Ziya Gökalp'in görüşleriyle biçimlenen ve Atatürk dönemindeki eğitim devrimleriyle yerleşen "millî eğitim" yaklaşımı, geleneğin resmi müfredata yansıması açısından önemlidir.

Türkiye'de etnopedagojinin kuramsal çerçevesinin oluşmaya başlaması, bu alanda kitapların yayımlanmasıyla başladığı söylenebilir. *Etnopedagoji: Atabek Yurdu* (Pegem Akademi, ilk baskı Ekim 2019; 7. baskı Ocak 2026) ilk kitaptır. Bu kitap, etnopedagojinin bir alan araştırmasıyla Türkiye'ye sunulmasını sağlamıştır. Bu kitapta Atabek Yurdu (Kuzeydoğu Anadolu'daki özgün bir jeokültürel bölgedir) etnopedagojik bir laboratuvar olarak ele alınmıştır. Atabek Yurtluların folklorik eğitim araçları (masallar, tekerlemeler, ninniler, atasözleri, oyunlar, töreler, ekolojik ve dinsel unsurlar), etnodidaktik birikim ve görgü eğitimi gibi konuları incelenmiştir. Kitap, "bir toplumun kendi geleneğinden getirdiği deneyimle ülküselleştirdiği insanı elde etmek için uyguladığı çocuk yetiştirme biçimi ve bunun bilgisi" tanımıyla etnopedagojiyi Türkiye'ye taşımış ve modern eğitim politikalarına etnopedagojik bir bakış açısı getirmiştir.

2020'de Yavuz Ercan Gül'ün *Etnopedagoji* adlı kitabı yayımlanmıştır. 2022'de *Uluslararası Bakışla Etnopedagojiye Giriş* kitabı, 2024 yılında Yavuz Erişen, Erdal Bay ve Naciye Kaya'nın *Etnopedagojik Bağlamda Balkan Ülkeleri ve Türkiye Okul Öncesi Ethosferinde Karakter Eğitimi* yayımlandı. Bu kitaplar etnopedagoji alanının Türkiye'de kuramsal birikiminin artmasını sağladı.

Türkiye'de etnopedagoji çalışmaları sadece teorik değil, kurumsal da olmuştur: Teorinin uygulamayla hayata geçirilmesi, kurumların, kuralların, yapıların ve mekanizmaların oluşturulmasıyla devam etmiştir. Yayınladığımız hakemli akademik Uluslararası Etnopedagoji Dergisi (International Journal of Ethnopedagogy), bu bakımdan önemli bir aşamadır.

Uluslararası Etnopedagoji Dergisi, 2021 Aralık ayından itibaren yayıma başlamış, etnopedagoji alanına özgün makaleler sunan hakemli, uluslararası bir platform oluşturmuştur. Dergi, Türkçe ve İngilizce yayınlanmakta, birçok saygın dizin tarafından taranmaktadır.

Uluslararası Sempozyum: Türkiye'de etnopedagojinin kurumsallaşmasında önemli bir aşama da **Uluslararası Etnopedagoji Dergisi**'nin öncülüğünde düzenlenen uluslararası etnopedagoji sempozyumdur. **26 Nisan 2025 tarihinde** çevrimiçi (Zoom ile) olarak gerçekleştirilen etkinlik, **"Prof. Dr. Fahrettin Kırzıoğlu Anısına Uluslararası Küreselleşme ve Yapay Zeka Ekseninde Etnopedagoji: Eğitimde Sosyo-Kültürel Yaklaşımlar Sempozyumu"** adını taşımaktaydı. Sempozyum, Bursa Uludağ Üniversitesi ve Kafkas Üniversitesi'nin desteğiyle, Türk Dünyası Kültür ve Sanat Derneği (Türk-San) iş birliğinde düzenlenmiştir.

Sempozyumun açılış konuşmasında Dr. Çınar, küreselleşmenin dönüştürücü ve yapay zekânın devrimci etkisine dikkati çekerek, bu kaotik ortamda etnopedagojinin geleneksel eğitim değerlerini koruma ve yerel bilgi sistemlerini modern eğitimle bütünleştirme rolünü vurgulamıştır: *"Küreselleşme, bilgi paylaşımını hızlandırarak kültürler arası etkileşimi güçlendirmiştir. Ancak, bu süreç geleneklerin ve bilgi sistemlerinin kaybolma riskini de artırmaktadır. Etnopedagoji, bu riski azaltmada kritik bir rol oynuyor; çünkü yerel bilgi sistemlerini eğitim süreçleriyle tümleştirerek kültürel çeşitliliği koruyor ve güçlendiriyor."*

Sempozyum, etnopedagojinin güncel küresel meydan okumalarla (küreselleşme, yapay zeka, sosyo-kültürel değişimler) ilişkisini tartışmış ve Türk dünyasından akademisyenlerin katkılarını bir araya getirmiştir. Bildiri kitabı, Uluslararası Etnopedagoji Dergisi'nin web sitesinde (ethnopedagogy.com) yayımlanmış olup, alanın güncel literatürüne önemli bir katkı sunmaktadır.

Bu sempozyum, Türkiye'de etnopedagojinin sadece tarihsel ve kültürel bir disiplin olmasının ötesine geçerek, uluslararasılaşmış, çağdaş eğitim teknolojileri ve küresel süreçlerle etkileşimini bilimsel platforma taşımıştır.

Yeni Gelişme: "Türk Dünyası Etnopedagojisi" Kitabı

Türkiye'de etnopedagojinin gelişim tarihinde dönüm noktası niteliğindeki yeni çalışma, Dr. İkram Çınar ve Dr. Minara Aliyeva Çınar editörlüğünde hazırlanan *Türk Dünyası Etnopedagojisi* kitabıdır (YTB ve TÜRKSOY ortak yayını, Şubat 2026). Bu eser, 14 farklı Türk lehçesinde (ve Türkiye Türkçesiyle) çift dilli olarak yayımlanmış, Türk toplumlarının geleneksel çocuk yetiştirme yöntemlerini ve etnopedagojik birikimini bütüncül bir çerçeveye oturtmuştur.

Kitapta; Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan gibi 5 Türk devleti ve çeşitli ülkelerde yaşayan Çuvaş, Başkurt, Kırım, Ahıska, Kırım Tatar, Kazan Tatar, Karakalpak, Borçalı Terekeme ve Dolganlar gibi 9 topluluğun etnopedagojik durumları yazılmıştır.

Kitap, bu haliyle Türk dünyasının ortak kültür ve eğitim mirasını keşfetmek isteyenler için temel bir kaynak niteliğindedir.

Türk lehçelerinde yayımlanması, dil birliği ve ortak alfabeye yönelik vizyonu da somutlaştırmakta ve ortak dil için karşılaşılabilecek olası sorunları sergilemektedir. Kitap, ortak Türkçe abece ile yazılmıştır. Latin abecesini okuyabilen herkes bu kitabı kendi lehçelerinde okuyabilecektir.

Kitabın dizgisi yapılırken bilgisayarda "Ortak Türkçe Abece Fontları"nın olmadığı sorunuyla da karşılaştık. Bu da ivedilikle giderilmesi gereken bir sorun olarak önümüzde durmaktadır.

Sonuç

Türkiye'de etnopedagoji, 2019'dan itibaren bilimsel bir disiplin haline gelmiştir. Türkiye'de etnopedagoji biliminin gelişmesi, yayımlanan kitaplar, 2021'den itibaren **Uluslararası Etnopedagoji Dergisi**, 2025 tarihli **uluslararası etnopedagoji sempozyumu** ve 2026'da **Türk Dünyası Etnopedagojisi** kitabı, etnopedagojinin sadece akademik bir alan değil, millî eğitim politikalarına, kimlik koruma, kültürel sürekliliğe ve güncel küresel gelişmelere katkı sağlayan bir araç olduğunu göstermektedir.

Bu bilim dalı, gelecekte Türkiye'nin eğitim programlarında (okul öncesi, temel eğitim ve öğretmen yetiştirme) daha fazla yer almalı; folklorik mirasımız modern pedagoji ve teknolojilerle buluşturulmalıdır. Etnopedagoji, "İnsan, şerefi için yaşar." idealini korumanın anahtarıdır.

Dinlediğiniz için teşekkür ederim.

Kaynakça

Çınar, İ. (2019/2026). *Etnopedagoji: Atabek Yurdu*. Pegem Akademi (7. Baskı).

Çınar, İ. (Ed.). (2022/2026). *Uluslararası Bakışla Etnopedagojiye Giriş*. Pegem Akademi (3. Baskı).

Çınar, İ. (2022/2025). *Halk Ozanları Bağlamında Etnoandragoji*. Pegem Akademi. 4. Baskı.

Çınar, İ. ve Aliyeva Çınar, M. (Ed.). (2026). *Türk Dünyası Etnopedagojisi*. YTB-TÜRKSOY Ortak Yayını.

Erişen, Y., Bay, E. ve Kaya, N. (2024). *Etnopedagojik Bağlamda Balkan Ülkeleri ve Türkiye Okul Öncesi Ethosferinde Karakter Eğitimi.* Pegem Akademi.

Gül, Y. E. (2020). *Etnopedagoji*. Nobel Yayıncılık.

Uluslararası Etnopedagoji Dergisi (UED), çeşitli sayılar (2021-2026). https://www.ethnopedagogy.com

"Prof. Dr. Fahrettin Kırzıoğlu Anısına Uluslararası Küreselleşme ve Yapay Zeka Ekseninde Etnopedagoji: Eğitimde Sosyo-Kültürel Yaklaşımlar Sempozyumu" Bildiri Kitabı: https://ethnopedagogy.com/index.php/pub/libraryFiles/downloadPublic/7 (Uluslararası Etnopedagoji Dergisi yayını).

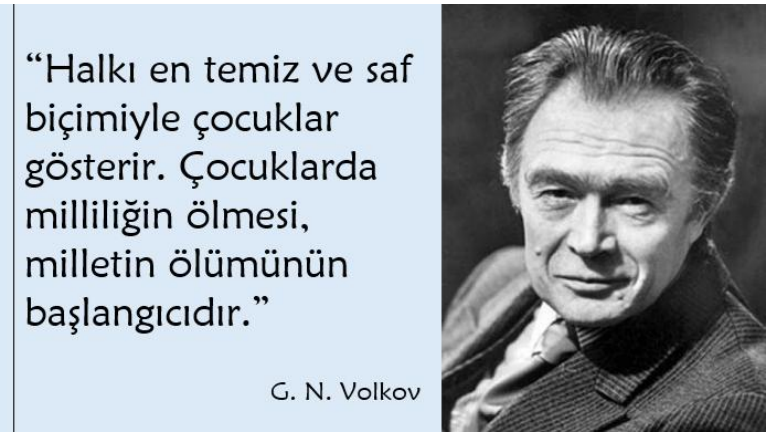

Homeros ve Dede Korkut

Prof. Dr. Oğuz Öcal

Homeros'u yeniden keşfeden Batı dünyası, Aydınlanma ve Romantizm çağlarından başlayarak onu bir daha hiç terk etmedi; dünyalılaştırdı, küreselleştirdi, evrenselleştirdi. Homeros böylece insanlığın ortak mirası oldu.

Keşfin ilk dönemlerinde İlyada ve Odysseia gibi başyapıtları yazan veya söyleyen Homeros gibi biri, insanüstü bir varlık olmalı denildi; sonra onun taşları, tuğlaları, kerpiçleri geleneğe göre yerli yerinde ören yetenekli bir duvar ustası gibi çok başarılı bir söz ustası olduğu görüşü benimsendi.

Bu hükümle birlikte onun destan söylemede ilk ve tek olduğu görüşü sarsılınca öncülleri ve ardılları merak edildi. Balkanlarda daha çok Boşnakların, bir miktar da Hırvat ve Sırpların arasında anlatılan kahramanlık hikâyelerinin onun sanatının günümüze yansıması olduğu söylendi.

Daha sonra bu işe merak saran bilim insanları, Orta Asya'yı araştırmak istediler. Ne yazık ki onlar Amerikalı veya Avrupalı, gidilecek yerler Sovyet topraklarıydı. Soğuk savaş yıllarında bu mümkün olmadı ama "bu sanatın kaynağı veya komşusu Türk yurtları olabilir" demeye de dilleri varmadı.

Böylece Homeros, Ege'nin ardı önü, öncesi sonrası, ustası çırağı olmayan gizemli ve tekil destan söyleyicisi olarak yapayalnız ve tek başına kaldı.

Oysa önyargısız bilim ve sanat, ısrarla onun dikili bir yalnız taş değil, sıradağların zirvesi olabileceği fikrinin izini sürmeliydi. Ama engel sadece Orta Asya'nın demir perdesi değildi; zihinlerde Ege'nin Anadolu yakasına karşı örülmüş demir perdeler de vardı.

Homeros ile Balkan anlatıları ve anlatıcıları arasında kurulan ilişki, Anadolu'dan Asya'ya uzanan Hz. Ali cenklerini, Battal Gazi destanlarını, Köroğlu hikâyelerini kapsayamadı. Günümüzde de anlatılmaya devam eden Kerem ile Aslı, Âşık Garip ile Şahsenem, Tahir ile Zühre veya Arzu ile Kamber gibi yüzlerce aşk hikâyesinin bu köken arayışında sorgulanmamış olması, bilimin evrensel kuralları açısından sorunludur.

Hele 19. yüzyıldan beri bilim dünyası tarafından iyi bilinen ve Homeros gibi ikinci bir zirveyi oluşturan, üstelik aralarında "Kiklop-Tepegöz" gibi pek çok motif ve olay örgüsü benzerliği olan Türk dilinin destanlarının söyleyicisi Dede Korkut'un Homeros sorununa ve dünyasına eklenmemesi anlaşılır gibi değildir.

Diyelim ki yabancı bilim ve sanat insanları, akademik, sanatsal veya yönetsel kurumları Dede Korkut'u göremedi, bilemedi, tanıyamadı; peki ya biz ne yaptık?

Mesela yeniden keşfedildiği son dönemde "Türk edebiyatının bütün verimleri terazinin bir kefesine, Dede Korkut diğer kefesine konsa yine de Dede Korkut ağır basar" denilen veciz ifadelere rağmen onu ortak kültür ve sanatın esin kaynağı olarak kuşaktan kuşağa aktarabildik mi?

Tıpkı Homeros'un İlyada ve Odysseia'sı gibi insanlığa küresel ve evrensel düzeyde seslenen Dede Korkut'un iki yüzyıldır tanınan on iki destanının içeriğinden veya mesajından vazgeçtim, adlarını biliyor muyuz?

On yıllardır deneyimlediğim bir soru olduğu için biliyorum ki Dede Korkut'u ihtisas alanı olarak seçenlerin dışındakiler bu soruya olumlu cevap veremezler. Mesela Dede Korkut'u ders olarak görmeyen bir üniversite mezununa "Bamsı Beyrek kimdir?" diye sorsanız muhtemelen kulağına Anadolu'da yüzyıllardır âşıklar tarafından anlatılan Bey Böyrek ile Akkavak Kızı Hikâyesi bile çalınmamış olduğu için olağan bir cevap olarak "adını hiç duymadım" diyebilir.

Okulda, işte, sokakta velhâsıl hayatta karşılaşmadığınız bir eserden Homeros'tan yararlanıldığı gibi bilimde, sanatta, kültürel endüstride nasıl yararlanabilirsiniz ki?

Mesela "insanlığın demokrasi arayışının erken dönem izleri" konuşulurken Bayındır Han'ın düzenlediği toy, tören, şölen ve şenliklerde İç Oğuz ve Dış Oğuz beyleriyle sürdürdüğü istişare ve meşveret kültürünü hatırlayamazsınız.

Mesela "anne-evlat sevgi ve fedakârlığı" bahsinde evlat sahibi olmayı "ağ otağda" ağırlanmanın önkoşulu olarak gören Dirse Han'ın ölümcül hatalarını evlat sevgisinin sınır tanımazlığıyla oğlunu ıssız dağlarda ölümden kurtararak telafi eden Boğaç'ın annesi ile evlat olma sorumluluğunu annesi Burla Hatun düşman tarafından tanınmasın diye "benim etimden el bir yerse sen iki ye" diyen Uruz'u örnek veremezsiniz.

Mesela "yalanın ve yalancının kötülüğü" anlatılırken düğün gecesi düşman tarafından kaçırılıp esir edilen arkadaşının kendisine ödünç verdiği kaftanı kana bulayıp "Beyrek öldü" diye obaya getiren ve onun nişanlısı Banı Çiçek'e göz koyan Yalancıoğlu Yaltacık'ı bilmezseniz "Pinokyo" ile yetinmek zorunda kalırsınız.

Mesela günümüzde sayıları gittikçe artan "erginlenemeyen erkeğin başa çıkamadığı sorunlar" ve buna bağlı olarak "başarılı kadınların kendilerini yetersiz gören erkekleri" söz konusu olduğunda, bu hissi kendi iç muhasebesiyle çözen ve Selcen Hatun'un güç ve meziyetlerini kabul eden Kan Turalı'dan sohbet açamazsınız.

Mesela "tarihte ve kültürlerde eşler arası güven" bahsi açıldığında bir dönem bazı toplumlarda görülen "bekâret kemeri" veya hâlâ büsbütün ortadan kalkmayan "kadın sünneti"nin karşısına Dede Korkut'un "yazıdan yabandan gelen konuğu kocası evde olmasa da yedirir içirir, ağırlar, azizler gönderir" diye övdüğü ve "Evin Dayağı" dediği kadın figürünü koyamazsınız.

Mesela "plansız ve programsız bir şekilde, kendini göstermek veya meşhur olmak gibi topluma yararı olmayan bir işe girişenlerin akıbeti" söz konusu olduğunda evi yağmalanan Salur Kazan'ı veya Uşun Koca Oğlu Egrek'i örnek veremezsiniz.

Mesela "fantastik edebiyat" için geçmişten ve gelenekten esinlenme ihtiyacı duyduğunuzda Deli Dumrul, Azrail, Tepegöz, Peri kızları veya aslanların emzirip büyüttüğü Basat başta olmak üzere Dede Korkut'taki olağanüstü varlık ve olaylarından yararlanamazsınız.

Mesela "düşmanın bilmemesi gereken sırları iyi niyet ve saflıkla da olsa dost meclislerinde ulu orta konuşmanın nasıl felaketlere yol açabileceği"ni bir hayat dersi olarak anlatırken Begil Oğlu Emren hikâyesini aklınıza getiremezsiniz.

Mesela eğitimde "kardeş kavgası" yerine "kardeş sevgisi" telkin etmek istediğiniz zaman Dede Korkut'un Egrek ile Segrek kardeşler ve Dış Oğuz-İç Oğuz çatışması üzerinden Dede Korkut'un verdiği dersi nakledemezsiniz.

Hâsılı kelam, bunları kuşaktan kuşağa aktaramaz ve farkındalık yaratamazsanız; inovasyon, tasarım, uygulama veya kültür endüstrisi başta olmak üzere hiçbir eğitim, bilim ve sanat alanında yararlanamazsınız. Sonra da aynı konuda küresel, kitlesel veya popüler olana mecbur ve mahkûm olursunuz.

Böylece hem kimlik ve aidiyetinize yabancılaşır hem kültürünüzü sürdürülebilir kalkınmaya esin kaynağı yapamazsınız hem de insanlığın kültürel çeşitlilikle sağladığı zenginliğe zarar verirsiniz.

Dede Korkut Anıtı - Nahçıvan

Halk Masalları ve Hikayelerinde İslam Öncesi ve Sonrası Türk Kültürü: Ziya Gökalp'in Küçük Mecmuası Örneği[1]

Prof. Dr. Şahin Filiz

Önceki yazılarımda başta Atatürk olmak üzere, tanıttığım bazı düşünürlerimizin filozof olduklarını belirtmiştim. Bazı Veryansıntv okurları, filozof nitelemesini hak ettiklerini düşündüğüm kişiler için, "her şey olabilirler ama filozof değildirler" tarzında eleştirilerini dile getirmişlerdi. Tam tersini düşünüyorum: her şey olabilmenin yolu filozofluktan geçer. Filozof olmak için Avrupalı ya da Amerikalı olmak gibi koşula körlemesine inanç, yalnız aşağılık kompleksi duygusundan kaynaklanır. Filozof olmadıkları halde Albert Camus'yu, Jean Paul Sartre'ı, Nietzsche'yi yere göğe sığdıramayan işgal altındaki beyinler, konu bizim Türk düşünürlerine gelince filozofluğu onlara layık görmezler. Bizde sanılandan çok sayıda ve çok yetkin filozoflar vardır. Ziya Gökalp de bunlar arasındadır. Sorunumuz nedir biliyor musunuz? Avrupalılar, filozoflarının kim olduklarını fark edip takdir edecek bir felsefe geleneğine hem sahip hem sadıktırlar. Biz ise, felsefe geleneğimizin farkında olmadığımız gibi, filozoflarımızı da anlayacak zihinsel kudrete, yerliliğe, insafa, vicdana kısaca felsefe kültürüne yabancı olmakta diretmekteyiz. Kendimize yabancı, başkasına "yerli" bir kafayı taşıdığımız sürece, filozofluğu hep dışarıdan, din adamlığını da hep içeriden üretmeye devam ederiz.

Felsefe nedir, kimlere filozof denir, hangi tür düşünce felsefi sayılır, bu sorular için ayrı bir yazı yazacağım, Veryansın okurlarına buradan duyuruyorum.

Bu kör döngüyü kırmak Türk aydının görevidir. İşte bu seçkin Türk aydınlarından biri de filozofumuz Ziya Gökalp'tir.

---

[1] Yazının yayımlandığı ilk kaynaktan yazarın izniyle alınmıştır: https://www.veryansintv.com/yazar/sahin-filiz/kose-yazisi/halk-masallari-ve-hikayelerinde-islam-oncesi-ve-sonrasi-turk-kulturu

Şimdi filozofumuz Ziya Gökalp'i dikkatli okuyup anlayalım.

Ziya Gökalp'e ait Küçük Mecmua'yı Osmanlıca'dan günümüz Türkçesine çeviriyazı olarak aktardığımda (Yeniden Anadolu ve Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya 2009-2010) üç cilt olarak yayınlanan bu çalışmamda onun dikkat çekici 13 halk masal ve hikayesine yer verdiğini fark ettim. Bu masal ve hikâyeleri daha yakından incelediğimde İslam öncesi ve İslam sonrası Türk kültürüne ait temel kültür unsurları bakımından zengin bir kaynakla tanıştığımı gördüm.

Cumhuriyetimizin kuruluş arefesine denk gelen 1922 yılında Diyarbakır'da Ziya Gökalp, bu dergiyi otuzüç sayı olarak yayınlanmıştır. İmparatorluktan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde dergi, sadece siyasi değil aynı zamanda ve belki de özellikle kültürel açıdan zengin içerik taşımaktadır. Siyasi geçişi resmeden yazılar başka bir çalışmanın konusudur.

Bu incelememiz, Türk kültürünün İslam öncesi ve sonrasına ait temel unsurlarını içeren halk masal ve hikayeleri hakkındadır. Türk milletinin din, dil ve kültür geçişlerinden en önemli dilimi 1922'ye tesadüf etmektedir. Ziya Gökalp Küçük Mecmua'ya aldığı bu masal ve hikâyelerde günlük yaşamdan, Türk aile yapısına, din ve ahlak algısından savaş ve barış kültürüne kadar çok geniş bir kültürel tayfı bulmak mümkündür. Dünden bugüne Türk kültürü bu masal ve hikâyelerde temel bütün unsurlarıyla yaşatılmakta ve nesilden nesile aktarılmaktadır. Masallar ve hikâyeler, Türk kültürünün en canlı taşıyıcılarındandır. Düğün, cenaze, kahramanlık, yeme-içme tarzı, aile yapısı ve yaşantısı, din-insan, devlet-insan, doğa-insan ilişkilerinin Türk hayat pratiklerindeki yansımaları, bu 13 masal ve hikayede temel unsurları ile gözlemlenmektedir.

İslam öncesi Türk kültüründe hayat pratikleri bakımından düğünden cenaze işlerine dek süren hayat algısı, İslam sonrası kültüründen farklıdır. Bu farkın izini, masal ve hikayelerde sürmek ve aradaki değişimi belirlemek Türk kültürünü bilimsel ve felsefi açılardan keşfetmek bakımından vazgeçilmezdir. Çünkü bunlar kendiliğinden, doğal ve insan odaklı süreçlerden kaynaklanmaktadır. Tutulan bir arşiv, belgelenebilen bir olgu ya da olay kadar olmasa da, gelenek ve görenekler aracılığıyla bu kültür unsurları yaşatılır ve aktarılması da, mitik ve majik anonim edebi eserler sayesinde kolaylaşır.

Türk kültürü en temel unsurlarıyla hikaye ve masallarda yaşar. Ziya Gökalp'in seçkisi, zengin kültürel arkaplanı açıkça yansıtmaktadır. Türk kültürünü din ve dünya algısında bir araya getiren bu temel unsurların keşfi, bence, Türk milliyetçiliğinin tarihsel yönünü çizenlerden biri olan Gökalp'in masal ve hikâye seçkisiyle başlatılmalıdır.

Türk Kültürünün Özellikleri

Milletlerin kimliği tarih içinde doğal olarak var olagelmiştir. Bir kimlik inşası yapılamaz. Kimlik, toplumların ve milletlerin iç dinamikleri içinde ürer ve meydana gelir. Dışarıdan ya da içerden ısmarlama kimlikler tayin edilmez. Edilmeye kalkıldığı zaman, o kimlik değil, ayırıcı, bölücü bir faşist biçimlendirme olur. Başka bir deyişle, toplum mühendisliği olur ama bu faşist bir mühendislikten öteye geçemez.

Buna göre, Türk kimliği tarih boyunca toplumun kendi iç dinamikleriyle doğal olarak oluşmuştur. Dışarıdan ya da planlı olarak dayatılan bir kimlik değildir. İnşa edilmemiştir. Siyasi yöntemle kimlik inşa edilemez. Türk toplumunu bu bakımdan etnik ve dinsel kategorilere göre bölmek sosyolojik ve sosyal psikolojik açıdan imkân dışıdır. Kültür felsefesi açısından ise tamamen olanaksızdır. Doğal olarak var olagelen ve sürekli Türk kimliğini besleyen kültür, halkın yaşam tarzı ve hayatı yorumlama yöntemlerinde saklıdır. Kimliği besleyen temel öğelerin organik taşıyıcıları arasında masalların, hikâyelerin, mitoloji ve bin bir türlü edebi eserlerin bulunması bu nedenle tesadüfi değildir.

Türk Kimliği Doğal ve Kendiliğindendir

Türk milliyetçiliğinin fikir babalarından Ziya Gökalp, kültürü, "bir milletin dini, ahlaki, hukuki, kurgusal, sanatsal, dilsel, iktisadi ve bilimsel hayatının uyumlu bir toplamı" olarak tanımlar. Ona göre yöntem ile bireyin istemiyle oluşmamıştır; kendiliğinden ve doğal olarak meydana gelmiştir, yapay değildir. Türk kültürünün tanımı tamamen bu kalıba uymaktadır. Doğal olarak meydana gelen kültür, Türk kimliğini yaratır.

Gökalp, kültürle medeniyeti tanımlarken aynı vurguyu yapar: "Kültürle uygarlığı birbirinden ayıran, kültürün özellikle duygulardan, uygarlığın özellikle bilgi birikiminden oluşmasıdır. İnsanda duygular, yönteme ve isteme bağlı değildir Bir millet, başka bir milletin dinsel, ahlaksak ve sanatsal duygularını taklit edemez."

Türklerin millet olması, kültür ve kimliklerinin oluşması gibi, doğal ve kendiliğindendir. Çünkü Türk kültürü ve bu kültüre dayalı kimlik, zorla ve planlayarak meydana gelmiş değildir. Kimliği yaratan kültür, toplumsal hayatın hücrelerinde sürekli olarak yaşayan efsaneler, masallar, hikâyeler ve diğer edebi eserlerle birikir. Dil, bu kültürel öğeleri, kimliğin oluşmasında birer tuğla olarak kullanır. Semboller giydirir, zamanla yeni anlamlar katar

ya da anlam boşluğuna uğratır. Dil ve kültür, kimliğin ayrılmaz parçası olurlar. Bu iki parçayı, tarihsel süreç ayrılmaz şekilde kaynaştırır.

Milli Kültür Halkın Eseridir

Kitle ve halk birbirinden farklı kavramlardır. Kitle insanı duygusallık, anonimlik özelliği taşır. Kitle insanında akli denetim erir; kişi ya da birey, kitle içinde tükenir, gider. Böyle olunca kişisel sorumluluk duygusunu yitirir. Horkheimer'in belirttiği üzere "kültür ferdileşmeyi hedef alıyor, kitle kültürü ise, ters yönde ahlaktan ve hatta kültürden ayrılıyor. Çünkü kültür, kitlenin değil, halkın yaratmasıdır." Gökalp bu anlamda halkın kültürüne "Milli Kültür" diyordu. Çünkü kültürün yürütücüsü ve yaşatıcısı halktır, kitle değildir. Hatta halk, mevcut ve müstakbel kültürün yaratıcısıdır.

Gökalp'e göre, halkın kültürü, işlenmemiş kültür olarak demokratik; işlenmiş (tezhip edilmiş) kültür de olarak da, aristokratiktir.

Küçük Mecmua'da Yer Alan Masallar ve Hikayelerde Türk Kültürünün Unsurları

Milletin eski seciyesi, eski ülküleri masallarında gizlidir. Avrupa'nın bütün milletleri, milli seciyelerini, eski ülkülerini anlayabilmek için, memleketlerinde aktarılan genel halk masallarını kayda geçirmişlerdir. Bu masalların kahramanlarını herkes tanır, çünkü yüksek edebiyata da telmih yoluyla girmiştir. (Küçük Mecmua, 1340 1922-338, çeviri yazı: Şahin Filiz, II/115., Yar., Antalya, Eylül 2009). Halk masalları ve hikayelerinden başka halk inançları adıyla bir takım sözlü (şifahi) inançlar da vardır. Bu inançlar semavi dinin harcını da teşkil etmiş, ekserisi bu dinlerden daha evvel vücuda gelmiştir. Türkler, İslam olmadan evvel, Şamanizm ve Tuyunizm dinlerine tabi olduklarından, Türklere ait olan halk inançları çoğunlukla bu iki eski dinden kalma akidelerdi. Bazısı da İranlılarla Araplardan, İsrailiyyat'tan yahut yerli Hıristiyanlardan alınmış, bir kısmı da sonradan kendi kendine yeniden teşekkül etmiştir. (Küçük Mecmua, 1340 1922-338, çeviri yazı: Şahin Filiz, III/14, Yar., Antalya, Şubat 2010).

İşte Küçük Mecmua'da yer alan halk hikâye ve masalları, batıl itikatlardan efsanelere kadar Türk kültürünün İslam öncesi ve sonrası temel unsurların barındığını görüyoruz.

Ziya Gökalp'ın, çeviri yazısını gerçekleştirdiğim Küçük Mecmua'sında geçen on üç masal ve hikâyeye bu çerçevede daha yakından bakabiliriz. Bunlar Türk halk kültürü yansıtan İslam öncesi ve sonrası temel unsurları taşımaktadır. Ziya Gökalp'ın deyimiyle "işlenmemiş" halk kültürüne aittir.

Şimdi bunlardan Türk kültürünün unsurlarını taşıyan belli başlı birkaç masal ve hikâyeyi inceleyebiliriz:

Nezir'in Karısı

Savaş ve İntikam

Bu hikâyede Türklerin ayrılmaz bir kültür unsuru olarak savaşkanlıkları öne çıkarılmaktadır. Tarihleri boyunca savaş, günlük yaşamlarında bile geniş bir edebiyat oluşturmuştur. Savaşkanlık ve intikam, yan yana kullanılır. Her savaşta pek çok Türk, bir ya da birden fazla yakınını kaybettiği için, mevcut savaşa, hem vatan, millet ve kutsal değerleri uğruna hem de kaybettiği yakın ya da yakınlarının intikamını almak amacını gerçekleştirmek için büyük bir istekle katılır. Savaş ve intikam duygusu, milli bir ruh haline gelir. Başka bir açıdan bakıldığında, milli ve dini değerler için savaşmak, İslamiyet'te cihat olarak adlandırılıp kutsanırken, bir millete, kişi ya da topluluğa intikam duygusu gütmek yerilmektedir. Dolayısıyla savaş ve intikam, aynı kültür içindeki çatışmayı da simgelemektedir.

Ayrıcalığın Ölçütleri

"Nezir'in Karısı"nda okuma-yazma bilmek bir ayrıcalıktır. Ancak bir diğer ayrıcalık daha vardır. Köy beyine ve köyde ileri gelen nüfuzlu kişilere yakın olmak herkese nasip olmayan bir şanstır. Bu iki ayrıcalık tipi, masallarda genellikle çatışma halindedir. İslamiyet'te ilim öğrenmek ve öğretmek övülür, âlimler üstün tutulur. Cahillik ve cahiller yerilir. Bu açıdan okuma-yazma bilenlerin Türk kültüründe hürmet ve itibar görmeleri, İslam kültürüyle örtüşürken, soy-sop ya da mal-mülk sayesinde elde edilen statü hoş görülmez. İslam, samimi bir ahlaki dindarlık dışında, doğuştan ya da sonradan elde edilen hiçbir ayrıcalığı onaylamaz. Türk kültüründe bu tarz çatışmanın örneklerinden biri budur.

Ailenin Önemi

Hikâyede bir yandan mevki, makam ve saygınlık vurgulanmakta; diğer yandan aile ve çocuklara düşkünlük övülmektedir. Hikâyede mevki makam sahipleri güzellik, tahsil ve aile hayatına düşkünlük gibi olumlu nitelikleri taşıyan seçkin insanlardır. Onlar toplumsal hayatta her şeyin en güzelini elde ederler. Oysa iyi ve düzgün bir aileye sahip olmak, her zaman mevki-makam ayrıcalığına ulaşmış olmakla aynı kategoride yer almayabilir. Hatta bunlar kimi zaman birbirine zıt düşebilir.

Yalnızlık kâbusu bugün de yaygın bir korkudur. O yüzden aile ve çocuklar, yalnızlığın en köklü çaresidir.

Şehitlik ve Ölüm

Şehitlik, Türk kültüründe İslam öncesinden beri kutsal görülen bir ölüm şeklidir. Nezir düşmanla savaştıktan sonra şehit düşer. Karısı Zeyneb'e bu acı haberi bir müddet vermek istemezler. Sonunda Zeynep haberi duyar ve tahammül edilemez bir ızdırap hayatına mahkûm olur. Şehitlik Türklerde en yüce ve mübarek bir ölüm, bir mertebe kabul edilmekle birlikte, sonuçta onun acı bir ölüm olduğunun herkes farkındadır. Nezir'in şehit olduğu haberini saklayanlar ve Zeyneb'in duyunca kendini kaybetmesi, hayattan umudunu kesmesi, bu dediğim çatışmaya işaret etmektedir. Günümüz Türk kültüründe de aynı çatışmalı duyguların bir arada yaşandığına tanık olmaktayız.

Şehitlik ve İnsanlık

Nezir hayatta iken köyün ileri gelenleri ve köyün beyi, onu çok sevip sayarlarken, şehit olduğunda saygınlık ve itibarını hiçe sayarlar. Nezir'in itibarı, şehit oluncaya kadar sürer. Şehit olduktan sonra karısı Zeynep de ortada kalır. Sadece köy zadegânı değil, devlet görevlileri bile Zeyneb'e kötü davranırlar. Bey zulmetmeye başlar. Zeynep, Nezir'in şahadetiyle çocuklarına ve kendine bakamaz olur. Demek ki Nezir'in ölümünü/şahadetini sabırsızlıkla bekleyen Bey, fırsatı ganimet bilir ve Zeyneb'i kendisiyle evlenmeye ikna eder ve evlenirler.

Şehitlik, İslam'da en muteber ve yüce ölüm şeklidir. Bir kimse şehit oluncaya kadar hak ettiği itibarı, şahadetten sonra fazlasıyla hak eder. Ailesi ve çocukları ortada bırakılmaz. Onlara, başlarında aile reisi yok diye zulmetmek ve acılarını katlamak ne insani ne de İslami'dir.

Şehitlik ve insanlık bu hikâyede çatışmaktadır.

Evlilik ve Aşk

Neden sonra Nezir'in şehit olmadığı anlaşılır. Köye yaklaşan kafile, düşman eline esir düşen gençler idi. Zeynep aralarında Nezir'i görünce çok üzüldü ve inleyerek yere yığıldı. Bey'le evli Zeynep, aşkını unutamamıştır. Hikâye, evliliğe değil, aşka öncelik vermektedir. Türk kültüründe en az aile kadar, aşk da kutsal ve değerlidir. (Küçük Mecmua, 1340 1922-338, çeviri yazı: Şahin Filiz, I/21-23., Yar., Antalya, 2009).

Küçük Hemşire

Bu masal, sağdaki veziri üç oğlan, soldaki veziri üç kız sahibi olan bir padişahı ve kızlarla oğlanlar arasındaki çekişmeyi konu almaktadır.

Kız Babası Olmak

Masalın başlarında kız babası olmak ayıp karşılanıyor. Erkek çocukları olan vezir kendine güvenirken, kız babası olan vezir ve tabii ki kızları çekingen bir tavır içinde bulunuyorlar. Kızlara ceylanlar, erkeklere de aslanlar diye hitap ediliyor. Erkek evlatlar, olumlu ve güzel sıfatlarla anılırken, kız evlatlar olumsuz ve aşağılayıcı niteliklerle tanımlanıyor. Ata binmek, kılıç kuşanıp düşmanla dövüşmek ve kahramanlık göstermek erkeğin özellikleridir. Evde kalıp ev işlerini yapmak, oya örmek ve çocuk bakmak ise kadınların işidir.

Masalın baş taraflarında bu karşıt nitelemeler üst üste geliyor. Masalın devam eden bölümlerinde, bu anlayışın yanlış olduğu vurgulanıyor. Türklerin İslamlaşmasından sonra kadın-erkek ilişkileri farklı bir boyuta taşınmıştır. Arap kültürünün etkisiyle kadınlar ikinci planda kalmışlar; Türklerin İslam öncesi kadın-erkek eşitliğine dayalı kültürleri kadın aleyhine değişikliğe uğramıştır. İşte masalda bu değişiklik, baş taraflarda yer almakta, ancak masalın devamında eleştirilmektedir.

Cinsiyet Farkı

Cinsiyet farkı, görünüşten ibarettir. Erkeklere ait sanılan özellikler, doğuştan ve sırf erkek oldukları için değildir. Kızlar vezir babalarıyla konuşurlar. Burada kızlar ile babaları arasında, şu an yerleşik geleneğimizde çok sık rastlamadığımız düzeyde arkadaşça konuşmalara tanık oluyoruz. Yiğitlik, elbise ve erklik işi değildir. Çünkü İslam öncesi kadınlar silah kullanabiliyorlardı ve yeri geldimi erkeği aratmayacak yürekte kahramanlık sergiliyorlardı. Kızlar babası vezir, kızlarıyla gurur duymaya başlamıştır. Başkaları kızların erkeklerle rekabetini hoş görmese de vezir, kızlarına sonuna kadar destek vermektedir. Masalda kızlar ile erkekler arasında bilgi ve beceri bakımından fark görenlerle fark görmeyenler arasındaki çekişme resmedilmektedir.

Kadının Eğitimi

Eğitim ve öğretim imkânı tanındığı sürece kadın erkek farkı ortadan kalkar. Kadınlar erkeklerin yaptıkları her şeyi yapabilme kapasitelerini keşfetmiş olurlar. Eğer hala toplumda kadınlar aleyhine bir gelişme söz konusuysa bu, onlara yeterince tanınmayan eğitim-öğretim hakkının gasp edilmesindendir. Kadın erkekle aynı düzeye gelecek bir eğitim hakkını elde

ettiği zaman toplumsal gelişme mümkün olur. Adalet, özgürlük ve insanlık bu suretle sağlanır. Kadın böyle bir toplumda kendi gücünü görebilir. Kahramanlık kas ve beden gücüne bağlı değildir. Önemli olan ruh kahramanlığıdır. Bunun için de erkek ya da kadın olmak fark etmez.

Masal, kadın ve erkeklerin eşit olduğu anlaşıldığı bir toplumda mutlu sonla bitmektedir. Ancak masal, halen İslam toplumlarında kadın aleyhine süre giden şartların varlığını vurgulamaktadır. (Küçük Mecmua, 1340 1922-338, çeviri yazı: Şahin Filiz, I/32-43, Yar., Antalya, 2009).

Yılan Bey ile Pilten Bey

Padişah, bir oğlu olması için Allah'a yalvarır ve sonunda Yılan şeklinde bir evladı dünyaya gelir. Herkesi sokup zehirleyen bu yılan kılığındaki evlat, Ayşe adında bir kadına âşık olur ve mutlu bir hayata başlarlar. Ancak Ayşe'nin üvey annesi iki aşıkı birbirinden ayırır. Kaybolan Ayşe, mezarlıkta gömülü olan ve orada peri kızının çocuklarına ders veren bir şehzade ile ilişkiye girer ve ondan çocukları olur. Şehzadenin adı Pilten bey'dir. Sonra aşık olduğu Yılan Bey'le çocuklarının babası olan Yılan Bey'den birini seçmesi için Ayşe'ye tercih etme hakkı verilir. İçi kan ağlasa da Ayşe, çocuklarının babası olan Pilten Bey'i tercih eder. Aşık olduğu Yılan bey'i terk etmek zorunda kalır.

Yılan Kültü

Orta Asya kültürüne göre Güneş Tanrısı yakınlarını yeryüzüne yılan şeklinde gönderir. Bu yüzden yılan bereket ve iyiliğin sembolüdür. Ayrıca Türklerdeki 12 Hayvanlı Takvimdeki hayvanlardandır.

İslam literatüründe ise yılan, Âdem ile Havva'yı kandırıp saptıran şeytan olarak görülür. Tam bu noktada iki kültür arasındaki farklılık kendini gösterir.

Bu masalda geçen Yılan Bey, aşkı temsil etmektedir. Aşk, kutsal bir duygu olduğu için Yılan sembolünün kullanılması rastlantı değildir. Babası, dini vecibelerini yerine getiren bir padişahtır ve üstelik onun duasıyla bu Yılan çocuk dünyaya gelmiştir. İslam kültürü ile Türk kültürünü bu masalda kaynaştıran tema dikkatimizi çekmektedir.

Mahallenin imamı, saray erkânı için güvenilir bir portre olarak çizilmektedir. Üvey anne, hemen tüm masallarda kötülüğü temsil etmektedir. Bu masalda ise, Ayşe'nin üvey annesi de kötülüğü temsil etmekte; Ayşe'nin hep kötü olması için elinden geleni yapmaktadır.

Aşk ve Evlilik Arasında

Ayşe, âşık olduğu Yılan Bey'i, evlendiği Pilten Bey uğruna terk etmek zorunda kalmaktadır. Eskiden bugüne, genellikle Türk kültüründe benzer olguya tanık olmaktayız. Aşk kutsal ve insanidir ancak evlilik, zorunlu ve vazgeçilemez bir kurumdur. Tercih bu yüzden hep evlilik lehinde gerçekleşmektedir. Bu tercih, toplumsal ve kurumsal bir zorunluluktan kaynaklanmaktadır. Aile ve çocuklar, aşka tercih edilmektedir. Maneviyat açısından düşünüldüğünde Ayşe, Yılan Bey'i yani aşkını arzu etmektedir. Ancak maddi ve toplumsal uygulamaların getirdiği bir zorunluluk açısından düşünüldüğünde Pilten Bey'le beraberliği seçmek zorunda kalmaktadır. İlki, kültürün manevi, ikincisi de maddi yönünü temsil etmektedir. Nikâh aşka galebe çalmaktadır. Beden evlilikle, kalp ise aşkla huzur bulmaktadır. (Küçük Mecmua, 1340 1922-338, çeviri yazı: Şahin Filiz, I/115-117, 128-131, Yar, Antalya, 2009).

Nar Tanesi yahut Düzme Keloğlan

Padişah kızı Gülsün sultanla, bir şehzadenin önce başlamadan biten ve çileli ve ızdıraplı ayrılıktan sonra mutlu bir evlilikle sonuçlanan aşk ve evlilik hikâyesindeki kültürel unsurlar üzerinde duracağım.

Nezaket ve Erkeklik

Gülsün sultanı padişah babası şehzadeye vermeyi kabul etmiştir. Şehzade onu altundan arabaya bindirip alay eşliğinde babasının sarayına doğru yola çıkarlar. Şehzade, babasından sonra padişahlık tahtının varisi, zengin mi zengin, yakışıklı mı yakışıklıdır. Ancak yola koyulduklarında Şehzade, yerde gördüğü bir nar tanesini alır, ağzına götürür. Bunu gören güzeller güzeli Gülsün Sultan, yerdeki bir tanesine tenezzül eden bir kişinin, şehzade bile olsa adam olamayacağına hükmeder. Bu kaba ruhlu, nezaketten nasibini almamış bir adamla yaşayamayacağına karar verir ve arabacına arabayı tekrar babasının sarayına doğru sürmesini emreder. Şehzade ne diller döker, ama Gülsün sultan kararını çoktan vermiştir.

Türk kültüründe "erkek" ve "erkeklik", nezaket kavramıyla pek yan yana kullanılmaz. Ancak Gülsün Sultan, "adam" ve "erkek" olmanın şartını, insani vakara ve kibarlığa bağlıyor. Aslında Türk kültüründeki erkeklik ve adamlık tanımı da gerçek anlamda böyle olsa gerektir.

Şehzade, bu ayrılıktan sonra, masallarımızın meşhur kahramanı Keloğlan kılığına girip Gülsün Sultan'ın sarayında bahçıvan olarak işe giriyor. Gül yetiştirip aşk şiirleri terennüm ederek "adamlık" ve "erkeklik"in

nasıl olması gerektiğini artık öğrenmiş olduğunu ispatlıyor ve Gülsün ona aşık oluyor. Şehzadeyi adam olmadığı için terk eden Gülsün sultan, bahçıvanında adamlık yani nezaket gördüğü için ona aşık oluyor. Bu hikâyede erkeklik ve adamlık, tanımını, nezaket ve incelikte buluyor.

İslam kültüründe kadın, genelde erkeğine itaat mecburiyetinde ve itirazı vukuunda onun dayağına şer'an mahkûmken, Türk kültüründe Keloğlan, kadının kapısında bahçıvan olup aşk şiirleri ve güllerle serenat yapmaktadır. Aradaki fark budur. (Küçük Mecmua, 1340 1922-338, çeviri yazı: Şahin Filiz, II/21-23., Yar., Antalya, Eylül 13-17, 2009).

Tembel Ahmet

Bir padişahın aşk yüzünden delirmiş bir oğluyla üç kızı vardı. İlk iki kız, sağ ve sol vezirin yaşı kemale ermiş oğullarına vardı. En küçük kız ise, babası razı olmasa da mevkili makamlı olgun bir erkek değil, temiz bir gençle evlendi. Küçük kızın kocası Tembel Ahmet, masalın sonunda, Padişahın aşk yüzünden deliren oğlunun sevgilisini kurtarıp saraya getirince mutlu son gerçekleşir.

Kızın Rızası

Türkler İslamlaşmadan önce evliliklerde kızın rızasını almak yerleşik bir kültürel unsurken, İslamlaştıktan sonra –Hanefi Mezhebi dışında- neredeyse kızın rızası ikinci planda kalmıştır. Bu masalda padişah bile –kendi razı olmasa da- en küçük kızının istediği erkekle evlenmesine mani olmamıştır. Diğer kızlarını da aynı şekilde kendi rızaları doğrultusunda evlendirmiştir. Bu Türk kültürüne ait çok eski bir uygulamadır.

Anaerkil Aile Yapısı

Tembel Ahmet'le evlenen küçük kız, onun çalışıp para kazanmasını ve evin geçimini sağlamasını ister ve buna zorlar. Tembel Ahmet'i eve almaz. Çalıştığını gördüğü zaman eve girmesine izin verir. Ahmet'in annesi, Ahmet'in tembelliğinden dolayı üzülür, onu sırtında taşıyıncaya kadar gider. Burada iki kadın ve baskın karakterleri dikkati çekmektedir. Anaerkil bir aile yapısı bu masalda Türk kültürünün en temel unsurları arasında yerini almıştır.

Kaza, Kader ve Tevekkül

Türkler, hiçbir şeyin göründüğü gibi olmayabileceğine dair güçlü inanca sahiptirler. Bu yüzden biraz septik milletiz diyebilirim. Padişahın ilk iki kızı, siyasi ve maddi ikbal için kendilerinden yaşlı vezir çocuklarıyla

evlenirken, en küçük kız, genç ama parasız-pulsuz, hatta tembellikle ün yapmış birisiyle evlenmeyi tercih etmiştir. Takdir-i ilahi bu ya, padişah, diğer damatlarından hiçbir fayda görmemiştir. Fakat her hayrı, kızını hiç de gönlü olmadan verdiği Tembel Ahmet'ten görmüştür. Tembelliği terk edip çalışkan bir insan haline gelen Tembel Ahmet, bununla da yetinmemiş, aşkından deli divane olmuş padişahın deli oğlunun sevgilisini yine o bulup getirmiştir.

Küçük Mecmua'da geçen halk masal ve hikâyeleri Türk ve İslam kültürünün birbirine benzer, aykırı ya da tam olarak uzlaşı içindeki unsurlarını bir araya getirmektedir. Bu unsurlar tamamen tabiidir; yapay değildir. Bu sebeple uzun ömürlüdür ve böyle de kalacaktır. Yapay kültür yoktur. Böyle bir kültür oluşturulsa dahi, uzun ömürlü olamaz. Kültür, halkın destanları, masalları, bin bir çeşit ve çeşnideki yaşam tarzları ile kendiliğinden var olur. Kahramanı halktır. Siyasiler ya da militanlar değildir. Kimlik bu türlü kültürden beslenerek meydana gelir. Bunun için de çok uzun bir tarihsel geçmişe ve gelecekle ilgili kurgulanmış milli amaçlara ihtiyaç vardır.

Türk kültürü ve kimliği, kitlelerin değil, halkın, halkların tarih içinde yarattıkları gönüllü, duygulu, bilinçli ve kendiliğinden olan iki ölümsüz değerleridir. Siyaset kültür ve kimliği yaratmaz; ancak bunlara doğru ya da yanlış yön verebilir.

Kaynaklar

1. Orhan Türkdoğan, *Türk-Ulus Devlet Kimliği*, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İst. 2005.
2. Ziya Gökalp, *Küçük Mecmua (I-III),* Çeviri yazı: Şahin Filiz, Yeniden Anadolu ve Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya, 2009-2010.
3. Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, Hazırlayan: Kemal Bek, Bordo Siyah Yayınları, İst. 2005.

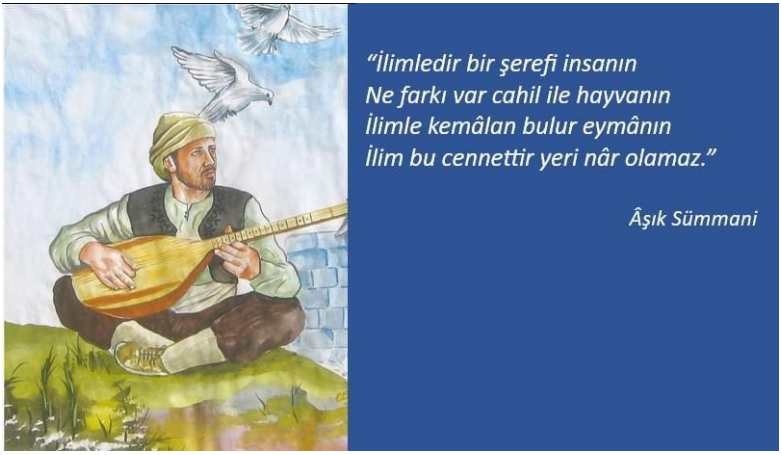
"İlimledir bir şerefi insanın
Ne farkı var cahil ile hayvanın
İlimle kemâlan bulur eymânın
İlim bu cennettir yeri nâr olamaz."
Âşık Sümmani

Malatya Yöresi Etnopedagojisine Dair Bir Kesit: Kültürel Değerlerin Eğitime Yansımaları

Prof. Dr. Celal Teyyar Uğurlu

Eğitim ve Etnopedagoji

Etnopedagoji, bir toplumun kültürel değerleri, gelenekleri, inançları ve yaşam pratiklerini eğitim açısından inceleyen disiplinlerarası bir alandır. Toplumların insan yetiştirme sistemlerinde formal ve informal eğitim süreçlerinin önemli bir yeri vardır. Eğitim sadece formal süreçlerden ibaret değildir. Birey, doğduğu andan itibaren içinde bulunduğu kültürel çevre tarafından şekillenir.

Etnopedagoji ise bu bağlamda yerel kültürlerin eğitim anlayışına nasıl yön verdiğini inceler. Anadolu'nun köklü kültürlerinden birine sahip olan Malatya yöresi, zengin sözlü geleneği, güçlü aile bağları ve değer temelli çocuk yetiştirme anlayışıyla etnopedagojik açıdan dikkat çekici bir örnek oluşturmaktadır. Etnopedagoji; halk pedagojisi, kültürel aktarım ve geleneksel eğitim uygulamalarını kapsayan bir alandır. Bu yaklaşımda öğrenme; aile, akran grubu, köy yaşamı, ritüeller ve gündelik pratikler aracılığıyla gerçekleşir. Bilgi aktarımı çoğunlukla deneyime, gözleme ve anlatıya dayalıdır. Bu yönüyle etnopedagoji, yaparak-yaşayarak öğrenme anlayışıyla örtüşmektedir. Her çocuk içine doğduğu kültürel özelliklerden etkilenir. Özellikle anne babalar ve yakın çevre etkenleri çocuğun yetişmesinde önemli bir yere sahiptir. Bir Türk atasözünde olduğu gibi "Oynamayan tay at olmaz" özlü sözünün anlamında saklıdır. Çocukların eğitiminde oyunla birlikte doğru modeller, öğütler, hatta azarlama (kızma, tersleme, yargılama gibi ifadeler) kalıpları çocukların, gençlerin istenilir olana uygun davranışlar sergilemelerinde önemli bir yere sahiptir.

Disiplin ve Ahlaki Eğitim

Disiplin eğitmek, yetiştirmek, geliştirmek, iyileştirmek anlamlarına gelecek şekilde farklı kavramlarla tanımlanabilir. Diğer bir bakış açısıyla iyi olana yönelmek, istenilir olanı çoğaltma anlamında da ifade edilebilir. Ancak sert, zorlayıcı, kontrol edici ve aşırı kuralcı gibi kavramlarla da eşleştirilir. Burada da özü itibariyle davranışın iyileştirilmesi ve istenilir hale getirilmesi amaçlanmaktadır. Kimi zaman çocukların uslu olması için yapılan şeyleri disiplin olarak görürüz. Bu usluluk biçimine ulaşması için çocuklara, kızmak, sınır koymak, öğüt vermek, yargılamak gibi birçok usullerle çocukları terbiye etmeye çalışırız İstenilir olan ya da olmayan davranışların sergilenmesi ile karşı karşıya kaldığımızda kimi zaman bir deyim kimi zaman atasözü ile yetişmekte olan çocukların dikkatini çekmeye ve onları davranışları üzerinde düşünmeye sevk ederiz. Amaç, çocukların iyi yetişmesini sağlamaktır. Ancak olumsuz yaklaşımlar ve şiddet içeren davranışlar, küçük düşüren ifadeler iyi yetişmekten ziyade kötü bir yöne çocuğun evrilmesine de neden olabilir.

Atasözleri, Deyimler ve Ahlak Eğitimi

Malatya'da çocuk eğitimi büyük ölçüde aile içinde başlar. Çocuklara küçük yaşlardan itibaren sorumluluk verilmesi (ev işlerine yardım, tarımsal faaliyetlere katılım vb.) yaygındır. Bu durum çocuklarda özgüven, aidiyet ve görev bilinci gelişimini destekler. Masallar, maniler, atasözleri ve deyimler, Malatya etnopedagojisinin temel araçlarıdır. "Büyüğün sözü dinlenir", "Emek olmadan yemek olmaz" gibi ifadeler, ahlaki ve toplumsal normların içselleştirilmesini sağlar.

Geleneksel Malatya kültüründe disiplin, daha çok toplumsal onay ve ayıplanma mekanizmalarıyla sağlanır. Yanlış davranışlar, sert cezalar yerine uyarı, nasihat ve örnek olma yoluyla düzeltilmeye çalışılır. Bu yaklaşım, çocuğun toplumsal değerlere uyumunu kolaylaştırır. Disiplin, bir yandan çocuklara; "Sert mi davranmalıyız yoksa hoşgörülü mü olmalıyız?" sorusuna cevap aramamızı gerektirir. Bazen doğru yaptığımıza inanarak ya da içimizi kemiren bir şüpheyle iklimlerde kaldığımız olur. İşte bu noktada bir musibet bin nasihatten iyidir diye düşünerek çocukların hata yapmalarına izin veririz. Tam da böyle bir anda "Hırsla kalkan zararla oturur. Bak işte gördün mü yaptığın sana nasıl geri döndü", diyerek çocuklarımıza ahlak dersi vermekten geri durmayız. Malatya yöresinde bu çerçevede söylenebilecek birçok atasözü diye tanımladığımız kalıp sözler görmek mümkündür. Bunlardan bazıları şöyledir:

Haramın binası olmaz

El eli yur, el de döner yüzü yur.
Elden gelen öğün olmaz o da vaktinde gelmez.
Açma kutuyu söyletme kötüyü
Pekmezin olsun, sinek Bağdat'tan gelir.
Çok söyleme arsız edersin, az verme hırsız edersin.
Düşmanın karıncaysa da sakın.
Ergen gözüyle kız alma.

Atasözleri, adından da anlaşılacağı gibi ataların bin yıllık etnolojik birikimlerinin sonucunda ortaya çıkan özlü sözlerdir. "Haramın binası olmaz" ya da "Elden gelen öğün olmaz o da vaktinde gelmez" diyen ebeveynlerin çocuklarına en yüce değer olarak alın terinin kutsallığını ve hakkın en güzel tecellisini öğütlediğini görürüz. Aşırılıkların insan hayatını nasıl kabusa çevirebileceğine güzel bir önektir "Çok söyleme arsız, az verme hırsız edersin" sözü. Anne, baba, dede ve nenelerimiz "Hiçbir iyilik yerde kalmaz, sen iyi ol kötü bulur belasını" diye diye alt bilincimize yardımlaşmanın, diğergam olmanın değerini inceden inceye işlerler. Öyle ya daha olmamış bir bedenin ve zihnin aldığı kararların geçici bir hevese işaret ettiğini yüzyılların eleğinden geçirerek öğrenmiştir atalarımız. O nedenle "Ergen gözüyle kız alınmaz" derler. Kararın kalitesi aklı selim ve olgun olmakla ilintilidir. Sağlıklı kararlar için ergin ve mümeyyiz olmanın koşulları vardır. O da olmak, olgunlaşmaktır. Bunun için beklemek gerekir. "Sabırla koruk üzüm olur" derler ve beklemenin önemine vurgu yaparlar. "Vakitsiz gül açılmaz" diyen yaşlı nene, günü gelmeyen meyvenin dalında durmaya devem edeceğini anlatır aceleci beynimize. Olmak için olgunlaşmak gerektiğine inandırır bizleri, daha çok sabırla yoğrulmamızı sağlar.

Geleneksel Oyunlar, Öğrenme ve Ahlak Eğitimi

Yörede oynanan geleneksel çocuk oyunları (örneğin grup halinde oynanan sokak oyunları) iş birliği, paylaşma, sabır ve stratejik düşünme becerilerinin gelişimine katkı sağlar. Bu oyunlar, örtük öğrenme ortamları oluşturarak sosyal becerilerin doğal yollarla kazanılmasını mümkün kılar.

Malatya yöresi, zengin kültürel mirası içinde barındırdığı geleneksel çocuk oyunları ile yalnızca eğlence değil, aynı zamanda güçlü bir eğitim ortamı sunar. Bu oyunlar, çocukların bedensel, zihinsel, sosyal ve duygusal gelişimlerini destekleyen doğal öğrenme araçlarıdır. Modern eğitim anlayışında vurgulanan birçok kazanım, Malatya yöresinde kuşaktan kuşağa aktarılan oyunlarda kendiliğinden yer almaktadır. Örneğin çelik çomak oyunu, çocukların el-göz koordinasyonunu, dikkat becerisini ve stratejik

düşünmesini geliştirir. Oyuncu, çeliği ne kadar sert ve hangi açıyla vuracağını hesaplamak zorundadır. Ama belki de en önemlisi bir çocuğun kural geliştirme ve o kurallara uyma davranışlarına kattığı anlamdır. Yine saklambaç oyununda; ebenin adil ve hakkaniyetli olması, çocuklarda adil ve dürüst olmanın önemi oyun ve yaşantı yoluyla aktarılır. Oyunlar, çocuklara yalnızca oyun oynamayı değil; paylaşmayı, kurallara uymayı, birlikte başarmayı ve kültürel değerlere sahip çıkmayı öğretir. Bu yönüyle geleneksel oyunlar, geçmişten günümüze uzanan güçlü bir etnopedagojik eğitim mirası olarak değerlendirilebilir.

Ozanların Dilinde Ahlak Eğitimi

Malatya ozanlarından Aşıki bir şiirinde şöyle seslenir:

Edebinle otur edebinle kalk
Edepsizlik etme elden ayıptır
Allah bu lisanı zikr için vermiş
Yalanı söyleme dilden ayıptır

Varıp bir kimseyi birine çatma
Nefsini kör eyle ayıba bakma
Pak değil isen çağlayıp akma
Karar edeceğin gölden ayıptır

Aşıki gezerdi zahir batından
Habis adam belli olur zatından
Yolsuzu sürerler Hak'kın katından
Yolsuzluk eyleme yoldan ayıptır

Her satırında derin bir mana gizli olan bu şiirinde Aşıki, yalan konuşmanın kötülüğü, insanlar arasına nifak sokmanın ayıbı, nefis terbiyesinin önemi üzerinde durarak edeple oturanın edebiyle kalkacağına dikkat çekmiştir.

Feramuz Öztürk'ün dizelerinde dürüstlük ve güzelliğin betimlemesi şöyle dile gelmektedir.

Bana güzel diyen dostum
Güzel diyen diller güzel
Var mıdır gerçekten üstün
Gerçek tutan eller güzel

Dürüstlük doğuştan başlar
Köşeye konur düz taşlar

Bahçivan bağı aşılar
Aşı veren dallar güzel

Feramuz der ki dostum
Deyin var mı bundan üstün
Gönül yapmak ise kastın
Devam et bu yollar güzel

Dürüstlüğün yüce erdemini, doğruluk ve güzelliğin insan yüzüne yansıyan anlamını yeni kuşaklara taşıyan bu özlü sözler, üzerinde düşünmemiz için ince ince öğütler olarak her birimizi kuşatıyor. Dillin güzelliği, dürüstlerin ve doğruların eninde sonunda baş tacı edileceği köşe taşı olacağı inancı temiz ve duru bir dille koşulsuz aktarılmaktadır. Sonuç olarak**,** Malatya yöresi etnopedagojisi, kültür temelli bir eğitim anlayışının güçlü örneklerini sunmaktadır. Yerel değerlerin ve geleneksel öğrenme biçimlerinin dikkate alınması, eğitimin daha anlamlı ve kalıcı olmasına katkı sağlayabilir. Her toplum kendi ahlaki değerlerini yeni yetişen kuşağa aktarırken bilmeceler, maniler, türküler, masallar, şiirler, oyunlar, kalıp sözler gibi birçok farklı etnolojik birikimden yararlanır. Yüzyıllar boyunca imbikten süzülerek gelen yaşanmış ve defalarca denenmiş davranış kalıpları yeni kuşak için önemli bir yol gösterici olur.

Kaynaklar

Çınar, İ. (2022). Uluslararası bakışla etnopedagojiye giriş, Pegem.
Karacan, M. (2023). Bozkırın kültür pınarı Karaca, Emsal.
Kılıç, H.B. (2003). Arguvanlı ozanlar, Yorum.

Raman Ağıdı

Ceyhun Atuf Kansu[1]

Kardeşim Raman dağlarında öldü,
İlaçsızlıktan, doktorsuzluktan.
Büyük sular evreninde öldü susuzluktan,
Sonra Sason dağlarına gömüldü.

Açılır da kalbime iner petrol kuyuları,
Bilirim, petrol toprağın definesi,
Şarkı söyleyen motorların efendisi
Işıkla donatıverir bütün uykuları.

O bir mühendisti petrol aradı yalnız başına
Ah, benim doktorsuz memleketim,
Sana güzel ve acı tohumlar ektim,
Kardeşim öldü orada, petrol aşkına,
Köy odalarında yanan lambalar aşkına.

Ceyhun Atuf Kansu - 1947

[1] Ceyhun Atuf Kansu. *Bağımsızlık Gülü*. Yenigün Haber Ajansı, 1999, s. 12.

Oyun...

Prof. Dr. Oğuz Öcal

Sözlükler, gönüllü katılımla belli kurallara göre yapılan, bedensel harekete, yetenek ve zekâya dayalı olan, hoşça vakit geçirmeyi sağlayan eğlenceler veya yarışmalar olarak tanımlıyor. Bunun için kullanılan araç-gereçlere ise "oyuncak" dendiğini belirtiyor.

Oyunun ayrıca; "dans", "piyes", "taktik", "hüner", "yarışma", "müsabaka", "şans", kumar", "hile", "entrika" anlamları ve geniş bir dil ve kültür hazinesi vardır. Dilimize Farsçadan geçen "-baz" ekiyle de "hünerbaz", "hilebaz", "kumarbaz", "lafbaz", "düzenbaz", "hokkabaz", "cambaz", "oyunbaz" gibi kelimeler üretilmiştir. Ancak bunlar ele almak istediğim konu bakımından bahsi diğerdir.

Bu cümleden olarak oyunun "halk oyunu", "Akdeniz oyunları", "şans oyunu", tiyatro oyunu", "iskambil oyunu", "dijital oyun" gibi sayısız kullanımını da dışarda tutarak "çocuk oyunu" konusundan söz açacağım.

Her ne kadar ata sporu güreş, cirit, okçuluk ve günümüzde yaygın olan futbol, basketbol, voleybol gibi yarışmalı sporlar çocuklukta başlasa da, "geleneksel çocuk oyunu" denilen oyunların çocuğun hayatında çok daha farklı anlam ve işlevleri vardır.

Nitekim ataların çocuğun gelişimini tanımlarken "oyun çocuğu" ifadesini kullanması boşuna değildir. Aynı mantıkla atalar "abdal düğünden, çocuk oyundan usanmaz" diyerek, bugüne ve geleceğe "çocuk oyun oynamalıdır" mesajını vermektedir.

Hiç kuşku yok ki ataların sözünü ettiği oyun; sadece köyün ve kırsalın değil, eski kentin, gecekondunun ve mahalle kültürünü sürdüren apartmanların da hayatında var olan; ne yazık ki şimdiki rezidansların ve villaların ördüğü güvenlik duvarlarını aşamayan ve dijital çağın oyuncularına ulaşamayan oyunlardır.

Dijital çağ öncesinde kentlerin boş arsaları, kolayca ulaşılabilen kırlık alanları, çocuk bahçeleri ve tabii sokaklar çocukların oyun alanlarıydı. Bazı

araştırıcıların derledikleri geleneksel çocuk oyunlarına "sokak oyunları" demelerinin bir nedeni de bu olmalıdır.

Nitekim sanayileşme ve kentleşme süreçlerini kültürlerine göre yöneten ülkelerde çocuklar güven içinde oyun oynasınlar diye planlanan "çocuk sokağı" projeleri de çocukların bin yıllar boyunca kuşaktan kuşağa aktararak günümüze getirdikleri oyunların da oynanmasını teşvik amacıyla ortaya çıkmıştır. Hoş dijital çağın esir aldığı çocuklar, artık çocuk bahçeleri gibi çocuk sokaklarına da gelemiyorlar; gelseler de ellerindeki ekranlardan gözlerini ayıramadıkları için akran ve arkadaşlarıyla oyun oynayamıyorlar.

Günümüzde çocuk bahçesi veya çocuk sokağı boş kalırken, eskiden oyuna doymayan, açlığını unutan, akşamın geç saatlerine kadar eve gelmeyen çocuklar için anneler "sokak çocuğu" derlerdi. Çocukluklarını dijital çağ öncesinde yaşayanlar eminim ki bu sözü annelerinden binlerce kez işitmişlerdir.

Annelerin sabahtan akşama kadar arkadaşlarıyla oyun oynuyor diye birbirlerine şikâyetlendiği bu çocukların aralarında geliştirdikleri bağ, düzen, hiyerarşi ve ilişki dışardan bakana "büyümüş de küçülmüş" dedirten cinstendi ve çok güçlü kurallara sahipti.

Malum geleneksel çocuk oyunlarının tek başına veya iki kişi ile oynananları olsa da genellikle kalabalık gruplarla oynanırdı. Bu gruplarda takım kurmak, ebe seçmek, lider belirlemek gibi başlangıç kuralları daha çok "ooo portakalı soydum" gibi kalıp ifadelerle başlayan ve sayışmaca denilen tekerlemelerle belirlenirdi ki bu bile başlı başına bir dil ve iletişim becerisi gerektirirdi.

Gelenekten ve geçmişten öğrenilen ve duruma göre yeni düzenlemeler yapılan oyunun kurallarına herkes uyar; uymayanlar "mızıkçı", "zıllıcı" ve "oyunbozan" olarak yaftalanıp dışlanabilir ve bir daha oyuna çağrılmayabilirdi. Bu nedenle çocuklar adeta askerî bir disiplin ve belirlenen kurallar içinde birbirleriyle kıyasıya mücadele ederler, yenmenin hazzını veya yenilmenin hüznünü yaşayarak hayatın gerçeklerine hazırlanırlardı.

Günümüzde "geleneksel çocuk oyunları", "çocuk oyunları" veya "sokak oyunları" adını taşıyan kitaplarda yer alan yüzlercesinin yanında, önceki kuşakların hafızasında yaşayan, derlenmemiş ve unutulmaya yüz tutmuş binlercesi vardır.

Geleneğin öğrenileni tekrarlayarak unutmama bakımından en muhafazakâr alanlarından biri "çocuk folkloru" ise de dijital çağda "Z ve

Alfa kuşağı" olarak dünyaya gelen çocuklara bu oyunlar ne yazık ki artık sokakta akranları veya ağabeyleri ve ablaları tarafından aktarılamıyor.

Oyun sözünü sadece "dijital" ile yan yana kullanabilen çocukların dünyasında acaba "ooo piti piti", "önüm arkam sobe", "elma dersem çık", "yağ satarım", "tek düş", "yeldik", "yendik" gibi söz kalıplarının yeri ve anlamı var mıdır?

Akranlarıyla göz göze, diz dize, söz söze, yüz yüze, yan yana, el ele, göğüs göğse geleneğin ve sözlü kültürün tanıştıran, barıştıran, kaynaştıran, yarıştıran gücüyle bir araya gelemeyen çocuklar, tehlikeli sanal arkadaşlarıyla yalnızlık ve depresyon uçurumlarına sürüklenebilirler.

Yetişkin bir kızın bir çocukla evlendirilmesini anlatan bir Kayseri türküsünde geçen "sabah olur çocuk gider oyuna/oynar oynar kum doldurur koynuna" mısraları anlattığı konu bağlamında trajik olsa da, çocuğun dünyasını anlatması ve "kumda oynamak" deyimini hatırlatması bakımından önemlidir.

Kucağına veya koynuna kum doldurarak oynamak, doğayla buluşmak, doğayla tanışmak, doğayı sevmek, doğada zaman geçirmek ve nihayet "doğal olmak" anlamına gelir ki, doğallık "kendiyle barışık olmak" demektir. Dijital çağın çocukları acaba hangi sıklıkla ve böyle bir duyguyla doğayla buluşuyorlar?

Yine bir başka Kayseri türküsünde geçen "ceviz oynamaya geldim odana" mısraı, çocukların oyun dünyasına büyük bir pencere açmaktadır. Malum cevize Türkçede "koz" da denmekte ve "kozları paylaşmak" deyimi buradan gelmektedir. Ceviz oyunları en az iki kişi ile oynanan ve saatlerce süren oyunlardı. Zamanla cevizin yerini rengârenk misketler almıştı ve hünerli çocukların arkadaşlarından "üttüğü" torbalar dolusu misketi olurdu.

Her ne kadar geçmişte de büyükler bir şeyi küçümsemek için "çocuk oyunu" veya "çocuk oyuncağı" dese de çocuk için akranlarıyla oynanan oyun sosyalleşmeyi ve sorumluluk üstlenmeyi sağlayan, yalnızlıktan ve depresyonda kurtaran, başarıya sevinmeyi, yenilgiyi kabullenmeyi öğreten bir hayat okuluydu.

Köyde, kırsalda ve eski kentte herkes oyun oynamayı işten güçten arta kalan "boş zaman" olarak bilirdi. O nedenle hem büyükler hem de çocuklar için "buğday ile koyun, kalanı oyun" veya "çift ile koyun gerisi oyun" atasözlerinde olduğu gibi hayatın özü üretim olarak görülür, oyun ve oyuncak "boş zaman" şartına bağlanır ve hafife alınırdı. Doğu

modernleşmesinin geleneksel oyunları küçümserken, çocukları dijital karşısında savunmasız bırakmasında belki bu anlayışın da payı vardır.

Oysa oyun üzerine daha 1938 yılında yazdığı "Homo Ludens" (oyun oynayan insan) adlı meşhur eserinde Huizinga insanın "oynayan varlık" olma özelliğinin "düşünen varlık" olma özelliğinden önde geldiğini ve kültürlerin temelinde oyunun bulunduğunu söylüyor ki bu tespit çocuklar açısından daha önemli ve hayatidir.

Geçmişte geleneksel oyunlar ve oyuncaklarla "oynayan varlık" olarak yetişen çocuklar, çevreleriyle, akranlarıyla, aileleriyle, öğretmenleriyle daha az iletişim sorunları yaşıyor, daha az bunalıma düşüyor, daha az yalnızlık çekiyor, daha az depresyon, obezite gibi hastalıklara yakalanıyordu.

"Z ve Alfa kuşağı" çocuklarının içine doğduğu dijital çağ, sanal ve çevrimiçi ortamlarda kendi oyunlarını ve oyuncaklarını yarattı. Ataların "kurtla koyun kılıçla oyun olmaz" uyarısını bilmeyenler veya önemsemeyenler yüzünden dijital çağın zararlı ve tehlikeli içerikleri çocukları esir aldı.

Eski bir şarkının "kapat kapat perdeleri bu komedi oyun bitti" sözleri, geleneksel oyunları unutan, akranlarıyla sokakta oyun oynamayan, sanal ve zararlı dostlarıyla yalnızlaşan "Z ve Alfa kuşağı"na bir uyarı olarak düzenlenseydi "kapat kapat dijital platformları bu trajedi oyun bitti" denirdi herhâlde.

Son söz olarak diyebilirim ki çocukların bir araya gelmelerini, takım kurmalarını, eski oyunları hatırlamalarını, unutulanları canlandırmalarını ve dostluk içinde yarışmalarını öğretecek "oyun rehberi" ünvanı verilen öğretmenler yetiştirilmeli; çocuk bahçelerinde, çocuk sokaklarında, etnografya vb. müzelerde ve tabii okul bahçelerinde "oyun saati" uygulaması başlatılmalıdır.

Axıska Atalar Sözlerinin Etnopedaqogikada Rolu

Sabircan Celil

Giriş

Axıska Türk mədəniyyəti, kökləri minilliklərə dayanan tarixi keçmişi ilə Türk dünyasının mənəvi coğrafiyasında strateji və zəngin bir mövqeyə malikdir. Bu xalqın folklor irsi, xüsusilə "Esgilər sözi" (Atalar sözləri) adlandırılan paromoloji vahidləri sadəcə linqvistik vahidlər toplusu deyil, həm də nəsillərarası universal təcrübəni və kollektiv yaddaşı ötürən mükəmməl bir **etnopedaqoji sistemdir**. Axıska Atalar sözləri vasitəsilə gənc nəslin şüurunda etik normalar, ontoloji fəlsəfə, fundamental əxlaq prinsipləri və sosial davranış qaydaları (ədəb) sistemli şəkildə formalaşdırılır.

Etnopedaqogika – hər bir etnosun tarixi təkamül prosesində süzgəcdən keçmiş təcrübəsinə, adət-ənənələrinə və milli dəyərlərinə əsaslanan tərbiyə strategiyasını öyrənən multidissiplinar elmi sahədir.

Əsrlər boyu xalqın həyat tərzini, dünyagörüşünü və mənəvi-etik kodeksini özündə cəmləşdirən bu zəngin xəzinə, fərdin sosiallaşma prosesində həlledici faktordur. Şifahi xalq yaradıcılığının bu janrı uşaqların mənəvi tərbiyəsində, milli şüurun və vətəndaşlıq mövqeyinin inşasında fundament funksiyasını yerinə yetirir. Qədim dövrlərdən bəri aşıqlar, ağsaqqal-ağbirçəklər (baba və

nənələr) və ailə institutunun digər üzvləri vasitəsilə cilalanaraq ötürülən bu nümunələr, cəmiyyətin mənəvi intizamını tənzimləyən yazılmamış qanunlar kimi çıxış etmişdir.

Atalar sözləri xalqın tarixi-sosial təkamülünün yığcam, lakin dərin fəlsəfi tutumlu ifadəsidir. Bu paromiyalar gənclərə əməksevərlik, dürüstlük, mənəvi dayanıqlıq (səbr) və ədalət kimi universal insan dəyərlərini konkret metaforik obrazlar vasitəsilə təlqin edir. Xeyir və şər, haqq və nahaq, vəfa və xəyanət kimi antonimik anlayışlar Axıska atalar sözlərində simvolik və təsirli bir dillə təqdim olunur ki, bu da milli kimliyin qorunmasında və xarakterin formalaşmasında əvəzsiz pedaqoji alətə çevrilir.

Məqalədə tədqiq olunan Axıska Türk atalar sözləri Sabircan Cəlilovun 'Esgilər demiş ki...' (İstanbul, 2021, Lora Yayıncılıq, 139 s.) kitabından seçilmişdir. Bu nümunələr Axıska Türk dilinin özünəməxsusluğunu qorumaq məqsədilə xüsusi transkripsiya ilə hazırlanmışdır.

I. Milli Kimlik, Köklər ve Tarixi Yaddaş

Axıska Türklərinin sürgün və vətənsizlik ağrıları onların folklorunda vətən sevgisini mərkəzi mövzuya çevirmişdir. Etnopedaqogikada bu, gənclərə milli kimliyi aşılamaq üçün istifadə olunur. Atalar sözləri fərdin öz soykökünə, vətəninə və tarixinə olan bağlılığını və bu dəyərlərin ötürülmə mexanizmlərini əhatə edir.

Vətənpərvərlik və milli kimlik dəyərlərin tərbiyəsində ata sözlərinin əvəzsiz rolu vardır. Çünki Axıska Türklərinin taleyindəki sürgün və qəriblik mövzusu onların etnopedaqogikasının ən həssas nöqtəsidir. Axıska Türklərinin deportasiya tarixi nəzərə alındıqda folklor milli kimliyin qorunmasında əsas vasitələrdən biri kimi çıxış edir.

Ata sözləri vətənin hər şeydən (hətta maddi rifahdan) üstün olduğunu öyrədir: ″**Ac ol, çıplax ol, hama vətənində ol**″. Bu deyim gənclərə çətinliklərə dözməyi, lakin vətən sevgisindən vaz keçməməyi aşılayır. "Məmləkətin tikanı" və "qürbətin çiçəyi" müqayisəsi isə emosional tərbiyənin ən güclü vasitəsidir

Milli kimliyin formalaşması üçün kökə bağlılıq, atalar kimi vətənə, torpağa bağlı olmaq tövsiyə edlir: "**Əvvəl səv vətəni, sora atani.**" -deyən ulular Vətən sevgisinin hər şeydən, hətta ən yaxınlarından belə öndə gəldiyini uşağın qəlbinə həkk edir.

Eyni zamanda "**Əsli olan əslini yitürməz.**" — deyərək uşaqlara öz kökünü, nəslini və mədəniyyətini unutmamasının vacibliyini anladır.

Milli kimliyin formalaşmasında vətən sevgisini önə çəkən atalar "**Vətənin bir qışi qürbətin bin baharından eydür.**" – deməklə vətən torpağının hər çətinliyinin yad yerlərin ən gözəl nemətindən daha əziz olduğunu uşağın qəlbinə həkk edir.

Vətən sevgisinin bütövlükdə insanlara və cəmiyyətə olan sevginin təməli, insan üçün mənəvi güc mənbəyi olduğunu göstərən "**Vətənə gəldim, bədənimə can gəldi.**", "**Vətəni iştamiyan (sevməyən), elini də iştamaz.**"- Atalar sözləri gənclərə vətən sevgisinin önəmini anladır.

Atalar sözləri ana sevgisini vətən sevgisi ilə eyni tutur, gənclərə cəmiyyətdə ananın mövqeyini anlatmağa çalışır: "**Ana kimi yar olmaz, vətən kimi dəvlət.**" – İki ən müqəddəs anlayışı (ana və vətən) bir araya gətirərək uşağın mənəvi xəritəsini cızır.

II. Ailə İnstitutu, Nəsillərarası Münasibetler ve İyerarxiya

"**Ana əvin dirəgidür.**" – deməklə ulular ailədə ananın birləşdirici və qoruyucu rolunu sadə və vizual bir dillə izah edir.

Axıska Türklərinin etnopedaqoji sistemində ailə müqəddəs bir struktur, nəsillərarası münasibətlər isə mənəvi varisliyin təməli kimi qəbul edilir. Gənclərə ailə daxili davranış qaydaları, valideyn-övlad münasibətləri və böyüklərə mütləq ehtiram prinsipləri sistematik şəkildə aşılanır.

Axıska pedaqogikasında valideynə, xüsusilə anaya olan sevgi metafizik bir müstəviyə qaldırılır. Anaya hörmət Tanrıya olan ibadətin bir parçası kimi təqdim olunur: "**Ana haxi – Tari (Tanrı) haxi.**"

Bu aksiomatik deyim uşağın şüuruna anaya xidmətin ən ali mənəvi borc olduğunu həkk edir. Eyni zamanda, ata fiquru sadəcə bir rəhbər deyil, həm də övladın xarakterini formalaşdıran canlı bir etalondur. "**Baba nə əkmişsə, oğli da oni biçər.**" atalar sözü genetik və mənəvi varisliyin qaçılmazlığını, ailə ənənələrinin davamlılıq qanununu ifadə edir.

Ailədaxili münasibətlərdə hərəkət və reaksiyanın qarşılıqlı olduğu psixoloji bir dəqiqliklə vurğulanır: "**Baba oğluna nasıl baxarsa, oğli da ona elə baxar.**" – Bu deyim valideynin övlada göstərdiyi qayğının gələcəkdə onun özünə qayıdacaq bir "sosial investisiya" olduğunu göstərir. "**Baba olmamiş, baba qədrini biləməzsin.**" – Burada böyüklərin zəhmətini və fədakarlığını

anlamaq üçün şəxsi həyat təcrübəsinin və zamanın vacibliyi incə bir sosioloji müşahidə ilə ifadə olunur.

Axıska tərbiyə modelində kor-koranə sevgi deyil, şüurlu və intizama söykənən sevgi əsas götürülür: "**Övlədimi şox səvərim, tərbiyəsini ondan da şox.**"

Bu prinsip uşağın ərköyünləşməsinin qarşısını alan, sevgi ilə cəmiyyət qarşısındakı məsuliyyət arasında balans yaradan ən mühüm etnopedaqoji qaydadır. Bu tərbiyənin bir qolu da ailə daxili məhrəmliyin qorunmasıdır: "**Öv bizim, sirr bizim.**" deyimi uşağa erkən yaşlarından sadiqlik və konfidensiallıq (məxfilik) vərdişləri aşılayır.

Övlad ailənin cəmiyyətdəki siması hesab olunur. Onun davranışı valideynin şərəfinə birbaşa təsir edir: "**Ey əvləd babay vəzir edər, köti əvləd rəzil.**" – Bu nəsihət uşağa öz hərəkətləri ilə ailəsinin ictimai nüfuzunu yüksəltmək və ya sarsıtmaq gücünə malik olduğu məsuliyyətini öyrədir. "**Ey oğul nedər baba parasını, köti oğul nedər baba parasını?**" – Hazır sərvətə güvənməyin mənasızlığını vurğulayan bu sual-metodlu deyim, gənci şəxsi ləyaqət qazanmağa və zəhmətə sövq edir.

Axıska cəmiyyətində böyüyün sözü qanun statusundadır. Bu, gəncləri həyatın risklərindən və "özbaşınalıqdan" sığortalayan bir mexanizmdir: "**Böyüğün sözünə baxmiyan uliya-uliya qʻalur.**" Bu kəskin xəbərdarlıq təcrübəli nəslin məsləhətlərinə məhəl qoymayanların həyatda böyük çətinliklərlə (və ya uğultu ilə — "uliya-uliya") baş-başa qalacağını simvolizə edir.

III. Şəxsiyyətin Formalaşması: Etika, Dürüstlük ve Xarakter

Axıska Türklərinin paromoloji irsi gənc nəslin fərdi tərbiyəsi, daxili mənəviyyatın zənginləşdirilməsi və özünüidarəetmə qabiliyyətinin inkişafı baxımından mühüm pedaqoji əhəmiyyət kəsb edir. Şəxsiyyətin formalaşma prosesində dürüstlük və prinsipiallıq ən kəsərli nümunələrlə aşılanır; məsələn, "**Adam olan sözündə durur**" - deyimi uşağa sözün müqəddəsliyini və kişi xarakterinin sarsılmazlığını təlqin edir.

Şərəf və ləyaqət hissini, verilən qərara sadiqliyi ən radikal şəkildə ifadə edən "**Adam tüpürdügüni yalamaz.**" nəsihəti fərdin öz hərəkətlərinə görə məsuliyyət daşıması və dürüstlükdən kənara çıxmaması üçün bir xəbərdarlıq rolunu oynayır. Bu kontekstdə insanın zahiri atributlarından ziyada, onun daxili mahiyyəti və əməlləri əsas kriteriya kimi götürülür: "**Adamın yüzünə baxma, sözünə bax.**" atasözü zahiri görkəmin aldadıcı ola

biləcəyini, həqiqi dəyərin isə insanın mənəvi bütövlüyündə olduğunu göstərir.

Uşaqlarda daxili nəzarət mexanizmini (vicdanı) inkişaf etdirən "**Allah'dan gizlətməduğumi səndən niyə gizlədem**" ifadəsi isə mütləq dürüstlüyün fəlsəfi əsasını qoyur, gizli və riyakar əməllərdən çəkindirir.

Sosial münasibətlərdə etibar və güvən anlayışları hələ kiçik yaşlardan "**Amanata xiyanat olmaz.**" prinsipi ilə uşağın xarakterinə yeridilir.

Gələcək həyat yolunda mənəvi tənəzzülün qarşısını almaq üçün erkən tərbiyənin rolu "**Çocuxluğunda yalançi olan böyüyəndə dilançi olur.**" xəbərdarlığı ilə vurğulanır; burada yalanın şəxsiyyəti məhv edən sosiopsixoloji fəsadları göstərilir. Eyni zamanda, yersiz və həddindən artıq tərifin uşağın xarakterini zəiflədə biləcəyi, onu təkəbbürə sövq edəcəyi "**Çox ögülən, çürük çıxar.**" deyimi ilə lakonik şəkildə ifadə olunur.

Etnopedaqogikada həqiqi igidlik fiziki güclə deyil, qəlbdəki cəsarət və xarakterlə ölçülür: "**Yigidlux biləginən dəgül, yüräginəndür.**" və "**Yigid odur hər aciya dözə.**" atalar sözləri mərdliyin əsl əlamətinin səbr və mənəvi dayanıqlıq olduğunu öyrədir.

Cəmiyyət içində təkəbbürlü olmağın mənəvi uğursuzluq gətirəcəyini xatırladan "**Yüksəkdən baxan alçağa tez enər.**" hikməti ilə bərabər, hər bir addımın dərindən düşünülməsini tələb edən "**Yüz kərə ölç, bir kərə biç.**" düsturu rasional davranış modelini aşılayır.

Nəticə etibarilə, şəxsi inkişafda səhvlərdən dərs çıxarmaq və nəsillərarası mənəvi varisliyi qorumaq fərdin əsas missiyası kimi təqdim olunur: "**Cavannar səndən ögüd alsın, arxada ey izin** *qàlsın*" deyimi fərdə həm özü, həm də gələcək nəsillər üçün nümunəvi bir ömür sürməyin vacibliyini xatırladır.

IV. Sosial Davranış ve İçtimai Etika

Fərdin cəmiyyət daxilindəki rolu, şəxslərarası münasibətlərin tənzimlənməsi və dilin sosial bir institut kimi funksionallığı Axıska atalar sözlərində mərkəzi yer tutur. Toplum daxilində sağlam və davamlı münasibətlərin qurulması etnopedaqogikanın nüvəsini təşkil edir. Bu sistemdə fərdin kimliyi onun seçdiyi sosial mühitlə identifikasiya olunur: "**Arxaťaşın adını söylə, sənin kim olduğun söyliyem.**" - deyimi mühitin şəxsiyyətə həlledici təsirini və dost seçimində ehtiyatlılığın vacibliyini aşılayır. Eyni zamanda, akademik biliyin insani keyfiyyətlərlə

tamamlanmadığı təqdirdə cəmiyyətdə real nüfuz qazandıra bilməyəcəyi "**Alim olmax qʻolay, adam olmax zordur.**"**-** düsturu ilə ifadə olunur.

Sosial davranışın mühüm bir qolu da şəxsi məkana hörmət və ictimai etiket qaydalarıdır. "**Çağrılan yerə ərinmə, çağrılmiyan yerdə görünmə.**" və ya daha kəskin formada deyilən "**Çağrılmamiş misəfir, mindərsiz oturur.**" nəsihətləri uşaqlara öz ləyaqətlərini qorumağı və dəvətsiz müdaxilələrin insanı alçalda biləcəyini öyrədir.

Ünsiyyət mədəniyyətində nitqin idarə edilməsi xüsusi bir təlim sahəsidir. Axıska pedaqogikasında dil həm qurucu, həm də dağıdıcı bir qüvvə kimi təqdim olunur:

- "**Dilin zəkati xeyir söyləmaxdur.**" – Bu deyim xoş sözü yalnız etik norma deyil, həm də mənəvi bir borc (zəkat) səviyyəsinə qaldırır.
- "**Dilin gəmügi yoxdur, neriyə çəvürsən, oriya dönər.**" və "**Adami dilindən tutarlar.**" – Sözün məsuliyyətini və nitq üzərindəki nəzarətin çətinliyini xatırladaraq, gəncləri danışmazdan əvvəl dərindən düşünməyə sövq edir.
- "**Aci dil qılıcdan kesgindür.**" – Şifahi zorakılığın və sarsıdıcı sözün insan qəlbində açdığı yaranın fiziki yaradan daha dərin və qalıcı olduğunu vurğulayır.

Nitqin səmərəliliyi və fəsadları arasındakı incə həddi anlamaq üçün uşaqlara "qızıl qaydalar" aşılanır. "**Söylənən söz atılan oxdur.**"**-** nəsihəti geri dönüşü olmayan səhvlərdən çəkindirir, "**Sözü ağzında bişür, sora söylə.**" - deyimi isə təmkinli olmağı və fikri süzgəcdən keçirməyi öyrədir. Sözün qüdrəti "**Söz var aş bişirür, söz var baş yitürür.**" hikməti ilə ən yüksək həddə çatdırılır. Fərdin öz nitqinə qarşı tənqidi yanaşması "**Ağzından çıxani qʻulağın tʻuysun.**" və ünsiyyətdə dinləmə mədəniyyətinin vacibliyi "**Adın nədür – Rəşit, birini de, birini eşit.**" yumoru vasitəsilə aşılanır.

Cəmiyyətdə birgəyaşayışın fundamental prinsipləri olan yardımlaşma və xeyirxahlıq da etnopedaqogikanın ayrılmaz hissəsidir. "**Verən əl, alan əldən üstündür.**" və "**Sadağa verən əllər dərd görməzlər.**"**-** deyimləri paylaşmağın insanı mənən yüksəltdiyini və daxili hüzur gətirdiyini təlqin edir. Dürüstlüyün itirilməsinin sosial təcridlə nəticələnəcəyi "**Yalanşının mumi yasiya qʻətər yanarmış.**" və ya "**Yalançının əvi yanmiş, inanmamişlar.**" kimi klassik nümunələrlə uşağın şüuruna həkk olunur.

Mərdlik anlayışı Axıska Türklərində həm də səxavət və ədalət kimi qavranılır: "**Yigid süfrasi açux olur.**" deyimi qonaqpərvərliyi, "**Yigidi öldür, haxıni yemə.**" isə hətta rəqibə qarşı ədalətli olmağın ucalığını göstərir.

Nəhayət, fərdi gücün deyil, kollektiv birliyin əhəmiyyəti "**Bir əlin nəsi var, iki əlin səsi var.**", "**Birlik olmiyan yerdə, dirilux da olmaz.**" və ən möhtəşəmi "**El bir olsa ťağları oynadur yerindən.**" metaforası ilə tamamlanır. Bu deyimlər uşağa "El" (cəmiyyət) daxilində vahid bir güc olmağın və bir-birinə dəstək verməyin həyatda uğur qazanmağın yeganə yolu olduğunu öyrədir.

V. Həyat Fəlsəfəsi: Zaman, Zehmet ve Tecrübe

İnsanın zamanla münasibəti, əməyə baxışı və həyatın sınaqlarından çıxardığı ekspertiza Axıska paromoloji vahidlərində fundamental bir həyat fəlsəfəsi kimi təzahür edir. Bu bölmədə zəhmətə verilən dəyər folklorun ən mühüm tərbiyəvi aləti rolunda çıxış edir. Boş dayanmaq və vaxtı səmərəsiz keçirmək mənəvi baxımdan sərt şəkildə qınanılır: "**Boş ťurandan Tari (Tanrı) da bezar.**" deyimi zəhməti ilahi bir vəzifə səviyyəsinə qaldırır. Eyni zamanda, xeyirxahlıq və altruizmin sosial səmərəsi "**Eylük et, ťaşın altına q'oy, bir gün illahda q'arşan çıxar.**" hikməti ilə təlqin edilir; burada yaxşılığın zamana yayılan və mütləq geri dönən mənəvi enerji olduğu vurğulanır.

Gənc nəslin zamanın dəyərini anlaması və gələcək rifahını indiki zəhməti üzərində qurması üçün təqdim olunan silsilə nümunələr mükəmməl bir strateji plan xarakteri daşıyır:

· "**Cəyilluxda odun yığsan, q'ocalanda üşüməzsin.**"

· "**Cəyilluxda ťaş ťaşi, q'ocalanda ye aşi.**"

· "**Cəyilluxda para q'azan, q'ocalanda q'ur q'azan.**"

Bu deyimlər vasitəsilə bugünkü zəhmətin sabahkı sosial və fiziki rahatlığın təməli olduğu aksiomatik bir dillə uşağın şüuruna həkk edilir.

Çalışqanlıq və vaxtın düzgün idarəedilməsi (time management) prinsipləri "**Erkən qaxan yol alur.**" nəsihəti ilə konkretləşdirilir. İmkanların vaxtında dəyərləndirilməsi isə "**Fürsət bir qanatli quşdur, əldən çıxarma.**" vizual metaforası ilə izah olunur ki, bu da uşaqda çeviklik və diqqətlilik keyfiyyətlərini inkişaf etdirir.

Həyatın etik-strateji tərəflərini, xüsusən münasibətləri gələcəyə hesablanmış şəkildə qurmağı öyrədən "**Gedəndə qapiy çırpma, gələndə**

açmaya yüzün olsun." deyimi uzaqgörənlik nümunəsidir. Tədqiqatın bu hissəsində tələskənliyin mənfi nəticələri ("**Əcələ işə şeytan qarışur.**") və hər bir işin intizamlı başlanğıcının əhəmiyyəti ("**Ey olacax gün toğuşundan bəllidür.**") xüsusi vurğulanır. İnsanı həm fiziki, həm də zehni cəhətdən gümrah saxlayan əmək faktoru "**İşliyən dəmür paslanmaz.**" və sosial ədalət prinsipi olan "**İşləmiyən dişləməz.**" deyimləri ilə ən kəsərli şəkildə ifadə edilir.

Etnopedaqogikada təcrübənin rolu nəzəri biliklərdən üstün tutulur: "**Bin nəsihətdən bir müsibət eydür.**" hikməti səhvlərdən dərs çıxarmağın empirik əhəmiyyətini göstərir. Bilmədiyin mövzuda susmağın və ya dürüstcə etiraf etməyin insanı böyük risklərdən qoruya biləcəyi "**Bir 'bilməm' bin qəzəy qurtarur.**" ifadəsi ilə təsbit olunur.

Səbr və mənəvi dayanıqlıq (stoisizm) "**Sabur salamatluxdur.**" və ya "**Sabur edən dərviş, muradına ərmiş.**" nümunələri ilə aşılanır. Sosial bərabərlik və iş bölgüsünün zərurəti isə "**Sən ağa, bən ağa, inəkləri kim sağa.**" sarkastik sualı ilə izah olunur.

Həyatın çətinlikləri qarşısında ruh yüksəkliyi yaratmaq üçün "**Dərdi verən Allah dərmənini də verur.**" deyimi nikbinlik tələqin edir. Kədərin insan orqanizminə vurduğu zərər isə metalın korroziyası ilə müqayisə edilərək vizuallaşdırılır: "**Dəmür nəmdən, insan ğəmdən çürür.**"

Xalq hikməti təbiət simvollarından (bağ, ağac, balta) yararlanaraq mürəkkəb sosial reallıqları sadələşdirir:

· "**Bağa baxarsın bağ olur, baxmazsın ťağ olur.**" – qayğı və zəhmətin hər şeyi dəyişdirə biləcəyini öyrədir.

· "**Balta ağaci kesəməzdi, sapi ağacdan olmiyeydi.**" – xəyanətin və daxili birliyin pozulmasının köklərini dərindən analiz edir.

Sonda, həyatın ən ali dəyəri olan can sağlığı və psixoloji dözümlülük məsələləri "**Can sağluği, dünya varluği.**" və "**Cana gələn, mala gəlsin.**" deyimləri ilə tamamlanır. Bu atalar sözləri uşaqda itkilərə qarşı mətanət və ən böyük sərvətin insan həyatı olduğu düşüncəsini formalaşdırır.

VI. Tərbiyə Metodologiyası ve "Anti-Nümuneler

Axıska Türklərinin xalq pedaqogikasında tərbiyə prosesi təkcə nəsihətlərdən ibarət olmayıb, müəyyən metodoloji prinsiplərə söykənən dinamik bir sistemdir. Tərbiyənin erkən yaş dövründən başlamasının vacibliyi "**Ağac yaşikən əgilür.**" aforizmi ilə metaforik şəkildə ifadə olunur

ki, bu da şəxsiyyətin fundamental xarakter cizgilərinin məhz uşaqlıqda formalaşdığına işarə edir. Bu inkişafın genetik və mühit amilləri ilə bağlılığı isə "**Ağac kökündən su içər.**" deyimi ilə sosiopsixoloji müstəviyə daşınır; burada ailənin və köklərə bağlılığın fərdin yetişməsindəki həlledici rolu vurğulanır.

Müasir humanistik psixologiyanın "sevgi uşağı böyüdər" prinsipini Axıska Türkləri əsrlər öncə "**Çocuği yemək böyütmiyer, səvmək böyüdiyer.**" deyərək təsbit etmişlər. Bu, uşağın maddi ehtiyaclarından daha çox emosional qidaya olan tələbatını ön plana çıxarır. İnkişaf prosesinin çətinlikləri və eniş-yoxuşları isə "**Çocux ağliya-ağliya böyür.**" və "**Çocux yıxıla-qʼalxa böyür.**" kimi realistik müşahidələrlə valideynə səbir tələqin edir, uşaqda isə mənəvi dayanıqlıq yaradır.

Nizam-intizam və strateji hazırlıq mədəniyyəti Axıska tərbiyə sistemində həm fiziki, həm də mənəvi təmizliyin sintezi kimi təqdim olunur: "**Bədənin təmuz ʧuʧ, xəbərsiz əcəl gəlür, əvin təmuz ʧuʧ, xəbərsiz misəfir gəlür.**" Bu vizual və təsirli xəbərdarlıq uşağa həyatın gözlənilməzliyinə qarşı hər an hazırlıqlı olmağı və daxili-xarici intizamı qorumağı öyrədir. Eyni zamanda, risklərin idarə edilməsi və etibarlılıq prinsipi "**Çürük ipinən qʼuya enilməz.**" obrazı ilə təhlükəli meyillərdən qorunmaq üçün bir dars kimi verilir.

Qənaətcillik və rasional seçim bacarığı "**Çoxi iştiyan, azdan da qʼalur.**" deyimi ilə tamahkarlığın fəsadlarını göstərir. Qərarvermə prosesində diqqətin fokuslanması və dəqiqlik isə "**Bin ölç, bir biç.**" və "**Bir oxinan iki davşan vurulmaz.**" düsturları ilə tələqin edilir. Emosional zəkanın inkişafı və münaqişələrin həlli metodologiyasında "**Biri od olanda, ebiri su olmasi gərək.**" təsviri harmoniyanın qorunması üçün ən mükəmməl davranış modelidir. Hirsin fərdə vura biləcəyi zərər isə "**Birəyə qʼızıb yorğani yaxma.**" deyimi ilə rasional şəkildə izah olunur.

Fərdi müstəqillik və özünütənqid bacarığı etnopedaqogikada "şəxsiyyət olma"nın əsas şərtləridir:

· "**Gendi göbəgin gendin kes.**" – fərdi muxtariyyəti və özünəyetərliliyi təşviq edir.

· "**Gendi gözündəki tiri görmiyer, ələmin gözündə ġıl ariyer.**" – obyektivlik və özünütəhlil qabiliyyətini inkişaf etdirir.

· "**Gendi yıxılan ağlamaz.**" – fərdi məsuliyyətin və qərarların nəticələrinə qatlanmağın vacibliyini simvolizə edir.

VII. Tərbiyədə "Filtr Problemi" və Tənqidi Yanaşma

Tarixi təkamül prosesində bəzi atalar sözləri yarandığı dövrün ictimai-siyasi konyunkturasına, bəlkə də müəyyən qrupların (məsələn, yaltaqlar, korrupsionerlər və ya qadın hüquqlarını məhdudlaşdıranlar) maraqlarına xidmət edən "anti-nümunələr" kimi formalaşmışdır. "**Beg deduğun nə bəgənməduğun nə?**", "**Ağa diyer sür dərəyə, sür.**", "**Qızını dögmiyan dizini dögər.**", "**Dəvlətin xəzinəsi dəniz, yemiyən dounz.**" və **"Bal tutan barmaq yalar."** kimi deyimlər bu qəbildəndir.

Nəticə

Axıska Türklərinin atalar sözləri üzərində apardığımız etnopedaqoji təhlil göstərir ki, "esgilər sözi" sadəcə keçmişin mirası deyil, həm də gələcək nəsillərin xarakterini formalaşdıran canlı və funksional bir tərbiyə sistemidir. Tədqiqat nəticəsində aşağıdakı ümumiləşdirmələri etmək mümkündür:

1. **Milli kimliyin qorunması:** Sürgün və qürbət həyatı yaşamış Axıska Türkləri üçün atalar sözləri vətən sevgisini və milli mənsubiyyəti qoruyub saxlayan ən mühüm mənəvi mexanizmdir. Vətən və ana məfhumlarının eyniləşdirilməsi bu bağlılığın ontoloji köklərini təşkil edir.

2. **Ailə və iyerarxiya:** Ailə institutu tərbiyənin mərkəzi nüvəsi kimi çıxış edir. Valideyn-övlad münasibətlərində sevgi ilə intizamın balansı, böyüklərin təcrübəsinə mütləq ehtiram milli ailə modelinin sarsılmaz təməlləri kimi özünü göstərir.

3. **Mənəvi-etik dəyərlər:** Şəxsiyyətin formalaşmasında dürüstlük, sözə sadiqlik, əməksevərlik və səbr kimi keyfiyyətlər "qızıl qaydalar" səviyyəsinə qaldırılmışdır. Dilin idarə edilməsi və sosial ünsiyyət etikası fərdin cəmiyyətdəki nüfuzunu müəyyən edən əsas faktorlar kimi təqdim olunur.

4. **Tənqidi təfəkkür və müasirlik:** Folklor nümunələrinə tənqidi yanaşma ehtiyacı, gənclərdə müasir dövrün tələblərinə uyğun olaraq doğru ilə yanlışı ayırmaq bacarığını inkişaf etdirir. Bu, etnopedaqogikanın statik bir sahə deyil, daim yenilənən bir təcrübə olduğunu sübut edir.

Yekun olaraq qeyd edə bilərik ki, Axıska Türk folklorunun etnopedaqoji potensialı müasir təhsil sistemində milli-mənəvi dəyərlərin aşılanması üçün tükənməz bir mənbədir. Bu incilərin qorunması və öyrənilməsi həm dilçilik, həm də pedaqogika elmi üçün müstəsna əhəmiyyət kəsb edir.

Bizim Köydeki Geleneksel Çocuk Yetiştirme Biçimi

Rasim Bakırcıoğlu

Aşağı Irmaklar adını taşıyan ve Artvin'in Ardanuç ilçesine bağlı olan bizim köyün geleneksel çocuk yetiştirme biçimi, gerçek yaşamın içinde, iş yaparak yetişmeye dayanması ile köy enstitülerinde uygulanan eğitime benziyor. Bizim köyde yetişkinler, eli iş tutmaya başlayan çocuğa ev içinde ve dışındaki her yerde yaşına, cinsiyetine, kendi kişisel yetenek ve eğilimlerine uygun işlerin sorumluluğunu yükleyerek onu eğitmeye başlıyorlar.

Çocuk, kimi zaman büyüklerin yapmakta olduğu işlere heveslendiğinde ona, iş yapma merakını söndürmeyen bir yaklaşımla, o işleri biraz daha büyüdükten sonra yapabileceği anlatılıyor. Böylece çocuk, gönlünün çektiklerine değil de gücünün yettiklerine yönelmesi gerektiği yönünde bilinçlendiriliyor

Başarabileceği işlere yönlendirilen çocuğu büyükler, uzunca bir süre kendi başına bırakmıyor; onun bu işleri kendilerinin yanı başında yapmasını istiyorlar. Çocuk, yapmaya giriştiği işi, büyüklerin gözetiminde sürdürürken eksik ya da yanlış yaptığı yerler gösterilerek eksiğini nasıl tamamlayacağı, yanlışını nasıl düzelteceği kendisine gösterilip uygulatılarak açıklanıyor.

Çocuk, yetişkin yaşına erişene dek ne tür eylemlerin içinde yoğrularak yetişiyor?

Köyde çocuğun her mevsimde yapacağı bir iş bulunuyor. İlkbaharda çocuk, tarlaların, çayırların taşının toplanmasına, temizlenmesine yardım ediyor. Tarlalar sürülürken "hotak" olarak öküzlerin boyunduruğuna binip öküzlerin sabanı düzenli çekmesini sağlıyor. Baharda yaylaya çıkma

zamanına dek hayvanları otlatıyor. Kimi büyüklerin yardımıyla kimi de bir başına öküzleri ve sığırları ahıra, koyunları ağıla kapatıyor. Kuzuları ve buzağıları emzirtiyor; sonra kuzuları kuzuluğa, buzağıları da danadama (dana damına) kapatıyor.

Yazın çayırları, mısırları, bostanları suluyor. Dut döküyor, kiraz, vişne, erik topluyor. Tarla, çayır biçenlere içme suyu götürüyor. Biçimden sonra tırmıklanan tarlalarda kelle topluyor. Tarla, çayır işlerinin başlamadığı günlerde topladığı kirazı, dutu sepetlere doldurup ağızlarını yapraklarla kapatıp üstünü iple örerek büyüklerle birlikte altı saatlik yolu tepip Bilbilan'daki nenesinin yanına gidiyor. Orada birkaç gün kaymak, kuymak yemenin, süt içmenin tadını çıkardıktan sonra köye dönüyor.

Aşağı Yayla'dan ot getirilirken o baştan büyüklerle birlikte kalkarak kızaklara koşulan öküzlerin arkasında, yarı uykulu, yarı uyanık, kimi kez bacaklarını kızağın sakarlarına vura vura iki üç saatlik yolu kat ettikten sonra şafak sökümünde büyüklerle birlikte çayırın başına varıyor. Güneş doğup ortalığın çisesi kalkıncaya dek pululun içinde biraz kestirdikten sonra büyükler otu kızaklara yüklerken öküzlere göz kulak oluyor. Kızaklar yüklendikten sonra kızakların ardında öküzleri süre süre büyüklerle birlikte köye geliyor.

Yemek yenirken dinlenen ve karınlarını doyuran öküzler, harman dövmek üzere gemiye koşulunca çocuk da kimi zaman gemiye biniyor, kimi de çalışanlara pınardan su getiriyor. Harman dövmeye ara verilip harman çevrilirken ve gün batımına doğru harman dövme bırakıldığında, yakındaki tarlalarda öküzleri otlatıyor; akşamüstü de ahıra götürüyor. İşlerin olmadığı öğle ve ikindi saatlerinde, arkadaşlarıyla birlikte deredeki göllerde çimmeye gidiyor.

Sonbaharda, serin havalarda yine hayvan otlatıyor. Mısır kesmede, elma, armut, ceviz toplamada, daha sonra kışlık odun taşımada ve güzlük tarlalarını sürmede payına düşen işlere el atıyor. Aralardaki boş zamanlarda oyun oynama fırsatını da kaçırmıyor.

İşin en az olduğu kış mevsiminde de yapacağı iş bulunuyor, çocuğun. Bu mevsimde de hayvanlara ot, sap vermeye yardım etme, hayvanları suya götürüp getirme gibi işleri görüyor. Her mevsimde akranlarıyla doyasıya oyun oynama olanağı buluyor. Büyüdükçe, tuttuğu işlerin ve yüklendiği sorumlulukların sayısı artıyor ve niteliği değişiyor. Büyükler, çocuğun üstlendiği işlerde ve yüklendiği sorumlulukları yerine getirmede

yetkinleştiğini gördükçe onu gözlemlemelerini azaltıyorlar. Bu tutumla yetiştirilen çocuk, 18-20 yaşlarında bir yetişkin durumuna geldiğinde, kendi işine kendisi karar veren, yuttuğu işi bir başına ya da iş birliği yapması gereken kişilerle birlikte yetkin bir biçimde başaran bir yetişkin durumuna geliyor.

18-20 yaşlarına dek yaşanan süreçte çocuk, büyüklerin hangi durumlarda ne tür söylem ve eylemleriyle karşılaşarak yılları geride bırakıyor? Büyükler, çocuk yetiştirmede hangi sıkıntıları yaşıyor ve çocuklara ne gibi sıkıntılar yaşatıyor?

Bizim köyde çocukluk süreci, çoğu kez insan sıcağıyla birlikte doğal iş ortamlarında, her zaman yağdan kıl çeker gibi sürmüyor. Kimi zaman birtakım gerginlikler, can sıkıcı durumlar da yaşanmıyor değil. Az sayıdaki çocuk, "**leb**" demeden leblebiyi kavrarken büyük çoğunluk, üstüne basa basa "**leblebi**" dendiğinde; kimisi, en az iki, üç kez "**leblebi**" vurgusu yapıldığında leblebiyi kavrayabiliyor. Kimi çocuk tez canlı, kimisi, ağır kanlı oluyor. Kimi çocuk, söz dinler ve sözden anlarken, söylenen sözler, kimi çocukların bir kulağından giriyor, öbür kulağından çıkıyor. Bu da büyüklerin oldum olası canını sıkıyor, gerilmelerine yol açıyor. Canı sıkılan, gerilime giren büyükler, çocuklara da gerilimli anlar yaşatabiliyor.

Bu gibi durumlarda şu ve benzeri durumlar yaşanıyor:

Her fırsatta bir başına ya da arkadaşlarıyla gezip tozmasına, oyun oynamasına izin verilen çocuklar, bu özgürlüğünü sınır tanımadan kullanmaya kalkıştığında sabrı tükenen anne, sesini yükselterek,

"*Yavrum,* diyor, *siz, dur otur bilmez misiniz? Sabahtan beri bir oyana, bir bu yana koşup duruyor, bağırıp çağırıyorsunuz! Yeter artık, kafamı şişirdiniz! Biraz da susun ve oturun şuraya!"* demekten kendini alamıyor.

Baba, hayvanları otlatmaya götüren çocuğunu şöyle uyarıyor:

"*Gözünü dört aç! Sakın birilerinin tarlasına çayırına, bağına bostanına zarar verme*!"

Arkadaşıyla oynamak amacıyla sıklıkla komşunun evine gitmek isteyen çocuğunu annesi,

"Komşunun evini su yolu ettin! Oyun oynayacaksınız diye ikide bir gitme oraya! Herkesin kendine göre işi gücü var." diye uyarıyor.

Anne, hayvanları bir an önce otlatmaya götürmesi için zar zor uyandırdığı çocuğunun hâlâ oyalandığını görünce dayanamayıp çocuğuna sesini yükselterek:

"*Haydi oğlum! Neredeyse öğle oldu. Elini çabuk tut biraz! Acından öldü hayvanlar!"* diye sesleniyor.

Annesi yemek hazırlamada biraz gecikince iyice acıkan çocuk, mızmızlanmaya başlıyor ve

"*Anne! Yemeği hâlâ hazırlamadın mı? Çok acıktım!"* deyince anne,

"Biraz sabret! Sana öyle lezzetli bir yemek yapıyorum ki önüne koyduğumda parmaklarını bile yiyeceksin!" diye karşılık veriyor.

Ağabeyi, kardeşinden bir şeyi yapmasını istiyor. Kardeşi, o işi yapacağına, nasıl yapacağını anlatmaya başlıyor. Bunun üzerine ağabey,

"*Lafa karnım tok benim. Nasıl yapacağını anlatmayı bırak da o işi yap, göreyim!"* diyor.

Anne, çocuğunun bildiğini de bilmediğini de iyiyi de kötüyü de rasgele konuşup durduğunu görünce, şöyle uyarma gereğini duyuyor, onu:

"Olur olmaz yerde, bilir bilmez konuşma! Ağzından çıkanı kulağın duysun!"

İkide bir yalan yanlış iş yapan çocuğunun karşısında babanın iyice canı sıkılıyor ve ona dönerek,

"Akıl dağıtılırken neredeydin sen, oğlum?" diye çıkışıyor.

Çocuğundan tek bir küfür duymamış olan anne, bir gün onun kardeşine küfrettiğini duyduğunda donup kalıyor ve kendine gelir gelmez, onun tepesine dikiliyor ve ona,

"Bir daha böyle sözler duyarsam, senin dilini koparırım, duyuyor musun beni?" diye bağırıyor.

Biraz yüz verdiği kardeşinden ablası, bir koşu giderek pınardan su getirmesini istiyor. Kardeşi, karşısında sırıtarak gitmeyeceğini söyleyince abla, çok bozuluyor ve kardeşine,

"Karşımda pişmiş kelle gibi sırıtıp durma! Güğümü al ve pınardan su getir, diyorum sana!" diye köpürüyor.

Gerçek, kaba bir sözcükle vurgulanmış olsa da bizim köyde kullanılan şu özlü söz, özellikle küçük yaştaki çocukların eğitimi açısından oldukça uyarıcı bir anlam taşıyor:

"Çocuğu yolla bok yemeye, peşinden git, çok yemeye."

Sonuç

Çocuk, büyüdükçe, iş yapma becerisi kazandıkça büyükler ona bir başına iş başarma olanağı tanıyor. Onun üstlendiği işe daha az karışıyor ya da hiç karışmamaya başlıyor. Çocuk, büyüklerinin gözetiminde gerçek yaşamın içinde gittikçe değişik ve daha zor işlerin sorumluluğunu üstlenerek 18-20 yaşına geldiğinde, artık başkalarının gözetim ve denetimine gereksinim duymuyor. Kendi işine kendisi karar veriyor ve o kararını uyguladığı gibi başkalarıyla birlikte yapması gereken işleri de onlarla iş birliği içinde yapıyor. Bu süreçte yaptığı her işin değerini, anlam ve önemini de kavrayarak olgunlaşmış bir yetişkin olarak toplum içindeki yerini alıyor.

Köyümüzdeki geleneksel çocuk yetiştirmenin önemli bir niteliği daha var. Köydeki hemen her aile büyükleri, köydeki her çocukla kendi çocuğu gibi ilgileniyor; köydeki her çocuğu kendi çocuğu gibi koruyup kollamakla, onların eksiklerini tamamlamasından ya da yanlışlarını düzeltmesinden kendilerini sorumlu görüyorlar. Bu yaklaşım, çocukların her yaşam alanında edinmeleri gereken bilgi, becerileri yeterince öğrenmelerini, her işin anlam, önem ve değerini daha iyi özümsemelerini, sorumluluklarının bilincine vararak toplumsal kimlik kazanmış üretken bir yetişkin olarak yaşamdaki yerlerini almalarını sağlıyor.

İşte; Türkiye'nin kuzeydoğu sınırına yakın bir yerindeki bizim köyün bütün canlılığı ile yaşam savaşımını sürdürmekte olduğu, bütün ocakların tüttüğü yıllarda, bunları ve bunların benzeri birçok yaşantıları gördüm, gözlemledim, tanığı oldum bunların.

Türkmenistan'ın Atasözleri

Babanazar Annayev

- Ateşi karıştırırsan söner, komşunu rahatsız edersen göçer. (Odu oýnasañ öçer, goñşyñy gozgasañ göçer)
- Bal tatlı, bala baldan tatlı.
- Damla damla göl olur; hiç damlamazsa çöl olur. (Dama dama köl bolar dammazsa çöl bolar) Anlamı: küçük şeyler zamanla birikerek büyük sonuçlar oluşturur, ama hiç çaba olmazsa hiçbir şey elde edemeyeceğin anlamını taşır
- Dostun eskisi arabanın yenisi iyidir.
- Gönlü açık olanın yolu da açık olur (Göwni açygyn yolu açyk) Anlamı: niyeti iyi yardımsever insanların her zaman işleri yolunda gider.
- Sabah kalk atanı gör; atandan sonra atını (Ertir tur atany gör atandan son atyny gör) anlamı: önce büyüklerine saygı gösterip hal hatır sormalı sonra kendi işlerine devam
- Yazın yatan kışın ağlar. Anlamı: Zamanında çalışmayan hazırlık yapmayan kişi sonra sıkıntı çeker ve zorlanır.

- Yenilen, pehlivan güreşe doymaz (yenilen göreşten doymaz) anlamı; kaybeden kişi yenilgiyi kabullenemez ve tekrar denemek ister.

- Yiğide savaş bayramdır (Her yiğide söveş bayramdyr) anlamı; cesur olanlar zor ve tehlikeli durumları korkmadan karşılar.
- Yoldaşını yolda tanırsın (Yola çyksan yoldaşyny tana) anlamı; insanlar zor durumlarda ve yoluculukta gerçek yüzlerini gösterirler kim olduğunu anlarsın.
- Misafir babandan büyük (Myhman atandan uly) anlamı; misafire çok değer vermeli ona büyük saygı ve özen gösterilmelidir.
- Yatan öküze yem yok (yatan öküze iym yok) anlamı; emek yoksa sonuç da yoktur.
- Çıkmadık canda umut vardır (çykmadyk janda umyt bardyr) anlamı; iş bitmemişse ümit her zaman vardır.
- Balık baştan kokar (Balık başdan porsar) anlamı; sorunun kaynağı en üsttedir.
- Ne ekersen onu biçersin (Name eksen onu iyersin) anlamı; yaptığın iyilik veya kötülük karşına bir gün geri döner.
- Akıl yaşta değil, baştadır (Akyl yaşda bolmaz başda bolar) anlamı; önemli olan olgun ve doğru düşünebilmesidir.
- Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla (Gyzym sana aydayyn gelinim sen eşit) anlamı; ince mesaj vermek ve ders çıkarmak uyarı vermek
- Bileği güçlü biri yıkar, bilimi olan bini (Bileği güyçli birini yykar bilimli bolan mününü) anlamı; güç geçici akıl ve bilgi kalıcıdır.
- Birleşen güç yenilmez. Birlikte hareket edersen hiçbir güç seni yenmez
- Büyüğün dediğini yapmayan pişman olur (ulynyn aydanyny etmedik uwlar) anlamı; akıllı olmak için büyüklerin tecrübelerine kulak vermek gerkir.
- Bugünkü işini yarına bırakma (Bu günki işini ertire goyma) anlamı; yapılması gereken işlerin varsa ertelememek zamanında yapman gerek.
- Çekersen zahmet yağar rahmet (Çeksen zahmet yağar rahmet) anlamı; iyilik ve kazanç alır sonunda
- Dil bela diş kale olur (Dil bela bolar diş gala bolar) anlamı; susmak veya dikkatlı konuşmak insanı her yerde korur.

- Anasını gör kızını al (ejesini gör gyzyny al) anlamı; bir kişini nasıl biri olduğunu anlamak için annesine ve ailesi bakmak gerekir.
- Gülme komşuna gelir başına (gülme gonşuna geler başyna) anlamı; başkasına başına gelenine gülersen bir gün sende aynı duruma düşebilirsin
- İyi ata bir kamçı kötü ata bin kamçı (yagşy ata bir gamçy yaman ata mün gamçy az bolar) anlamı; anlayışlı insan tek sözle işini yapar, yapmak istemeyene bin kere anlatsan da yapmaz
- Uyuyana yılan bile dokunmaz (yatana yılan değmandir) anlamı; sessiz zararsız gezen kişiye kimse zarar vermez.
- İyi niyet yarım devlet (Yaxşı niyet yarım döwlet) anlamı; iyi niyetli dürüst olmak işi kolaylaştırır.
- Baş olmazsa gövde leş olur (Baş bolmasa göwre laş bolar) anlamı; işte ailede baş birisi olmazsa düzen olmaz her şey bozulur.

Halı deseni (Azerbaycan)

Dört Ana

Muhtar Şahanov

Muhtar Şahanov, Kazakistan'ın tanınmış edebiyatçılarından biridir. 1942 yılında Kazakistan'ın Çimkent şehrinde dünyaya gelmiştir. 19 Nisan 2026 günü yaşama veda etmiştir. Kazakistan'da "halk yazarı", Kırgızistan'da "halk şairi" unvanlarını almış, sevilen ve sayılan bir sanatçı ve devlet adamıydı. Türkiye Türkçesine aktarılmış kitapları vardır. Nisan 2026'da aramızdan ayrılan Türk dünyasının bu büyük ozanını saygıyla anıyoruz. Bir şiirinde iktidarı şöyle anlamaya çalışıyor:

"Halk dediğin elmas kılıca benzer,

İdare etmek maharet ister,

Bileyebilmek sanattır.

Kullanabilmek sanattır,

Kınına sokmak sanattır,

Az gevşetsen elini

Baş belası olacaktır."

Aşağıdaki "Dört Ana" şiiri Cengiz Aytmatov'la yaptıkları sohbetin kitabı olan Şafak Sancısı'ndan alınmıştır.[1]

[1] Cengiz Aytmatov ve Muhtar Şahanov. *Şafak Sancısı: Yüzyılların Kavşağındaki Muhabbet.* (Çev. Damira İbragim) Ankara: Bengü Yayınları, 2015, s. 5.

Dört Ana

Kaderini soysuzluk derdinden koru!
Her insanın kendi annesinden başka,
Gıyabında her an onu koruyan ve kollayan
Olmalıdır dört anası, asıl takdire şâyân;
Anayurdu: asıl dayanağı, heybeti,
Ana dili: satılmayan serveti,
Esas direk: örf, destur, geleneği, âdeti
Adamına ışık saçan an be an.
Olsa dahi hatırası çok hüzünlü ve ağır
Dördüncüsü: millî tarih, bunu bilmeyen mağdur,
Bu manevi dört anayı koruyamayan milletin,
Derdi eksik olmamıştır, bulunamamış dermen.
Kutsal olan bu dört ana hayatın öz manası
Bu uğurda mücadele, çabaların âlâsı!

Muhtar Şahanov

Oğlum Məhəmməd'ə Nəsihət[2]

Genceli Nizami

Genceli Nizami'nin Hemse adlı kitabında beş destan vardır. Buraya aktardığım epizod kitaptaki dördüncü destan olan "Yedi Güzel" adlı destandandır. Yedi Güzel destanı Marağa egemeni Alaeddin Körpe Arslan'a ithaf olunmuş bir şiirdir. Eser, Sasani hükümdarı Behram'ın yaşamını, hükümdarlık faaliyetlerini, aşk ve maceralarını betimlemektedir. Behram, taht ve tacını güç bela ele geçirdiğini unutarak hükümdarlık işlerini veziri Rast-Rövşan adlı kişiye bırakır ve eğlenceye dalar. Yedi ülke padişahının kızlarını getirterek onlarla evlenir. Her güzel kendi ülkesinden getirdiği masalları anlatır.

Behram, keyif ve eğlenceye o kadar dalar ki halkını unutur. Bu arada vezir halkın servetini talan etmiştir. Çin hükümdarının ülkesine savaş açmasıyla Behram kendine gelir. Nizami, bu destanı anlatmadan önce oğlu Mehemmed'e aşağıdaki öğüdü yazar. *[İkram Çınar]*

Ey oğul, sənədir sözüm, yaxşı bax,
Çünki mən yatıram, sənsə qal oyaq!

Adın xoş gülüdür əbədiyyətin
Məhəmməd isminin möhürüsən mətin.[3]

Adına yaxşılıq sikkəsini çal,
Böyük şöhrət qazan, göylərə ucal!

Nə qədər ki, varam mən bu dustaqda,[4]
Yüksəl ki, yüksəlsin başın bu çağda.

[2] Nizami Gəncəvi. (2002). *Xəmsə*. (Tertib eden: Nüşabə Araslı) Bakı: Turan Nəşrlər Evi, s. 133-136. Kitabın "Yeddi Gözəl" adlı bölümünden alınmıştır. Bu bölümün çevirmeni: Məmməd Rahim.

[3] Nizami, oğluna onun adının Muhammed olmasını ve bu adın kâmillik, ebedilikle bağlantısını hatırlatıyor.

[4] Ne kadar ki, ben dünyada yaşarsam…

Yaxşı ad qazanmış gözəl dost ara,
Ondan yetişərsən ağ günə, vara.

Xoş ətirli bir dost yaxşıdır, inan,
Hərzə-hərzə gülüb danışanlardan.

Bir dostun da olsa eyibli əgər,
Yüzünün adına ləkə gətirər.

Ehtiyatsız bir quş düşərsə tora,
Başqa yüz quşu da sürüklər ora.

Məkkənin yolunda uddu biri zər,
Oğrular yüz qarın yırtdı sərasər.

Yatma qoca kimi bu yolda, aman,
Zalımdan özünü qoru hər zaman.

Baxma ki, oynaqdır atın, ayıq ol,
Çətindir nə qədər, bax, getdiyin yol.

Bu yolda oxşasan bir ağ şahinə,
Yollara günəş tək nəzər sal yenə.

Dəmirin çox da ki, incədir, başdır,
Getdiyin yol ki var, maqnitli daşdır:

İkirəng cahanın zülmünü unut,[5]
Könlünü daraltma, daim geniş tut.

Bir çox düyün var ki, açardır, açar,
Bir çox çətinlik var, asanlıq saçar.

Qorxulu yuxular var ki, hər biri
Şadlığa çatdırar, yozsan təbiri.

[5] İki renk derken dünyanın gece ve gündüzden ibaret olması, aynı zamanda ak ve kara renklere işaret ediyor.

Tanrının əmrinə sən əməl eylə,
Bil, üstün gələrsən hər bir müşkülə.

Nə qır yaxşı dürrü, nə boş yerə saç,
Bədgövhər olanla yaxınlaşma, qaç!

Sanma bədgövhərin vardır vəfası,
Xəta işləməkdə olmaz xətası.

Yadından çıxmasın görsən bədgövhər,
Əqrəbi öldür ki, zərər yetirər.

Hünər dalınca qoş, xalqa hünər saç.
Qapılar bağlama, ər ol, qapı aç!

Hər kim öyrənməyi bilməyirsə ar,
Sudan dürr, daşdan da gövhər çıxarar.

Ancaq öyrənməyi ar bilən insan
Məhrumdur dünyada bilik almaqdan.

Çox iti zehinlər yatan oldular,
Axırda saxsı qab satan oldular.

Təlimə həvəs-kar, çox korazehin
İqlimlər qazisi olmadı, deyin.

Tanı Xızr kimi özünü gəl sən,
Dirilik suyundan bəlkə içəsən.[6]

Düşünmə ki, bu su abi-heyvandır,
Can ilə ağıldır, ağılla candır.

Onları bəxş edib bizə yaradan,
Əbədi yaşarlar ağıl ilə can.

[6] Hızır peygamberin dirilik suyu içip ebedi yaşaması hakkındaki rivayete işaret ediliyor. Şair demek istiyor ki, kendini terk eden kişi ebedi yaşama suyundan içenler gibi ebedilik kazanır.

Varkən sağlamlıq əldə, cavanlıq əldə,
Sənindir hər murad, hər xoş əməl də.

O sərv qamətin sınsa nagahan,
Bir nəticə çıxmaz mumyaçılıqdan.[7]

Dünyada keçməsin boş cavan çağın,
Yol get ki, güclüdür indi ayağın!

Ney kimi bel bağla din yolunda gəl,
Uca sərvə dönüb göylərə yüksəl.

Bax, mənim söyüdüm quru budaqdır,
Laləm sapsarıdır, bənövşəm ağdır.[8]

Qocaldım, papağa əlim varmıyır,
Kəmər bağlamağa belim varmıyır.

Mən ki iş görərdim kişilər sayağ,
İndi, bax, düşmüşəm hər işdən qaçaq.

Ruzgar məni tutub eylədi əsir,
Zamanın adəti daim belədir.

Sanma qocalarda həvəs yoxalır,
İnsan yaşlandıqca, arzu çoxalır.

Ey xəstə könlümə eyləyən əlac!
Etmə həyatımı yetənə möhtac!

Mənəm öz danəmə qənaət edən,
Sədəftək evimin ağasıyam mən.

Ağalıq layiqdir mənə dünyada,
Baş əyə bilmərəm mən əsla yada.

[7] Eğer kocayıp belin bükülürse buna hiçbir ilaç deva olmayacaktır.
[8] Şair, kocadığını anlatıyor.

Yaltaq zəncirini şir qırdı, atdı,
Odur, böyüklüyə dünyada çatdı.

Xəsis halvasını yeməkdənsə mən,
Yaxşıdır paylaşam öz çörəyimdən.

Kəskin qılıncını siyirib səhər,[9]
Nizami, qalx, oyan, yatdığın yetər!

Zəhmətdən incimə, yeni mədən aç,
Bu dünya əhlinə xəzinələr saç!

[9] Yeni, seher ışığı görünmektedir.

Kızıma Öğüt

Ozan Ahmet Poyrazoğlu[1]

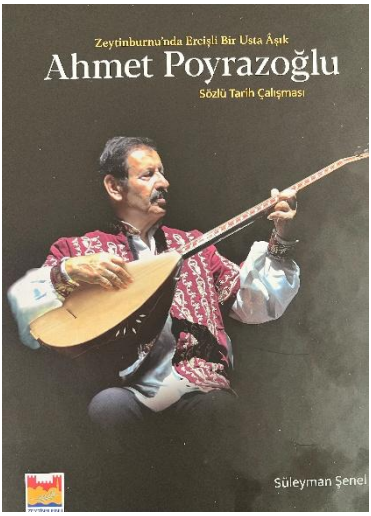

Birkaç sözüm olsun sana nasihat
Sözlerime kulak veresin kızım
Eğer söylemesem bende kabahat
Bugünden yarını göresin kızım

Hayat zorluğuna sabreyle alış
Kırık gönüllere girmeye çalış
Olur olmaz söze eyleme dalış
Sakin ol meyvesin deresin kızım

Herkesi dost bilip sırrını deme
Muhabbetle sözler çekilir deme
Bugün olmaz yarın olur gam yeme
Şer içinde hikmet göresin kızım

Oku öğren her ilime talip ol
Dertlilerin yarasına tabip ol
Kitaplarım öksüz kalır sahip ol
Verdiğin ikrarda durasın kızım

Poyrazoğlu der ki kızım varımsın
Sen ilk göz ağrımsın nevbaharımsın
Zeynep Duru Emrah yâdigârımsın
Onlara kol kanat geresin kızım

[1] Süleyman Şenel. *Zeytinburnu'nda Ercişli Bir Usta Âşık Ahmet Poyrazoğlu.* Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları. 2025, s. 258.

"Maysa ve Bulut" Çizgi Dizisinin Etnopedagojik Açıdan Değerlendirilmesi

Aygül Öncebe

Giriş

Son yıllarda özellikle çocuklara yönelik medya ürünlerinin sayısında ve çeşitliliğinde belirgin bir artış gözlemlenmektedir. Bu çeşitlilik, çocukların televizyon, tablet gibi medya araçlarını vazgeçilmez bir eğlence unsuru olarak benimsemelerine yol açmıştır. Çocuklar için eğlencenin yanı sıra eğitici ve öğretici işlevi de bulunan bu medya ürünlerinin başında, görsel ve işitsel duyuları yoğun şekilde etkileyen çizgi filmler yer almaktadır. Çizgi filmler, animasyon ya da canlandırma olarak da adlandırılmakta olup, sinema sanatının sunduğu olanakları sonuna kadar kullanarak hem içerik hem de anlatım biçimi açısından büyük bir etkiye sahiptir (Ekici, 2015:71; akt: Zor, 2017).

Bu noktada, özellikle *TRT Çocuk* kanalında yayımlanan yerli yapım *Maysa ve Bulut* adlı çizgi dizi, kültürel aktarım ve çocukların sosyal değerler doğrultusunda eğitilmesi açısından dikkat çekici bir örnek olarak öne çıkmaktadır. Çizgi filmde, Yörüklerin geleneksel yaşam biçimlerinden aile ilişkilerine, sosyal yapılarından giyim kuşamlarına, bayram kutlamalarından inanç sistemlerine kadar pek çok kültürel öge özenle ele alınmaktadır. Ayrıca, Yörüklerin masallarından çocuk oyunlarına kadar geniş bir yelpazede yer alan kültürel öğeler, bu çizgi filmin kültürel mirasın korunması ve aktarılması noktasında önemli bir işlev üstlenmesini sağlamaktadır (Zor, 2017). Bu noktada geleneksel eğitim ve onun araştırma alanı olan etnopedagoji akla gelmektedir.

Etnopedagoji, bir toplumun (veya etnik grubun) tarih boyunca geliştirdiği ve günümüze taşıdığı kültürel birikimi, geleneksel bilgi ve bilinci nesillere aktarmayı amaçlayan bir eğitim bilimi dalıdır. Bu alan, özellikle çocuk yetiştirme süreçlerinde kullanılan bilgi ve öğretim yöntemlerini araştırır ve inceler (Çınar, 2023: 22). Bu bağlamda, *Maysa ve Bulut* adlı çizgi film, Türk kültürünün çeşitli unsurlarının günümüz çocuklarına doğru bir biçimde aktarılması adına önemli bir kültürel taşıyıcı olarak değerlendirilebilir. Çizgi dizide kültürel öğeler; atasözleri, bilmeceler,

masallar, hikâyeler, türküler, maniler gibi etnopedagojik araçların kullanılarak aktarılmaktadır.

Araştırmanın Problemi

Araştırmada, çizgi dizisinin içeriğinde kültürel unsurların bulunup bulunmadığı, varsa bu unsurların doğru bir şekilde aktarılıp aktarılmadığı üzerinde durulacaktır. Ayrıca, çizgi dizinin içeriğinde yer alan kültürel kodları, sembolleri ve temaları değerlendirerek, bu unsurların etnopedagojik perspektiften ne denli doğru ve etkili bir şekilde sunulduğunu araştıracaktır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada, çizgi filmlerin çocuklara kültürel değerlerin aktarılmasındaki rolü incelenmiştir. Yörük kültürüne ait öğeler içeren çizgi dizi Maysa ve Bulut, etnopedagojik bir perspektifle ele alınarak analiz edilmiştir. Çizgi diziler, çocuklara kültürel değerlerin aktarılmasında ne gibi işlevler üstlenmektedir ve bu süreç nasıl gerçekleşmektedir? Bu soruya yanıt arayan araştırma, çizgi dizinin içeriği üzerinden kültürel değerlerin çocuklara nasıl aktarıldığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Araştırma kapsamında, Maysa ve Bulut çizgi dizisinin 35 bölümü detaylı bir şekilde incelenmiştir. Çizgi dizi bölümleri, aile, arkadaşlık, gelenek-görenek gibi kültürel unsurları yansıtma biçimleri açısından analiz edilmiştir. Dizinin bölümleri izlenerek kültürel unsurların işlenişini sistematik bir şekilde gözlemlemiştir. Bu süreçte, bölümlerdeki temalar, karakterler arasındaki ilişkiler ve kültürel değerlerin aktarımı detaylı bir şekilde not edilmiş ve elde edilen veriler, belirlenen temalar çerçevesinde kategorize edilmiş ve bu temalar etnopedagojik açıdan yorumlanmıştır. Sadece bölümlerin analiziyle sınırlı kalınmamış, aynı zamanda çizgi dizinin genel yapısı, hedef kitlesi ve mesajlarının anlamlandırılmasında farklı kaynaklardan yararlanılmıştır. Farklı bölümlerden elde edilen bulgular birbiriyle karşılaştırılarak analiz edilmiştir. Bu durum, sonuçların tutarlılığını artırmıştır.

Bu yöntemler doğrultusunda elde edilen veriler analiz edilmiş, bulgular problemle ilgili çözüm önerileri geliştirilmesi ve çeşitli tespitlerde bulunulması amacıyla değerlendirilmiştir.

Yörük Kültürü Hakkında

Yörük kültürü, Anadolu'nun zengin tarihî ve kültürel mirasının önemli bir parçasını oluşturur. Göçebe yaşam tarzını benimseyen Yörükler, özellikle

Toros Dağları ve çevresinde yaşamışlardır. Bu yaşam biçimi, onların sosyal yapısını, ekonomik faaliyetlerini ve geleneklerini şekillendirmiştir. Yörüklerin temel geçim kaynağı hayvancılıktır; koyun ve keçi sürüleri besleyerek, elde ettikleri süt ve yün gibi ürünleri kullanmışlardır. Ayrıca, Yörük kültüründe önemli bir yer tutan dokumacılık ve kilimcilik gibi el sanatları, günlük yaşamda ihtiyaç duyulan eşyaların üretiminde kullanılmış ve kültürel kimliğin bir ifadesi olarak nesilden nesile aktarılmıştır (Muğla Büyükşehir Belediyesi, t.y.).

Yörüklerin sosyal yapısı, aile ve akrabalık ilişkileri üzerine kuruludur. Göçebe yaşamın getirdiği zorluklar, dayanışma ve iş birliğini zorunlu kıldığından dolayı, Yörük toplumunda toplumsal bağlar güçlüdür ve geleneklere bağlılık önemlidir. Yörük kültüründe misafirlere gösterilen saygı ve ikram, toplumsal ilişkilerin temelini oluşturur. Ayrıca, Yörüklerin inanç sistemleri ve ritüelleri, doğayla iç içe yaşamalarının bir sonucu olarak şekillenmiştir (Hanay Evleri, t.y.).

Yörük kültürü, günümüzde de çeşitli etkinlikler ve festivaller aracılığıyla yaşatılmaya çalışılmaktadır. Ayrıca, Yörük kültürüne dair akademik çalışmalar da bu mirasın belgelenmesi ve anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Özellikle, Yörüklerin göçebe yaşam tarzının modernleşme sürecindeki dönüşümü ve bu dönüşümün kültürel değerlere etkisi üzerine yapılan araştırmalar, kültürel sürekliliğin sağlanması açısından değerlidir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, t.y., s. 31)

Genel Tanıtım

Maysa ve Bulut adlı animasyon dizisi, Akça Obası adlı Yörük obasında yaşayan beş ailenin günlük yaşamını konu alırken, izleyiciye Yörük kültürünün ve yaşam tarzının derinlemesine aktarılmasını amaçlamaktadır. Dizi, her biri yaklaşık on dakika süren bölümlerden oluşmakta olup, her bölümün bir ismi bulunmaktadır. Ana karakterler Maysa ve Bulut'tur. Bu iki karakter, obada farklı ailelerden gelen çocuklar olarak, obadaki olaylar aracılığıyla geleneksel Yörük yaşam biçimleri ve kültürel değerler izleyiciye sunulmaktadır.

Maysa, macerayı seven ve sürekli keşif yapmayı arzulayan bir kız çocuğudur. Annesi Perçem, obanın günlük işlerini üstlenen ve geleneksel Türk güzellik anlayışına uygun bir kadındır. Babası Devran ise, obadaki güç gerektiren işlerde aktif rol alırken, gerektiğinde kadınlara yardım eden bir erkektir. Bulut, Maysa'nın en yakın arkadaşı olup, çobanlık yapmaktadır.

Obanın bilge büyüğü olan Yaman Dede, çözülmesi zor sorunlara çözüm arayan ve doğru yolu göstermek için başvurulan bir figürdür. Yaman Dede, aynı zamanda hikâyeler ve kıssalar aracılığıyla gelecek nesillere obanın bilgi birikimini aktarmaktadır. Güneş Ana, obada saygı duyulan bir diğer büyüktür ve şifalı bitkilerle halkın dertlerine derman olan bir şifacı olarak tanınmaktadır. Maysa'nın arkadaşları Kiraz, Bora, Günseli ve Çınar, diğer ailelerin yaşam biçimlerini tanıtan karakterler olup, her biri obadaki farklı toplumsal yapıları temsil etmektedir. Bu karakterler aracılığıyla, obadaki sosyal ilişkiler, geleneksel değerler ve toplumsal yapılar izleyiciye aktarılmaktadır (Erdem, 2024).

Dizi, Yörüklerin yaşam biçimlerini, aile içi ilişkileri ve toplumdaki dayanışmayı anlatırken, aynı zamanda eğitimsel ve kültürel değerleri de vurgulamaktadır. Bu açıdan, *Maysa ve Bulut* animasyon dizisi, eğlenceli bir içerik sunmanın yanı sıra izleyicilere kültürel mirasın korunması ve aktarılması noktasında önemli bir rol oynamaktadır.

Aile İlişkileri

Aile kavramına verilen değer, *Maysa ve Bulut* adlı çizgi dizinin neredeyse her bölümünde pekiştirilen bir temadır. Dizide, ailenin sabah ve akşam yemeklerinde birlikte vakit geçirmesi, obanın günlük işlerinde yardımlaşmanın teşvik edilmesi ve evin babasının alınan kararlarda, hanımına veya büyüklere danışması gibi geleneksel aile değerlerine vurgu yapılmaktadır.

Aileye verilen bu değerin en güzel örneklerinden biri, dizinin 30. bölümünde yer alan bir rüyada aktarılmaktadır. Bu bölümde, Maysa, gün içinde amcası ve arkadaşlarıyla birlikte ormanda yaşadığı bir maceranın ardından uykuya dalar. Gördüğü rüyada, kendisi, amcası, dedesi ve arkadaşları, bir bal kovanının içinde yer almaktadır. Kovanda birbirlerini ararlarken, arılardan birinin sırasıyla "sevgi", "mutluluk", "huzur" ve "şefkat" kelimelerini yazdığını görürler. Gördükleri her kelimenin ardından tüm karakterler "aile" diyerek birbirlerine seslenirler. Rüyanın sonunda, karakterlerin bir araya gelmesiyle kovan bir anda bal ile dolar. Maysa, bu baldan tadarak, "Baldan bile tatlı" diyerek ailesine olan sevgisini ifade eder. Bu sahne, aile içindeki birlikteliğin ve sevginin değerini pekiştirmektedir. Bölümde vurgulanan aile kavramı ne kadar evrensel bir kavram olsa da ailenin önemi, Yörük kültürüne yakın bir bakış açısıyla aktarılmıştır.

Arkadaşlık ve Yardımlaşma

Arkadaşlık ve *yardımlaşma* kavramları, *Maysa ve Bulut* adlı çizgi dizide sıkça vurgulanan temalar arasında yer almaktadır. Dizinin *Keşif* bölümünde, Maysa çok sevdiği kuzusu Kınalı'yı kaybeder. Kuzusunu bir uçurumun kenarında buluncatek başına bu tehlikeli durumu aşamayacağını anlayan Maysa, arkadaşlarının yardımını ister ve birlikte kınalı kuzusunu kurtarırlar. Bu sahne, arkadaşlık ilişkilerinin ve yardımlaşmanın gücünü vurgularken, zorluklar karşısında dayanışmanın önemini de gözler önüne serer.

Yine aynı şekilde, *Simetri Çiçeği* bölümünde, Günseli'nin hasta kardeşi için Bulut'un kirven çiçeği araması süreci, arkadaşlığa verilen değeri simgeler. Bu bölümde ayrıca, Maysa'nın boncuklarıyla oynarken yaşadığı içsel çatışma, arkadaşlık ve özveri arasındaki dengeyi ortaya koyar. Maysa, boncuklarını çok sevdiği için Bulut'a vermek istemez. Bu durum, Bulut'u üzer. Maysa, boncuklarıyla oynamaya devam ederken bir süre sonra uyuyakalır. Rüyasında dağlar, ovalar, sürüler ve obası rengârenk boncuk oluvermiştir. Sürünün başında yer alan Bulut da boncuktan bir varlık haline gelmiş ve taş gibi hareketsiz kalmıştır. Maysa, arkadaşını eski haline getirebilmek için çabalar ancak başarılı olamaz. Uyandığında, Bulut'u görmek için sabırsızlanan Maysa, onu fark ettiğinde bileğindeki bilekliği çıkarıp ona verir. Bu rüya Maysa'nın boncuklardan çok, arkadaşlığın ve gerçek değerlerin daha kıymetli olduğunu fark etmesine olanak sağlar.

Bu sayede, dizi, insan ilişkilerinin ve paylaşılan değerlerin gerçek anlamını çocuklara öğretmektedir. Buna bir örnek olarak da:

Maysa: Tüm mevsim beni bekledin demek… Biliyor musun arkadaşlık en kuvvetli ipten de sağlamdır Kınalı. (Yaylak Göçü bölümü)

Çocuk Eğitimi

Yörüklerde çocuk eğitimi, ailenin, toplumun ve çevrenin etkisiyle şekillenen ve doğa ile iç içe olan bir süreçtir. Bu eğitim, sadece formal okullardan değil, aynı zamanda günlük yaşamın her anından öğrenilen pratik bilgi ve becerilerden oluşur (Yılmaz, 2020). *Maysa ve Bulut* adlı çizgi dizisinde temel eğitim yaklaşımının, usta-çırak ilişkisi içinde, yaparak ve yaşayarak öğrenme üzerine kurulu olduğu görülmektedir. Maysa; yayık yaymak, ekmek ve gül reçeli yapmak, yoğurt mayalamak, süt sağmak gibi günlük yaşamla ilgili çeşitli işleri, büyüklerinin rehberliğinde onları gözlemleyerek ve onlarla yaparak öğrenmektedir. Dizinin *Toprak* adlı bölümünde, Maysa ile Güneş Ana arasında geçen bir diyalog, bu eğitim

anlayışının güzel bir örneğini sunmaktadır. Bölümde geçen kısa diyaloğa bakalım:

Güneş Ana: Ekmeğin çok lezzetli olmuş Maysa kızım.

Maysa: Annemin sayesinde…Bana ekmek yapmayı öğretti.

Dizide, çocukların davranışları ve çalışmaları olumlu geri dönütlerle pekiştirilmekte; büyükler, çocuklara kıssalar anlatarak kendi deneyimlerinden örnekler vererek yol göstermektedir. Bu yaklaşım, çocuklara eğitimsel ve duygusal anlamda sağlıklı bir rehberlik sunmaktadır.

Ayrıca okul eğitimi de önem arz etmektedir. *'Okul Zamanı'* bölümünde okula taşımacılık sistemiyle gelen öğretmen ile sohbet ederken Yaman Dede eğitimin önemini şöyle dile getirir:

''Öğretmen oğlum Yunus da der ya: İlim ilim bilmektir. İlim kendin bilmektir. Sen kendini bilmezsin. Ya nice okumaktır? Bu hesap biz de çocuklarımızı tabiatın içinde kendini tanıyacağı kadar yetiştirmeye çalıştık; ama düzenli olarak okula gitmeleri bizleri çok sevindirir tabii.''

Çalışkanlığı ile bilinen Günseli okula gidince Güneş Ana'ya yardım edemeyeceği için üzülür, bu yüzden okula gitmek istemez. Güneş Ana da anlattığı hikaye ile okulun önemini şöyle vurgular:

''Yaa, işte böyle Güzel Günseli… Dünya sadece Akça Oba'nın işleriyle çevrili bir yer değil. Daha nice nice değişik dünyalar var… Okul, hepinizin bunları keşfedebilmeniz için var.''

Dizinin *Işık Deneyi* bölümünde, okul eğitimi ve öğrenme süreci aile büyüklerinin katılımıyla desteklenir. Çocuklar, ışık deneyini yaparken aile büyüklerinin rehberliğinden faydalanmakta ve birlikte deneyi analiz etmeye çalışmaktadırlar. Bu sahne, eğitim sürecinin yalnızca öğretmen ve okulla sınırlı kalmaması aynı zamanda evde aile desteğiyle pekiştirilmesi gerektiğini vurgular.

Dizinin *Kalp* bölümünde ise, aile büyüklerinin Maysa'ya biniciliğin inceliklerini öğretmek için bunu uygulamalı olarak ona göstermek üzere Maysa'yı ata bindirip izlemeleri, aile büyüklerinin öğretme sürecine dahil olmaları, eğitimde aile içi dayanışmanın ve ortak öğrenmenin değerini vurgulamaktadır.

Değerler Eğitimi

Maysa ve Bulut adlı dizinin *Emanet* bölümünde, güvenilir olmanın ve emanete sahip çıkmanın önemi vurgulanmaktadır. Bu bölümde, Maysa, hasta olan Bulut'un yerine çobanlık yapmakla görevlendirilir. Ancak Maysa, koyunları otlatırken köpeğiyle oyuna dalar ve bu sırada kuzulardan biri kaybolur. Kuzu, bir dereye düşer ve Maysa hemen dedesine durumu bildirir ve birlikte kaybolan kuzuyu kurtarmaya çalışırlar. Obaya döndükten sonra dedesi Maysa'ya başından geçen bir olayı anlatırken şu sözleri söyler:

Yaman Dede: Birileri sana bir emanet verdiğinde sana güvenerek bir parçasını teslim etmiş olur. Bu yüzden o emanete sahip çıkmak, sahibine eksiksiz bir şekilde gerivermek çok ama çok önemlidir. Bunu sakın unutma.

Dizinin *Çivi* bölümünde, tasarruf ve geri dönüştürmenin önemi vurgulanmaktadır. Bu bölümde, Yaman Dede, eğilmiş bir çiviyi alıp çekiçle düzeltir ve tekrar torbasına koyar. Ardından Bulut'a şöyle bir öğüt verir:

-Bulut oğlum bir şey için artık işe yaramaz deyip atmadan önce iki kere düşün. Eğer bir şeyi bu çivi gibi düzeltip tekrar kullanabilir hale getirebiliyorsan atmaman en doğrusu. Böylece israf etmemiş olursun. Hem işe yaramaz diye düşündüğün bu çiviye gün gelir ihtiyaç duyabilirsin. Kim bilir…

'Sevgi Parlar' bölümünde hediyeleşmenin önemi anlatılır. Güneş Ana en sevdiği yazmasını Günseli'ye hediye eder ama Günseli almak istemez. Güneş Ana şu sözleri söyler:

-Hediyeleşmek, sevgiyi çoğaltır. Gönül bağını kuvvetlendirir. Hediyeleşerek birbirimize olan sevgimizi anlatırız.

Maysa ve Bulut dizisinin *Kolaycılık* bölümünde, kolaycılığın kısa vadeli rahatlıklar sağlasa da uzun vadede daha büyük sorunlara yol açtığına dair önemli bir ders verilmektedir. Bu bölümde, çocuklar büyüklerinin uyarılarına kulak asmadan işin kolayına kaçmaya karar verirler. Ancak, kısa süre içinde karşılaştıkları zorluklar, onların yanlış bir seçim yaptıklarını anlamalarına neden olur. Yaman Dede'nin, kolaycılığın kötü bir davranış olduğunu vurgulamak için ardıç kuşlarıyla ilgili anlattığı hikâyeyle vermek istediği mesaj; hayatın zorluklarından kaçmanın kişiyi daha büyük sorunlarla karşı karşıya bırakacağı ve bu durumun hem bireysel gelişimi hem de toplumsal ilişkileri olumsuz yönde etkileyeceğini vurgulamaktadır.

Maysa ve Bulut dizisinin *Yapıcı Eleştiri* bölümünde, insanları eleştirirken dikkatli olunması gerektiği ve eleştirinin üslubunun önemine dair önemli bir

mesaj verilmektedir. Bu bölümde, Günseli kilim dokur ve Güneş Ana bu kilimi çok beğenirken, Maysa ve Kiraz beğenmediklerini söylerler. Günseli'nin ne kadar incindiğinin farkına varmazlar. Yaman Dede, çocuklara eleştirinin doğru şekilde yapılmasının önemini anlatmak amacıyla bir masal anlatır:

-Zamanın birinde uzak diyarlarda ünlü bir ressam yaşarmış. Herkesin saygısını kazanmış. Bu ressamın bir de çırağı varmış. Çırak bir gün çok güzel bir resim yapmış ve sevinçle ustasına göstermiş. Usta resmi bir süre inceledikten çırağına 'Bu kalemi ve resmi çarşının en kalabalık yerine bırakıp onlardan resimde beğenmedikleri yeri işaretlemelerini iste.' demiş. Ressamın çırağını ustasının dediğini yapmış. Resmi almak için geri döndüğünde resmin işaretlerden görünmediğini fark etmiş. Çok üzülen çırak elinde resmi ile ustasına gelmiş. Bu gören usta çırağından aynı resmi yapmasını onu da çarşının en kalabalık yerine bırakmasını istemiş. Ama resmin yanına bir boya ile bir fırça koymasını ve insanlardan beğenmedikleri yerlerini düzeltmelerini istemesini söylemiş. Genç çırak tekrar ustasının isteğini yerine getirmiş. Bir süre sonra resmi almak için geri dönmüş. Bir de ne görsün resmin üzerinde tek bir çizik bile yokmuş.

Hikâyenin sonuna şunu ekler:

Bazen onları tenkit etmek kolaydır ama asıl olan ondaki güzelliği görüp yapıcı olmaktır.

Bölüm, eleştirinin kişisel bir saldırı değil, gelişim ve iyileşme için bir araç olması gerektiğine dair önemli bir ders sunar. Eleştiri, insanları incitmeden doğru bir şekilde yapıldığında daha verimli hale gelir.

Örf Adet Gelenek Göreneklerin Aktarımı

Yörük toplumunda dini eğitim de önemli bir yer tutar. Çocuklar, erken yaşlardan itibaren dini ritüelleri öğrenir ve bu ritüelleri ailelerinde, köylerinde gözlemleyerek deneyim kazanırlar (Özdemir, 2021). *Maysa ve Bulut* dizisinin *Şeker Bayramı* bölümünde, Türk kültürünün önemli unsurlarından biri olan Ramazan Ayı ve Bayramı, geleneksel bir şekilde işlenmiştir. Bu bölümde, Ramazan ayının manevi atmosferi ve bayram geleneği, çocuklara ve izleyicilere aktarılmaktadır. Akşam iftar sahnelerinin, oruç tutmanın ve birlikte vakit geçirmenin önemi üzerinde durulur. İftar sonrasında, büyükler teravih namazını kılmak üzere camiye giderken, küçükler de bayramın neşesini yaşamak için Ramazan eğlencesine katılarak geleneksel Türk halk kültürünün önemli bir figürü olan Hacivat ve Karagöz gölge oyunu izlerler. Bu öğe, izleyicilere hem kültürel mirası tanıtmayı hem

de geleneksel eğlencelerin, bayram kutlamalarının toplumsal birlik ve beraberlik üzerindeki etkisini vurgulamayı amaçlar.

Ayrıca *Şeker Bayramı* bölümü, toplumsal değerlerin pekişmesine katkı sağlayan bir öğretici işlevi üstlenmektedir. Bölümde geçen manilerden örneklere bakalım:

''Uyumasın gözümüz, /Doğru olsun sözümüz. /Her iki cihanda da / Ak olsun yüzümüz.'

''Eski cami direk ister, /Söylemeye yürek ister. /Benim karnım tok ama, /Arkadaşım börek ister''

Bölüm, bayram Akça Obası'nda sabahın erken saatlerinde başlar. Aile üyeleri, bayram hazırlıklarıyla meşgulken babası Maysa'nın yeni ayakkabılarını başucuna bırakır. Maysa, gözlerini açtığında ayakkabılarını görünce şaşkınlık yaşar. Annesine sorar ve annesi ona bayramın anlamı ve gelenekler hakkında açıklamalar yapar. Annesinin, bayramın manevi değerlerini ve Türk kültüründeki yerini anlatması, çocuğa toplumsal ve kültürel bilincin kazandırılması açısından önemli bir öğretici işlev görür. Bayram namazı sonrasında, oba halkı birbiriyle bayramlaşır. Maysa'nın dedesi, bayramlarda tatlı ikram etme geleneğinin kökenine dair eski bir hikâye paylaşarak bu geleneğin tarihsel ve kültürel anlamını açıklar:

Maysa: Dede neden bayramda şeker yiyoruz?

Yaman Dede:Tatlı yiyelim, tatlı konuşalım. Birbirimizi severek, üzmeden, incitmeden konuşmak... Ne demiş Yunus "Söz ola kese savaşı, söz ola kestire başı. Söz ola ağulu aşı, bal ile yağ ede bir söz." Tatlı oldu mu dil, tüm elemlerin üstesinden gelir.

Maysa ve Bulut dizisinin *Çiy Toplama* bölümünde, baharın gelişinin ve Nevruz'un kutlanmasının kültürel önemi vurgulanmaktadır. Bölüm, doğanın yeniden uyanışı ve obadaki yaşamın canlanmasıyla başlar. Baharın gelişiyle birlikte, Akça Obası'nda bir sevinç ve coşku hâkimdir. Baharın gelişini simgeleyen etkinlikler arasında, geleneksel mutfak faaliyetleri yer almaktadır. Var yoğurdu ile yok yoğurdunu mayalamak ve keşkek çorbası yapmak, bu dönemde ailenin bir araya gelip birlikte üretim yaptığı, kültürel ve toplumsal bağları güçlendiren etkinliklerdir. Bu bölümünde Güneş nine var yoğurdu ile yok yoğurdunu mayalarken çocuklara verdiği nasihatte oldukça anlamlıdır.

''Bazen yok da yararmış insana.
Var iken yok denmez kimseye.

Gül veren elde gül kokusu kalır.''

Çiğ toplamak ve ateşten atlamak gibi etkinliklere bakıldığında çiğ toplama, doğanın erken bahar dönemindeki taze yaşamı kutlama anlamına gelirken, ateşten atlama ritüeli, toplumda sıkça görülen temizlik ve yenilenme inançlarının bir yansımasıdır. Yörük kültüründe çiy toplama geleneğinin altında yatan inanışı Güneş nine şöyle aktarıyor:

-Hızır ile İlyas kavuşurmuş o gece. Sevinçten gözyaşı dökerlermiş kavuşunca. Onların gözyaşlarının damlası ekşi olurmuş. İster yoğurt çal, ister ekmek yoğur onunla. Bütün maya tutarmış.

Nevruz'da yeniden çiçeklenen dallara eşyaların asılması, mani ve dileklerle geri almak gibi ritüeller, toplumsal birliğin ve ortak umutların sembolüdür. Bu bölüm, çocuklara doğanın döngüselliği, toplumsal kutlamalar ve geleneklerin önemi hakkında değerli dersler vermektedir.

Diş Buğdayı bölümünde yine unutulmaya yüz tutan bir gelenek anlatılır.

Seher: Biliyorum güneş ana, şimdi hiç sırası değil ama….

Güneş Ana: Neymiş o?

Kiraz: Bak, kardeşimin ilk dişi çıktı Güneş Ana…- Diş hediğini kaynatalım mı?

Güneş Ana: Ne çabuk büyüdün sen.

Diş hediği geleneği, bebeğin gelecekteki meslek seçimlerini yorumlanmasını sağlayan kültürel bir ritüel anlamını taşır. Bu törende, bebeğin önüne çeşitli nesneler yerleştirilir ve bebeğin seçtiği nesneye dayalı olarak, ileride hangi mesleği tercih edeceği konusunda yorum yapılır. Yerleştirilen nesneler arasında kaval, kalem, boncuk ve bağlama gibi Yörük kültürüne ait simgesel öğeler bulunmaktadır. Kavalı seçen bebek, ileride çobanlık mesleğini benimseyeceği düşünülür. Kalemi ya da kitabı seçen bebek, bilgiyi arayan ve her konuda derinlemesine bilgi sahibi olan bir öğretmen olacağına inanılır. Boncuğu seçen bebek, rengârenk bir dünyaya sahip olacak ve bu da onun hayal gücünün ve estetik anlayışının gelişeceğini simgeler. Bağlamayı seçen bebek ise sanatla iç içe bir yaşam sürecek ve ozanlık gibi bir mesleği tercih edecektir. Diş hediği töreninin sonunda, geleneksel olarak bebeğin dedesi ve diğer büyükler, bebek için iyi dileklerde bulunarak dua ederler.

Dizinin *İlk Adım* bölümünde Kiraz'ın, yürümeyen kardeşiyle ilgili endişeleri, geleneksel toplumlarda çocukların gelişim süreçlerine dair

duyulan kaygıları yansıtır. Kiraz, kardeşinin yürümesi için çeşitli çabalar sarf etse de, kardeşi bir süre sonra, onların gözlemlerinin dışında yürümeye başlar. Bu gelişme ile annesi Seher, çocuk yürümeye başladığı için odun çöreği yapar. Bu tür geleneksel kutlamalar, bir çocuğun önemli bir gelişim aşamasını geçmesinin toplumsal bir anlam taşıdığını gösterir.

Püf Noktası bölümünde obadakiler, yolculuk hazırlıkları yaparlarken develeri yüklemeyi sabah yapacaklarına karar verirler. Sabahleyin Bulut tek başına yükleme yapmaya çalışır ama beceremez. Yaman Dede onların yanına gider yardım etmeye. Devran, Bulut'a bu işin inceliğini bilmediğini bu yüzden yüklemeyi yapamadığı anlatır. Yaman Dede akşamleyin püf noktasının hikâyesini anlatarak şunu söyler:

Yaman Dede: Evet, çocuklar işte böyle. Her işin kendine göre bir inceliği vardır. Mühim olan sabredip o inceliyi öğrenmek, o sırra vakıf olmaktır.

"Maysa ve Bulut" dizisinin *Kalp* bölümünde, Yörük kültürüne ait derin geleneksel el sanatları dikkatle işlenmiştir. Yörük toplumu, dokumacılığı sadece bir zanaat olarak değil, aynı zamanda kültür ve kimliklerini ifade etme biçimi olarak da kullanmaktadır. Bölümde Güneş Ana'nın Maysa için eyerine işlediği küçük kilim, Maysa'nın atı Şira'yı sevdiğini ve ona duyduğu bağlılığı simgeleyen güçlü bir görsel mesaj taşır. Bu, Yörük kültüründe dokumanın derin bir anlam taşıdığını ve her işlemeyi yaparken bir hikâyenin anlatıldığını gösteren önemli bir örnektir.

Dizide ayrıca, *aşıklık geleneği*ne de yer verilmiştir. Aşıklık geleneği, Türk halk kültüründe önemli bir yere sahiptir ve sözlü edebiyatın devamını sağlamak açısından kritik bir rol oynar. *Yaman Dede*'nin, Yörük obasının kültürünü sözlü edebiyatla yaşatmak için *Hikmet Ozan*'ı araması, bu geleneğin önemini vurgular. Âşıklık geleneği, bir bakıma toplumun bireysel ve toplumsal hafızasını canlı tutar, kültürel değerlerin gelecek nesillere aktarılmasını sağlar. *Işık Deneyi* bölümünde bu konuda şöyle bir söz geçer:

Halk ozanıdır halkı görünür yapan. Niye bizi duymazdan görmezden gelmeyi seçsin ki!

'Koku' bölümünde geçen şu diyaloğu inceleyelim:

Maysa: Dedem, Ozanı bulunca bir köye yerleşeceğimizi söylüyor.

Bulut: Ama onu hiçbir yerde bulamıyoruz.

Günseli: Dede ozana yeni türküler yapması için hikâyeler anlatacakmış.

Bulut: Bunu neden istediğini anlamıyorum.

Kardan adam: Erimemek için.

Maysa ve Bulut dizisinin *Toprak* isimli bölümünde hem Yörük yaşam kültürüne hem de Türk halk edebiyatının önemli figürlerinden biri olan Âşık Veysel Şatıroğlu'na yapılan göndermeler dikkat çekmektedir. Bölümde, buğday (darı) elekten geçirilip taşta öğütülerek un haline getirilir, ardından ekmek yapımı süreci başlar. Bu temalar, tarım kültürünün kıymetinin altını çizmektedir. Toprak, hem yaşamın kaynağı hem de insanın emeğiyle şekillenen kültürel mirasın temelidir.

Bölümde, Maysa'nın annesiyle birlikte yaptığı ekmeği, arkadaşları ve ailesiyle paylaşması, toplumsal yardımlaşma ve dayanışma kültürünü pekiştiren bir anekdot olarak sunulmaktadır. Ekmek, Türk kültüründe sadece bir gıda maddesi değil, aynı zamanda evdeki emeğin ve paylaşılan bir değer olan sabrın sembolüdür. Bölümde geçen şu diyaloğa tekrar göz atalım:

Güneş Ana: Ekmeğin çok lezzetli olmuş Maysa kızım

Maysa: Annemin sayesinde nine, bana ekmek yapmayı öğretti.

Güneş Ana: Analar da öyledir cömerttir fedakardır, karşılık beklemeden verirler. Aynı toprak gibi…

Yaman Dede: Toprak, bizi doyurup besleyen bereketli toprak… Aşık Veysel Ne güzel söylemiş. (Aşık Veysel Şatıroğlu'nun Benim Sadık Yarim Kara Topraktır adlı eseri dinletilir)

Ayrıca, bu bölümde Âşık Veysel Şatıroğlu'na yer verilmesi, Türk halk edebiyatının önemli bir parçası olan ozan geleneğine yapılan saygı duruşu olarak değerlendirilebilir.

Maysa ve Bulut dizisinin *Büyük Ustanın Sazı* bölümünde, Türk halk müziği ve saz kültürünün köklerine atıfta bulunulmaktadır. Bölümde, Bulut'un Yaman Dede'nin çadırında gördüğü saz, yalnızca bir müzik aleti olmanın ötesine geçer; bu saz, büyük usta Neşet Ertaş'tan Yaman Dede'ye yadigâr kalan bir kültürel mirasın simgesidir. Neşet Ertaş, Türk halk müziğinin önemli isimlerinden biri olarak, özellikle bozkır kültürüne ve halk ozanlığı geleneğine katkılarıyla tanınır. Bu saz, bir halk kültürünün ve müzik geleneğinin taşıyıcısıdır. Bölümde Neşet Ertaş'tan şöyle bahsedilmektedir:

Yaman Dede: Bu saz büyük ustanın sazıdır.

Bulut: Büyük usta da kim Yaman Dedem?

Yaman Dede: Neşet Ertaş Neşet Usta Anadolu'nun sazıdır, sözüdür, bozkırın tezenesidir. Gönül dağıdır, ozanlık geleneğimizin büyük ustasıdır.

Sonuç

Kültürel değerleri koruyup yeni nesle aktarmak; ebeveynlerden eğitimcilere kadar herkesin ortak sorumluluğudur. Bu açıdan animasyon ve çizgi filmler, kültürel unsurları kuru bilgiler olmaktan çıkarıp çocukların ilgisini çeken, akılda kalıcı hikâyelere dönüştürerek önemli bir köprü görevi görür. Böylece kültür, modern anlatım biçimleriyle çocuklar için daha anlaşılır, canlı ve sürdürülebilir hâle gelir (Karataş vd., 2025).

Bu çerçevede, *Maysa ve Bulut* adlı çizgi dizisi, Türk kültürünün farklı öğelerinin günümüz çocuklarına doğru bir şekilde aktarılmasını sağlayan önemli bir kültürel taşıyıcı olarak değerlendirilebilir. Dizide yer alan kültürel unsurlar, atasözleri, bilmeceler, masallar, hikayeler, türküler ve maniler gibi etnopedagojik araçlar aracılığıyla çocuklara sunulmaktadır. Etnopedagoji, eğitimde halk kültürüne dayanır; masallar, atasözleri, türküler, oyunlar, gelenekler ve günlük yaşam deneyimleri gibi pek çok temel araçtan oluşur (Çınar, 2023:27). Ayrıca aile, arkadaşlık, dostluk, güven ve çalışkanlık gibi evrensel değerler, çizgi film aracılığıyla Yörük kültüründe nasıl anlam bulduğu bizlere gösterilmiştir. Bunun yanı sıra, sadece yerel kültüre özgü bazı kavram ve uygulamaların da aktarıldığı gözlemlenmiştir. Örneğin, Hacivat-Karagöz oyunları, Ramazan ayı kutlamaları, çiğ toplama ve Diş Hediği gibi kültürel aktiviteler, Yörük kültürünün kendine has değerlerini yansıtmaktadır.

Sonuç olarak, *Maysa ve Bulut*, Yörük kültürünü sunarak çocuklara geçmiş ile bugün arasında güçlü bir bağ kurma imkânı vermektedir. Maysa'nın gözünden aktarılan hikâyeler; göçebe yaşamın doğayla iç içe düzenini, geleneksel değerleri, aile bağlarını, sözlü kültür unsurlarını ve gündelik yaşam pratiklerini samimi ve akıcı bir şekilde yansıtır (Alicenap, 2024). Bu bakımdan, *Maysa ve Bulut* çizgi dizisinin, kültürel aktarım ve kültürel mirasın korunması açısından önemli bir yapım olduğu söylenebilir. Bu yönleriyle dizi, kültürel bilincin gelişimine katkı sağlamakta ve toplumsal hafızayı canlı tutmaktadır.

Kaynakça

Çınar, İ. (2023). *Etnopedagoji: Atabek yurdu* (5. baskı). Pegem Akademi.

Erdem, G. (2024). Maysa ve Bulut örneğinde yemek kültürü inşası. *Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 145-168. http://dergipark.gov.tr/adea

Durdu Zor, S. (2017). Yörük çizgi filmi "Maysa ve Bulut"un giysi özelliklerinin incelenmesi. *Ulakbilge*, 5(18), 134-149.

Karataş, İ., Karakoç, E., & Karataş, S. (2025). Çizgi filmler ile kültürel mirasın gelecek nesillere aktarımı: Aybek çizgi filminde somut olmayan Türk kültürel unsurların analizi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. https://doi.org/10.53487/atasobed.1670977

Özdemir, M. (2021). *Göçebe Yörüklerde çocuk eğitimi ve toplumsal cinsiyet*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Taş Alicenap, Ç. (2024). Kültürel mirasın çizgi film senaryolarında kullanılması. Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi, 12(34), 145-168.

Yılmaz, S. (2020). *Yörüklerde aile yapısı ve çocuk eğitimi*. Türk Halkbilimi Dergisi, 34(1), 21-34.

İnternet Kaynağı

https://www.youtube.com/playlist?list=PLA5dyskGy4csmCwjkyc0kHKpfo34lwslo

Hanay Evleri. (t.y.). *Yörük kültürü nedir?* https://www.hanayevleri.com/yoruk-kulturu-nedir

Muğla Büyükşehir Belediyesi. (t.y.). *Yörük kültürü*. https://www.mugla.bel.tr/sayfa/yoruk-kulturu

“Küçük Ağaç’ın Eğitimi” Kitabındaki Etnopedagojik Unsurlar

Duygu Kinayer

Giriş

Belirli bir grubun parçası olarak dünyaya gelen insanlar, yaşamlarını içinde bulundukları toplumların gelenek ve göreneklerine göre sürdürürlerken aynı zamanda ait oldukları toplumun çocuk yetiştirme yöntemlerine bağlı olarak yetişirler. Bu yöntemler zamanla toplumların içerisinde nesilden nesile aktarılarak o topluma özgü olan bir çocuk yetiştirme biçimi haline gelir. Bu geleneksel eğitime literatürde etnopedagoji denilmektedir.

Etnopedagoji, eğitimle ilgili bir kavram olarak kültürler arası farklılıkları, yerel gelenekleri ve toplulukların eğitime dair anlayışlarını içeren bir disiplindir. Volkov’a göre ise; “Etnopedagoji, etnik grupların ampirik bilgilerinin çocukların eğitimi ve yetiştirilmesi; bir halkın, bir etnik grubun veya kavmin, boyun, bir ailenin geçmişten beri var olan değerlerin manevi-etik, estetik görünümü; görgünün kontrolü ve değerlendirmesi, etnik grubun içerisindeki görgü motifleri, etnik gruplar arasındaki değerlendirme ve kontrolü ve tabiata karşı tutumlarıyla ilgilenen bir bilim dalıdır.” (Aliyeva Çınar, 2022). Bu alan farklı etnik grupların eğitim anlayışları ve pratiklerini anlamayı, yerel bilgiyi ve değerleri eğitimin içine entegre etmeyi ve kültürel bağlamdaki eğitim uygulamalarını incelemeyi amaçlar.

İnsanlar doğum ile ölüm arasında yeni bilgiler kazanıp yeteneklerini ve becerilerini geliştirdikleri; ait oldukları toplumun sosyal ve kültürel değerlerini öğrenip benimsedikleri bir eğitim sürecinden geçerler. Bu yüzden eğitim, bir insanın belirli bir hedefe ulaşmasını sağlayan en önemli kavramdır (Petrova ve Aliyeva Çınar,2024). Bir toplumun eğitim sistemi ise yalnızca modern bakış açılarıyla (formal) değil aynı zamanda o toplumun geleneksel eğitimiyle (informal) de şekillenir. Formal eğitim okullarda, kurumlarda (örneğin: askerlik eğitimi, meslek edindirme kursları v.b) ve

devlet tarafından plan program ve bir strateji doğrultusunda olurken informal eğitim aile içinde başlayan ve zaman içerisinde aile bireylerinden, çevresel faktörlerden etkilenerek şekillenen özünde taklit ve gözlemin olduğu bir yöntemdir. Bu yöntemde kullanılan etnopedagojik araçlar ise Çınar'ın "Etnopedagoji: Atabek Yurdu" kitabında şöyle tanımlanmaktadır. *"Etnopedagojinin araçları halk edebiyatı ve folklordur*. Bunu ayrıntıyla yazmak gerekirse; masallar, atasözleri, özlü sözler, deyimler, kıssalar, fıkralar, latifeler, halk şiirleri, halk hikâyeler, efsaneler, mitolojik rivayetler, türkü ve ninniler, müzik nağmeleri, desen ve motifler, bilmeceler, sınamalar, hırslandırmalar, şaşırtmacalar, şoşartmalar, şaka ve yarenlikler, maniler, dua ve beddualar, din kültürü (dinî gelenek ve dinle ilişkilendirilen adetler), beden dili ve işaretler, çocuk oyunları ve çocuk büyürken çevreden edindikleri görüş, görünüş ve hatıralar gibi çok geniş bir malzemedir (Çınar, 2023)." Bu yönteme, bireyin akranlarıyla birlikte vakit geçirirken yardımlaşmayı, dayanışmayı, iş birliğini, kurallara uymayı ve ait olduğu grubun değerlerini benimsemesi örnek verilebilir.

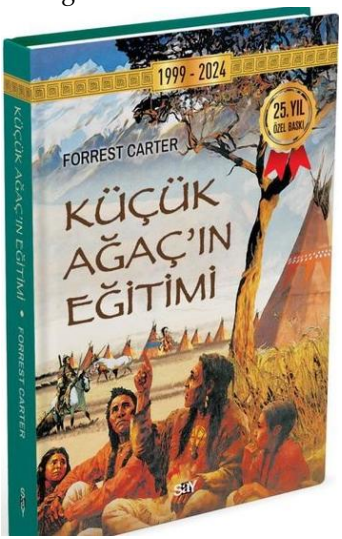

Bu kapsamda; 1976 yılında Forrest Carter tarafından yazılan, 1997 yılında filme uyarlanan, yazarın çocukluğunun geçtiği ABD'de 1930'lu yıllarda olanları kaleme aldığı otobiyografik bir eser olan "Küçük Ağaç'ın Eğitimi" adlı kitap incelendiğinde etnopedagojik unsurların fazlaca olduğu görülmektedir. Kitapta Amerikalı yerli bir çocuğun eğitimine ve büyüme sürecine dair geleneksel bir bakış açısı ortaya konulmuş özellikle kitabın ana karakteri olan Küçük Ağaç'ın büyüme süreci, büyükannesi ile büyükbabasından aldığı eğitim aracılığıyla okurlara aktarılmıştır. Kitap aynı zamanda, yerli Amerikalıların geleneksel eğitim anlayışlarını ve toplumsal değerlerini yansıtan birçok öğe de içermektedir.

Yaşayış (Gidişat)

Büyükbaba torunu Küçük Ağaç ile ormanda Hindi avı sırasında tuzak kurup beklemeye geçtiklerinde doğayı gözlemlerken bir şahinin bıldırcını

avlaması üzerine Küçük Ağaç'ın üzülmesinden dolayı Büyükbaba'nın: "Üzülme, Küçük Ağaç! Gidişat böyle. Tal-con yavaş olanı yakaladı. Böylece yavaş olan, gene yavaş olan çocuklar yetiştiremeyecek. Bıldırcın yumurtalarını en az bin fare yer. Hem hızlı hem de yavaş bıldırcın yumurtalarını… Yani Tal-con, Gidişat sayesinde yaşar. Bıldırcına yardım eder." Yumuşak bir şekilde, "Gidişat böyle" dedi. "Yalnızca gereksinim duyduklarını al. Geyik alıyorsan, en iyisini alma. En küçük ve en yavaş olanını seç, o zaman geyik daha güçlü olur ve her zaman sana et verir. Pakoh(panter) bunu bilir. Sen de bilmelisin!" Güldü; "Yalnızca Ti-bi, yani arı, kullanabileceğinden daha fazlasını depolar… Bu yüzden ayı tarafından soyulur. Rakun ve Çerokiler tarafından da… Paylarından fazlasını depolayan ve kendilerini besleyen insanlar içinde bu böyledir. Ellerindekini kaptırırlar. Bu konuda savaşlar olur… Uzun konuşmalar yaparak paylarından fazlasını ellerinde tutmaya çalışırlar. Bir bayrağın onlara bunu yapma hakkını verdiğini söylerler… Erkekler, sözler ve bıçaklar yüzünden ölürler ama Gidişat'ın kurallarını değiştiremezler." (Carter, 1976 s.16-17) şeklindeki ifadeleriyle Küçük Ağaç'a öğretmek istediği Gidişat'ın Çerokiler tarafından nasıl uygulandığını ve benimsendiğini belirtmiştir. Nitekim tuzağın başına geri döndükleri zaman tuzakta bulunan hindileri çıkarmışlardır. Ancak beş tane olan hindilerden büyükbaba üç taneye ihtiyaçları olduğunu belirttiği için bunları almışlar diğer ikisini serbest bırakmışlardır. Böylece doğaya ses verilirse, doğanın kendi seyri içerisinde insanın ihtiyaçlarını karşılarken doğaya zarar vermeden bunun sağlaması halinde doğanın her zaman ona karşı cömert olacağı vurgulanmıştır.

Değerler Eğitimi

Hindi avı sırasında Küçük Ağaç'ın büyükbabasına hindilerin neden tuzaktan kurtulma yolları varken bunu denemediklerini sorması üzerine Büyükbaba: "Yaşlı Tel-qui bazı insanlara benzer. Her şeyi bildiğinden, çevresinde ne olduğunu görmek için asla bakınmaz. Başı bir şey öğrenemeyecek kadar yüksektedir" demiştir. Bunun üzerine Küçük Ağaç hindilerin kendileri ile alay eden otobüs sürücüsüne benzediklerini ifade eder büyükbaba buna şaşırarak "Otobüs sürücüsü gibi. Hindi gibi sesler çıkarıyordu, bunu bir düşün. Ama bu onun için taşınacak bir yük, Küçük Ağaç. Bizim kafamızı yoracak hiçbir yük yok" (Carter, 1976 s.18) ifadesini kullanır. Bu ifade ile insanları aşağılayıcı davranışlarda bulunmanın insana bir yük getireceği ancak saygılı olunduğunda bunun insanda bir yük olmayacağı vurgulanmıştır. Bununla ilgili olarak Büyükbaba, yerlilerin, "barışçı" olduklarını, silahları olmadığını anlatmak için avuç içi

gösterdiklerini, beyaz adamın ise bunu el sıkışmak için kol yeninden elini uzatarak tokalaşma şeklinde yaptığını Küçük Ağaç'a mallarını dükkâna teslim ederlerken anlatmıştır. Böylece farklı kültürel değerlere saygı duymanın da öğretisi işlenmiştir.

Kilise'de yardım toplanırken bir keresinde büyükbabanın bir adam için iskemle yapması ve adama bunu verirken nasıl yapıldığını göstermesi üzerine; "Büyükbaba dedi ki verdiğin bir şeyi nasıl yaptığını ona anlatmak, yalnızca "bir şey" vermekten daha iyiymiş. Dedi ki, "Bir adama kendi başına yapmasını öğretirsen, o zaman adam iyi olur. Oysa yalnızca bir şey verip hiçbir şey öğretmezsen, o zaman adama geri kalan yaşamı boyunca, sürekli veriyor olursun, çünkü sana bağımlı olursa, o zaman onun kişiliğini alır ve çalarsın." (Carter,1976 s.193) şeklindeki ifade ile Küçük Ağaç'a sürekli vermeyi seven insanların kibirli olduğu ve kişinin kendisine bağımlı olmasının hoşuna gittiği anlatılmıştır. Aslında yapılması gerekenin bunun tersi olduğu ve kişiliklere saygı duyulması gerektiği vurgulanmıştır.

Kilisede Küçük Ağaç'a Söğüt John tarafından bıçak hediye edilme şekli ile ilgili olarak Büyükannenin çocuğa bunu Söğüt John'un sandalyeye koyduğu ve yerlilerin hediye verme usulünün bu olduğu anlatılmıştır. Yerlilerin bir neden ya da niyetleri olmadığı sürece hediye sunmadıkları, bulması için onu bıraktıkları ve kişilerin layık olana kadar onu alamayacakları ve hediyeyi aldıktan sonra da layık oldukları için teşekkür etmek ya da gösteri yapmanın Çeroki kültüründe anlamsız olduğu çocuğa öğretilmiştir.

Dükkâna malları teslime gittikleri sırada Küçük Ağaç civar çiftliklerde çalışan ve miskinler (fakir çiftlik işleri yapan mevsimlik işçiler) olarak bilinen birisinin de kendi yaşlarında bir kız ile dolaştığını görür. Dükkâna gelip gittikleri sıralarda kız ile sohbet eder şekerini paylaşır. Bu durumdan büyükannesine bahsedince büyükanne kız için hediye mokasen yapmıştır. Küçük Ağaç bunu bir sonraki görüştüğünde kıza verir kız çok sevinir. Ancak kızın babası hediyeyi görünce yol kenarından aldığı hurma çalısı ile kızı döver. Ve mokasenleri büyükbaba ile Küçük Ağaç'ın önüne atar "Biz sadaka almayız… Kimseden ve özellikle kafir barbarlardan!" der (Carter,1976 s.122). Bunun üzerine Küçük Ağaç üzülür. Evlerine geri dönerken büyükbaba Küçük Ağaç'a yanlış bir şey yapmadığını söyler. Kızın babasının büyük gurur sahibi olduğunu ve güzel şeyleri sevmesinler, istemesinler ve alışmasınlar diye onları bunu anlayana kadar dövdüğünü ifade etmiştir. Böylece çocukları babalarından bir şey istemez hale gelirmiş. Bu şekilde bir iyilik yaparak acı

bir deneyime sahip olan Küçük Ağaç hem dini ayrımcılığa şahit olmuş hem de farklı topluluklardaki çocuk terbiyesine şahit olmuştur.

Büyükanne ve büyükbabanın evine misafir olarak gelen Bay Şarap, torunu için yaptırmış olduğu paltonun aslında torununa küçük geldiğini çünkü bunu yaptırırken yanlışlıkla torununun çocuk haline göre yaptırdığını söylemiştir. Küçük Ağaç'a ihtiyaç fazlası olan bu paltoyu vermek istemiştir. Çünkü Bay Şarap'a göre: "Başka birinin kullanabileceği bir eşyayı fırlatıp atmak günahmış." (Carter,1976 s.204) Bu nedenle paltoyu Küçük Ağaç'a veriyor ve çocuk buna çok seviniyor. Sonrasında teşekkür etmek istiyor ve gece yatarlarken buna karar verip Bay Şarap'ın yanına gidiyor. Ancak Bay Şarap o sırada mum ışığında dua ediyor ve çocuk bu yüzden Büyükannesinin bir insan dua ederken rahatsız edilmez telkinini hatırlıyor ve sessizce bekliyor. Sonrasında Bay Şarap onu fark ediyor. Çocuk lamba olduğu halde neden mum ışığında dua ettiğini soruyor. Bay Şarap'ta büyük suların ötesinde olan akrabaları ile bu şekilde bir araya geldiğini, yalnız kaldığı zamanlarda bir mum yaktığını ve onların da mum yaktığını böylece düşüncelerinin bir araya geldiğini ve sonunda beraber olduklarını anlatmış. Böylece Küçük Ağaç'ın dini görevlerin yerine getirilmesi sırasında uyması gereken saygı kurallarını almış olduğunu, iyiliğin değerini anladığını ve yerli kültüründe uzakta olanların yakında hissedilmesine yol açtığı düşünülen bir Çeroki inanışının çocuğa aktarıldığı görülmektedir.

Büyükbaba'nın "Bir erkek sabahları kendi kendine kalkar." (Carter, 1976 s.13) diyerek Küçük Ağaç'a onu patikaya götürmek için uyandırmayacağını söylemesi ancak bunun üzerine ertesi sabah çocuk uyansın diye daha fazla gürültü yapması ve yüksek sesli konuşması ve çocuğun bundan ötürü uyanması ve hazırlanması Küçük Ağaç'a büyükbaba tarafından öğretilen ilk ders olmuştur. Burada çocuğa sorumluluk duygusu yüklenmeye çalışılmıştır.

Köpekler ile Tilki'nin oyununu Küçük Ağaç'a gösteren büyükbaba Tilki'nin yakalanacakmışçasına köpeklerin kendisine yaklaşmasına izin vermesinin köpekleri heyecanlandırdığını bu sebeple köpeklerin duygularının duyularının önüne geçtiğini ve aslında tilkinin tuzağına düştüklerini ve onu yakalayamadıklarını anlatmış. İnsanoğlunun da aynı şekilde duygularını duyularının önüne koyarak bazı durumlarda aptallaştırdığını torunu Küçük Ağaç'a aktarmıştır.

Yerleşim yerinden evlerine dönerken Büyükbaba ve Küçük Ağaç'a araba ile seyahat edenlerin yol sormaları üzerine büyükbaba şapkasını çıkarıyor ve

dikkatli bir şekilde bayanı dinlemeye geçiyor. Bu sırada Küçük Ağaç büyükbabanın biriyle konuşurken saygılı olması ve söylenilenlere dikkat etmesi gerektiğini söylediğini hatırlıyor. Ve sohbetin devamında büyükbaba ile yol soran kadının anlaşamamasından dolayı kadının sinirlenmesi ve Büyükbaba ile Küçük Ağaç'a "Siz nesiniz, bir çift yabancı mı?" (Carter, 1976 s.47) söyleminde bulunması ve büyükbabanın "Sanırım!" (Carter, 1976 s.48) demesi üzerine akşam yemeğinde Küçük Ağaç büyükannesine "Yabancı nedir?" (Carter, 1976 s.50) diye soruyor. Büyükanne ise "Yabancılar, doğmadıkları bir yere giden insanlardır." (Carter, 1976 s.51) diye yanıt veriyor. Ancak çocuğun kadının yabancı mısınız dedikten sonra büyükbabanın sanırım dediğini söylemesi üzerine Büyükbaba "Sanırım yolun bu tarafında doğmadık, bu da bizi onlara yabancı yaptı. Her neyse, bu onsuz yapamayacağımız babası suçlu sözcüklerden biri (Büyükbaba, Büyükanne'nin yanında "Allah'ın belası" yerine "Babası suçlu derdi.)" (Carter, 1976 s.51) şeklinde ifadesi ile ayrımcılığın olduğunu çocuğa aktarıyor. Burada büyükannenin vermiş olduğu cevap aslında biraz daha yumuşatılmış ve sözlük anlamı taşıyan bir cümle olarak karşımıza çıkıyor. Küçük Ağaç'a ayrımcılığın önemsiz olduğu vurgusu yapılıyor.

"Bir keresinde bütün bir öğleden sonrayı misk böcekleri toplamakla geçirdim. Yakalaması zor olduğundan cebimde yalnızca birkaç böcek vardı. Tatlı kokuları sevdiğini bildiğim için onları Büyükanne'ye götürdüm. "Boğadan" suyundan yaptığı sabunun üstüne hanımeli koyardı her zaman. Büyükanne misk böceklerine benden çok sevindi. Bu kadar tatlı kokan bir şeyi daha önce koklamadığım ve misk böceklerini nasıl olup da bilmediğine üzüldüğünü söyledi. Akşam yemeğinde Büyükbaba'ya benden önce anlattı ve şimdiye kadar kokladığı en taze şey olduğunu söyledi. Büyükbaba şaşkınlıktan aptallaştı. Ona da koklattım. Büyükbaba, böyle bir kokudan habersiz yetmiş yıl yaşadığını söyledi. Büyükanne doğru yaptığımı söyledi çünkü iyi bir şeyle karşılaştığın zaman, yapman gereken ilk şey bulabildiğin insanla onu paylaşmaktır; bu şekilde iyilik öyle bir yayılır ki nereye gittiğini bilemezsiniz. Ki bu da doğrudur." (Carter, 1976 s.73-74) ifadeleri ile iyiliğin paylaşılması ve paylaşıldıkça iyiliğin çoğaldığı Küçük Ağaç'a öğretilmeye çalışılmıştır.

Yine büyükanne Küçük Ağaç'ın bu davranışından sonra "Büyükanne herkesin iki aklı olduğunu söyledi. Akıllardan biri bedenin yaşaması için gerekli olan şeylerle ilgiliydi. Beden için nasıl barınak, yiyecek ve benzeri şeyler bulabileceğini düşünmek için bu aklı kullanmak gerekirdi. Eşleşmek ve çocuk sahibi olmak için de bu aklı kullanmak gerektiğini söyledi. Bu aklı

taşıyabildiğimiz kadar taşımamız gerektiğini söyledi. Ama bu tür şeylerle hiç mi hiç ilgisi olmayan başka bir aklımız daha varmış. Dedi ki bu ruh aklıymış. Büyükanne, beden aklını açgözlü ya da hırslı olmak için kullanır, onunla her zaman insanları kandırır ve onlardan nasıl maddi çıkar sağlayacağını düşünürsem ruh aklını bir cevizden daha büyük olmayan bir boyuta düşüreceğimi söyledi. Büyükanne dedi ki bedenin öldüğü zaman, beden aklı da onunla birlikte ölürmüş. Bütün yaşamını bu şekilde geçirirsen başka her şey öldüğü zaman ruh aklı yaşadığından, bir ceviz büyüklüğüne düşürülmüş akılla kalırmışım. Sonra da "Yeniden doğduğun zaman -doğmak zorunda olduğun için- o zaman aslında hiçbir şeyi anlamayan bir ceviz akılla doğarsın," dedi. Sonra, "Beden aklı her şeyi ele geçirirse, bir fındık büyüklüğüne küçülebilir ve ortadan kaybolabilir. Böyle bir durumda ruhunu tümüyle kaybedersin. Böylece ölü insan olursun," dedi. Büyükanne, ölü insanı kolayca tanıyabileceğini söyledi. "Ölü insanlar." dedi, "Bir kadına baktığın zaman pislikten başka bir şey görmezsin. Onlar öteki insanlara baktığı zaman kötüden başka bir şey görmezler. Ağaca baktıkları zaman kereste ve çıkardan başka bir şey görmezler; hiçbir zaman güzellik görmezler. İşte onlar yürüyen ölü insanlardır." Büyükanne dedi ki: "Ruh aklı bütün diğer kaslar gibidir. Kullandığın zaman büyür ve güçlenir. Böyle olabilmesinin tek yolunun onu anlamak için kullanmak gerekir. Ama beden aklınla açgözlü ve benzeri olmaktan kurtulana kadar ona kapıyı açamazsın. Açtığın zaman anlayış gelişmeye başlar ve ne kadar anlamaya çalışırsan, ruh aklı o kadar büyür."" (Carter, 1976 s.77-78) diye torununa iyi insan kötü insan kavramını ve insanın nefsi ile ilgili güzel bir anlatıda bulunmuştur. Daha sonra Küçük Ağaç yetiştirme yurdundayken oradaki görevli onu sopa ile döverken bunları hatırlamış ve "beden aklı, yalnızca beden acısını hisseder ruh aklı, yalnızca ruh acısını hisseder" (Carter, 1976 s.235) diyerek beden aklını uykuya almış. Dayak sırasında hiç tepki göstermemiştir. Olduğundan daha fazla olgun davranarak yaşadığı acıyı bir nebze olsun hafifletmeyi başarmıştır. Yaşadığı bu olay nedeniyle de artık evine dönme düşüncesi belirmiştir. Çünkü acı bir tecrübe ile kendi kültürlerine göre yalnızca insan aklına sahip olanların yaptıklarına küçük yaşta maruz kalmıştır.

Geçmişini Bilmek-Gözyaşı Yolu-Evlilik Çubuğu

Büyükanne ile Büyükbabanın Küçük Ağaç' ın geçmişi bilmesini istemeleri ve "Geçmişi bilmezsen bir geleceğin olmaz çünkü. Halkının bir zamanlar nerede olduğunu bilmezsen, nereye gittiğini de bilemezsin." diyerek geçmişlerini anlatmışlardır. Yine bu anlatı sırasında Çerokilerin beyaz adam geldikten sonra hükümet kurduklarını ve hükümete ait askerleri

olduğunu yerliler ile bir anlaşma yaparak yerlilerin elindeki verimli toprakları hile yolu ile aldıklarını ve yerlileri sürgün ettiklerine vurgu yapılmıştır. Sürgün sırasında onurlu bir davranış gösteren Çerokiler ölülerinin gömülmesine izin vermeyen hükümet askerleri nedeniyle ölülerini sırtlarında taşımış yolda bırakmamış ve bu yola Gözyaşı yolu adını vermişlerdir. Gözyaşı yolu olmasının sebebi Çerokilerin ağlaması değil romantik olması ve yoldan geçenlerin hüznünü anlatıyor olmasıdır. Sürgün sırasında yaşanan bunun gibi dramatik olaylar, hayatta kalma mücadeleleri ve bir toplumun zorla göçünde yaşanılanlar çocuğa aktarılmıştır. Böylece Küçük Ağaç'ın ait olduğu topluma aidiyeti arttırılmış, geçmişe ait bir şuurunun oluşmasına katkı sağlanmıştır. Yine bu anlatım sırasında Büyükbabanın babası ile büyükbabanın annesinin ailelerinin bu göç sırasında tanıştığı anlatılmış. Ve onların evliliklerine ait olan her zaman başları üzerinde taşıdıkları, üzerinde isimlerinin kazındığı ve onları bir arada tuttuğuna inandıkları Evlilik Çubuğunu Küçük Ağaç'a göstermişlerdir. Evlilik çubuğu ceviz ağacından boğum boğum yapılmış bir çubuktur. Ve Çeroki inancına göre üzgün olduklarında, mutlu olduklarında ve üstesinden geldikleri bir tartışma yaşadıkları zaman üzerine çizik attıklarından bahsetmişlerdir. Böylece çocuğa kendi geleneklerine göre evliliğin kutsallığının ve akdin varlığını gösteren bir materyalinin bu çubuk olduğu öğretilmiştir.

Geleneksel Tarım Öğretileri

"Beyaz çiftçiler bahçelerindeki yemişleri yaz sonu toplardı ama yerli, ilkbaharın başında, ilk yeşiller büyümeye başladığı zaman toplardı. Yaz ve güz boyunca da meşe palamuduyla kabuklu yemiş toplardı. Büyükbaba dedi ki ağaçları yok etmek yerine onlarla birlikte yaşarsan ağaçlar seni beslermiş" (Carter, 1976 s.130).

"Salata çilekleri zehirliydi ve seni geçen senenin mısırından daha fazla öldürürdü. Kuşların yemediğini gördüğün bütün çilekleri sen de yemesen iyi edersin" (Carter, 1976 s.130).

"Ekim yapmak yoğun bir uğraştı ve bol zaman gerekirdi. Ekime ne zaman başlayacağımıza Büyükbaba karar verirdi. Parmağını toprağın üzerinde gezdirir ve sıcaklığını hissederdi. Sonra başını sallardı. Bu da ekime başlamayacağımız anlamına gelirdi. Ekime başlayınca dikkatli olmak gerekir. Ekim yapılmayacak zamanlar vardır çünkü. Turp ya da patates gibi yerin altında yetişen şeylerin karanlıkta, ay yokken ekilmesi gerektiğini yoksa turplarla patatesin kalemden daha büyük olmayacağını hatırlayarak

işe başlamalı... Mısır, bezelye, şeftali gibi yerin üstünde büyüyen şeyler ay ışığında ekilmelidir. Yoksa hiç ürün alamazsın onlardan. Bunların yanında başka şeyler de vardır. Birçok insan takvimdeki işaretlere uyar. Örneğin işaret en iyi bezelye yetiştirecek zamanı gösteriyorsa, bezelye ekersin. Böyle zamanlarda ekmezsen, birçok tomurcuğun olur ama bezelyen olmaz. Her şey için bir işaret vardır. Ama Büyükbaba' nın takvime gereksinimi yoktu. Yıldızlara göre hareket ederdi. Bahar akşamında sundurmada otururduk ve Büyükbaba yıldızları incelerdi. Dağın kenarında nasıl oluştuklarını, sıraya dizildiklerini seyrederdi. "Yıldızlar tam bezelye havasında." derdi. "Doğu rüzgârı esmezse yarın bezelye ekeceğiz." Yıldızlar doğru olsa bile, doğu rüzgârı esiyorsa, Büyükbaba bezelye ekmezdi. Böyle havalarda bezelyelerin yetişmeyeceğini söylerdi" (Carter, 1976 s.171-172).

"Birçok başka şey de ektik: Bezelye, bamya, tater, turp ve fasulye. Fasulyeleri tarlanın kenarına, ormana yakın yere diktik. Bu, sonbaharda geyiği cezbederdi. Geyikler fasulyeye deli olur. Fasulye tarlasına yirmi mil uzakta bile olsa gelirdi. Böylece kışın yemek için kolay bir geyik elde ederdik. Karpuz da ektik. Bir karpuza vurma testi yaparken ne yaptığını bilmen ve bundan bir anlam çıkarman gerekir. Vurursan ve karpuz "tink" sesi çıkarıyorsa tam yeşildir. "Tenk" sesi çıkarıyorsa yeşildir ama olgunlaşmaktadır. "Tank" sesi çıkarıyorsa, o zaman olgun bir karpuzun vardır. Büyükbaba'nın her şey için geçerli olduğunu söylediği gibi yarı yarıya şansın vardır. Bir ayakotu sapını karpuzun üzerine çapraz koyarsan ve sap orada durursa, karpuz yeşildir. Ama ayakotu sapı çaprazdan uzunluğuna dönerse, o zaman olgun bir karpuzun olur." (Carter, 1976 s.173-175) şeklindeki ifadeler ile eserde Çeroki kültürüne özgü tarımsal öğretilerin neler olduğu ve ne şekilde sonraki nesile aktarıldığı görülmektedir.

Dini Öğretiler

Kilisedeki pazar ayinlerine düzenli olarak katılmaları (ayine katılırken herkesin giyimine özen göstermesi) kilise için yardım bağış toplanması ve kilisede günah çıkartma ritüeli ile Noel'de yetimhaneye hediye vermek için gelen insanların olması, noel baba kostümü giyen bir adamın hediyeleri vermesi ve Noel'in önemli olduğunun çocuklara benimsetilmesi, ölen kişilerin hayvanlar tarafından zarar görmemesi için derin bir çukura ve ölen kişi için özel olan bir yere gömülmesi, dua eden kişilerin rahatsız edilmemesi eserdeki dini öğretiler olarak sayılabilir.

Sonuç

Otobiyografik bir eser olan Küçük Ağaç' ın Eğitimi yazarın 1930'lu yıllarda yaşadığı olayları temel almaktadır. Bu yıllar içerisinde Çerokilerin (Amerikan yerlilerinin) yaşantısına dair izlerin bolca yer aldığı eserde Çerokilerin yaşadığı zorluklar, dini değerleri, geleneksel yaşantıları, geçmişleri ve sosyal hayatları ile Çerokilerin yaşam felsefesi yazar tarafından sade bir dil kullanılarak okurlara aktarılmıştır. Eserde anlatıcı bir çocuk olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşanan olaylar hep onun gözünden anlatılmıştır. Olaylar karşısında sürekli olarak büyükanne ve büyükbabasının ona öğüt niteliğinde tavsiyeleri olduğu ve genellikle onların bakış açısıyla yaşadıklarını yorumladığı görülmektedir. Bunlarda bize etnopedagojiyi işaret etmektedir. Eser bu yönden incelendiğinde içerisinde yer alan şiir ve şarkılarda bir öğretinin olduğu, büyükanne ve büyükbabanın öğütlerinin ve yaptıklarının ders niteliğinde olduğu ve değerler eğitiminin (doğaya, bireylere, inançlara, geçmişe saygı duyulması v.b) çocuğa aktarılmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu nedenle yazarın Çerokilerin etnopedagojik unsurlarını ve evrensel değerlerini okurlara anlatmak istediği görülmüştür.

Kaynakça

Carter, F. (2014). *Küçük Ağaç'ın Eğitimi*. Dokuzuncu baskı. Say Yayınları.

Çınar, İ. (2023). *Etnopedagoji: Atabek Yurdu*. Beşinci baskı. Pegem Akademi Yayınları.

Çınar, M. A. (2022). Ahıska Türklerinde Etnopedagoji Bağlamında Atasözleri. *Uluslararası Etnopedagoji Dergisi,* 2(1), 1-17. https://doi.org/10.5281/zenodo.7545244

Petrova, T. N. & Çınar, M. A. (2024). Çuvaş-Türk Tarihi ve Pedagojik Bağlamında Çocuk ve Gençlerin Eğitim-Öğretimi. *Uluslararası Etnopedagoji Dergisi*, 4(1), 20-30. https://doi.org/10.5281/zenodo.12598509

Dede Korkut Hikâyelerinden “Boğaç Han” Bölümünün Etnopedagojik Açıdan İncelenmesi

Mustafa Çiftçi

Giriş

Etnopedagoji ve etnoandragoji bilimlerinin asıl hedefi; bir toplumun hayalindeki 'kusursuz insan' modelini tanımak ve bu insanı yetiştirmek için hangi eğitim yollarını izlediğini anlamaktır. Her toplum; ailesini geçindirebilen, çevresine güven veren, başarılı ve herkes tarafından saygı duyulan bir birey profili arzular. Bu iki disiplin ise, toplumun zihnindeki bu ideal karakterin hangi yöntemlerle, ne tür eğitim araçlarıyla ve nasıl bir stratejiyle gerçeğe dönüştürüldüğü sorusuna yanıt arar (Çınar, 2022:28).

Toplumun arzuladığı bu ideal varoluşu gerçeğe dönüştürme sürecine en köklü örneklerden biri olan Dede Korkut Hikâyeleri, Türk kültürünün en önemli edebi ve pedagojik miraslarından biridir. Bu hikâyeler, birey-toplum ilişkisini, ahlaki değerleri ve geleneksel eğitim anlayışını kuşaklar arasında aktarma işlevi görür. Hikâyelerden biri olan "Boğaç Han", bireyin kimlik kazanma sürecini, toplumsal değerlerin aktarımını ve aile içindeki eğitimin önemini anlamak açısından zengin bir anlatıdır.

Bu çalışma, "Boğaç Han" hikâyesini etnopedagojik bir perspektiften inceleyerek, hikâyedeki pedagojik unsurları ve toplumsal değerleri ele almayı amaçlamaktadır. “Etnopedagoji, hem bir toplumun tarihin derinliklerinden geliştirerek taşıdığı çocuk yetiştirmede kullandığı bilgiler hem de aile içinde çocuğa aktarılan eğitim içeriği ve öğretim yöntemlerinin ne olduğunun araştırıldığı eğitim biliminin dallarından biridir” (Çınar, 2018).

“Toplum çocuğu yetiştirmek için ne kullanır?” sorusunun bu çalışmanın gerekliliğini de ortaya çıkardığı söylenebilir. Zira toplum çocukları yetiştirirken hikâyelerden, kıssalardan, müzikten vb. öğelerden yararlanır. Yararlanılan bu öğelerin öğretici, akılda kalıcı ve toplumun değerlerine uygun olması gerekli olan temel özellikler arasındadır.

Dede Korkut'u Tanımak

Dede Korkut ya da Korkut Ata, Türk kültüründe büyük bir öneme sahiptir. Onun hakkında kesin bilgiler bulunmamakla birlikte, Dede Korkut'a dair ilk önemli bilgileri İlhanlı veziri Reşidüddin'den öğreniyoruz. Reşidüddin'in aktardığına göre, Dede Korkut dört Oğuz hükümdarının çağdaşıdır ve Oğuz sülalesinin dokuzuncu hükümdarı İnal Sir Yavku döneminde ön plana çıkarak ona danışmanlık yapmıştır. Daha ayrıntılı bilgilere ise Ebu'l-Gazi Bahadır Han'ın *Şecere-i Terakime* adlı eserinde rastlanmaktadır. Rivayetlere göre, Dede Korkut'un 295 yıl yaşadığı söylenir. Aksakallı, kutlu bir ermiş olarak kabul edilen Dede Korkut, dualarının kabul olmasıyla tanınır. Hikâyelerde, Oğuz beyleri tarafından büyük saygı ve değer gördüğü, toy meclislerinde eksik edilmediği ve önemli anlarda dua etmesi için ona başvurulduğu anlatılır. Dede Korkut hikâyelerinde geçen ve beylerle savaşan Şökli Melik'in, bir Gürcü kale komutanı ya da kralı olabileceği düşünülmektedir. Bu durum, Dede Korkut'un yaşadığı coğrafyanın Gürcü Krallığı'na yakın bölgelerde olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca hikâyelerde şamanik unsurların ve İslami kavramların bir arada bulunması, Dede Korkut'un Türklerin İslamiyet'e geçiş sürecinde yaşadığını işaret etmektedir. Bu süreç, tahmini olarak 7. ve 8. yüzyıllara denk gelmektedir (Aslan, 1997).

Dede Korkut Hikâyelerinin Önemi

Fuat Köprülü'nün derslerinde öğrencilerine sıkça vurguladığı bir ifadeye göre, "Terazinin bir gözüne Dede Korkut'u, diğer gözüne Türk edebiyatının diğer eserlerini koyarsak, yine Dede Korkut ağır basar." Bu sözler, Dede Korkut Hikâyeleri'nin Türk edebiyatındaki ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Bu hikâyelerin başkahramanı olan Dede Korkut, göçebe Türk toplumlarının destanlarında yüceltilen, saygı duyulan ve hatta kutsal kabul edilen bir figürdür. O, bozkır yaşamının geleneklerine ve törelerine hâkim, kabile düzenini koruyan bir bilge ve Oğuz topluluğunun büyüklerinden biridir. Aynı zamanda, adını taşıyan hikâyelerin anlatıcısıdır (Gökyay, 1994).

Türk edebiyatında destan döneminden hikâyeciliğe geçişin ilk ve en önemli örneği olarak kabul edilen Dede Korkut Hikâyeleri, "Kitab-ı Dede Korkut Ala Lisan-ı Taife-i Oğuzan" (Oğuzların Diliyle Dede Korkut Kitabı) adıyla bilinmektedir ("Dede Korkut Hikayeleri ve Özellikleri", t.y.).

Muharrem Ergin, eserin önsözünde bu hikâyeleri, "Türk dilinin en güzel eserlerinden biri, belki de birincisi; Türk kültürünün temel taşlarından biri, belki de en önemlisi" olarak tanımlamıştır. Bu ifadeler, eserin edebi ve kültürel anlamda taşıdığı değeri ortaya koymaktadır (Ergin, 2015).

Dede Korkut, hikâyelerde anlatıcı olmanın yanı sıra; toplumu yönlendiren, doğruyu ve güzeli öğütleyen, Allah'ın birliğini vurgulayan, bilgeliğiyle toplumun üstünde bir konuma sahip bir figürdür. Oğuz toplumunun ahlaki ve kültürel rehberi olarak Dede Korkut, hem hikâyelerin başkahramanı hem de değerler sisteminin taşıyıcısıdır. Hikâyelerde savaş ve kahramanlık en büyük temalar olarak karşımıza çıkar. Oğuz beylerinin genellikle tek oğullarının olması, bu çocuklardan büyük beklentilere yol açar. Gençler, 15-16 yaşlarına geldiklerinde, aileleri ve toplumu tarafından kahramanlık göstermeleri için yüreklendirilir. Bu kahramanlık çoğu zaman tutsaklık gibi zorlu durumların üstesinden gelme kurgusu etrafında şekillenir. Böylece birey, hem kendi kimliğini hem de toplumsal statüsünü bu mücadeleler sayesinde pekiştirir. Aile, Dede Korkut hikâyelerinde temel bir yapı taşıdır. Aile bireyleri arasında sevgi, saygı ve güven esas alınır. Özellikle anne figürü, hikâyelerde önemli bir yer tutar ve ailenin manevi direği olarak tasvir edilir (Karakaş, 2012).

Bununla birlikte kadınların toplumdaki yeri son derece saygındır. Hikâyelerde tek eşlilik vurgusu, kadının değerini ve aile kurumunun kutsallığını ortaya koyar. Dede Korkut anlatılarında toplumsal cinsiyet rolleri, kadın tipolojileri üzerinden keskin ve işlevsel bir sınıflandırmaya tabi tutulur. İdealize edilen "evin direği" modeli; hane mahremiyetini yöneten, konuksever, erkeğin yokluğunda dahi görevlerini sürdürebilen ve Ayşe, Fatma soyu denilerek kutsanan bir figürdür. Bu normatif yaklaşım, kadının değerini ev içi otorite, misafirperverlik ve neslin devamlılığı üzerinden tanımlayarak, onu aile yapısının sarsılmaz etik ve sosyal temeli olarak konumlandırır (Zeyrek, 2016 akt. Çınar, 2022:30). Doğaya ve çevreye dair imgeler, hikâyelerin atmosferinde güçlü bir şekilde hissedilir. Çeşitli hayvan isimlerinin kullanımı, bozkır yaşamının doğa ile iç içe olduğunu gösterir. Dede Korkut hikâyelerinde İslam inancının temel öğeleri, dini hikâyeler, menkıbeler ve İslam tarihiyle ilgili figürler de önemli bir yer tutar.

Dede Korkut Kitabı, yalnızca Oğuzların hikâyelerini değil, onların Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan yolculuklarının izlerini de taşır. Eser, Türk kültürünün zenginliğini ve çeşitliliğini yansıtarak, geçmişteki yaşam

biçimlerini, inanç sistemlerini ve toplumsal düzenlerini anlamamıza ışık tutar (Gökyay, 1994).

Dede Korkut Hikâyeleri, Türk kültürünün hafızası niteliğindedir. Bu eser, Türk gelenek ve göreneklerinin ilk izlerini taşıdığı için, tarihsel ve kültürel açıdan benzersiz bir değere sahiptir. Türk halkı, tarih boyunca devletine bağlı, değerleri uğruna yaşayan, atasına ve geçmişine sahip çıkan bir topluluk olmuştur. Dede Korkut Hikâyelerinde yer alan kahramanlar da bu kimliğin somutlaşmış hâlidir. Onlar, düşmana boyun eğmeyen, törelerine bağlı, sözünün eri, inançlı ve bireysel çıkarlar yerine toplumsal değerleri ön planda tutan Oğuz boylarının yiğit temsilcileridir. Eserdeki her bir anlatı, Türk tarihinin soyluluğunu belgeleyen ve kültürel mirasın kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlayan bir yapı taşıdır (Alsaç, 2018).

Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı'nın Özeti

Bayındır Han, büyük bir ziyafet düzenleyip Oğuz beylerini davet eder. Oğlu olanları ak çadıra, kızı olanları kızıl çadıra konuklar. Oğlu ve kızı olmayanları da kara çadıra oturtarak altına kara keçe döşetir, önüne kara koyun yahnisi kondurulmasını buyurur. Konuklar arasındaki beylerden Dirse Han da oğlu ve kızı olmadığı için kara çadıra konulur. Dirse Han, bu muameleye kızarak toyu terk eder. Hatununun yanına giden Han, çocuklarının olmayışının sebebini ondan sorar. Hatunu, durumun Allah'tan olduğunu, çocuklarının olabilmesi için aç doyurup çıplak giydirmek gerektiğini tavsiye ederek, Dirse Han'dan toy düzenlemesini ister. Toyun sonunda beylerin duasıyla Tanrı, Dirse Han'a bir oğul verir.

On beş yaşına gelen oğul Dirse Han ile Bayındır Han'ın karargâhına gider. Burada üç arkadaşı ile oyun oynarlarken Bayındır Han'ın olağanüstü güçlü boğası ile karşı karşıya kalır. Boğanın alnına vurduğu yumrukla boğayı durduran oğul, hayvanı boğazlayarak öldürür. Dede Korkut gelerek oğlana isim verir. Ayrıca babasından oğlana beylik, mal ve taht vermesini ister.

Babasından beylik, mal ve taht alan Boğaç, babasının kırk yiğidinin adını anmayınca kırk yiğit kıskanır ve Boğaç'ı belki öldürür ümidiyle Dirse Han'a çekiştirir. Dirse Han, kırk yiğidinin iftiralarına kanar ve düzenlediği av eğlencesinde Boğaç'ı iki omzunun arasından oklar. Avdan dönen Dirse Han'ın hatunu oğlunu göremeyince kırk ince belli kızı ile aramaya gider. Boğaç, anasına Hz. Hızır'ın gelerek yarasının dermanını söylediğini anlatır. Boğaç Han, babasından gizli olarak evine getirilir ve ana sütü ile dağ çiçeğinden yapılan ilaçla kırk günde iyileşir.

Boğaç Han'ın yaşadığını ve iyileştiğini öğrenen kırk namert, ihanetlerinin ortaya çıkacağı endişesiyle Dirse Han'ı bağlayarak kâfir ellerine doğru kaçırırlar. Durumdan haberdar olan anası Boğaç'a haber verir ve Boğaç kırk yiğidini yanına alarak kırk namerdin peşine düşer. Kırk namert ile savaşan Boğaç onların elinden babasını kurtarır. Hanlar hanı Bayındır, Boğaç'a taht ve beylik verir.

Hikâyenin Etnopedagojik Açıdan İncelenmesi

Dirse Han ile Oğlu Boğaç Han Destanı'nda, Bayındır Han'ın misafirlerini ağırlama biçimi, dönemin toplum yapısını ve değerlerini anlamamız açısından dikkat çekicidir. Bayındır Han, misafirleri çocuk sahibi olma durumlarına göre ak otağ, kızıl otağ ve kara otağa yerleştirmiştir. Çocuğu olmayan beyler, kara otağa alınmış; altlarına kara keçe serilmiş ve yemek olarak kara koyun yahni verilmiştir. Bu ayrım, çocuk sahibi olmanın toplumdaki yüksek statüyü simgelediğini gösterirken, kız çocuk ve erkek çocuk ayrımı yapılmaması ise kadın ve erkeğin eşit önem taşıdığını yansıtır. Erkek çocuklar sadeliği temsil eden ak otağa, kız çocuklar ise canlılığı ve süsü simgeleyen kızıl otağa yerleştirilmiştir. Dede Korkut anlatılarında çocuk, Ortaçağ'ın genel karanlığının aksine toplumun geleceğini yeşerten kıymetli hazine olarak görülür. Erkek çocuklarının toplumsal işlevselliği o dönemin hayatta kalma mücadelesiyle şekillense de bu durum kız çocuklarının değerini asla eksiltmez (Çınar, 2022:37).

Dirse Han, çocuğu olmadığı için kara otağa yerleştirilmesine büyük üzüntü duymuştur. Ancak, bu durumun kaynağını sorgularken eşine hitap şekli dikkat çekicidir: "Başımın bahtı, evimin tahtı, servi boylum, kara saçlım, çatma kaşlım" (Ergin, 2015:23) gibi ifadeler, zor durumda bile eşine duyduğu sevgi ve saygıyı göstermektedir. Dirse Han, çocuksuzluğun nedenini eşine yüklemek yerine, "Senden midir, benden midir?" diyerek birlikte bir çözüm arayışına girmiştir. Bu, eşine duyduğu güveni ve kadına aile içindeki fikirleri doğrultusunda söz hakkı tanıyan bir yaklaşımı ortaya koyar.

Dirse Han ve eşi, çocuksuzluk sorununu çözmek için bir toy düzenlemiş, fakirleri doyurmuş, borçluları borçlarından kurtarmış ve ilahi bir çözüm için dualara başvurmuştur. Bu davranış, Oğuz toplumunda inanç ve "hayır" kavramının ne kadar önemli olduğunu vurgular. "Ağzı dualı" bir kişinin duasıyla dileklerinin kabul edilmesi, yaratıcı ile kurulan bağın ve inanca dayalı çözüm arayışının göstergesidir.

Dualaların kabul olmasıyla dünyaya gelen Boğaç Han, doğduğunda toplumun bir üyesi olarak algılanmamıştır. Dede Korkut hikâyelerinde çocuklar doğar doğmaz isimlendirilmez, çocuk kendi varoluşunu inşa ederken kazandığı zaferle adını kazanır (Çınar, 2022:38). Gerçek bir toplum bireyi olabilmek için yalnızca fizyolojik büyüme yeterli görülmemiş; kişinin cesaret, akıl ve gücünü kanıtlaması beklenmiştir. Boğaç Han, boğayı öldürerek kendisini kanıtlamış ve bu kahramanlığıyla Oğuz beylerinin saygısını kazanmıştır. Beyler, "Dedem Korkut gelsin, bu oğlana ad koysun, babasına varsın, oğlana taht ve beylik istesin" (Ergin, 2004:23) diyerek Boğaç Han'ın toplumsal ve siyasal hayatta bir yer edinmesini sağlamışlardır.

Boğaç Han'ın boğayı öldürmesi, onun cesaret ve zekâsını temsil eder. Kahramanlık davranışının temelinde akıl yer alır. Bu olaydan sonra Boğaç Han'a bir isim verilmiş, kimliği tanınmış ve toplumun saygı duyulan bir üyesi olarak kabul edilmiştir. Bu süreç, bireyin toplum içinde kendine yer bulmasının, yalnızca fiziksel varlığıyla değil, akıl, cesaret ve değerleriyle mümkün olduğunu vurgular.

Boğaç Han'ın hikâyesinde, baba-oğul ilişkisini şekillendiren en temel unsurlardan biri, kırk yiğidin kıskançlık ve haset dolu telkinleridir. Dede Korkut'a göre oğullar babalarının mirasını devralan, yarınların lideridir (Çınar, 2022:38). Boğaç Han'ın kazandığı taht, beylik ve mal mülk, kendilerini geri planda hisseden bu kişilerin içindeki çekememezlik duygusunu harekete geçirir. Bu durum, Boğaç Han'ı itibarsızlaştırmak için bir dizi yalan ve iftirayı beraberinde getirir. Bu yalanlar, Dirse Han'ın toplumsal statüsünü ve onurunu koruma güdüsüyle hareket etmesine neden olur. İftiralar, Dirse Han'ın oğluna sırt çevirerek ona ok atmasına zemin hazırlar. Ancak burada trajik olan, baba-oğul arasındaki güvenin zedelenmesiyle birlikte, şeref ve haysiyet kavramlarının toplum baskısıyla şekillenmesidir.

Bayındır Han, hikâyede sadece bir lider değil, aynı zamanda toplumun ahlaki ve sosyal değerlerinin bir sembolü olarak karşımıza çıkar. Dirse Han'ın oğlunun davranışları Bayındır Han'a ulaşırsa, toplum nezdinde Dirse Han'ın onuruna gölge düşürecektir. Burada Dirse Han'ın oğluna yönelik olumsuz tutumu, onun toplumda "ak elleri ve boynuyla" temiz bir yere sahip olma çabasından kaynaklanır. Bu durum, toplumsal normların bireyler üzerinde ne denli güçlü bir etkiye sahip olduğunu gösterir.

Dirse Han'ın oğlunu sırtından vurması, onun baba sevgisini tamamen yitirdiği anlamına gelmez. Tam aksine, sırtından vurmayı tercih etmesi, oğlunun yüzünü gördüğünde ona zarar vermeye kıyamayacağının bir

göstergesidir. Bu davranış, hem baba olarak yaşadığı iç çatışmayı hem de şerefini koruma güdüsüyle sevgi arasında sıkışıp kalışını yansıtır. Oğlu yere düştüğünde üzerine kapanarak ağlama isteği, onun içindeki baba sevgisinin hâlâ diri olduğunu kanıtlar.

Annenin rolü ise hikâyenin duygusal merkezini oluşturur. Anne, oğlunu kanlar içinde bulduğunda duyduğu acıyı sabırla yoğurur ve çaresizlik içinde bile çözüm arayışına girer. Kazılık Dağı'na beddua etmesi, çaresizliğin ve acının dışa vurumudur. Hızır İlyas'ın yönlendirmesiyle anne sütünü oğlunun yarasına merhem yapması, anne sevgisinin şifaya dönüştüğünü sembolize eder. Hikâye, anneliğin kutsallığını ve kadına atfedilen önemi açıkça ortaya koyar.

Annenin oğlunu iyileştirirken eşine kötü söz söylememesi, Boğaç Han'ın babasını kurtarmaya gitmek istememesi, ancak annesinin ısrarı üzerine kararını değiştirmesi, annenin ailedeki güçlü otoritesini ve sevgi dolu rehberliğini gösterir. Kadının bu hikâyedeki konumu, sadece bir eş ya da anne olmanın ötesindedir; o, ailenin hem vicdanı hem de yöneticisidir. Kadının bu hikâyedeki itibarı, Türk kültürünün kadınlara verdiği değeri ve saygıyı yansıtır. Anne, burada yalnızca bir birey değil, şefkatin, sabrın ve iyiliğin sembolüdür.

Sonuç

Dede Korkut anlatıları, tarihsel süreçte "alp" tipi insan modeli üzerinden kurguladığı değerler sistemini, ikna ve rol modellik yoluyla aktaran evrensel bir yetişkin eğitimi (andragoji) rehberidir. Günümüzün dijital ve demokratik gereksinimleri doğrultusunda bu kadim mirasın; fiziksel güçten ziyade bilişim uygarlığına katkı sağlayan, eleştirel düşünebilen ve vatansever bireyler yetiştirme amacıyla yeniden yorumlanması elzemdir. Modern toplumun mankurtlaşma riskine karşı direnç kazanması, bu zamansız öğretilerden yararlanılarak yaşam boyu öğrenme prensibiyle güncellenmesine bağlıdır. Dolayısıyla, Dede Korkut'un eğitim felsefesi sadece geçmişin bir yansıması değil, aynı zamanda bilişim çağının etik ve sosyal dokusunu güçlendirecek stratejik bir referans kaynağıdır (Çınar, 2022:42). "Boğaç Han" hikâyesi, etnopedagojik bir perspektiften ele alındığında, bireyin toplumsal kabulü, değerlerin aktarımı ve kimlik inşasının derin izlerini taşır. Hikâye, bireylerin hem toplumsal normlara uyum sağlamasını hem de bu normları içselleştirerek toplumun bir parçası haline gelmesini sağlamaya yönelik güçlü mesajlar içerir. Bu

bağlamda, "Boğaç Han" hikâyesi, bireysel kimlik ile toplumsal rollerin uyumlu bir şekilde harmanlandığı bir eğitim modeli sunar.

Hikâyede, topluma entegrasyon süreci, kahramanın kendini kanıtlama mücadelesiyle somutlaşır. Boğaç Han'ın cesareti ve gücüyle bir boğayı alt etmesi, bireyin toplumda hak ettiği yeri kazanması için gereken sınavı geçmesini temsil eder. Bu durum, hem fiziksel bir zafer hem de toplumsal kabulün bir sembolüdür. Baba-oğul arasındaki gerilim ve kırk yiğidin hasetle yarattığı kaos, toplumsal düzenin ve aile bağlarının korunması gerektiğine dair güçlü bir mesaj içerir.

Hikâyede ebeveynlerin, özellikle annenin rolü, etnopedagojik açıdan bir başka önemli unsurdur. Anne, Boğaç Han'ın yaralanması durumunda hem fiziksel hem de manevi şifayı sağlayarak, çocuğun yetişme sürecindeki koruyucu ve rehber rolünü ortaya koyar. Ayrıca annenin oğlunu motive etmesi, babasına saygı göstermesi ve ailede dengeyi sağlaması, eğitimde kadının etkin rolüne dikkat çeker.

Sonuç olarak, Boğaç Han hikâyesi, Türk kültüründe değer aktarımı ve birey-toplum ilişkisi açısından benzersiz bir rehber niteliği taşır. Dede Korkut hikâyelerinde çocuk, bireysel kimliğini toplumsal ve kişisel başarıyla inşa eden önemli bir öznedir. Anne babanın ilk rol model olduğu bu süreçte toplumsal cinsiyet rolleri ve kültürel kodlar, taklit ve gözlem yoluyla doğal bir süreçte içselleştirilir (Çınar, 2022:38). Bu hikâye, bireyin topluma uyum sağlama süreci ile toplumsal değerlerin gelecek nesillere aktarılmasında ailenin ve toplumun oynadığı rolü etkili bir şekilde gözler önüne serer. Dolayısıyla, hikâye sadece bir destan değil, aynı zamanda Türk kültürünün pedagojik derinliğini ve bu kültürün eğitimsel mirasını anlamak için kıymetli bir kaynaktır.

Kaynakça

Aslan M, Köktürk M, (1997). Boğaç Han Hikâyesinde Davranış Analizi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi.*

Alsaç, F. (2018). Dede Korkut Hikâyeleri'nde Kültürel Bellek Bağlamında Gelenekler. Journal of Turkish Language and Literature. Volume:4, Issue:1, Winter 2018, (17-35).

Çınar, İ. (2018). *Atabek Yurdu Etnopedagojisi: Ahıska Örneği*. Journal of Turkish Studies. Vol 13/4.

Çınar, İ. (2022) *Halk Ozanları Bağlamında Etnoandragoji.* Pegem Akademi

Ergin, M, (2004). Dede Korkut Kitabı. İstanbul: *Boğaziçi Yayınları*

Ergin, M. (2015). Dede Korkut Kitabı (*Boğaziçi Yayınları., C. 52).*

Gökyay, O. Ş. (1994). Dede Korkut - TDV İslâm Ansiklopedisi. TDV yayınları. 1 Nisan 2023 tarihinde https://islamansiklopedisi.org.tr/dede-korkut adresinden erişildi.

Karakaş, R. (2012). Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21(1), 155-168.*

Hani dediğim bey erenler
Dünya benim diyenler
Onlar da bu dünyaya geldi, geçti
Kervan gibi kondu, göçtü
Onları da ecel aldı, yer gizledi
Fani dünya kime kaldı
Gelimli gidimli dünya
Âhir son ucu ölümlü dünya!

Dede Korkut

Çalışkanlık, Emek ve Etnopedagoji

Tayip Altun

Giriş

Türk Halk kültüründe çalışkanlık alın teri ve emek üzerine birçok atasözlerinin olduğu göz ardı edilmeyecek düzeydedir. Bu kavramlar esasen sadece tek bir kültüre değil evrenselliğe bir vurgudur. Her kültürde bu kavramların yeri önemi ve değeri ayrıdır. Kendi kültürümüzde baktığımızda atasözleri bu kavramlara yönelik övgüler taşımaktadır. Biz de alın teri, emek ve çalışkanlığın kutsiyeti her alandadır. Atasözlerimizden deyimlere kadar bunun vurgusu hakkıyla yapılmalıdır. O yüzden bu üç öğenin ele alındığı atasözlerine baktığımız zaman üçü de birbirinden ayrılmaz bir bütünlüktedir.

Türk kültürüne göre çalışan insan alın teri döker alın teri döken insan ise çalıştığı işe emek verir ve bu üç ortak noktayı hemen hemen her atasözünde görürsünüz üçü de ayrılmaz bir bütündür. Öte yandan evrensel olan bu kavramların bizim kültürümüzde tam anlamıyla farkı nedir diye baktığımızda ise; Türk Milleti atasından, özünden ve toprağından çalışkan diye tanımlanmıştır. Her toprağında adım adım alın teri emek ve mücadeleyle işlemiş bunun ispatlarını da tarihinde taşıyan bir millettir. Böyle bir milletin kültüründe de bu üç kavramın temel olması kaçınılmazdır.

Etnopedagoji Kavramı

Etnopedagoji halk kültürünün, toplumların eğitim süreçlerine nasıl katkı sunacağını inceleyen bir bilim dalıdır. Bu alan, eğitimde geleneksel öğretim yöntemlerinin, kültürel öğretilerin ve toplumsal değerlerin nasıl işlevsel hale getirileceğine dair önemli bir perspektif sunar. Türk halk eğitimi, bu süreçte bireyleri yalnızca bilgiyle değil, aynı zamanda toplumun ahlaki değerleriyle de donatmak için önemli bir araçtır. Halk kültürünün özünü yansıtan atasözleri, masallar ve destanlar, bu eğitimde başvurulacak en önemli materyallerdir.

Türkiye'de doğrudan etnopedagoji üzerine yapılan ilk alan araştırması İkram Çınar'ın 2015'te Kazakistan ve Kırgızistan'da sürgünde yaşayan Ahıska Türklerinden veri, bilgi ve belge toplayarak başlattığı çalışmada

bölgenin etnopedagojik malzemesi kullanarak yapılmış ve 2017 yılında sunduğu bildiri ile başlar (Çınar, 2022). Etnopedagoji konusundaki ilk kitap da Çınar (2019) tarafından "Etnopedagoji; Atabek Yurdu" adıyla yayınlanmıştır.

Etnopedagoji bilimi, etnoarkeoloji, etnotarih, etnomüzik, etnografi gibi birleşik bir kelimedir. Yunanca etnos ve pedagoji terimlerinin birleşmesinden meydana gelen etnopedagoji kelimesi; "kavim" anlamına taşıyan etno ile "çocuk terbiyecisi" anlamına gelen paidogos kelimesinin birleşmesinden oluşmaktadır. Etnopedagoji, bir kavmin, başka deyişle etnik grubun çocuklarını ne tür folklorik malzemeyle ve nasıl terbiye ettiğiyle ilgilidir. Etnopedagoji; bir toplumun tarihin derinliklerinden geliştirerek taşıdığı, kerndi etnik-ulusal bilgi ve bilincinin aktarılmasını konu edinen, çocuk yetiştirmede kullandığı bilgi ve öğretim yöntemlerinin araştırıldığı eğitim bilimi dallarından biridir (Çınar, 2022).

Atasözleri, sosyal ve ekonomik yaşama ilişkin öğütler verir. Buna örnek olarak Türk halk kültüründe "alın teri dökmeden kazanç olmaz" gibi atasözleri, bireylere sabrı, çalışkanlığı ve emeğin kutsallığını öğretir. Etnopedagoji bu kültürel öğretilerin eğitime nasıl katkı verdiğini ve eğitimdeki öneminin yer alması gerektiğini açıklar. Türk halk kültüründe emek, sadece bir yaşam kaynağı değil, aynı zamanda insanın toplumdaki değerini ve yerini belirleyen bir kavramdır.

Atasözü

Bir toplumun sosyal kültürel ve ekonomik yapısını gerçekçi biçimde değerlendirmenin bir yolu o toplumdaki atasözlerinin incelenmesidir. Atasözleri asırlar öncesinden nesilden nesle aktarılarak gelen, yol gösterici, öğüt veren ibretlik, kısa ve özlü sözleridir. Atasözü, bir toplumun, belirli bir konuda yüzlerce yıllık deneyim birikimini özet cümle halinde sunan empirik bilgisidir. Sadece atasözlerini inceleyerek bile bir toplumun kültürel yapısı, yaşam tarzı ve ülküselleştirdiği insan modeli ortaya çıkabilir. Bunun anlamı toplumun etnopedagojik amaçlarının atasözlerinden çıkarılabileceğidir (Çınar,2023).

Çalışkanlık ve Azim ile İlgili Atasözleri

Türk atasözleri, Çalışkanlık ve azim, başarının önemini vurgulayan birçok anlam içerir. Türk toplumu bugünkü benliğini sosyal ve ekonomik birliğini oluştururken zorluklara karşı verdiği çabayı azmi atasözlerinde barındırmaktadır. Atasözleri bizlere birçok öğüt verir. Emeğin azmin

çalışkanlığın hedeflere ulaşmak için en önemli bir faktör olup atasözleri her zaman başarı için düzenli ve disiplinli bir şekilde çalışmayı sürdürmeyi vurgular. Çalışkanlık, kişinin potansiyelini ortaya koymasını sağlarken; azim, karşısına çıkan engelleri aşmak için ona güç verir. Zorluklarla karşılaşıldığında pes etmek yerine, mücadele etmek başarıya giden yolu kısaltır.

Çalışan kazanır atasözü, emek ve çabanın karşılığını mutlaka vereceğine dair güçlü bir mesaj taşır. Bu atasözü, bireyin emeğiyle kendini geliştirip yaşam kalitesini artırabileceğini anlatır. Aynı zamanda, çalışmanın manevi bir ödül olarak bireyi toplum içinde saygın bir yere getireceğini ima eder. Türk kültüründe bu anlayış, bireyin toplumsal sorumluluğunu da kapsayan bir öğreti haline gelmiştir (Kaya, 2015).

Ne ekersen, onu biçersin atasözü ise, bireyin emek ve gayretinin sonucunda aldığı karşılığı ifade eder. Bu söz, hayatın her alanında çalışkanlığın ve özverili olmanın önemini vurgular. Türk kültüründe, bu atasözü özellikle gençlere, çalışmanın uzun vadede başarıya giden tek yol olduğu mesajını vermek için sıkça kullanılır. Aynı zamanda bu söz, bireyi hayatında sorumluluk almaya ve azimle hareket etmeyi teşvik eder (Çetin, 2018).

Sonuç olarak, Türk atasözleri çalışkanlık ve azmi yalnızca bireysel başarıyı artıran bir araç olarak değil, aynı zamanda toplumsal dayanışmayı güçlendiren bir değer olarak ele alır. Atasözlerinde sıkça vurgulanan emek, azim ve sabır, yalnızca bugünün değil, geleceğin başarısını da garanti altına alır. Bu anlayış, bireyleri sürekli öğrenmeye, üretmeye ve toplumun bir parçası olarak katkıda bulunmaya teşvik eder.

Emek ve Kazanılanın Değeri

Emek Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Kişinin verdiği emeğe toplum her daim önem verir, emek ve çalışkanlık Türk toplumunda iyi insan meziyetlerinden sayılmaktadır. Türk toplumunda emek ve alın teriyle kazanılan mal mülk helal olarak değerlendirilmektedir bu yüzden de toplumumuz emek ve çalışkanlığı ön planda tutmaktadır.

Türk kültüründe alın teri hem maddi hem de manevi açıdan en değerli kazanım biçimi olarak kabul edilir. Alın teriyle kazanılan altından değerlidir atasözü, emeğin büyüklüğünü ve alın terinin paha biçilemez olduğunu vurgular. Bu atasözü, bireyin sadece ekonomik kazanç sağlamasını değil, aynı zamanda onurlu bir yaşam sürmesini ifade eder (Sağlam, 2017).

Kazanılan her bir değerin, emeğin ve çabanın bir ürünü olması gerektiği düşüncesi, toplumda bireyin kimlik inşasının temel taşlarından biridir.

Alın teriyle kazanmak, bireyi ahlaki açıdan yüceltirken, çalışkanlık ve azim gibi erdemlerin değerini artırır. Örneğin, Helal kazanç huzur getirir atasözü, alın teriyle kazanılan gelirlerin yalnızca maddi bir zenginlik değil, aynı zamanda manevi bir tatmin getireceğini belirtir. Burada, emeğin insanın iç huzuruna ve toplumdaki saygınlığına katkıda bulunacağı ifade edilir. Alın teri, bireyi toplum içinde güvenilir ve saygın bir birey haline getirirken, aynı zamanda toplumsal refahın sürdürülebilirliği için bir model oluşturur (Kaya, 2015).

Diğer bir örnek ise Emek olmadan yemek olmaz atasözüdür. Bu söz, çalışmanın insan yaşamındaki vazgeçilmez yerini ve emeğin kaçınılmazlığını vurgular. Emeksiz elde edilen kazançların hem bireysel hem de toplumsal düzeyde uzun vadede zararlı olacağı ifade edilir. Alın teriyle kazanmak, bireye özgüven kazandırırken, aynı zamanda insanın özsaygısını da artırır. Bu anlayış, Türk halkının erdemli ve çalışkan bireyler yetiştirme çabalarını yansıtır (Çetin, 2018).

Sonuç olarak emek ve alın teri toplumumuz için vazgeçilmez bir öğedir. Toplumun ahlaki ve sosyokültürel olarak gelişmesi için emek ve alın teri önemli bir yapı taşıdır, aynı zamanda her toplum gibi Türk toplumu da çağdaşlaşmak ve ilerlemek için emeğe ve alın terine önem verir.

Efsane, Masal ve Destanlarda Çalışkanlık, Emek ve Alın Teri

Türk halk kültüründeki çalışkanlık, alın teri ve emek gibi kavramlar, yalnızca atasözleriyle değil, masallar, destanlar ve efsanelerle de aktarılır. Bu anlatılar, halkın eğitiminde ve değerlerin aktarılmasında önemli bir rol oynar. Her bir anlatı, bireylere çalışkanlık ve sabır gibi değerlerin toplumda nasıl önemli olduğunu öğretir. Bu anlatılar, bireyleri toplumsal değerlere uygun şekilde eğitmeye yönelik önemli araçlar olarak işlev görür.

Efsane

Efsaneler de etnopedagojide kullanılan önemli öğretim malzemesidir. Efsaneler, olağanüstü varlık ve olayları, bir kısmı geçmişte yaşanmış olsa da gerçeğe uymayan durumları hikaye biçiminde anlatan söylencelerdir. Efsaneler, gerçekten olmuş gibi anlatılır (Çınar, 2023).

Türk Efsanelerinde ve Destanlarında Çalışkanlık ve Azim

Türk efsane ve destanları, çalışkanlık ve azim gibi temel insani değerlerin öne çıktığı güçlü hikâyeler barındırır. Bu eserlerde kahramanlar, karşılaştıkları zorlukları sadece fiziksel güçle değil, aynı zamanda azim, sabır ve emek ile aşarlar. Türk destanlarının bu yönü, bireylerin hayatlarına rehberlik eden önemli bir kültürel miras olarak nesilden nesle aktarılmıştır.

Örneğin, Oğuz Kağan Destanı çalışkanlık ve azmin zaferin temel taşları olduğunu ortaya koyar. Oğuz Kağan, halkına hizmet etmek için büyük bir azim ve özveriyle hareket eder. Karşısına çıkan zorluklara rağmen sabırlı bir şekilde mücadele eden Oğuz Kağan, halkını refaha ulaştırarak bir lider olarak efsaneleşir. Onun başarısı, yalnızca fiziksel gücünden değil, aynı zamanda kararlılığı ve emekle geçen çabalarından kaynaklanır. Bu destan, toplumun refahının bireylerin fedakârlık ve çalışkanlığıyla mümkün olduğunu vurgular (Erdem, 2015).

Benzer şekilde Bozkurt Destanı, Türk milletinin özgürlük mücadelesinde azim ve emeğin nasıl önemli olduğunu gösterir. Destanda, bir dişi bozkurt tarafından kurtarılan kahramanlar, yeniden özgürlüklerine kavuşabilmek için sabırla ve emekle mücadele ederler. Bu öykü, bireylerin ve toplumların karşılaştıkları büyük zorlukları çalışkanlıkla aşabileceğini göstermesi bakımından son derece öğreticidir (Kaya, 2017).

Ergenekon Destanı da çalışkanlık temasını derinlemesine işler. Bu destanda, Türkler zorlu koşullar altında sıkıştıkları Ergenekon vadisinden kurtulmak için azim ve emekle bir çözüm ararlar. Demir bir dağı eriterek özgürlüğe kavuşmaları, alın teri ve sabrın zaferin anahtarı olduğunu açıkça gösterir. Bu olay, sadece bir kurtuluş hikâyesi değil, aynı zamanda emeğin kutsallığını simgeler (Özdemir, 2018).

Bir başka çarpıcı örnek ise Dede Korkut Hikâyeleridir. Bu hikâyelerde bireylerin başarısı, yalnızca güçle değil, aynı zamanda azim ve çalışkanlıkla ilişkilendirilir. Salur Kazan'ın Evi Yağmalanması' adlı hikâyede, Salur Kazan'ın ailesini ve mal varlığını kurtarmak için verdiği mücadele, azim ve sabırla kazanılmış bir zaferdir. Bu hikâye, aileyi korumanın ve toplum içinde saygınlık kazanmanın çalışkanlık ve emek ile mümkün olduğunu anlatır (Demir, 2019).

Destanlarda yer alan bu örnekler, Türk toplumunun çalışkanlık ve azme verdiği önemi gözler önüne serer. Bu hikâyeler, bireylerin zorluklarla mücadele etme becerisini geliştirirken aynı zamanda toplumun birlik ve

dayanışmasını güçlendiren mesajlar taşır. Çalışkanlık, bireysel bir başarıdan öte toplumsal bir değer olarak ele alınır.

Masallarda Alın Teri ve Çalışkanlık

Etnopedagojinin en etkili eğitim aracı masallardır. Masallar çok eski zamanlardan beri şimdiki çizgi film, sinema. Roman, hikaye, fıkra, hatıra, hatta tarih ve coğrafyanın karşıladığı eğitim işlevini karşılamıştır. (Çınar,2023).

Türk masalları, çocuklara ahlaki değerleri öğretmek ve toplumsal bilinci şekillendirmek için önemli bir araçtır. Bu masallarda sıkça işlenen temalardan biri de "alın teri" ve "çalışkanlıktır". Çalışkanlık ve azim, masal kahramanlarının zor zamanlardan sabır ederek kurtulmalarını, hedeflerine ulaşmalarını ve erdemli bireyler olarak başarıya ulaşmalarını sağlayan değerler arasında yer alır.

Keloğlan Masalları, bu temanın en bilinen örneklerinden biridir. Keloğlan, fakir bir ailenin çocuğudur ve başına gelen zorlukları zekâsı, sabrı ve çalışkanlığıyla çözer. Her ne kadar bazı durumlarda şansı yaver gitse de başarısının temelinde, onun azimle çabalaması ve kararlılıkla çalışması yatar. Örneğin, bir masalda Keloğlan, bir padişahın kızıyla evlenebilmek için zorlu bir görevi üstlenir. Görevi tamamlamak için hem fiziksel hem de zihinsel çaba sarf eder. Bu süreçte alın teri döker, zorluklarla mücadele eder ve nihayetinde başarır. Keloğlan Masalları, çocuklara "emeksiz yemek olmaz" anlayışını aşılamak için güçlü bir örnek sunar (Yılmaz, 2010).

Türk masallarında bu tema sadece insanlara değil, hayvanlara da yüklenmiştir. Ağustos Böceği ve Karınca masalı da bu duruma örnektir. Ağustos böceği, yaz aylarını eğlenerek geçirirken karınca durmadan çalışır ve kış için hazırlık yapar. Kış geldiğinde ağustos böceği aç ve çaresiz kalırken karınca, çalışkanlığının ödülünü alır. Bu masal, çocuklara uzun vadeli plan yapmanın, çalışkanlığın ve azimli olmanın önemini öğretir (Erdoğan, 2009).

Bir başka örnek de Nasreddin Hoca'nın Tarlasıdır. Nasreddin Hoca, komşularının tembelliklerini eleştirerek kendi tarlasını azimle ekip biçer. Komşularının alaycı eleştirilerine aldırmadan çalışmaya devam eden Nasreddin Hoca, sonunda bereketli bir ürün elde eder ve komşularına çalışkanlığın değerini çalışarak emeğiyle öğretir. Bu masal, alın teri dökmeden başarı beklemenin yanlış olduğunu vurgular (Güven, 2015).

Türk masalları, alın teri ve çalışkanlık temalarını işleyerek çocuklara hayatta karşılarına çıkan zorluklarla başa çıkabilmeleri için gerekli olan temel

değerleri kazandırır. Keloğlan, Karınca ve Nasrettin Hoca gibi kahramanlar, çocukların hayatlarına örnek olabilecek karakterler olarak karşımıza çıkar. Bu kahramanların hikâyeleri, masalların etkileyici anlatımıyla birleşerek çocukların zihninde kalıcı bir iz bırakır, emek ve çalışkanlığın önemini çocuklara gösterir ve onların karakter gelişimlerine katkı sağlar.

Sonuç

Türk halk kültüründe çalışkanlık, emek, bireysel başarıdan toplumsal dayanışmaya kadar değer verilen ve öğretilen kavramlardır. Atasözleri, masallar, destanlar ve halk hikâyeleri gibi halk kültürünün önemli öğeleri, bu değerlerin nesilden nesile aktarılmasında etkili bir araç olarak görmektedir. Türk halkının geleneksel değerlerini ve yaşam felsefesini yansıtan bu öğretiler, bireylere yalnızca maddi kazanç sağlamanın değil, aynı zamanda manevi tatminin, saygınlık ve ahlaki olgunluğun da önemini vurgular.

Türk halk kültüründe sıkça karşılaşılan "alın teri dökmeden kazanç olmaz" gibi atasözleri, emek ve çalışmanın her birey için vazgeçilmez bir yaşam tarzı olduğunu açıkça ifade eder. Bu değerler, bireylerin sabır ve azimle mücadele etmeleri gerektiğini, ancak bunun karşılığında toplumda saygınlık ve huzur elde edebileceklerini anlatır, yalnızca kişisel başarıyı değil, aynı zamanda toplumsal dayanışmayı güçlendirir.

Etnopedagoji bağlamında, Türk halk kültüründe emek ve çalışkanlık temalarının eğitim süreçlerine nasıl dahil edileceği önemli bir yer tutar. Bu değerler, halk eğitiminin temel taşlarını oluşturur ve bireylerin toplumsal normlarla uyum içinde gelişmelerini sağlamak için etkili araçlardır. Atasözleri, masallar ve destanlar, bireylere çalışma ve emek yoluyla hem maddi hem de manevi başarıyı nasıl elde edebileceklerini öğretirken, aynı zamanda toplumsal dayanışmanın önemini de vurgular.

Türk efsane ve destanlarında yer alan kahramanlar, zorlukları sadece fiziksel güçle değil, aynı zamanda azim, sabır ve alın teriyle aşarak toplumu daha yüksek bir refah seviyesine taşımışlardır. Oğuz Kağan Destanı ve Ergenekon Destanı gibi örnekler, bireylerin azim ve çalışkanlıkla büyük zaferlere ulaşabileceğini gösterirken, bu değerlerin toplumsal kalkınmanın temel unsurları olduğuna dair güçlü mesajlar sunar. Aynı şekilde, Türk masalları, özellikle çocuklara, alın terinin ve azmin ne kadar önemli olduğunu öğretirken, bu öğretileri eğlenceli ve öğretici bir şekilde sunar.

Sonuç olarak, Türk halk kültüründe alın teri, emek ve çalışkanlık gibi kavramlar hem bireysel hem de toplumsal düzeyde büyük bir öneme sahiptir. Atasözleri, masallar ve destanlar aracılığıyla nesilden nesle aktarılan bu değerler, Türk toplumunun karakter yapısını ve yaşam felsefesini şekillendiren temel unsurlardır. Eğitimde Etnopedagoji tarafından bakıldığında, bu görüşler, toplumun değerlerini yansıtarak, bireylerin sadece bilgiyle değil, aynı zamanda ahlaki ve toplumsal değerlerle zenginleşmesini sağlar. Bu değerlerin eğitim sürecine İlkokul derslerine dahil edilip, çocukların temelden bu değerler doğrultusunda yetiştirilmesi toplumumuz için olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yararlanılan Kaynaklar

Çetin, F. (2018). Türk Atasözlerinde Eğitim ve Öğüt. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.

Çınar, İ. (2022). "Uluslararası Bakışla Etnopedagojiye Giriş. Ankara: Pegem Akademi Yayınları

Çınar, İ. (2023)." Etnopedagoji Atabek Yurdu. Ankara: Pegem Akademi Yayınları

Demir, T. (2019). Dede Korkut Hikâyelerinde Değerler Eğitimi. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü.

Erdem, M. (2015). Türk Destanlarında Kahramanlık ve Değerler. İstanbul: Kültür Yayınları.

Erdoğan, İ. (2009). Masalların Eğitsel Rolü ve Toplumsal İşlevi. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Güven, E. (2015). "Türk Masallarında Çalışkanlık ve Azim Teması." Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, 27(3), 45-58.

Kaya, B. (2015). Azim ve Sabır Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme. İstanbul: Sosyal Bilimler Dergisi.

Kaya, B. (2017). Bozkurt Destanı ve Toplumsal Dayanışma. Ankara: Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özdemir, S. (2018). Ergenekon Destanı ve Türk Mitolojisinde Çalışkanlık. İzmir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Yılmaz, A. (2010). Türk Atasözlerinde Çalışkanlık ve Değerler Eğitimi. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü.

Yılmaz, F. (2010). Türk Masallarında Değerler Eğitimi. İstanbul: Kültür Yayınları.

Bir Ahıska Masalının Etnopedagojik Açıdan İncelenmesi

Hüseyin Öncebe

Giriş

Eğitim, insanlık tarihinin ilk dönemlerinden itibaren, hayatta kalabilmek ve toplumda var olabilmek için gerekli bilgi ve becerilerin kazandırıldığı bir süreçtir. Bu süreç, çocuk yetiştirmenin temelini oluşturmuş ve bireylerin çevrelerine uyum sağlamalarını olanak tanımıştır. Aileler, çocuklarına doğa ile ilişkilerini, sosyal kuralları ve hayatta kalma yöntemlerini öğretme sorumluluğunu üstlenmişlerdir.

Eğitim süreci, bireylerin toplumsal hayata katılabilmesi için gerekli bilgi ve becerilerin kazandırılmasını sağlayan bir yolculuk olarak, masallar aracılığıyla pekiştirilebilir. Masalların, eğlenceli birer hikâye olmanın ötesinde, çocukların öğrenme sürecini zenginleştiren ve onlara toplumsal değerleri, etik anlayışlarını ve hayatta karşılaşacakları durumlarla başa çıkma becerilerini aşılayan araçlar olduğu söylenebilir. Yapılan bir çalışmada; masallar, tarih boyunca eşsiz eğiticiler olarak kabul edilmiş ve çocukların, gençlerin hatta yetişkinlerin eğitimindeki rolü çok eski zamanlardan beri bilindiği vurgulanmıştır (Yılmaz, 2012; akt. Gül, 2020).

Masallar, çocukların sevgi, mutluluk, huzur ve güven gibi değerlerle tanışmalarına yardımcı olacak bir rehber işlevi görmektedir. Bu nedenle, masallar çocukların gelişimi üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır. Ayrıca çocuklar ve ergenler için geniş bir fiziksel ve zihinsel hastalık yelpazesinde tedavi edici bir araç olarak da kullanılmaktadır (Fosson & Husband, 1984; Arad, 2004; Konz, 2006; akt. Gül, 2020).

Etnopedagojik Araç Olarak Masal

Etnopedagoji, bir topluluğun çocuklarını yetiştirme tarzını, süreç içinde kullanılan geleneksel öğeleri ve kültürel değerlerin aktarılma biçimini inceleyen bir alandır. Etnopedagoji, bir yandan toplumların geçmişten günümüze, kuşaklar boyu kulaktan kulağa ve sözlü ya da yazılı olarak aktardığı eğitim materyallerinin birikimini bilimsel bir şekilde düzenlemeyi

amaçlarken diğer yandan, bu materyallerin sunduğu öğretim araçlarını ve öğretim yöntemlerini (etnodidaktik) incelemeyi hedefler. Böylece, toplumsal hafızanın ve kültürel mirasın eğitimdeki rolünü daha iyi anlamayı ve bu bilgilerin eğitim süreçlerine nasıl dâhil edileceğini araştırmayı amaçlar (Çınar, 2023: 24).

Masalların etnopedagojinin en etkili araçlarından biri olduğu söylenebilir. Masallar, çocukların soyut kavramları somutlaştırır. Çoğu masalın arkasında toplumsal gerçeklikler bulunur ve bu sayede verilmek istenen değerler kalıcı biçimde aktarılabilir. Özellikle hayvanların yer aldığı ya da belirgin kahramanlara odaklanan hikâyeler, çocukların ilgisini daha çok çeker. Bu ilgi eğitimle desteklendiğinde, masalların öğretici gücü daha da artar (Epçaçan ve Şık, 2022; akt. Ercan, 2025).

Masalların etkisi, sadece dil gelişimiyle sınırlı kalmaz. Çocuklar, bu kısa ama yoğun anlatılarda yer alan karakterler aracılığıyla, doğru ve yanlış, cesaret ve korku, sadakat ve ihanet gibi kavramları öğrenirler. Çocuklar, masallarda kendi hayatlarına dair mesajlar alırlar; bu öğretiler onların ahlaki değerlerle şekillenen dünyaya bakışlarını derinleştirir. Bunun yanı sıra masallar, çocukların hayal dünyalarını da zenginleştirir. Gerçek dışı öğeler ve fantastik unsurlar, çocukların hayal gücünü besler ve onların yaratıcılıklarını tetikler (Priyono, Nusantara & Wijaya, 2001; akt. Gül, 2020).

Yöntem

Bu araştırmada, masalların çocukların eğitimi ve kültürel değerlerin aktarılmasındaki rolü incelenmiştir. Ahıska kültürüne ait "Üç Sır" adlı masal, etnopedagojik bir bakış açısıyla ele alınarak, nitel araştırma yöntemiyle analiz edilmiştir. Peki, masallar çocukların eğitimi ve kültürel değerlerin aktarılmasında nasıl bir rol oynamaktadır? Bu soruya yanıt arayan araştırma, masalın içeriği ve öğrettikleri üzerinden, kültürel değerlerin nesilden nesile aktarılmasındaki işlevini ve eğitsel etkilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Masal Hakkında

Ahıska masalları, diğer toplumlarda olduğu gibi, insanları eğitmek, onlara rehberlik yapmak, topluma faydalı bireyler yetiştirmek ve eğlendirmek amacıyla anlatılmış halk edebiyatı ürünleridir (Turan & Önal, 2023). Göç ve yerinden edilme deneyimleriyle şekillenen bu masallar; insanlara yaşamı anlamlandırma, değerleri içselleştirme ve toplumun ihtiyaçlarına uygun bireyler yetiştirme aracı olarak da işlev görür. Ahıska

Türklerinin masalları kullanma amaçları, aslında kültürel kimliklerini sürdürme çabalarının bir parçasıdır (Turan & Önal, 2023).

Ahıska masallarındaki kültürel öğeler, sadece eğlenceli unsurlar değildir. Masallar aracılığıyla çocuklar, toplumsal normlar ve ahlaki değerlerle tanışır, duygusal ve zihinsel beceriler kazanırken, aynı zamanda toplumun kültürel mirasına da hâkim olurlar. Yetişkinler içinse, masallar geçmişin deneyimlerini ve toplumsal erdemleri yeniden hatırlatma işlevi görür. (Turan ve Önal, 2023). Bu çalışmada bir Ahıska masalı olan "Üç Sır" etnopedagojik açıdan değerlendirilmiştir.

Üç Sır

(Özgün Metin)

Vaxtında bir adam var imiş. Fuxaranın biri imiş. Elə fuxaraymiş ki gündə ətmək yeməyə güci yetmiyermiş. Əvlənəcax çağa da gəlmiş, əvlənməyə də parasi puli yoğ imiş. Qomşilər baxmişlər ki bu tək təkinə ziyan olacax, əl birlügiynən buni əvərmişlər.

Adamın əvlənduği qari birəz becərükli çıxmiş tə adamin hal vəziyətini birəz düzəltmiş. Hamma gənə də çətin tolaniyellərmiş. Bir zaman sora bunnarin bir uşağı dünyaya gəliyer. Bu adam da qara qara düşüniyer.

Gəndi gəndinə fikirləşiyer ki "Biz iki can çətin tolaniyerdux. Şindi də üç can oldux. Bən neydəcam?" Tanışlara, arxataşlara demiş ki:

— Ey camaat, xalımi göriyersiz. Tolanmaya işim yox. Bən neydem? Bənə yol göstərin ki bən də bir yerdə nökərlux edem də külfətimə baxem."

Biri diyer ki:

— Falan məmləkättə adamın biri yapilər yapiyermiş. Ona da çalışacax adam lazım imiş. Oraya get. Bəlkəm işin rast gəlür də gəndini də külfətini də qurtarursun. Adam çox düşünməzdən qaralını veriyer. Qarısına da diyer ki:

— Xalımızi göriyersin. Sizin bu fuxaraluxta yaşamaza gövlüm razi olmiyer. Bir yerdə iş var, bən oraya gedem. İşliyem, para qazanem də gəndimizi birəz tolandururux.

Qarısi demiş ki:

— Ey düşünmişsin. Allah yoluni açux etsin, qazancını arttursun.

Adam çocuğuni paçediyer, qarısiynən də vedalaşiyer, çıxiyer də gediyer. Adamların deduği yerə gəliyer. O yerin sahabi buni göriyer, diyer ki:"Nə içün gəldin?"

Adam diyer ki:

— Bənə iş lazım. İş ver ki külfətimi geçindürem.

Yerin sahabi diyer ki:"Yaptuğumiz işləri becərersən gəl işlə."

Adam da diyer ki:

— Hər iş əlimdən gəlür, yetər ki iş olsun. diyer də işləməyə başliyer.

Aradan epey zaman geçiyər. Sən de beş yıl, o desin on yıl. Aradan bir on beş yıl geçiyer. Bu adam xalalıynan işliyer orda. İş sahabi də buna baxiyer. Yedüriyer, içüriyer. Bir gün adam yanına gəlmiş, demiş ki:"Ağam, sağ olasın. On beş yıl yanında işliyerim. Həsrətlüğa daa tayanamiyerim. Sən bənim qazancımi ver, bən əvə gedem, külfətimə sahap çıxem."

Adam diyer ki:

— Çox gözəl. Allah səndən razi olsun. Gəl hesaplıyax. Bən bu qətən sənin içmənə, bu qətən yeməginə xarçladım. Bunnari da qazancından çıxardem, qalan budur. Aha bu yüz altun sənin qazanduğundur. Adam razılux göstəriyer, adamıynan xalallaşiyer də yola çıxiyer. Yolda gedəndə gəndi gəndinə diyer ki "Bazara girem də əvdəkilərə bir şey alem də, əlim boş getmiyem." Oki bazara giriyer, baxiyer ki bir yerdə camaat toplanmış də bir şamata oliyer, birbirinə giriyellər. Bu da gəndi gəndinə diyer ki "Nə var orda? Hələ baxiyem. Bəlkəm eyi bişey satiyellər." Yaxlaşiyer, baxiyer ki bir tənə yaşli adam oturmiş, ogündə üç yerdə topraği yığmiş də satiyər.Birəz vaxıt geçiyer, camaat tağılmaya başliyer. Bu adam da yaşlinin yanına yaxlaşmiş diyer ki:

— Nə satiyersin sən burda, baba?

Yaşli diyer ki:"Sır satiyərim bən, balam."

Bu adam maraxlanmiş demiş ki: "Nə istiyersin sən bu sırra?"

Yaşli demiş ki: "Bir sırra otuz altun istiyerim."

Adam şaşurmiş, diyer ki:

— Bu nəsil bir sırmiş elə? Bən on beş yıl işlədim də yüz altun qazandım. Sən bir sırra otuz altun iştiyersin.

Yaşli demiş ki:

— Aliyersən al, almiyersən alma. Bən sənə zoriynən satmiyerim.

Adam düşünmiş taşınmiş demiş ki "Nəalət sənə qor şeytan! Nəymiş bu sır, hələ baxiyem." Yaşliya otuz altun veriyer, diyer ki:"Dey, hələ de, nəymiş bu sır?"

Yaşli demiş ki:Bu toprağın altındaki sır odur ki nerdə, nə vaxıt gög gözli bir qari görsən ondan uzax tur. Bunun sırri budur.

Adam diyer ki:

— Bir abuna səbəp mi sən bəndən otuz altun aldın? Başxa bir şey yox mi?

Yaşli demiş ki:

— Yox. Bu toprağın sırri budur.

Adam düşünmiş, düşünmiş, öbür toprağın altındaki sırri də maraxlanmiş. Demiş ki:

— Al sən abu otuz altuni də hələ öbür sırri də söylə.

Yaşli altunnari almiş, demiş ki:

— Bunun sırri budur ki nə vaxıt bir yerdə qara bulutlari gördün, heç bir vaxıt yoxuşta turmiyasın. Həp tikə çıx, yoxaridə gözəklə, aşşağıya inmiyəsin.

Adam herslənmiş demiş ki:

— Otuz altuna verəcağın sır bu midür, baba?

Yaşli demiş ki: "He. İşən gəliyersə."

Adam hersli hersli çıxiyer, gediyer. Birəz ki gediyer, diyer ki "Tüh, nəələt sənə qor şeytan. O üçünci sırri də eşidem də elə gedem."

Geri döniyer. Yaşliya diyer ki:

— Al sənə otuz altuni də, nədür bunun sırri hələ de.

Yaşli diyer ki:

— Bu sırrın parasi kırx altundur. Verersən ver, vermiyersən get yoluna.

Adam baxmiş ki başxa parasi də yox, şeytana uyiyer də veriyer altunnari. Adam altunnari aliyer, diyer ki:

— Bu toprağın sırri budur ki nəsil hersli olsan da gözlərin qaralsa da gəndi gəndinə "Ya sabır, ya sabır." de də, sabur et.

Adam hersindən patliyacağıdi ki bir də baxmiş ki nə toprax var nə də ihtiyar. Başını əgdi də düşünə düşünə yola getti. Yolda gedəndə ögünə bir adam, bir kərvançi rast gəliyer.

Kərvançi baxmiş ki bu adamın heç keyfi yox. Demiş ki:

— Niyə eləsin? Bişey mi gəldi başşan?

Adam qaxiyer də başından geçənnəri söyliyer. Demiş ki:

— Bu boca yıl işləmişim, yüz altun qazancim var idi, yolda da bir ihtiyara rast gəldim, sırriçün bəndən bu paralari almiş də qaybolmiş. Şindi də param da qalmamiş. Əvə nəsil gedəcam bilmiyerim.Kərvançinin adama yazuği gəldi. Dedi ki:

— İştiyersən biziynən gəl. Həlbət sənin yaşaduğun yerdən geçərux. Hamma bir şartım var. Bən sənə yeməyi də içməyi də verürüm, yatacax yeri də verürüm hamma sən də bu kərvandaki dəvələrə yemini, suyuni verəcaxsın.

Adam da gəndi gəndinə fikirləşmiş ki "Allah'tan daa nə iştiyem."

Razılux veriyer də kərvançiynən yola gediyer. Bir yerə ki gəliyellər, kervançi diyer ki:

— Bu gecə burda qalacavux. Dəvələrin yemini, suyuni ver. Abu çadırda da bənim qardaşımin qarısi qaliyer. Göz qulax ol ki kismə yaxlaşmasın o çadıra. Çadırdan da bir qari çıxanda adam baxmiş ki qarının gözleri gömgög rəngində. O saat yaşlının sırri axlına gəldi. Kərvançiya "Yaxşi." dedi də işinə baxmaya başladı. Oki gecə yarısi oldi, yatacax vaxti gəldi. Yatmaya hazırlaşiyerdi ki bir də qulağına səda gəlmiş. Çıxmiş dişəriyə, baxmiş ki qarının çadırından səs gəliyer. Çadıra yaxlaşti də qulax asa da içərdə nə söyliyellər diyniyə. Oki səslər eşidildi tuymiş ki o qari nökərlərinə hersli hersli söyliyer. Diyer ki:

— Siz nə becəruxsuz adamlar çıxtız. Bir adami öldürəməmişsiz. Bu gecə neydərsəz edin də oni öldürün, işi qurtarın.

Meğer qari qaynından qurtulmax iştiyer, varini yoğuni gəndinə almax iştiyermiş. Adam kərvançının yanına getmiş, bişey söyləməmiş. Tək adama demiş ki:

— Gəl, bənim çadırımda birəz oturax, səniynən də söyliyax.

İkisi gediyer adamın çadırına. Birəz ki söyliyellər birdən dişəriden səslər gəlməyə başlamiş. Fizzax gögəçan çıxiyer. İkisi də dişəri çıxmiş, baxmişlər ki qərvançının çadıri yaniyer. Şaşmiş də qalmiş. Sora adama dönmiş demiş ki:

— Sən nerdən bildin ki belə iş olacax ta bənim canımi qurtardın? Bən sənə can borçli oldum.

Adam demiş ki:

— Nə borci? Bən elə boş səniynən birəz söhbət etmax iştədim. Bən bunun elə olacağını nerdən biləbilürdüm ki?

Nəyisə. Sabax oliyer, bunnar erdən qaxmiş yola çıxmişlər. Epey ki getmişlər, bir də baxmişlər ki bir qara xışim gəliyer. Bulutlar qapqara. O gög gözli qari diyer ki:"Hayte, hərkeş aşşağı insin. Orada gizlənsin."

Kərvançi başi də razılux veriyer, o da aşşağı getməyə hazırlaşiyer. Adamın axlına yaşlinin ikinci sırri gəliyer, diyer ki:"Gəlsənə biz aşşağı enmiyax ta yuxari çıxax."

Qari razılux vermədi. Aşşağı inmax iştədi. Kərvançi dedi ki:

— Kim ki iştiyer aşşağı insin, kim ki iştiyer biziynən yoxari çıxsın.

Elə də ettilər. Kervançi gəndi malını tavarını almiş, adamiynən, gələnnəriynən yoxari çıxmiş. Yoxarıya çıxanda birdən bir xışımiynən su gəlmiş də aşşaxta nə ki var idi almiş götürmiş. Kərvançi bu işe də şaşmiş qalmiş. Adama diyer ki:

— Sən bu işi nerdən bildin ki bizi yuxari çıxartmişsin də canımızi qurtarmişsin. Sənə ikinci oyun can borçli qaldım.

Adam demiş ki:"Nə borci? Sənin borcun yoxtur bənə. Sən bəni əviməçan gətürdün, bən sənə borçlıyim. "

Oki əvə yaxın yerə gəldilər kərvançi demiş ki:

— Sən bənim canımi iki oyun qurtardın. Bunnan sora sən bənim qardaşımsın. Onıçün bən diyerim ki bu kərvandan bənə nə ki qaldiysə yarısını sənə vermax iştiyerim. Qardaş payi etmax iştiyerim. Adam istəməse də kərvançi malını ikiyə böliyer, adama bıraxiyer, xalallaşiyer də çıxiyer gediyer. Adam da mali aliyer kövünə gediyer. Yaxlaşanda qarannux çökiyer. Oki əvinə yaxlaşiyer, diyer ki gəndi gəndine "Hələ xəbər verməzdən baxiyem də əvdə nə oliyer." Pəncərəyə yaxınlaşiyər, içəriye baxiyər. Bir də nə görsün. Onun yattuği yataxta bir uzun boyli dəliqanli uzanmış yatiyer, qarısi də gəlmiş yanında uzanmış. Birdən gözləri qaralmiş. Birdən əli hançərə getmiş. O saat axlinə yaşli adamın üçünci sırri gəlmiş. "Ya sabır, ya sabır." demiş tə içəri girmiş. Qarısi qocasını görəndə "Allah'a şükür, əvinə gəldin," demiş tə hazzettuğundan qocasına sarılmiş.

Oğlan da buni tuyanda "Baba, baba!" diya diya o da babasına sarılmış. Meğer iki yaşında bıraxtuği oğli on yeddi yaşına gəlmiş. Adam gəndi gəndinə demiş ki "O üç sırra verduğum altunnarım xalal xoş olsun. Eyi ki də vermişim." Onnan sora barabar yaşamişlər. Fuxaralux görməmişlər. Onnar qaldi orda, biz qaldux burda (Turan & Önal, 2023).

Tartışma ve Yorum

Etnopedagoji, bir toplumun kültürel değerlerini, geleneklerini, yaşam tarzını ve ahlaki ilkelerini eğitim süreçleriyle ilişkilendirerek inceler. Masallar, bireylerin kültürel kimliklerini pekiştirmelerine ve toplumsal değerleri içselleştirerek, ahlaki, sosyal ve psikolojik gelişimlerine katkı sağlar. Özellikle Ahıska masalları gibi geleneksel halk anlatıları, kültürel ve toplumsal değerlerin gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir rol oynar.

Ahıska masallarında, ana karakterlerin karşılaştığı zorluklar ve bu zorluklarla başa çıkma biçimleri, eğitimsel birer mesaj taşır. Masaldaki ana karakter, fakirlik ve geçim sıkıntısı çeken bir adam olarak tasvir edilmiştir. Bu adam, ailesine olan sadakati ve sevgisi ile toplumdaki değerleri somut bir şekilde yansıtmaktadır. Aileye olan bağlılık, toplumun temel yapı taşlarından biridir ve masaldaki ana karakterin aileye olan sorumluluğu, bireylerin toplumsal rollerini anlamalarına ve yerine getirmelerine dair önemli bir mesaj sunar. Aile; biyolojik bir birlikteliğin yanı sıra, toplumsal bir değer olarak, bireylerin moral ve etik yönlerinin şekillendiği, toplumsal sorumluluklarının güçlendirildiği bir alandır.

Ahıska toplumu çalışkan ve tutumlu bir toplumdur. Hayata yoksul olarak başlasalar bile, azimleri ve tasarruflu yaşam tarzları sayesinde kısa sürede bu durumdan sıyrılmayı başarırlar (Çınar,2023: 160). Ahıskalılar da önemli bir atasözü vardır: Başkasının kaşığıyla karın doymaz. Masalda komşuları her ne kadar yardımcı olsalar da adamın ailesini geçindirmesi için gurbette çalışıp para kazanması gerekir. Adamın fakirlikten kurtulmak için, sabır ve azimle mücadele eder. Uzun yıllar boyunca gurbette çalışmak, harama el uzatmadan ekmeğini kazanmak, azmi ve tutumluluğu ile ailesinin geçimini sağlamak ve fakirlikten bir an önce kurtulmak adam için hayati önem taşımaktadır.

"Tarlada izi olmayanın sofrada yüzü olmaz.", "Besmele çekmekle domuz bostandan çıkmaz." ve "Allah demiş ki, çalış kulum vereyim rızkın." (Badalov, 2024; Hacılı, 2009; Kaya Karasüleymanoğlu, 2015; akt. Çınar, 2023) gibi atasözleri, emeğin ve çalışmanın üretim için önemine dikkat çeker. Halk bilgeliği, rızkın sadece dua ile değil, emekle kazanılabileceğini akılcı bir şekilde vurgular. Masalda adamın yıllarca gurbette alın teri dökmesi, çalışıp çabalaması, adam için onurlu bir yaşam sürmenin en temel yolu olarak gösterilir. Başkalarının emeğine göz dikmek, talancılık veya hırsızlık gibi davranışlar toplum tarafından küçümsenir (Çınar, 2023: 160).

Ahıska masallarında sıkça rastlanan toplumsal yardımlaşma ve dayanışma temaları, bireysel gayretin ötesinde bir toplumsal sorumluluğun da altını çizer. Adamın ailesine olan sorumluluğu, eşinin fedakârlığı ve komşuların dayanışması gibi unsurlar, toplumdaki bireylerin birbirlerine olan sorumluluklarının ne kadar kritik olduğuna dair güçlü bir anlatı oluşturur. Komşuların yardımları, toplumdaki bireyler arası ilişkilerin sıcaklığını, karşılıklı güveni ve sosyal dayanışmayı simgeler.

Adamın kervancı başı ile olan etkileşimi iyiliklerin karşılıksız kalmayacağını, hayatın bir döngü içinde olduğunu anlatır. Ana karakterin, kervancı başının hayatını iki kez kurtarması, bireysel iyilik yapmaktan ziyade, toplumsal sorumluluk duygusu geliştirme amacını taşır. Bu dayanışma, Ahıska toplumunun en değerli ilkelerinden biridir.

Öğütler, yaşamın temel kurallarını, insanlarla iyi ilişkiler kurmanın yollarını öğretmede ve değerlerin kazandırılmasında etkili bir yöntem olarak öne çıkar. Yerli topluluklarda, çocuklara önce öğüt dinlemenin önemi vurgulanır. "Büyük sözü dinlemeyen, uluya uluya kalır." atasözü, deneyim sahibi kişilerin tavsiyelerine kulak asmayan çocukların, yaptıkları hatalar sonucunda pişman olacaklarını ifade eder (Çınar, 2023: 73). Ahıskalılar, bilgiye ve deneyime büyük bir saygı gösterirler. Yaşadıkları hayatın birikimi olan öğütler, genç nesillere rehberlik ederek doğru yolu bulmalarına yardımcı olur. Masalda geçen sırlar, birer öğüt niteliği taşımaktadır. Bundan dolayı adam parasını kaybetmek pahasına da olsa bilgiye ulaşmak, yaşlı adamın öğütlerinden faydalanmak ister. Başta anlamsız gördüğü sırlar ve öğütler, doğru zamanda ve doğru şekilde kullanıldığında hayati öneme sahip olmuştur.

Masalda yer alan "sabır" teması, eğitimdeki önemli bir erdem olarak öne çıkmaktadır. Zorluklar karşısında sabırlı ve akıllı davranmak, ani kararlar almadan önce düşünmek önemlidir. Adam, mavi gözlü kadınla ilgili uyarıyı sabırla uygulayarak hem kendi hem de başkalarının hayatını kurtarmıştır. Üçüncü sırda yer alan "Ya sabır!" ifadesi, bireylere karşılaştıkları zorluklar karşısında sabırlı olmayı ve uzun vadede sabrın ödüllendirileceğini hatırlatır. Adam, eve döndüğünde gördüğü sahne karşısında öfkesini kontrol ederek acele etmemiş ve büyük bir yanlış yapmaktan kaçınmıştır. Sabır, geleneksel Ahıska toplumu için bir erdem olarak kabul edilmiştir ve bu masalda, kişisel olgunlaşmada bir yol gösterici rol oynamaktadır.

Masalda iki farklı kadın figürü kullanılmaktadır. İlkinde kadın demek, iyi bir eş, iyi bir anne ve ailenin babadan sonraki sarsılmaz direğidir. Adamın karısının onu desteklemesi, kadınların toplumu güçlendirici rollerini vurgular. Masalda geçen diğer kadın ihtiraslı ve kalbi mal hırsı ile bürünmüş olarak bahsedilmiştir. Yaşlı adam sırrı verirken 'mavi göz' detayına dikkat çekmiştir. Zira adam bu detayı hırslı kadının gözlerinin mavi olduğunu fark edince sırra vakıf olmuştur. Kadının "mavi gözlü kadın" ve "kırk altınlık sır" ile ilişkisi, toplumsal cinsiyetin ve bireysel arzuların toplumdaki dinamiklerle nasıl etkileşimde bulunduğunu gözler önüne serer.

Son olarak, bu masalın pedagojik yönü, bireylerin toplumsal yaşamda karşılaştıkları zorluklarla nasıl başa çıkabileceklerini öğrenmeleri gerektiğini gösterir. Adamın karşılaştığı her zorluk, onun kişisel gelişimini beslerken, toplumsal değerlerle uyum içinde nasıl hareket edebileceğini de gösterir. Toplumda bireyler, kendi değerleri ile toplumsal fayda arasında bir denge kurarak hem kendi başarılarını hem de toplumsal katkılarını gerçekleştirirler.

Sonuç

Etnopedagojik açıdan masallar, toplumsal bağlamda öğrenmenin ve değerlerin içselleştirilmesinin, kültürel mirasın korunması ve aktarılmasında önemli bir işlevi olduğunu ortaya koyar. Geleneksel bilgilerin bireysel gelişimle nasıl birleştiği, bireylerin kişisel büyümelerinin toplumsal sorumluluklarla nasıl şekillendiği ve kültürel normların eğitim yoluyla nasıl aktarılması gerektiği, masalların sunduğu başlıca pedagoji öğeleridir. Masallar aracılığıyla, toplumsal değerlerin bir nesilden diğerine aktarılması sağlanır. Bu süreç, toplumun kültürel kimliğinin sürekliliği için kritik bir rol oynar.

Ahıska masalları, sadece vakit geçirmek için anlatılan hikâyeler değil; bir toplumun ruhunu, ahlakını ve hayatta kalma kodlarını nesilden nesile taşıyan yaşayan bir okuldur. . Bu anlatılar; sabır, direnç ve özveri gibi erdemleri karakterlerin yaşamına işleyerek bireyi toplumsal dokuyla uyumlu hale getirir. Masallarda vurgulanan temalar, bireylerin kendi çıkarlarının yanı sıra, toplumun genel çıkarlarını da göz önünde bulundurmaları gerektiğini öğretir. Toplumsal dayanışma, yardımlaşma ve kolektif sorumluluk gibi kavramlar, masalların temel taşlarını oluşturur.

Kaynakça

Çınar, İkram (2022). *Etnopedagoji: Atabek Yurdu*, (5. Baskı), Ankara: Pegem Akademi.

Ercan, L. (2025). Masalların eğitimde kullanımının önemi. *International Social Sciences Studies Journal*, *11*(1), 88–91. https://doi.org/10.5281/zenodo.14742018

Erdem, G. (2024). Maysa ve Bulut örneğinde yemek kültürü inşası [Construction of food culture in the example of "Maysa and Bulut"]. Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi, 12(1), 145-168. http://dergipark.gov.tr/adea

Gül, Y. E. (2022). *Etnopedagoji*. Nobel Akademik Yayıncılık.

Turan, F. A., & Önal, M. N. (Eds.). (2023). *Türk Dünyası masal araştırmaları*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı. https://akmb.gov.tr/wp-content/uploads/2024/05/Turk-Dunyasi-Masal-Arastirmalari

Masal, nasihat etmeden çocuğun kalbine yol bulan öğretmendir.

Etnoandragoji Nedir?

Doç. Dr. İkram Çınar

Okul, yazının bulunuşundan sonra açıldı, birkaç bin yıllık bir geçmişi var. Oysa eğitim-öğretim insanlığın başından beri vardır. İnsanlar, çocuklarına yaşamını sürdürebilme becerilerini bir an önce öğreterek hayatta kalmalarını sağlamak zorundaydı. Bu açıdan eğitimin ilk ve halen geçerli olan amacı çocuklara hayatta kalmayı öğretmektir. Yaşayakalmak, doğal tehlikelerden korunmak olduğu kadar, üretim yapmayı öğrenmeyi de gerektiriyordu. Üretmek, eskiden avlanmak, tarımsal etkinlikler yapmak, şimdi ise iş ve meslek sahibi olarak para kazanmayı öğrenmekle kendini göstermektedir. Bu becerileri çocuğa aile ve toplum öğretmekteydi, yine de öğretmektedir.

İlk ve en önemli eğitim kurumu ailedir. Aile, akrabalar ve yakın çevredeki toplum, yetişkinliğinde aralarına katılacak olan çocuğu kendi bilgi, beceri ve değerleriyle yetiştirir. Buna etnopedagoji denir. Pedagoji, çocuk eğitimidir. Belli bir toplumun kendi deneyimiyle, zihnindeki ideal (kâmil, mükemmel) insanı elde etmek için yaptığı eğitimi inceleyen bilim dalı da etnopedagojidir.

Eğitim yaşam boyu devam eder. Aile ve toplum içinde etnopedagojik bilgiyle yetişen çocuk ve genç, yetişkinliğinde de eğitilmeye ve öğrenmeye devam eder. Yetişkin eğitimine andragoji denir. Bu andragojik çalışma belirli bir toplum içinde ve onun eğitim malzemesi kullanılarak yapılıyorsa, etnoandragoji ortaya çıkar.

Etnoandragoji kavramı eğitim şeması üzerinde gösterilmiş ve tanımlanmıştır. Etnoandragoji, bir toplumun erginlerini informal yollarla, kendi geleneğindeki yaşam felsefesine göre tanımladığı ülküsel insan

modelini yaşam boyu süren bir eğitimle geliştirmesidir. Belli bir toplumun yetişkinliklerini nasıl eğittiğini araştıran bilim dalı olarak tanımlanmaktadır.[1]

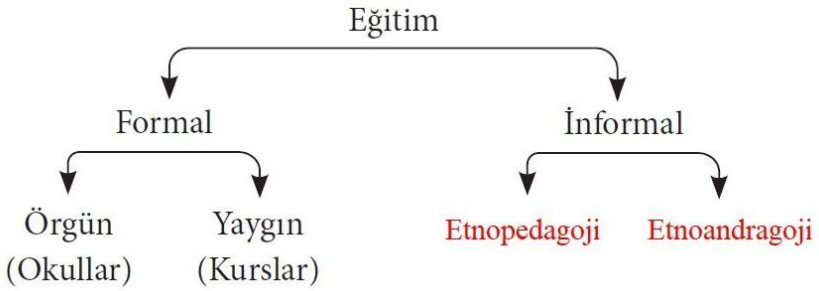

Çizge 1. Formal ve informal eğitim içinde etnopedagoji ve etnoandragoji (Çınar, 2022, 4)

Genel eğitim çizgesi içinde etnopedagoji ve etnoandragoji kavramının yerini bazı Batılı akademisyenlerin kullanıldığı biçimde ve İngilizce olarak çizmemiz de olanaklıdır:[2]

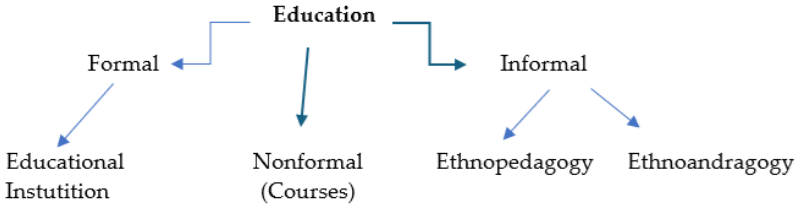

Çizge 2. Formal, nonformal ve informal eğitim içinde etnopedagoji ve etnoandragoji. ©İkram Çınar

Etnoandragoji, yetişkinlerin yaşam boyu öğrenmesini kapsadığına göre, bireyler bu eğitimi nerede ve kimden edinmektedir? Yetişkinlerin yaşadıklarından ve yaşatıldıklarından öğrendiklerini söylemek en kısa açıklamadır. Ancak geçmişteki sözlü kültürlerde bilge insanlar, yaşlılar, halk

[1] Çınar, İkram (Ed.). *Uluslararası bakışla etnopedagojiye giriş.* Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2022, s. 225; Halk Ozanları Bağlamında Etnoandragoji. Pegem Akademi, 2022.

[2] İkram Çınar. "Halk Ozanları Bağlamında Etnoandragoji" kitabından (s.3-4) uyarlanmıştır.

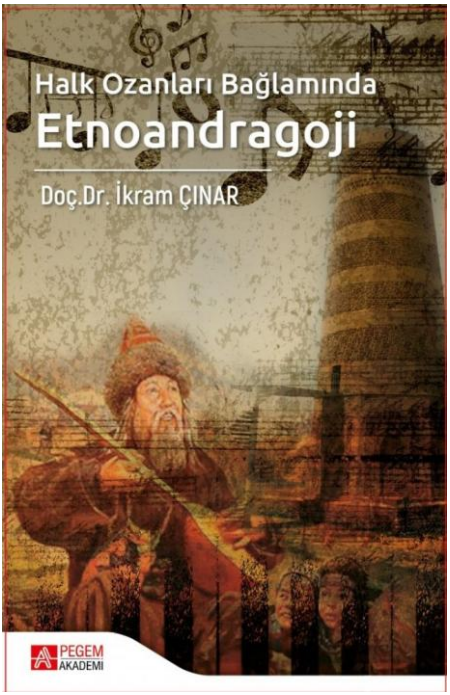

ozanları ve folklor malzemesi (atasözleri, masallar, halk hikayeleri, bilmeceler, memorat, efsane ve destanlar vb.) en önemli öğrenme kaynaklarıydı. Günümüzün yazılı, görsel ve dijital kültürüne katılmış toplumlarda ise kitaplar, sinema, tiyatro, müzik, mimari, resim, heykel, televizyon, yazılı ve dijital basın, sosyal medya yetişkinleri eğitmektedir. Küreselleşme ve medyanın sınırları aşması nedeniyle etno- içerik bir hayli belirsizleşmiştir. Holywood ve Bollywood ürünler dünyanın çoğu tarafından tüketilmektedir. Yine de ulusal kültür ürünlerine her yerde ulaşılabiliyor. Avrupa'nın herhangi bir ülkesinde kendi masal kahramanlarının ya da ulusal kültür kodlarını taşıyan kişi ve kurumların anıtlarını görmek, sinemalarını izlemek olanaklıdır. Sözlü kültür ürünlerini yazı ve görsel kültür ürünlerine yeterince dönüştüremeyen Türkiye gibi ülkelerde geleneksel eğitim çözülürken yeni olanın kurulmasında da ciddi sorunlar yaşanmaktadır.

Geleneksel etnoandragojiye bir örnek vererek yazıyı bağlamak istiyorum: Yüzlerce yıldır halkın öğretmeni halk ozanlarıydı: Âşıklar! Halk hikayesi içinde bağlamını kurarak aktardığı değerler ve bilgiler bilgelik düzeyinde, evrensel nitelikte eğitim malzemesiydi. Hatayi (Şah İsmail) ve Karacaoğlan'dan iki örnek:

Yola Girme Sen!

Arif isen bir gün seni seslerler
Bülbül deyü gülistanda beslerler
Bir gün seni rehberinden isterler
Kimin izni ile girdin yola sen?

Özün eğri ise yola zararsın
Derdini yetişmiş, derman ararsan
Maslahatın nedir şarı sorarsın?
Sarraf olmayınca girme şara sen

Kapıdan çıkınca köşe gözetme
İçin karartıp da dışın düzeltme
Şah Hatayi ötesini uzatma
Mü'min isen bir ikrarda dura sen

Hatayi (Şah İsmail)

Dinle, Sana Bir Nasihat Edeyim

Dinle, sana bir nasihat edeyim,
Hatırdan, gönülden geçici olma.
Yiğidin başına bir iş gelince,
Sırrını ellere açıcı olma.

Mecliste arif ol, kelâmı dinle,
El iki söylerse, sen birin söyle.
Elinden geldikçe iyilik eyle,
Hatıra dokunup yıkıcı olma.

Dokunur hatıra kendini bilmez,
Asılzadelerden hiç kemlik gelmez.
Sen iyilik et de, o zayi olmaz,
Darılıp da başa kakıcı olma.

El ariftir, yoklar senin bendini,
Dağıtırlar tuzağını, fendini.
Alçaklarda otur, gözet kendini,
Katı yükseklerden uçucu olma.

Muradım nasihat, bunu söylemek,
Size layık olan, onu dinlemek.
Sev seni seveni, zay'etme emek,
Sevenin sözünden geçici olma.

Karac'oğlan der ki: Sözün başarır,
Aşkın deryasını boydan aşırır.
Seni bir mecliste hacil düşürür,
Kötülerle konup göçücü olma.

Karacaoğlan

“Türk Dünyası Etnopedagoji” Kitabı Üzerine Editörlerle Söyleşi

Sevilya Badalova

Sevilya Bedelova (SB): Şubat 2026’da bir kitap yayımlandı: Türk Dünyası Etnopedagojisi. Editörleri Dr. İkram Çınar ve Dr. Minara Aliyeva Çınar. Kitapta editörlerin yazıları da vardır. Etnopedagoji eski Doğu blokunda bilinen ama Türkiye’de henüz yeni olan bir eğitim bilimidir. Kitabın adı oldukça kapsamlı; Türk Dünyası. Dar bir enlemde iki kıtaya yayılmış bir milletin çeşitli topluluklarının geleneksel eğitim birikimlerini ortaya koymuşlar. Hayli iddialı bir girişim ve büyük bir emekle ortaya çıkmış gibi görünüyor. Ortaya bir ürün konulduğuna göre bu girişim başarılmış demektir.

Kitapla ilgili bazı verileri sunmak isterim: On dört Türkçe lehçesinde ve çift dilli yazılmış bir eserdir. Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan gibi beş Türk devletinin genel etnopedagojileri ile Çuvaş, Başkurt, Kırım Karay, Ahıska Türkü, Kırım Tatar, Kazan Tatar, Karakalpak, Borçalı Terekeme ve Dolgan etnopedagojisi üzerine yazılan bölümlerden oluşuyor.

Her bölüm editörlerce belirlenen plan çerçevesinde, ilgili ülke ve topluluklara mensup etnopedagoglarca yazılmış. Bu yazıların incelenmesi, çevirileri derken bir de Ortak Türkçe Abece ile yazılsın diye yeni baştan çalışmalarla yıllar süren bir emek.

Konuşmayı bu eseri ortaya çıkaran hocalarımızla yapacağım.

Kıymetli Hocalarım, **Öncelikle** Türk dünyasına böyle kapsamlı ve anlamlı bir eser kazandırdığınız için kendi adıma sizlere teşekkür etmek istiyorum. Sözümü uzatmadan söyleşimize geçmek istiyorum. Ben sizleri tanıyorum. Ama okuyucularımız ne kadar tanıyor bilmiyorum. Şu soruyla söyleşiye başlamak bir gelenektir. Geleneği bozmayayım. İlk sorum. Okuyucumuza kendinizi tanıtır mısınız?

İkram Çınar (İÇ): Öğretmen ve eğitim denetmenliğinden sonra akademisyen olarak çalışıyorum. Alanım eğitim politikalarıdır. Mankurtlaştırma üzerine başladığım çalışma ve araştırmalar beni etnopedagoji konusuna getirdi. Etnopedagoji konusunda epeyce çalıştım sanırım. Sözü uzatmamak için hakkımdaki ayrıntıları merak edenlerin her şeyi bilen yapay zekâya danışmalarını öneririm.

Sevilya Bedelova (SB): Evet, teknoloji bize fazlasıyla olanakları sunuyor. Sizi merak edenler hakkınızda yapay zekâya ile epeyce bilgi edinebilir. Çok teşekkür ederim, sayın hocam. Bu eserin diğer editörü de Minara Aliyeva Çınar hocamdır. Hocam sizi ben tanıyorum elbette, okuyucularımıza siz kendinizi nasıl tanıtırsınız?

Minara Aliyeva Çınar (MAÇ): Çok teşekkür ederim, Sevilya. Ben de kendimi kısaca tanıtayım. Ben Türkolog'um. Uzmanlık alanım Türk dili ve lehçeleridir. Son zamanlarda akademik çalışmalarımı Türkçe eğitimi sahasında sürdürüyorum. Bu iki disiplinin kesişim noktasında kaleme aldığım yazılar ağırlıklı olarak Türkoloji çerçevesinde şekilleniyor. Son dönemde özellikle Ahıska Türklerinin dili, edebiyatı ve kültürü üzerine yoğunlaşan araştırmalarım sırasında eğitim boyutunda belirgin bir boşluk olduğunu fark ettim. Bu eksiklik beni Ahıska Türklerinin etnopedagojisi alanına yönlendirmiş ve çalışmalarımı bu yeni perspektifle derinleştirmeye sevk etmiştir.

SB: Sayın Çınar, yabancı bir makalede sizden Türkiye'de etnopedagojinin kurucusu olarak söz ediliyor. Nedir etnopedagoji, neden bu konuya odaklandınız?

İÇ: Etnopedagoji, geleneksel eğitimle ilgili araştırmaları yapan yeni bir eğitim bilimidir. İnsanlar başından beri çocuklarını eğitiyordu. Oysa okul ve öğretmen çok sonradan ortaya çıktı. Pedagoji ise daha bir, belki iki yüzyıllık

bir bilim alanıdır. Toplumların çocuk terbiyesindeki deneyim birikimi sandığımızdan çok büyük. Bu deneyimi görmezden gelemeyiz. Üstelik okul ve pedagoji bilimi varken bile asıl eğitim kurumu hâlen aile ve toplumdur. Aile ve toplumun kendi ideal insan tipini bilmek bizim için çok önemlidir zira okulda onun çocuğunu eğitmeye yardım ediyoruz. Öyleyse toplumun geleneksel eğitim birikimini bilimsel yollarla araştırıp o muhteşem birikimi pedagojiye katmalıyız. Bir de beni etnopedagojiyi keşfetmeye iten şey eğitim politikası çalışmalarım sırasında eğitimin bir tür mankurtlaştırma sürecine dönüştüğü gözlemim karşısında önlem geliştirme niyetimdi. İthal müfredatların mankurtlaştırmaya hizmet ettiğini düşünüyordum. "Mankurtlaştırmayan eğitim nasıl olur?" sorusu beni etnopedagojiye getirdi. Konuyu önemsemem o yüzden.

SB: Etnopedagoji konusunda verdiğiniz bu kıymetli bilgiler için çok teşekkür ederim. Minara Hocam, siz bir şeyler eklemek ister misiniz?

MAÇ: İkram Hoca, etnopedagojiyi güzel tanımlamış. Ben de şöyle bir ekleme yapayım. Bu kavram, her halkın tarihsel süreç içerisinde oluşturduğu geleneksel eğitim pratiklerin, kültürel değer aktarım mekanizmalarının ve toplumsal normlarının bütüncül bir biçimde ele alınmasını ifade eden çok katmanlı bir kavramdır. Bu kavramın temelinde aile vardır. Ailenin de çocuğuna aktardığı kültürel değerlerdir. Yani halk bilgeliğine dayalı bir eğitim anlayışı söz konusudur. Fakat şunu da söylemeden geçemeyeceğim. Bir bilim dalı olarak etnopedagoji, Sovyetler Birliği döneminde Çuvaş bilgini G. N. Volkov tarafından ortaya atılmıştır.

SB: Çok teşekkür ederim sayın hocam. İkram Bey Hocama dönmek istiyorum. Hocam, bildiğim kadarıyla dünyanın birçok bölgesinde azınlık olarak yaşayan çok sayıda Türk topluluğu var. Neden bu ülke ve toplulukları seçtiniz?

İÇ: Evet, beş Türk devleti ve elli civarında Türk topluluğu var. Türk devletlerini öncelikle yazmalıydık. Çünkü bu kitabın tek amacı etnopedagoji kitabı yazmak değil. Aynı zamanda tarihsel süreç içinde birbirinden kopmuş, savaşlar, katliamlar ve göçler yüzünden büyük felaketler yaşamış, eğitimsizlik yüzünden birbirinden habersizleşmiş toplumlara birbirini tanıtmak, dil ve kültürü hakkında ön bilgiler vererek birbirine yakınlaştırmak da amaçlardandı.

SB: Çok teşekkür ederim hocam. Minara Hocam, siz bir şey eklemek ister misiniz?

MAÇ: Elbette ki. İkram Hoca'ya katılıyorum. Devletimizin *Türk Devletler Teşkilatı* ile ilgili görev ve planları var. Bir Türk olarak millî davalara hizmet etmek görevimizdir. Türk dünyasına, Türklük bilimine hizmet etmek bizim en büyük gayemizdir. Bu yüzden böyle bir projeye imza atmak istedik. Aslında bu projeye girerken şöyle bir endişemiz vardı. Bir zamanları göçebe hayatı yaşayan Türk toplumları, birbirlerinden ayrılıp farklı coğrafyalarda yaşamaya başladıkları ve zamanla farklı devletlerin egemenliği altına girdikleri için birbirlerinden uzaklaşmışlardır. Bundan dolayı da geleneksel eğitim anlayışları da ayrıştırılmıştır. Fakat çalışmaya başlayınca, verileri toplamaya başlayınca fark ettik ki Türk toplumları farklı coğrafyalarda yaşasa da ortak kültürel değerleri günümüze kadar taşımayı başarmışlardır.

SB: Çok teşekkür ederim hocam. İkram Bey Hocam, siz bu konuda bir şeyler eklemek ister misiniz?

İÇ: Evet. Devletler de yalnız yaşayamıyor; başka devletlerle milliyet, din, bölge gibi ortaklıklardan yararlanarak işbirliği öbekleri kuruyorlar. Arap Birliği, Slavyan Birlik, İngiliz Milletler Topluluğu gibi veya AB, ASEAN, NAFTA, BRICS gibi. Türkiye'nin de dayanışmaya ihtiyacı var. Aynı dili konuştuğumuz ve ortak tarihimiz olan ülkelerle dayanışma içinde olmak doğal bir davranıştır. Bu düşünceyle *Türk Devletler Teşkilatı* kuruldu. Hükümetlerin girişimlerinin üniversite, medya, toplumsal kurum ve kuruluşlarca da desteklenip toplumlar birbirine yakınlaştırılmalıdır. Aradan geçen yüzlerce yıl ve çok geniş coğrafyaların etkisi var. Toplumları birbirine tanıtmak ve yakınlaştırmak gerekir. Kitap incelendiğinde bu iyi niyetin de görüleceğini umuyorum.

SB: Çok teşekkür ederim. Peki. Ben sizin eserinize dönmek istiyorum. Bu eseriniz oldukça kapsamlı ve uzun soluklu bir çalışmanın ürünüdür. Projenize ne zaman ve nasıl başladınız? Bu eseri ne kadar sürede hazırladınız?

İÇ: Eğitim politikaları alanında çalışıyorum. Mankurtlaştırma üzerindeki çalışmalarım beni etnopedagojiye getirdi. 2015 yılından sonra etnopedagojiye yoğunlaştım. O zamandan beri Türk dünyası ile nasıl bir eğitim ortaklığımızın olduğunu merak eder, bunu nasıl ortaya koyabileceğimizi düşünürdüm. 2020'nin başında Türk Cumhuriyetlerindeki etnopedagoglarla tanışmak ve onlardaki etnopedagojik bilgilere erişmek istedim. Bu süreçte Minara Hanım'ın Türkoloji bilgisi, bölge kültürlerine ve Rusçaya hâkimiyeti çok yardımcı oldu. Hem Türk topluluklarında

etnopedagoji birikimini Türkiye Türkçesine taşımak hem de Türkiye'de etnopedagoji konusunda bilgi birikimini artırmak amacıyla bir kitap hazırlamaya giriştim. Buradan "*Uluslararası Bakışla Etnopedagojiye Giriş*" adlı editoryal kitabım çıktı. Bu aslında daha büyük proje için bir provaydı. Buradan edinilen deneyimle "*Türk Dünyası Etnopedagojisi*" projesine başladık. Bir eğitim bilimci ve bir Türkolog olarak sanırım bu konuyu çalışmak için iyi bir takım oluşturduk. Çok zaman ve emek harcadığımızı ve ortaya çıkan eserin buna değdiğini söyleyebilirim.

SB: Minara Hocam, siz de bir şeyler eklemek ister misiniz?

MAÇ: Evet. İkram Hoca'nın dediği gibi bu eseri ortaya koymak hiç kolay olmadı. Projeye başlarken en büyük sıkıntımız bu alanın uzmanlarına ulaşmak ve bu uzmanlarla iletişim kurmaktı. Öncelikle literatür taraması yaptık ve bu alanda yetişmiş ve eser ortaya koymuş kişilerin listesini çıkardık. Ülkeden ülkeye tanıdık vasıtasıyla üçüncü, dördüncü vs. kişilerle görüşme yaptıktan sonra birilerine ulaşmayı başardık. Tabii ki listemizde yer alan kişilerden birçoğu artık hayatta değildi. Yine de o kişilerin yetiştirdiği etnopedagoglara ulaştık. Kimileri emekliliğe ayrıldıklarını ve yazamayacaklarını belirtti, kimileri projemize destek vermeyi kabul etti. Süreci başlattık, yazılar gelmeye başladı. Ancak yazıların çoğu Rusça geldi. Bu, bizim için bir başka zorluğu oluşturdu. Bu sefer Rusça gelen metinleri Türkiye Türkçesine aktarabilmek için uzman çevirmenlere ulaşmaya çalıştık ve ulaştık Çeviri sürecini de başlattık. Bir sonraki basamakta yazarlardan yazıların ana dilindeki versiyonlarını istedik. Gelmeye başladı. Fark ettik ki bazı ana dilindeki yazılar Türkiye Türkçesiyle birebir paralellik göstermiyor. Metinleri paralel olarak oluşturmak için hayli zorlandık ama bunu da başardık. Fakat büyük bir eksiklik olarak hissettiğimiz Karay Türklerinin ana dilindeki metin oldu. Rusça olarak

yazılmış metnin Karay Türkçesine aktarımı için bir uzman bulamadık. Litvanya'dan, Polonya'dan, Kırım'dan ve Türkiye'den bu alanda çalışan akademisyenlere ulaştık ancak metni Karay Türkçesine çevirecek/aktaracak bir uzman bulamadık. Bir başka zorluk da metinleri ortak Türk alfabesi ile dizmek oldu. Aslında çok daha fazla zorlukla karşı karşıya geldik ama üstesinden gelmeyi öğrendik diyebilirim. Bizimle çalışmak isteyen değerli hocalarımızla yola çıktık, yürürken ekibimize çevirmenleri kattık ve uzun bir aradan ve emeklerden sonra bu eser Türk dünyasına armağan edildi. Destek veren herkese buradan tekrar tekrar teşekkür etmek istiyorum. Bu arada eserin hem maddi hem de manevi desteğini veren kurum yöneticileri ve çalışanlarına da teşekkürü bir borç biliyorum. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) ve Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY)'na ve yöneticilerine desteklerinden dolayı çok teşekkür ediyorum.

SB: Peki, size bu projede destek veren yazarlar ve çevirmenler kimlerdi? Sayabilir misiniz?

İÇ: Elbette ki. Saygın bir ekiple çalıştık. Volkov'un yetiştirdiği Çuvaş bilgin Prof. Dr. Tatyana Nikolayevna Petrova ve Kırgız bilgin Prof. Dr. Akmatali Alimbekov aramızdaydı. Ayrıca Başkurt bilgin Prof. Dr. Vilya İskandarovna Baymurzina, Kazak bilim adamı Prof. Dr. Muhammedrahim Kursabayev, Özbek bilgin Prof. Dr. Muhammad Quronov ve Prof. Dr. Barno Ubaydullayeva, Azerbaycan'dan Prof. Dr. Lazife Qasımova, Kırım'dan Karayların etnopeagojisini çalışan bilim kadını Prof. Dr. Lüdmila İvanovna Redkina, Karakalpakistan'dan Prof. Dr. Tajibay Utebayev, Türkmen eğitimci Doç. Dr. Ayna Baymuradova, Kırım Tatar bilim kadını Doç. Dr. Zarema Asanova, Kazan Tatar bilim kadını Doç. Dr. Lala Murtazina, Borçalılı bilim kadını Dr. Öğretim Üyesi Gülnara Goca Memmedli ve Dolgan Türklerinden Zoya N. İçin-Norbu. Tabi, Türk Dünyasında genel etnopedagojik durumu ben, Ahıska Türklerinin etnopedagojisini de Doç. Dr. Minara Aliyeva Çınar yazdı.

MAÇ: Çevirilerde bize destek verenler de değerli meslektaşlarımız Orhan Uravelli, Şemsiye Satı, Ruşaniye Altay, Rıdvan Çitil, Cihangir Odilov, Ayten Rzayeva'ya da ayrıca teşekkür ediyorum.

SB: Güçlü bir akademisyen ve çevirmen kadrosuyla çalıştığınız anlaşılıyor. Hepsi de farklı dillerden. İletişimin kolay olmadığı da anlaşılıyor. İkram Bey Hocam, ne dersiniz?

İÇ: Bu eseri iki dilli olarak planladık. Hem ana dillerindeki metinler olsun hem de Türkiye'deki okuyucularımız bu bilgilerden faydalansın, karşılaştırmalı okusun diye Türkiye Türkçesinde. Yazar kadar neredeyse çevirmen ekibimiz de oldu. Çeviriler en çetrefilli konuydu. Rusça yazılan bir metni hem Türkiye Türkçesine hem ilgili toplumun diline çevir(t)mek, bu metinlerin birbiriyle tutarlı olmasını sağlamak çok yönlü kontrolü gerektiriyordu. Buna çok dikkat ettik. Kolay bir süreç olmadı.

SB: Gerçekten de bu eserinizin büyük bir ekiple ortaya konulduğu anlaşılıyor. Emeklerinize sağlık, sayın hocalarım. Böylece eserin hem kahramanları hem de önemli özellikleri yavaş yavaş ortaya çıkıyor. Eserin iki dilli oluşu, on dört ayrı topluma yer verilmesi gerçekten çok önemli özelliklerdir. Peki, eserin bir diğer önemli özelliği de sanırım ana dilinde yazılan metinlerin ortak Türk alfabesi ile yazılmış olmasıdır. Bu konuda neler söyleyeceksiniz?

İÇ: Türkçenin on dört ayrı lehçesinde birden ortak alfabe ile yazılması bir ilktir. Tek lehçede yazılan kitaplar olmuştu ancak 14 lehçede birden ortak alfabe ile yazmak yoğun bir iş yüküydü. Kitabı yeniden dizmek! Bu konuda iş yükünü Minara Hanım üstlendi.

SB: Minara Hocam? Anlaşılan ortak alfabede dizme işini siz üstlendiniz. Ne söylemek isterdiniz?

MAÇ: İkram Hoca, bu süreci güzel özetledi. Yine de birkaç kelime söyleyebilirim. 2024 yılında Bakü'de yapılan bir toplantıda "Türk Dünyası Ortak Alfabe Komisyonu" tarafından alınan bir karar olmasaydı, biz bu eseri iki yıl içinde tamamlayacaktık. Yani eserimiz 2024 yılında basılmış olacaktı. Ancak alınan böyle manidar bir kararı da göz ardı edemezdik. O günlerde YTB'ye teslim ettiğimiz projeyi geri çekerek ek süre istedik ve "Türkiye'de Etnopedagojik Durum" ile "Kırım Karay Türkleri Etnopedagojisi" bölümleri hariç diğer tüm bölümlerin ana dillerindeki metinleri ortak Türk alfabesiyle dizmeye giriştik. Hiç kolay olmadı. Ne kadar başarılı olduk onu da uzmanların görüşlerine bıraktık. Ama kendi adıma söyleyeyim, bu metinleri Latin alfabesiyle dizerken zorlandığım kadar çok da haz aldım ve mutlu oldum. Mutluluğumun nedeni de artık Türk toplumlarının yeniden bir birlik yoluna girmeleridir.

SB: Çok güzel bir noktaya değindiniz sayın hocam. Size katılıyorum. Türk topluluklarının artık bir yumruk hâline gelme zamanı geldi. Peki, İkram Bey Hocam, siz neler hissettiniz bu proje üzerinde çalışırken?

İÇ: Yüzlerce yıllık ayrılığa karşın Türk dünyasının geleneksel çocuk yetiştirme bilgisinin birbirine çok yakın olduğunu görmek çok sevindiriciydi. Bilgi tabanı ve değerler aynı folklora dayanıyor. İnternet ve bilişim toplumu konuşma farklılıklarını da birbirine yaklaştıracak ve giderek daha yakın olabileceğiz. Birbirimizden öğreneceklerimiz de var.

SB: Çok teşekkür ederim, kıymetli hocalarım. Sizi biraz yordum ama şu soruyu da sormadan söyleşimizi tamamlamak istemiyorum. Bu eser Şubat 2026'da yayımlandı. Okuyucunun ilgisini ne kadar çekti?

İÇ: Bilmiyorum. Türkologlar ve eğitim bilimciler başta olmak üzere sosyal bilimcilerin ilgisini çekeceğini tahmin ediyorum. PDF şeklinde paylaşıldı ama bildiğim kadarıyla kitap piyasada satılmayacak.

SB: Minara Hoca, siz bir şeyler eklemek ister misiniz?

MAÇ: Çevremdeki insanlardan tebrik mesajları aldım. Tabi, bu alan Türkiye'de henüz tanıtılmış değildir. Ama Üniversitemde lisansüstü seviyesinde "Türk Dünyasında Etnopedagoji" dersini veriyorum. Bu konu hakkında bilgi sahibi olan öğrencilerimden çok güzel dönütler aldım. Bir de beni mutlu eden bir diğer dönüt, eğitim almış Ahıska Türkleri kadınlarımızdan geldi. Ahıska Türklerinin edebî dili gelişmedi maalesef. Bölümü yazarken çok zorlandığımı da burada dile getireyim. Özellikle de ana dilinde yazmış olduğum bu bölümle ilgili hem tebrikleri hem önerileri beni fazlasıyla mutlu etti.

SB: Siz söylerken ben de bir Ahıskalı olarak şu an o mutluluğu yaşamış oldum. Çok teşekkür ederim. Sizinle sohbet etmek çok güzel. Sizi yormadığımı düşünsem devam etmek isterim. Lakin size de kıyamıyorum. Fazla yormak istemiyorum. İnşallah bir başka söyleşide yine böylesine güzel bir sohbet ederiz, diyorum ve bu kıymetli bilgileri bizimle paylaştığınız için her birinize ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Son olarak, bu çalışmanın devamı gelecek mi, diye sormak istiyorum.

İÇ: Sevilya Hanım, bu söyleşi için biz de size teşekkür ederiz. Bu kitabın eğitim bilimlerinin tüm alanları, dilbilim, halkbilim, tarih, sosyoloji, uluslararası ilişkiler gibi birçok bilim alanındaki araştırmacıların ve toplum tasarımcılarının işine yarayacağını düşünüyoruz. Bu konuda yapılacak çok iş var; çalışmalarımız devam ediyor. Başka meslektaşlarımızın da ilgi göstermesini bekliyoruz.

Benim Çileli Büyükannem

Mualla Bilgin Aksu

Bu yazıda 1996 yılında 82 yaşında kaybettiğimiz büyükannemi anlatacağım. İlk torunu olarak bana "büyükanne" diye tanıttıkları ve ikinci bir büyükanne de olmadığı için "anneanne" diye hiç seslenmedim. Kardeşlerim de doğal olarak beni izlediler. Bir de kendisine "dede" denilmesini istemeyen ama hep bastonla yürüdüğünü gördüğüm, babamın babası olan büyükbabam vardı. Çok küçükken dul olan bu iki büyüğümü hayalimde birbiriyle evlendirirdim.

Büyükannem, kendisi bir buçuk yaşındayken seferberlikte askere alınan babasının bir daha ne ölü ne diri haberi gelmediğini, iki ağabey ve iki ablasıyla yetim kaldıklarını söylerdi. İlçe merkezinde sahibi oldukları taşınmazları ile ailenin geçimi sağlanmış olsa da kuşkusuz babasız büyümenin güçlüklerini en çok kendisi yaşamıştı.

Tam da bu nedenle, önünde ablaları varken kendisini istemeye gelenler karşısında yeterince direnemedi. Herhalde, "yalı gibi" (Ne demekse?) diye övünerek betimlediği sarı saçlarıyla ablalarından daha fazla dikkat çekiyordu. Israrla evin en küçük kızını istemişler, o da annesinin kararına itiraz edemeyerek evlerine 5 km mesafede olan Gümüş nahiyesine gelin gitmeyi kabul etmişti. Bunu yaparak, çocuklarına hem anne hem baba olmaya çalışan annesini hiç olmazsa kendi yükünden kurtarmış olacaktı. Hasta olduğu konuşulan, ufak tefek "maraz" bir genç olan ve rüyasında aynısını gördüğünü söylediği Bekir'le 15 yaşını süren Fatıma böylece evlendi.

Çok sağlıklı olmayan Bekir ile evliliğinden ancak ikinci çocuğu yaşayabildi. Ancak tıpkı kendisi gibi, çocuk henüz bir buçuk yaşındayken kocasını kaybetti. Böylece Fatıma gelin, daha gençliğinin baharında kayınpeder, kayınvalide ve üç kayınbiraderle birlikte yaşadıkları evde dul kaldı. Hasta yatağında ölümünü bekleyen Bekir, babasına çocuğunu kucağına vererek Fatıma'yı annesinin evine yollamamasını, kardeşlerinden birisiyle evlendirmesini vasiyet etti. Geride kalan üç kardeşin birisi çok küçüktü, o elendi. Bir diğeri çok huysuzdu, ona da layık görülmedi. Yaşça üçüncü sırada olan Mustafa, bu vasiyet için en uygun adaydı. Mustafa, bu konu kendisine açıldığında ağabeyinin yatağına giremeyeceğini söyledi.

Babaları, bunun üzerine dul gelinini nüfusuna kaydettirip evlat edinebileceğini düşündü. Çünkü küçük yerde genç bir dul kadının kayınpederinin evinde başka türlü kalması uygun düşmezdi.

Yaşam bir süre olağan biçimde devam etti. Ancak nahiye merkezinde bulunan tek kahvede erkekler hep bir araya gelir, sohbet ederlerdi. Her şeyin konuşulduğu bu mekânda, bir gün eşini kaybeden erkeklere önerilen adaylar arasında "Bekir Hocaların evindeki genç dul" da yer aldı. Bunu duyan Mustafa eve geldiğinde babasına, "Kız kardeşimizi mi evlendireceğiz? Tamam, kabul ediyorum. Nikâhımızı kıyabilirsiniz." diyerek kendisini zorunlu hissettiği kararını bildirdi. Büyükannem bu nikâhı, "Gündelik elbisemle ikinci defa dünya evine girdim." sözüyle anlatırdı.

Mustafa, Bekir gibi sağlıksız görünmüyordu. Boylu poslu, yanağından kan damlayan bir yiğit kişiydi. Bu evliliğinden doğan ilk çocuğu annemdi. Mustafa, bir gün el kapısına gideceği, orada kötü davranırlarsa dayanamayacağı düşüncesiyle kız çocuk istemediği halde bebeğin kundağını kucağına alır almaz çok mutlu olmuştu. Ardından birer buçuk yıl arayla dört çocukları daha oldu. Böylece biri kız, beşi erkek altı çocuk sahibi olmuşlardı. Ancak Fatıma gelin, Mustafa'yı da o tarihlerde tedavi edilemeyen kalp romatizması nedeniyle erken yaşta kaybetti. Acısı yinelenen Fatıma'nın bu arada sütü kesildi ve en küçük çocuk da babasının ardından yaşama veda etti.

Fatıma'nın ikinci evliliği de böylece sona ermişti. Bu evliliğinden olan çocuklarının en büyüğü olan annem Zekiye daha yedi yaşındaydı ve birinci sınıfa gidiyordu. Öğretmeni onu ders bitmeden çağırdı ve hemen eve gitmesini söyledi. Artık tüm çocuklar yetim, Fatıma tekrar dul kalmıştı. Kayınpederi daha önce ölmüştü ama annesinin evine gidebilecek durumda da değildi. Kayınvalidesi ve kayınbiraderleriyle birlikte ortak bir avluya açılan üç ayrı evde yaşamaktaydılar. Kayınvalide geleneksel tavırlarıyla dul

gelinine hiç de şefkatli davranmıyordu. Sıklıkla hastalıklarını bildiği halde onu iki oğlunun ölümüne yol açmakla suçluyor, yaptığı işleri sürekli eleştiriyordu. Oysaki, gelinlerin arasında kendisini sığıntı gibi hissettiği için en hamarat olan Fatıma'ydı. Her işe yakınmadan, sızlanmadan koşar ama sofra kurulmadan karnı aç bile olsa hiçbir şeye el sürmezdi. Bahçeleri, tarlaları ve evde baktıkları büyükbaş hayvanları vardı. Her iş en çok da kocasız olduğu için boynu bükük kalan Fatıma'nın omuzlarındaydı. Bu arada huysuz olan büyük kayınbirader de evlenmiş, geçimsizliği sonucunda geniş ailenin yaşamından kopmuş, böylece yetim yeğenlerinin sorumluluğundan da tamamen kurtulmuştu.

En küçük kayınbirader Hamdi ise, Fatıma o eve gelin gittiğinde daha çocuktu. Evliliğinin ilk aylarında kayınvalidesinden izin alıp çok özlediği annesi ve kardeşlerini görmeye gitmek istediğinde, Hamdi ayaklarına yapışıp onu da götürmesi için ısrar ederdi. Yürüyerek gideceği için onun dayanamayacağını söylese de ısrarından vazgeçiremez ve onu da yanına alırdı. Yüz metre gitmeden "Yenge yoruldum" diye ayaklarına kapanır ve kalan yolu kucağında Hamdi ile yürümek zorunda kalırdı. Annesinin komşuları o kadar yolu yalnız başına mı geldiğini sorduklarında "Hamdi Efendi" ile geldiğini söylemişti. Hamdi Efendi'nin nerede olduğunu sorunca da odada sessizce oturan küçük Hamdi'yi göstermişti. Komşular bu kez küçücük çocuğa neden "efendi" diye hitap ettiğini sormuşlar, "O böyle kalmayacak, giderek büyüyecek. Büyüyünce onu nasıl çağıracağım? Şimdiden alıştırıyorum kendimi." yanıtını vermişti. Sonra Hamdi büyüdü, evlendi, ilki kız ikincisi erkek iki çocuk sahibi oldu ve dul yengesiyle yetim kalan beş yeğenini bağrına bastı. Kendi dört kişilik ailesinden daha kalabalık olan iki ağabeyinin yetimlerini kendi çocuklarından ayırmadı ve babasızlıklarını hissettirmemek için elinden geleni yaptı.

Evin erkeği artık Hamdi Efendi olmuştu. Annesi yedi çocuğun, eline baktığını söylediği en küçük oğluna kıyamaz, ona ayrıcalıklı davranmak isterdi ama Hamdi kendisine ayrı davranılmasını hiçbir zaman kabul etmedi. Fatıma bu sürede Hamdi Efendi'den hep iyilik gördü. Kayınvalidesinden ise hep çekinirdi. İnekleri Fatıma sağdığı halde çocukları için süt istemeye cesaret edemezdi. Bu nedenle zaman zaman çocuklarına bir miktar süt ayırır ve kaptaki sütün az görünmemesi için de biraz su katardı. Bu hilesini yıllar sonra gelinlerinden birine "Allah günahımı affetsin" duasıyla itiraf etmişti.

Fatıma kalabalık ailesinin çamaşırlarını yıkamaktan da sorumluydu. O zamanlar çamaşırda, avluda kurulan ocaklarda bakır kazanlarda ısıtılan su

kullanılırdı. Özel olarak yapılmış çamaşır taşı üzerine konulan kirli çamaşırlar ahşap bir tokaç yardımıyla yıkanırdı. Beyaz çamaşırlar sıcak kazanlarda kaynatılır, adı bilinmese de mikroplarından arındırılmaya çalışılırdı. Fatıma ince bilekleriyle dağ gibi çamaşırı yıkar, kurutur, yine de kayınvalidesine beğendiremezdi. Kayınvalidesi "Yıkadığın şu çamaşırlara bak. Yanan odun ile harcanan sabuna yazık." diye söylenirdi. Daha kolay temizlik sağlayacak türde hiçbir çamaşır deterjanı olmadan, yalnızca sabun ve odun külü kullanılarak yıkanan çamaşırlarda sürekli kusur aramaktaydı. Oysaki tek gelin iken sabah ezanında kalkıp çamaşır taşının başına geçtiğinde, eline iki tokaç alıp bir sağdan bir soldan vurduğunu söylerdi. Bunu neden yaptığını sorduğumuzda da "Komşular, gelin-kaynana birlikte yıkadığımızı sansınlar diye." yanıtını vermişti. Neyse ki, bu müşkülpesent kayınvalide, ölmesine yakın Fatıma geline çok çektirdiğini itiraf etmiş ve "İyi de söyledim, kötü de konuştum, hiç karşılık vermedin. Allah seni yetiştirenlerden razı olsun, nur gölünde yatsınlar." sözleriyle helalleşmişti.

Fatıma, okul yüzü görmemişti. Okuryazar olmamasına çok hayıflanırdı. Bu nedenle, çoğu aileler kızlarını okuldan kaçırır, okul yönetimleri de bu duruma göz yumarken, annemi ilkokuldan mahrum bırakmamıştı. "Aşk mektupları yazmayı mı öğrenecek?" diyerek kendi kızını okula göndermeyen bir komşusuna da "Benim kızım öyle şeyler bilmez. Ona güvenim var. Benim okuryazarlığım yok. Birisi elime aleyhime bir yazı verse, okuyamadığım için ne yazıldığını anlayamam. Alıp götürürüm belki de bana zarar verecek olan kişilere. Benim kızım doğruyu, yanlışı okuyup öğrenecek." yanıtını vermişti. Annesinin okula göndermediği komşu kızının, âşık olup başkasına yazdırdığı mektupla evinden kaçtığını duyduklarında haklı çıktıkları anlaşılmıştı.

Okuryazar olmamasına karşın büyükannem para hesabını da iyi bilirdi. Bahçesindeki ceviz ağaçları yıllarca hem çocuklarının ve kendisinin gereksinimini karşılamış hem de ürün satışından para kazandırmıştı. Belki de bu nedenle özgüveni yüksekti. Ailemizdeki öğretmenler olarak bir arada iken bir eksiğimizi, yanlışımızı gördüğünde "Sizin öğretmen olduğunuz yerde okutsalardı ben müderris olurdum." diye övünürdü. Okutulmamıştı ama çarıklı erkânıharp sayılırdı. Kavga, gürültü, şamatadan hiç hoşlanmazdı. Kardeşler olarak birbirimizle yaptığımız ağız dalaşına tanık olduğunda, "Kesin sen-ben kavgasını! Böyle giderseniz yarın evlendiğinizde kız iseniz kocanızla, erkek iseniz karınızla dırdır edeceksiniz." derdi. Benim "Büyükanne üzülme. Kolayı var artık. Eşlerimizle anlaşamazsak boşanırız." sözüme ise çok kızar ve "Boşanmak ne demekmiş? İçiniz, dışınız boşansın.

Yok öyle işin kolayına kaçmak. Sabreden derviş muradına ermiş." sözlerini kulağımıza küpe yapmak isterdi. Yaşarken çocuklarında bir boşanma olayına tanık olmadı. Ailemizdeki ilk boşanma, büyükannemin kaybından çeyrek asır sonra gerçekleşti. Yaşam dersleri, çocuk ve torunları üzerinde etkili olmuştu ama onun nasihatlerinden yoksun kalan sonraki kuşaklar daha fazla özgürlüğü yeğleyeceklerdi.

Büyükannem biz torunlarına hep çalışkanlık örneği oldu. Öğretmen olan iki oğlu ile köylere gitti. Orada köylülerin gereksinimleri olduğunu görünce çizimini oğluna yaptırdığı yorganlar dikmeyi denedi. Bu becerisini giderek geliştirdi ve diktiği yorganları sevdiklerine armağan etti. En küçük oğullarının eşleri de çalıştığı için çocuklarına bakmak amacıyla nerede yaşıyorlarsa oraya gitti. Yazları bağ, bahçe ve tarlasıyla ilgilenmek için hep birlikte memlekete döndüler. İkisi erkek, ikisi kız dört torun büyüttü; hatta kısa bir süre torununun çocuğuna bile baktı.

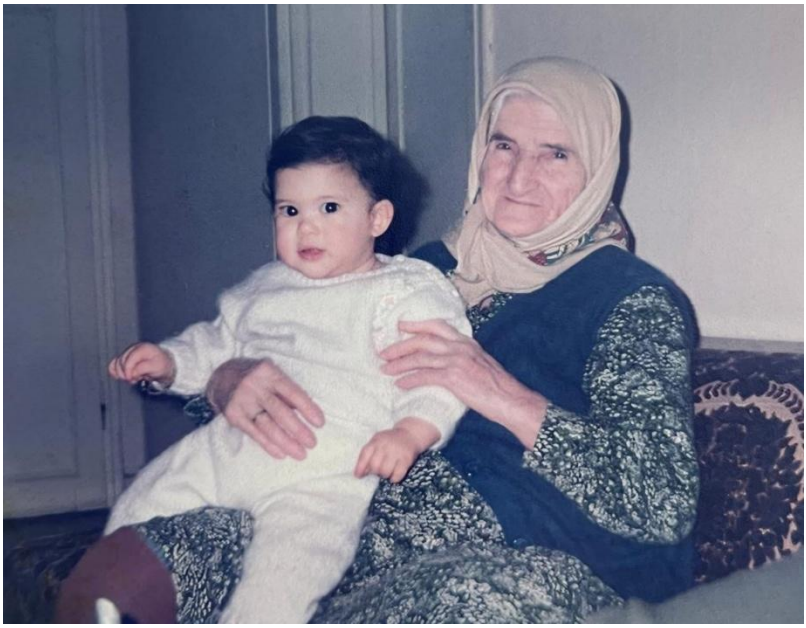

Çok hareket edemediği yaşlılık dönemlerinde kızı ve damadıyla birlikte Ankara'da yaşadı. Bu dönemde de hiç boş durmadı. Bir başka torun bebek sahibi olmuştu ve evde ona bakılıyordu. Artık kendi zamanında hiç görmediği tek kullanımlık bebek bezleri vardı. Bezler albenili kalın plastik paketler içindeydi. Paketler büyükannemin birden ilgisini çekmiş, çünkü kızı

okula başlarken ona mısır kabuğundan okul çantası ördüğünü anımsamıştı. Kendisine zevkle yapabileceği bir iş daha bulduğu sevinciyle, paketleri şeritler halinde kesip evdeki kumaş parçalarıyla birleştirerek gerek aile bireyleri gerekse dostlarına seleler, sepetler ördü. Eline geçen mısır kabuklarını da değerlendirmeye çalıştı. "Ben ölünce atmayın sakın!" diye tembih ettiği el emeği, göz nuru ürünlerini hâlâ özenle saklıyoruz.

Kışları Ankara'da bastonla dolaşırken yazları Gümüş'te dinçleşir, her gün evinin karşısındaki bahçeye gider, ağaçlarda hangi meyve varsa toplayıp yolda gördüklerine "geçmişlerinin canı için" ikram ederdi. Ne yazık ki, son gidişinde en sevdiği bahçesinde ağaçların büyük bir kısmının kesilmiş olduğunu gördü. Bahçeyi ortaklığa verdiği kişi yanlış anlama bahanesiyle ağaçları izinsiz kesmişti. Büyükannem bu olayın şokunu atlatamadı. Kendi elleriyle diktiği, çocukları gibi benimsediği ağaçların bir anda yok olduğunu görmek, dayanılır gibi değildi. Seksen yaşına kadar önüne konulan her şeyi yiyebilen büyükanneme bu olaydan sonra mide kanseri tanısı kondu. "Üç gün yatak, dördüncü gün toprak" duası eden büyükannem ne yazık ki altı ay yatmak zorunda kaldı. Hiç sızlanmadığı için de acısını morfinle dindirmenin henüz zamanı gelmediği yanılgısına düşüldü. Birkaç dakika karşı odada bulunan annem, döndüğünde annesinin cansız bedeniyle karşılaştı.

Büyükannem, kanserin terminal aşamaya geldiği anlaşılamadan, "yalan dünya" diye adlandırdığı yaşama sessizce veda etmişti. Bu dünyadan çileli bir gençlik yaşadığı halde neşesini hiç kaybetmeyen, bir an bile boş durup kendi deyimiyle "şeytanı sevindirmeyen" güçlü bir kadın geçti. Ruhu şad olsun!

Düşüncenin Önündeki En Büyük Engel: Otosansür

Prof. Dr. İbrahim Ortaş

Düşüncenin önündeki en büyük engel olan otosansür; yaratıcılığı yok ederek gelecekte toplumsal ve ekonomik sorunlara yol açabilir.

Söylenenlerden çok söylenemeyenlerin bilinmesi daha önemlidir

Düşünmek ve bu düşünceyi özgürce dile getirmek, sadece anayasal bir hak değil; bir insan için hava, su ve gıda kadar temel bir ihtiyaçtır. Ancak günümüzde bu hayati ihtiyacımız dünya genelinde ciddi bir tehdit altında. Düşünce özgürlüğü ile yaratıcılık arasındaki bağ koparıldığında, toplumlar sadece sessizleşmekle kalmaz, aynı zamanda fikren ve ruhen kurumaya başlar. Eskiden ifade özgürlüğü kısıtlamaları sadece az gelişmiş veya demokrasisi zayıf toplumların bir sorunu olarak görülürdü. Oysa bugün, ABD ve Avrupa'nın bazı ülkelerinde başta Macaristan'da hükümetin toplumu kontrol etme isteğiyle bireysel ve toplumsal özgürlük alanlarını daralttığı sık sık gündeme gelmektedir.

Macaristan Seçimlerine Yöneltilen En Ciddi Eleştiri Düşüncenin Sınırlandırılmamasıydı

Bu konuda Avrupa'da başta Macaristan'da Viktor Orban'ın 16 yıllık uygulamasıyla basını sınırlaması ve muhalifleri birtakım gerekçelerle içeriye alması çok sık konuşuldu. Benzer şekilde Rusya'da, Polonya'nın ve Bulgaristan'ın düşünceyi sınırlamaları ve iktidarların tutumları konuşulmaktadır. Bu bağlamda Avrupa'dan artan göçmen karşıtı tutum sahibi ve o anlayışa sahip siyasilerin oy oranlarını artırması, beraberinde otoriter yönetimlere eğilimli yönetimlerin iktidara gelme kaygısını artırmaya başlamıştır. Bu arada, başta ABD Başkanı Trump ve Rusya yönetiminin Orban'ı destek verme istemleri nedeniyle otoriter kontrollerin büyük güçler tarafından da istendiği düşünülmektedir. Büyük güçlerin kendi istedikleri otoriter kontrolü yönetimleri destekleyen yaklaşımın bu çağda ne kadar tutturacağı da test edilecektir. Seçim sonuçları bu bağlamda yeni analizleri beraberinde getirdi.

Düşünce Üretmenin Önündeki En Büyük Engel: Kendi İçimizdeki Sessizlik Otosansüre Yenik Düşmektir

İnsanlığın kısa geçmişinde, düşüncenin yasaklanması, sansür ve değişik engelleyici uygulamalar ve ona karşı verilen direnişler ile epey bir tarihsel bilgi birikimi mevcuttur. Halende akıl ve yapay zekâ çağında en çok konuşulan ve şikâyet edilen konu düşüncenin cezalandırılmasıdır. Günümüzde düşünceyi açıklamanın önündeki en büyük engel artık sadece dışarıdan gelen yasaklar değil; bireyin kendi zihnine vurduğu o görünmez kilit, yani **oto sansürdür.** Bu baskı ikliminin en sinsi sonucu ise oto sansürdür. Otosansür, bir insanın başına bir iş gelmemesi, dışlanmaması veya kariyerine zarar gelmemesi için kendi düşüncelerini bizzat kendi eliyle kısıtlamasıdır. İktidarların doğrudan müdahalesine gerek kalmadan, insanlar artık yazma ve konuşma dillerini yumuşatıyorlar, görüşlerini açıklamayı erteliyorlar. Kendini sürekli adeta bir "mikroskop altında" hissederek yaşayan birey, sonunda tamamen susmayı tercih ediyor.

Dünyadan Giderek Daha Çok Sessizlik Sarmalı Yayılıyor

Bu durumun örneklerini dünyanın dört bir yanında görmek mümkün. Macaristan'da basına yönelik sınırlamalar ve yolsuzluk haberlerinin "kişilik hakları" bahanesiyle engellenmesi, Rusya'da ordu hakkında "yanlış bilgi yayma" suçuna verilen ağır cezalar insanların sosyal medya paylaşımlarını silmesine neden oluyor. Dünyada çoğu ülkede zaman zaman karşılaşılan sosyal medya platformlarına getirilen erişim engelleri ve sitelerdeki haberlerin engellenmesi de "dijital sansür" dalgasının bir parçası olarak gündeme gelmektedir.

Yasaklar Yaratıcılığın ve Sanatın Nefesini Kesiyor

Yaratıcılığın ana damarı gerçektir. Gerçeğin eğilip büküldüğü ya da hiç söylenmediği bir ortamda felsefe, edebiyat ve sanat "tatsız tuzsuz" bir hal alır. Diğer bir ifadeyle, gerçeğin ifade edilemediği bir yerde felsefe, sanat ve yaratıcılık çiçek açamaz; insanın ruhunu güzelleştiren esenlikler yeşermez. Bir ressamın "sakıncalı" bulunma korkusuyla toplumsal eleştiri içeren bir tabloyu yapmaktan vazgeçmesi veya bir yazarın gerçek fikirlerini rumuzların arkasına gizlemesi, toplumun kültürel damarlarının kuruması demektir.

Baskı arttıkça toplumda ne söylendiğinden çok, söylenemeyenler daha önemli hale gelir. Özellikle de akademik ve entelektüel çevrelerde düşüncenin kısıtlanması ciddi rahatsızlık yaratmaktadır. Üniversiteler üzerinde kurulan ideolojik baskı, bilim insanlarını oto sansüre zorlar. Hong

Kong'da akademisyenlerin hassas konularda ders vermeyi bırakması, üniversitelerdeki bilimsel ilerlemeyi durma noktasına getiriyor. Bilimsel bulgular "zararlı" görülerek sansürlendiğinde, o toplumun geleceği ipotek altına alınmış olur. Bu durum, herkesin aynı şeyi düşündüğü, farklılıkların yok olduğu "tekdüze" ve yavan bir toplum modelini doğurur ki bu durumda farklı orijinal fikir ve görüşler oluşmaz. Bundan bireylerden çok toplumun geleceği büyük zarar görür.

Otosansür ve Düşüncenin Kısıtlanması, Kişiliğin ve Kültürel Zenginliği Engeller

Özgür düşünce ortamının yok edilmesi sadece sanatı değil, hayatın her alanını, başta cebimizi ve soframızdan gelecek yiyeceklerin çeşitliliğini de doğrudan etkiler. İnsan gelişiminde bedensel varlığın korunması kadar özgürlükler aracılığıyla tinsel yönün zenginleştirilmesi de istenen bir gerekliliktir. Özgür düşüncenin filizlenmesi ve açıklamalarına getirilen sınırlamalar, insanlar arasındaki doğal farklılıkları yok ederek "tekdüze" (monist) bir toplum modeli yaratması sakıncasını oluşturur. Fikirlerin özgürce tartışılamadığı bir ortamda, yeni fikirler (inovasyon) doğmaz; sorunların çözümüne ilişkin gerektiğinde radikal fikirler gelişmez; çözümler zihinlerde şekillenmez.

Düşünce Zenginliği Gelişmez ve Sorunlara Çözüm Üretilmez ise, Ekonomik Sorunlar Artar, Ahlaki Çöküş Yaygınlaşır

Sansür, aslında bir toplumun kendi gelişimini engellediği bir tür "ulusal ekonomik özsabotaj"dır. Bu durumun sonucunda inandırıcılıktan uzak, yavan ve gerçek iradeyi yansıtmayan bir kültürel ortam oluşur. Veriler açıkça gösteriyor ki ifade özgürlüğünü koruyan, demokratik değerleri önceleyen, basın özgürlüğü olan, üniversiteleri özerk olan ülkeler çok daha yüksek yaşam standartlarına ve refah seviyesine sahiptirler. İnsanın en kıymetli varlığı, akla dayalı düşüncenin önemsendiği ve önemsenmediği toplumların gelişim düzeyleri ortada. Bugün aşta Kuzey Avrupa ülkelerindeki demokrasi standartı ile yaşam kalitesi paralel ilerlemektedir. Demokrasinin içselleştiği ülkelerde farklılıklara tahammül daha fazla ve üretkenlik de daha fazladır. Ayrıca, özgür basının susturulduğu ve denetleme mekanizmalarının işlemediği bir ortamda yolsuzluklar kurumsallaşır, hukuk zedelenir ve toplumun ahlaki temelleri ciddi olarak sarsılır. Yanlış politikalar eleştirilemediği için bu hataların topluma maliyeti çok daha ağır olur. Tersinden, basının dengeleyici bir güç olarak iyi işlemediği toplumlarda sorunların üstü örtülmekte ve sonrasında daha ağır bedellere yol açmaktadır.

Sonuç olarak, düşünce özgürlüğünü kısıtlamak sadece bugünü sessizliğe gömmek değil, bir toplumun gelecekteki gelişim kapasitesini de ipotek altına almaktır. Bir toplumun nefes alabilmesi, bireylerin hiçbir korku duymadan "düşünüyorum ve bunu söyleyebiliyorum" diyebilmesine bağlıdır. Ozan Mahsuni'nin dediği gibi, "Bırak beni konuşayım, yine sana danışayım. Sanırım en doğrusu düşünelim, konuşalım. Konuşan danışan dağları aşar. İdeolojik veya birtakım gerekçelerle düşüncenin ve bilgi yaymanın baskılandığı durumdaki sessizlik, aslında bir toplumun ahlaki ve zihinsel çöküşünün habercisi olduğunu abartmış olmaz. İletişim teknolojileri çağında otoriter yönetimlerin basını ve düşünceyi kontrol altına almasının çağın dinamiklerine uygun olmayacağı açık.

Pusulamız Önce Vicdanımız Sonra Cumhuriyet Olmalı

Gülsen Dede

Son aylarda hem memleketimizde hem de başka ülkelerdeki gençlerin şiddet eylemlerine ilişkin haberlerini duyunca, hele hele "akran zorbalığı" ile ilgili görüntülerini izleyince oldukça canım sıkılıyordu.

İster istemez, pek çoğumuzun yaptığı gibi o alışık olduğumuz klişe sorularla cebelleşmeye başladım:

"Nerede yanlış yapıyoruz? Nereye gidiyor bu gençlik? Neyi eksik öğrettik?" gibi onlarca sorunun yanıtını aradığım günlerde, evimin ihtiyaçlarını karşılamak, biraz da kafamı arındırmak için market alışverişine gittim.

İhtiyacım olan ürünleri ilgili reyonlardan alıp sepete doldurduktan sonra, bir an önce çıkabilmek için kasaya yöneldim. Marketin indirim günü olduğu için, kasanın önü oldukça kalabalıktı. Bana sıra gelince aldığım ürünleri çabucak yazar kasanın önüne bıraktıktan sonra cüzdanımdan çıkardığım paraları hızla sayarak görevli gence uzattım. Benim arkamda bekleyen birkaç müşteri daha olmasına rağmen, genç adam aldığı paraları önce tek tek itina ile düzenlemeye gayret etti. Onca insan, onun hızlı davranmasını beklemiyormuş gibi rahatlık içindeydi. Önce anlam veremedim. Sonra dikkatli bakınca, özenli davranmasının nedenini anladığımda, gözlerim dolu dolu sakince izlemeye koyuldum. Elindeki kâğıt paralardaki resimleri aynı yöne hizalayarak düzenledikten sonra hızla saymaya başladı. Görevini hakkıyla tamamlamanın iç huzuru ile önce bana, sonra müşterilere bakarak şöyle konuştu:

"Kusura bakmayın lütfen. Bu konuda hassasım. Atam'ın resmi arkada ya da ters yönde kalınca vicdanen rahatsız oluyorum." dedi.

Bir marketin içinde birbirini tanımayan on onbeş kadar insan tek yürek olduk o anda. Her birimiz aynı duygularla, minnetle, gururla teşekkür ettik genç adama.

O gün tarifsiz gurur ve duygu sağanağı içinde kaldım.

Ne mutlu varlığına...

Ne mutlu seni yetiştiren ebeveynlere ve öğretmenlerine güzel evlat.

Çok belli ki bu genç adam değer bilinci ile yetişmiş. Ama önce çok belli ki vicdanını iç pusulası olarak kabul ederek yaşamayı özümsemiş.

Bu saatten sonra karşısına kim çıkarsa çıksın, ne yaşarsa yaşasın onun değer bilinci her zaman yolunun, vicdanı da yönünün göstericisi olacaktır.

Bu kadar anlamlı günden sonra, en başta yazdığım şiddet eylemlerine yönelen gençlerdeki eksikliğin, değer bilinci eksikliği ve vicdani gelişimlerinin yetersiz olmasından kaynaklandığını düşünmeye başladım.

Bu çocuklar yollarını ve yönlerini kaybetmiş, pusulasız, değersiz olarak savrulan, varlıklarını gösterme gayreti içinde yanlış eylemlerle varlık savaşı içinde olan yitik geleceğimizdir.

En başında verilmesi gereken temel eğitimleri, eksik ya da yanlış verildiği için böylesine değersizlik içinde olabiliyorlar. Bu temel eğitim önce aile sonra da okulda yaşayarak, dokunarak, hissederek öğrenebileceği önemli bir gereksinimdir.

İhtiyaç kavramının altını kalınca çizerek irdelemek gerekir: Temel biyolojik ihtiyaçların karşılanması sonrasında duygusal ihtiyaçlar (sevgi, kabul edilme, saygı, korunma...v.b) karşılanmadığı zaman çocuğun değer bilinci gelişmez. Kendini ifade edebilmek için bambaşka arayışlar içine girebilir. Varlığını gösterebilmek için ilerleyen zamanlarda hiç beklenmeyen davranışlar içinde olabilir.

Bu olumsuz davranışlar içinde olan çocukların azınlıkta olduğunu umut ediyorum. Umarım en kısa zamanda onların bu şiddet eylemlerini sonlandıracak tedbirler alınır. Ve umarım suçları sabit olanlar, yasaların öngördüğü cezaları aldıklarında rehabilite edilebilecekleri ortamlar içinde olurlar.

Bize düşen ise yurttaş olarak, ebeveyn olarak önce suça bulaşmış çocukların akranlarına rol model olmaması için sorumlu, duyarlı ve dikkatli davranmaya devam etmektir.

Ayırt etmeksizin hepsinin bu ülkenin geleceği, umudu, yarınları olduklarını unutmayalım.

Pusulamız her zaman çağı kucaklayan, bilimin süzgecinden geçmiş fikirler, vicdanın onayladığı, ortak aklın kabul ettiği, evrensel ilkelerle bağdaşan toplumsal değerler olsun.

Yolumuz ise, yüz yıl önce kimilerinin ütopyası bile olamayacak değerde hepimizi kucaklayıp sarıp sarmalayan, Cumhuriyetimizin hayatımıza kattığı devrimleri dört elle koruyup, kollamak ve ona sımsıkı sarılmak olsun.

Pusulamız, yolumuz sağlam ve sağlıklı olsun yeter ki. Yüzyıl önce nasıl düzlüğe çıktıysak, bugün de çıkarız. Aşılması gereken tek şey yılgınlıklarımızdır. Yolumuz belliyken, yılmadan usanmadan, dirençle, inançla devam edelim.

Elbette bu engelleri de aşacağız. Yeter ki hedefimiz barıştan, huzurdan, tam bağımsız, geleceği pırıl pırıl parlayan Türkiye Cumhuriyeti ideali yönünde olsun. Yoksa engel dediğin, bazı fikirlerde oluşan, gitgide hantallaşan kirli düşüncelerin çıkardığı gürültülerdir. Aşacağız bunları da. Gençlerimizle, çocuklarımızla yan yana, omuz omuza mücadele ederek, yürüyerek aşacağız bu yolları da. Yürümekten yılmayalım yeter ki.

Gerisi çakıl diken...

Tavuk

Selçuk Sarıçam

An-ka-ra-nın ta-şı-na baaak!
Göz-le-ri-min ya-şı-na baak!

Son ders müzikti ve siyah önlüklü beyaz yakalı kız ilkokuldan evine doğru giderken, elinde kulplu okul çantası zihninde bu şarkıyı söyleyip dudaklarıyla mırıldanıyordu. Marşın sözleri şimdi onun için daha bir anlamlı olmuş içindeki duyguları iyice kabartmıştı. Neredeyse sınıftaki gibi sokakta da bağıra bağıra söyleyecekti. Çünkü Ankara-Mamak'ta yaşıyordu. An-ka-ra-nın ta-şı-na baaak! derken birden çevresindeki gecekonduların kimisinin kayaların üzerinden çıkmış gibi olduğunu anımsayıp, bu mısrayı oralara bakıp söylemek istedi. Ankara'nın taşı, kayası kimi ailelere kuş yuvası gibi yuva olmuştu. Ankara'nın taşına değil, kayasındaki evlerine bakarak söyleyecekti. Bu evlerden görmek için kafasını kaldırıp gözlerini çevrede gezdirince, köprünün üzerinde, Samsun yolunda çok yoğun hareketli bir kalabalığın olduğunu gördü. Bu kalabalık onun dikkatini dağıtıp kendine çekti. Köprünün altından geçip, yukarıya doğru yarım bir U çizerek caminin tam karşısına Samsun asfaltına ulaştı. Gördüğü manzarayı bir süre şaşkınlıkla seyredip, anlamaya çalıştı. Kadınlı, erkekli bir sürü yetişkin insan yola saçılmış kutuları ve kutulardan dağılmış paketleri kucaklarının alabildiğince topluyor, kucağını dolduran hızlıca oradan uzaklaşıyordu. İleride köprünün üzerinde ise yan yatmış bir tır vardı. Tırın devrik kasasına da yine insanların girip-çıktığını görüyordu. Hatta tırın plakasının bizim plakalarımıza benzemediğinin ayrımına bile vardı. O anda gözlerini yere indirip baktı. Ayaklarının dibinde bir poşet gördüğünde, eğilip merakla aldı eline ve bunun bir tavuk paketi olduğunu anlayıp hemen çantasına sokuşturdu. O dönemlerde hazır tavuk şimdiki gibi her yerde satılan bir şey değildi. Ancak çok ayrı mahallelerde, belli kişilerin ulaşabileceği bir şeydi.

Yetişkinler arasındaki bu itiş-kakışın, bu izdihamın içinde kolayca bir parça sahiplenip, çantasına atabildiği için küçük varlığını şanslı hissetti. Bu şans onu mutlulukla yokuş yukarı evine doğru yürütüyordu. Gelirken söylediği marşı unutup yeni hayallere dalmıştı. Dört kardeşin en büyüğüydü. Eve götürdüğü tavukla annesi bir çorba, belki suyuna da bir

pilav yapacak, babası da işten gelince tavuk kokan evine girecek, onun sayesinde bu kış günü ailecek güzel bir ziyafet çekeceklerdi. Bu hayalle yokuşun üstündeki evine bu sefer hiç yorulmadan ulaştı.

Kapıyı çaldı. Annesi kapıyı açtı. İçeri girdiğinde çantasının şişkinliği annesinin dikkatini çekti. Annesi merakla:

- Kız o çantanda ne var? dedi.

Çantayı açıp tavuğu çıkardı. Annesi hesap soran bir tavırla:

-Kız bunu nereden aldın? Sana kim verdi? Sende para da yoktu.

Böyle bir tepki karşısında şaşıran ve korkan çocuk; mahcup bir heyecanla:

-Anne kimse vermedi. Samsun yolunda bir kamyon devrilmişti. Herkes kapışıyordu. Ben de baktım ki ayağımın dibinde bu poşet, alıp getirdim. Pişirirsin diye.

Annesi çocuklarını sevgiyle, sabırla, şefkatle büyüten bir anneydi. Ancak çocuğun ağzından bu sözleri duyunca, birdenbire öfkeyle çocuğun kulağının üstüne, onu halıya devirecek kadar sert bir tokat indirdi. Çocuk halının desenlerine yapıştı.

-Kız sen ne diyorsun? Nasıl bunu bu eve getirdin? O adamın o derdinde nasıl malına el atıp ta bu eve bu tavuğu sokarsın? Çabuk bunu al ve nerede bulduysan derhal oraya götür bırak dedi.

Minik kız daha önlüğünü çıkarmadan, gözleri yaşlı, içi dolu - dolu , tavuğu alıp dışarı çıktı. Giderken kaya üstünde bitmiş gibi duran gecekonduyu görünce yine şarkısı zihninden geçti.

An-ka-ra-nın ta-şı-na baak!

Göz-le-ri-min ya-şı-na-baak!

Devrilmiş tır halen orada yatıyordu. Yağmalanacak bir şeyi kalmamıştı. Elindeki paketi tırın kasasının içine kadar götürüp bıraktı.

Minik yüreğine garip bir ferahlık gelmişti.

Yine de gözünün yaşı dinmemişti...

Söyletme

Ferhat Acay

Böyle bir güzele gönül veren yanmaz mı
Derdi sevda olan mecnun çölde kalmaz mı
Ah ile başlayan her söz ciğer yakmaz mı
Benim derdim bana kalsın dili söyletme

Ahuzar olmuşum seni bildim bileli
Yollara düşmüşüm aklım sende kalalı
Kendimden geçmişim eller bizi duyalı
Benim derdim bana kalsın eli söyletme

Aklı veren seni benden alan değil mi
Yüreğime hançer sokup yakan değil mi
Sana yöneltip fikrim şaşırtan değil mi
Benim derdim bana kalsın deli söyletme

Ferhat a dert mi yoktu saysa boydan aşar
Âşık yürekte bilsen neler neler yaşar
Gamlı gönül değmez sana içine taşar
Benim derdim bana kalsın seli söyletme

Hayıflandım

Bilinmez bir sırdır bu aklım almaz
Her kime anlatsam sonu hep olmaz
Boşa güman bağladı bu belengaz
Manaya mana kattım hayıflandım

Talihe mi kızmak lazım bana mı
Zehrine mi küsmek lazım sana mı
Sûretindeki siret umrunda mı
Ateşindeki köze hayıflandım

En zor günlerimi unutmam tektim
Olan olur dedim sineye çektim
Bahçeme gül yerine diken ektim
Elim kanadı, sana hayıflandım

Ferhat'ın bir gün halini sormadın
Ne eder nere gider hiç bilmedin
Nefsine köle oldun ar etmedin
Dilindeki son söze hayıflandım

Bilime uygun hareket etmeyen bilgin, meşale ile dolaşan kör gibidir.

Şirazlı Sadi

Fahrettin Kırzıoğlu Abidesi

Orhan Uravelli

"Osmanlıların Kafkas Ellerini Fethi: 1451-1590"[1] kitabının girişindeki ilk cümlelerle F. Kırzıoğlu, 1980'de bana hiç unutamayacağım dersi vermişti: asırlar boyu engin bir coğrafyaya hükmeden Osmanlılar, 19. yüzyıl ortalarına kadar Kafkas(ya) yer adını kullanmamışlardı. Gerçekten de, örneğin, Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde sayfalarca Kafkas coğrafyasından bahsedilse de ünlü gezgin, Kafkas adını hiç kaydetmemiştir…

Bakü Devlet Üniversitesi Şarkiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun olduktan sonra 1980'de Azerbaycan Bilimler Akademisi Şarkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiye Tarihi Şubesinde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladım. Başlıca olarak Türkiye'den mübadele yoluyla Akademi kütüphanesine gelen kitapları inceleyerek kısaca özetlemekle ve bazen de çeviri yapmakla uğraşıyordum. Ahıskalı olduğum için elbette ki Osmanlı dönemi de dahil olmak üzere bölgede tarih boyu Türk varlığı konusu özellikle ilgilendiğim meseleydi. Dolayısıyla da F. Kırzıoğlu'nun bahsettiğim kitabı, bilmediğim birçok hususlara ışık tutmaktaydı.

Sovyet resmi tarih yazıcılığında Kafkasya konusunun bilinçli şekilde tahrif edildiğini fark ettiğim halde o sırada somut olarak iyi bilinen birçok tarihi olayın hangi spekülatif yorumlarla ve nasıl çarpıtıldığından habersizdim. Şu da var ki Türkiye'de de bazı istisnalar dışında bölge tarihi konusunda bir sürü önyargı ve hatta açıkça bilgisizlik söz konusuydu ve evrensellik, enternasyonalizm, sosyalist kardeşlik edebiyatı arkasında saklanan art niyetli çevrelere ve Türkiye'ye Anadolu adı vermek isteyenlere fırsat sağlayan vahim bir boşluk vardı.

Öte yandan Osmanlı idaresinden çok önce, Anadolu'da Türk devletleri kurulmadan asırlarca evvel eskiçağdan beri Kafkas topraklarında, ayrıca Ahıska bölgesinde Türk boylarının etkin şekilde varlık gösterdiği, Sovyet tarih literatüründe, özellikle de Gürcü ve Ermeni tarihçilerin araştırmalarında açıkça göz ardı edilmekteydi ve hala devam eden, hatta

[1] A.Ü. Yay., 1. Baskı. Ankara, 1976.

ülkemizde yandaş bulan bu Türk karşıtı tutumu vurgulayan ilk tarihçi Kırzıoğlu'dur.

Demek istediğim, kendisiyle daha tanışmadan, daha Sovyetler Birliği'nde yaşadığım zaman Kırzıoğlu benim için otoriteydi ve birçok meseleye farklı bakış açısı getirerek özellikle Gürcü şoven tarihçilik tezlerini çürütmesi ve bu bağlamda ortaya koyduğu Kıpçak tezi çok önemliydi.

1989'da Fergana olayları ve Ahıskalıların yaşadıkları feci dram sonrasında Sovyet merkezi basını ve kamuoyunda yıllarca yasak bir konu olan 1944 sürgünü ve yeni çilelerle zorunlu göçler yaşayan Ahıskalı Türkler sorunu güncellik kazanmıştı. Derken Rusça basın ve medyada kullanılan "Meskheti(ya) Türkleri" ifadesi, kısa sürede yaygın hale gelerek dünya basınında ve bu arada Türkiye'de manşetlere düşmüştü. O sırada Kırzıoğlu'nun "Ne Mesket Ne De Misket: Ahıska Türkleri'dir"[2] yazısıyla taşlar hemencecik yerine oturmuş ve birçok cahil, Osmanlı döneminin 250 yıllık (1578-1829) Ahıska (Çıldır) Eyaletini hatırlamıştı. Ahıskalı Türkler, farklı etnik kimliğine sahip yeni bir Türk boyu değildi ve bildiğimiz Kuzeydoğu Anadolu'dan koparılmış özbeöz Türk halkı söz konusuydu.

F. Kırzıoğlu ile bizzat tanışmak ise ancak Eylül 1990'da nasip oldu. Ankara Hilton'da düzenlenen Türk Tarih Kongresine katılmak üzere Azerbaycan'dan davet edilmiş tarihçilerle birlikte ilk defa Türkiye'ye gelmiştim. Beş gün süren kongre sırasında onunla tanıştım ve kafamı kurcalayan birçok konuda "Soğuk Savaş" benim için sona erdi. SSCB'den gelenlere Kongrede sorulan başlıca sorular, Perestroyka ve Glasnost ile radikal reformları başlatan Parti ve devletin girmiş olduğu derin siyasi, ekonomik ve ideolojik krizle ilgiliydi. Fahrettin Bey ile bu tür konuları başa başa konuşuyorduk, bazen de Mehmet Gönlübol, Nadir Devlet, Mehmet Saray, Saim Sakaoğlu, İlber Ortaylı ve diğer akademisyenlerle birlikte Sovyetler Birliği'nin nereye gittiği ve bunca kargaşa ve belirsizliğin nasıl sonuçlanacağı gibi hususları görüşüyorduk ve bana sorular soruyorlardı. Ne yazık ki dünyayı titreten koskoca komşu SSCB hakkında Türkiye'de vahim bir bilgisizliğin hakim olduğunu onlar da itiraf ediyorlardı. Yani asıl Demir Perde, birçok Türk boylarının bulunduğu Sovyetler ile Türkiye arasında çekilmişti ki bunun yanında Berlin Duvarının lafı bile olmazdı. Kırzıoğlu'nun farklı tarafı şuydu: Sovyet devletinin demokrasi ve özgürlüklerle ayakta

[2] Azerbaycan Türk Kültürü Dergisi, Azerbaycan Derneği Yayınları, Sayı 268, Ankara, 1989, s. 17 – 23.

kalamayacağını ve merkeziyetçi totaliter rejim dışına çıktığında dağılacağını söylüyordu. Genel olarak liberal, ilerici, solcu demokrat zihniyetin hakim olduğu aydınlar arasında bu paradoks idrak edilemiyordu, onlara göre özgürlükler ve demokrasi, halkların kardeşliğine ve entegrasyona yol açan sihirli erdemlerdi. Ben, o konuşmalar sırasında genelde Sovyet halkının esasında demokrasi ve Batıdaki anlamıyla insan hakları ve özgürlüklerden bihaber olduğunu ve böyle bir gelenekten yoksun olduklarını, bu tür beklentileri olmadığını anlatmaya çalışıyordum. Kırzıoğlu da, Türk Müslüman halkların ilk fırsatta Moskova'dan kopacaklarını düşünüyordu ki, haklıydı. Milliyetçi düşünce ve etnik kimlik arayışları kısa sürede eski Sovyet coğrafyasında ön plana çıktı.

Ne var ki o Kongreden sonra ben geri dönmedim ve Türkiye'de kaldım. İltica ettikten sonra yaşadığım maceraların ayrıntılarına girmek istemiyorum, ancak Kırzıoğlu bana hak vermişti. Sovyet devleti hızlı dağılma sürecine girmişti, Gürcistan'da iç savaş başlamıştı, Kafkasya kaynıyordu ve yurtsuz bir Ahıskalının Türkiye'ye sığınmasından daha doğal bir tercih de olamazdı.

Hocayla irtibatı kesmiyordum ve Kıpçaklar kitabına dizin hazırlamayı teklif etti. "Türk Tarih Kurumundan birkaç kuruş alırsın, senin durumunda da pek makbule geçer." demişti. 1991 yılının sonlarıydı. O günlerde zamanımın çoğu, Azerbaycan Kültür Derneğinde geçiyordu ve Cemil Ünal'ın Başkanı olduğu Dernek, o sırada Tunalı Hilmi Caddesine paralel Bestekar Sokak'ta idi. Hocamız, matbaada dizgisi bitmiş ve sayfalanmış metni bana getirmişti ve yaklaşık on gün içinde dizini tamamladım. Kitap basıldıktan sonra (Yukarı-Kür ve Çoruk Boylarında Kıpçaklar. TTK Basımevi, Ankara, 1992) imzalı bir nüshasını hediye etmişti ve yazdığı kısacık not benim için çok değerlidir: "Sayın Doç. Dr. Muhibbi Ahmedoğlu Beğ'e Dizin için emeklerinize teşekkürlerimle. 3.VIII.1992. Kırzıoğlu." Neden "bey" kelimesini yumuşak "ğ" ile yazdığını da bilemiyorum ve sormadım. Söz konusu kitapta Dizin kısmının sonunda da şu not vardır: "Dizini hazırlayan Ahıskalı Doç. Dr. Muhibbi AHMEDOV".

Halbuki ben doçent ve doktor değildim, o sırada Muhibbi Ahmedov olarak sadece mülteciydim ve yarınımın ne olacağı hakkında herhangi bir fikrim de yoktu (1992'de Türkiye vatandaşı olunca, adımı ve soyadımı Orhan Uravelli olarak değiştirdim. Hocam, bana 'Muhibbi, Süleyman Kanuni'nin mahlasıdır, böyle bir ada nasıl kıydın?' diye takılmıştı). Özel bir tercüme bürosunda Rusça tercüman olarak çalışıyordum ve hocam üniversitelerden birine başvurmamı önermişti. SSCB dağıldıktan sonra Türkiye'ye Rusça bilen

çok sayıda uzman gelmişti, fakat çeviri yapabilecek seviyede Türkçe bilen pek yoktu ve maddi durumum iyiydi. Ancak ben kravat takıp sabah erkenden memur gibi işe gitme heveslisi değildim ve serbest mesleği yeğleyerek özel tercüme bürosunda çalışmaya devam ettim. Böylece hocamın ısrarına rağmen akademik kariyer bana cazip gelmedi ve bugünkü pişmanlığımın da pek önemi yoktur.

Aramızdaki yaş farkından ve benim akademik çevrelerden epeyce uzak olmamdan dolayı sıkça görüşemiyorduk, fakat onun hep acele ettiğini ve belirli program ve ajanda dahilinde disiplinli yaşam tarzına akıl erdiremiyordum. Bir de hocanın not alma alışkanlığı dikkat çekiyordu ve ben en ufak detayların yıllar sonra nasıl önem kazandığının şimdi farkına vardığımda çok geç kaldığımı anlıyorum.

SSCB dağıldıktan sonra artık komünistlerin alay konusu olduğu ve kuzeyden akın eden Nataşaların daha güncel konu teşkil ettiği dönemde belirli aydın çevrelerinde yeni bir "Nazım Efsanesi" oluşmaya başlamıştı. Paradoksal şekilde, Nazım Hikmet'in Sovyet devletinde Türkiye savunucusu bir vatansever ve hatta Sovyet rejimine muhalif olduğu yönünde iddialar ve rivayetler ortaya çıkmıştı. Nazım Hikmet'in vatan haini olduğu hususunda çok kesin görüşe sahip olan hocayla bir defasında bu maskaralığı konuşuyorduk. "Hocam, Moskova'da firavun Stalin rejimine hizmetçilik etmek yerine herhangi bir Batı ülkesine iltica etseydi, şair hakkında görüşünüz aynı mı olurdu?" diye sormuştum. "Ne olacaktı ki yani? 1960 darbesinden sonra yeni anayasanın ardından geri dönerdi bence." Gerçekten de darbelere karşı olduklarını her daim beyan eden Nazım hayranları, onun Moskova'dayken 27 Mayıs 1960 darbesini alkışladığını unutuyorlar. Ben bu konuda hocamla hep meselenin sürgün halklar yönünü ve Stalin kamplarındaki yüz binlerle suçsuz insan boyutunu konuşuyordum, çünkü "özgürlük ve komünist cennet" inancını savunan şairin bu cinayetlere sessiz kalması ve böyle bir rejime hizmet etmesi, elbette manidardı.

Diğer bir anım da 1991'de Kırzıoğlu'nun büyük bir heyetle birlikte Bakü'ye yaptığı ziyaretle ilgilidir. Bu ziyaret, Azerbaycan Halk Cephesinin 1. Kurultayına katılmak üzere gönderilmiş davet üzerine yapılmıştı ve artık SSCB'nin tarihe karışacağına sayılı günler kaldığı belliydi. Hocam, döndükten sonra Azerbaycan Kültür Derneğinde kendisiyle epeyce sohbet ettik. Çöküşün eşiğinde bile olsa sonuçta hocam Sovyet devletini ziyaret etmişti, ilk defa o toprakları görmüştü ve izlenimleri onu sarsmıştı. Azerbaycan halkının Türkiye sevgisine şahit olsa da Bakü'de birçok aydının

Moskova'ya endeksli komünist kafasıyla yaşadığını, Rusça konuşmanın ayrıcalık, ilericilik ve entelektüellik sayıldığını anlatırken kahroluyordu. Heyette onunla birlikte Azerbaycan'a gitmiş olan rahmetli Mehmet Kengerli, Ahmet Karaca, Fuat Azgur ve şimdi isimlerini unuttuğum diğerleri onu teselli ediyorlardı ve Azerbaycan Halk Cephesinin kısa süre sonra iktidara gelerek milli hükümet kuracaklarını söylüyorlardı. Sonraki olaylar, zaten iyi biliniyor ve Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra bağımsız devletler olarak tanınan Türk cumhuriyetleri ile Türkiye arasında yoğun ilişkiler başlamış, akademik alanda işbirliği ve temaslar da derinleşmişti. Türk Tarih Kurumu Asıl Üyesi F. Kırzıoğlu'nun bu hususta birçok katkıları olduğunu kaydetmek gerekir.

1992'de Ankara'da (Necatibey Caddesi bitişiğindeki Yeşilırmak Sokak'ta) Ahıska Türkleri Derneği açıldığı zaman hocamız, hanımıyla birlikte derneğe teşrif etmiş ve hayırduada bulunmuştu. Ahıskalı 14 Halk Şairimizden Birer Parça[3] makalesinin fotokopisini ve Kars İli[4] broşürünü derneğe hediye etmişti.

Kasım 1996'da Ankara'da Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu salonunda düzenlenen Ahıska Türkleri Kurultayında yaptığı konuşma da ana hatlarıyla aklımda kalmıştır. Hoca, SSCB'nin dağılmasıyla birlikte feci şekilde engin Avrasya coğrafyasına yayılmış Ahıskalı Türkler sorununun birçok boyutu olduğunu, böyle dev coğrafyada dağınık halkın örgütlenemeyeceğini ve geleceği olamayacağını dile getirmişti. Ayrıca bölünen ve vahim krizler içinde bulunan Gürcistan'ın aksi tutumu nedeniyle kısa vadede bu halkın Ahıska'daki köylerine dönemeyeceğini kaydeden Kırzıoğlu, Türkiye'nin mevcut yasa çerçevesinde imkanların el verdiği kadar Doğu Anadolu'ya kabul ve iskan etmesi gerektiğini söylemişti. O sırada Ahıskalıların düzensiz göçü yeni başlamıştı ve 8 ülkeye dağılmış derbeder halkın çoğu kararsız olup endişeli bekleyiş içindeydi. Sonraki 25 yılda olup bitenler, Kırzıoğlu'nun haklı olduğunu gösterdi ve Ahıskalıların Türkiye'ye göçleri aralıksız devam etti, diğer 8 ülkede sahipsiz kalmış Ahıskalıların istikballeri ise hala meçhuldür.

Birkaç defa hocayla Türki resmi tarihçiliğinde ve genel olarak tarih literatüründe, Oğuzlardan daha önce Türkiye coğrafyası ve çevresinde varlık

[3] Türk Kültürü Dergisi, Sayı 47, Eylül, Ankara, 1966, s. 84 – 99.

[4] 1. Sayı. Çıldır, Ardahan, Hanak, Posof. Kurtuluşunun 45. Yıldönümü Özel Sayısı. Kars Turizm ve Tanıtma Derneği Yayını. Ankara, 1966, 77 s.

göstermiş ve iz bırakmış Kıpçaklar konusunun nasıl olup da göz ardı edildiğini ele almıştık. Bu bağlamda Dede Korkut Kitabı'nda yer alan Kıpçaklar konusu gayet önemli hususstu, halbuki örneğin Faruk Sümer, Oğuzlar (Türkmenler) adlı çok iyi bilinen ve defalarca yeni baskıları yapılan değerli monografisinde bu toprakların Türk yurduna dönüşmesi sürecinde destandaki Kıpçaklar boyutuna açıklama getirmiyor. F. Sümer'e göre, destanlarda "kafir olarak vasıflandırılan düşmanlar, Oğuzların tarihi düşmanları olan Kıpçaklardır", fakat onun işaret ettiğinin aksine Dede Korkut Kitabı'ndaki tekfur Kıpçaklar, Ortodoks Hıristiyanlar olup Orta Asya'da başlamış tarihi düşmanlıkla ilgileri yoktur. Üstelik Orta Asya'da Hıristiyan Kıpçaklar olmamıştır ve anlaşılan, F. Sümer destandaki Kıpçaklar meselesine pek önem vermemiştir. Bu destanda bahsi geçen Kıpçaklar, Don ve İdil ırmakları arasındaki arazilerden Güneybatı Kafkasya'ya büyük göç halinde gelip şimdiki Gürcistan, Ermenistan, Kuzeydoğu Anadolu ve önemli derecede Azerbaycan tarihinde kırılma noktası teşkil eden ve Rusça kaynaklarda Poloveçler denen Kıpçaklardır. Kırzıoğlu, aslında bölgede ve Kafkasya genelinde Kıpçakların birçok tarihçi tarafından göz ardı edilen muazzam rollerini ve mirasını gündeme getirerek ezberleri bozmuştur. Özellikle Ortodoks Hıristiyan Kıpçakların Kuzeydoğu Anadolu'da ve şimdiki Gürcistan ve Ermenistan arazilerindeki bin yıllık tarihi ve kültürel mirasına monografi yazarak dikkat çeken ilk tarihçimiz Kırzıoğlu'dur. Elbette, hocası olarak kabul ettiği ve çok değer verdiği Zeki Velidi Togan'ın bu yönde yol gösterici olduğunu da kaydetmeliyiz.

Destandaki Kıpçaklar konusunu, F. Kırzıoğlu'ya her fırsatta sormamım başlıca nedeni şuydu: Ahıska yer adının geçtiği en eski Türkçe kaynak, bizzat Dede Korkut Kitabı'dır. Hocamız, bu destandaki Kıpçakların bizzat Ahıskalı Türklerin ataları olduklarını ısrarla vurguluyordu. Ayrıca destanda hiçbir yerde Meskh veya Meskheti(ya) gibi etnik ad ve yer adı geçmez ve dolayısıyla Ahıskalı Türklerin sözde Kartvel kökenli Meskh boyundan olup Osmanlı döneminde İslamlaşarak Türkleştikleri hakkında şoven ve çirkin Gürcü iddiaları tutarsız bir efsanedir. Öte yandan Kırzıoğlu, Ortodoks Hıristiyan Kıpçakların Anadolu'da Trabzon Rum devleti ve diğer Hıristiyan siyasi teşekkülleri nezdinde askeri açıdan önemli rol oynadıklarını ve bunun örneğin Kıssa-i Melik Danişment gibi kaynaklarda görülebileceğini belirtiyordu. Hocanın ısrarla üzerinde durduğu diğer bir husus da Kafkasya, Ortadoğu ve Anadolu'da "Moğol" işgallerini aslında Türk (Tatar) ordusunun gerçekleştirmiş olmasıydı ve ona göre, bu gücün sadece yönetici zümresi Moğol kökenliydi. Doğaldır ki bölgeye daha önce yerleşmiş Hıristiyan

Kıpçaklar gerek Celalettin Harezmşah, gerekse de Moğol-Tatar ordularına karşı koymamış, tarafsız kalmış ve çoğu zaman bu ordularla işbirliği yapmışlardı.

1993'te Almanya'dan dönen rahmetli Yunus Zeyrek'le tanıştıktan sonra benim Kırzıoğlu ile temaslarım farklı bir boyut kazandı. Ahıska aşığı olup ömrünü bu konuya adamış olan Yunus Zeyrek, yaklaşık 25 yıl devam etmiş arkadaşlığımız boyunca, neredeyse her konuştuğumuzda F. Kırzıoğlu'dan söz ederdi ve biz bölge tarihinin değişik boyutlarını adeta onun gölgesinde ele alırdık. Dede Korkut Kitabı'nın Yunus Zeyrek yayını (Ötüken Yayınevi, 2015) zaten şu ifadelerle hocamıza ithaf edilmiştir: "Ömrü boyunca Dede Kokut Kitabı'yla meşgul olan ve Dede Korkut Oğuznameleri adlı çok değerli bir eser bırakan merhum Hocam Prof. Dr. Fahrettin Kırzıoğlu'nun aziz hatırasına armağan". Dede Korkut Oğuznameleri kitabına hoca, şu cümleyle başlıyor: "Kuran-i Kerim'den sonra en çok okuduğum ve heyecanlandığım Kitab-i Dede Korkut'tur".

Önce dernek ve federasyon çalışmaları, ardından 55 sayısı çıkmış olan Bizim Ahıska dergisinde ortak çalışmalarımız sırasında Yunus Zeyrek'in hocaya nasıl bağlı olduğunu ve ona ne kadar değer verdiğinin şahidi oldum. Dergide hocamızın yazıları, pek bilinmeyen bazı mektupları ve ona yazılmış mektuplar yayınlanmıştır. Şöyle ki hocam Yunus Bey'e çok itibar ediyor ve öz evladı kadar güveniyordu. El yazıları ve belgeler bulunan fevkalade kitaplığının bir kısmını ilerlemiş yaşı ve bazı sağlık sorunları nedeniyle, burada belirtmek istemediğim bir kuruma bağışlamış ve ne yazık ki doğru dürüst tasnif ve düzenleme yapılmadığı gibi ihmal ve vurdumduymazlık yüzünden bunca malzeme ve materyal çarçur edilmişti. Hocanın, arşiv ve kitaplığının geri kalan kısmını, Yunus Zeyrek'e emanet etmesi, çok isabetli olmuş, Kuzeydoğu Anadolu ve Ahıska konusunda birçok yazı ve araştırma bu sayede ortaya çıkmıştır. Eminim ki hocamızı, onun mesleki hayatını, eserlerini ve bıraktığı mirası, kimse Yunus Zeyrek kadar yakından bilmiyordu. Kırzıoğlu Bibliyografyası da doğaldır ki Yunus Hoca tarafından hazırlanmış ve yayınlanmıştır. Ruhları şad olsun.

Kırzıoğlu'nun benim kitaplığımda bulunan karton kapaklı *Kars Tarihi*[5] kitabından kısaca bahsetmek istiyorum. Merhum Yunus Zeyrek'in bana hediye ettiği bu kitap, o dönemin şartlarını ve olanaklarını dikkate alırsak, hakikaten sıra dışı bir gayret ve yurt sevgisinin örneğidir. Kars bölgesinin 40

[5] I. Cilt. Işıl Matbaası İstanbul, 1953.

yıllık Rusya işgali dönemindeki (1878-1918) durumunu araştırmış Candan Badem'in Kırzıoğlu'nun Rusça bilmediğini vurgulayarak onun yazdıklarına burun kıvırması, beni çok üzmüştü. Rahmetli Yunus, bundan dolayı çok öfkelenmişti ve dergide Badem'e gereken cevabı vermişti. Mesele şu ki bu hazret, Rus idaresi döneminin hala unutulmamış mezalim bir tarafa, Kars için büyük bir lütuf olduğunu ispatlamaya kalkışmıştı. Ermeni, Gürcü ve diğer Hıristiyan nüfus için bölgedeki Rusya yönetimi elbette lütuf ve hatta Türk Müslüman halka karşı adeta rövanş ve intikam fırsatı olmuştur, Rus işgalinin ardından başlayan zorunlu göçler ve Müslüman nüfusun yaşadığı bin bir facialar ise Kırzıoğlu gibi yazarların eserleri sayesinde asla unutulmayacaktır. Kaldı ki artık Rusça dahil olmak üzere yabancı dilleri bilen çok sayıda uzman ve araştırmacı var, oysa geniş ufuk ve görüş açısı, milli ruh, vatandaşlık sorumluluğu ve medeni cesaret, farklı düşünme yeteneği, tarihin mantığına bağlılık ve dürüstlük herkeste görülen meziyetler değildir.

F. Kırzıoğlu'nun anılarını yazıp yazmadığını bilmiyorum ve fakat onunla ilgili olarak yazanlar da onun yurt sevgisini ve araştırma tutkusunu, çok boyutlu inceleme metodunu ortaya koymaktadır. Ancak benim özellikle kaydetmek istediğim şudur ki, Kırzıoğlu'nun eski Atabek Yurdu olan bölgenin Eskiçağ, Ortaçağ, Yeniçağ ve modern tarihi, edebiyatı, halk ozanları gibi konulara derin ilgi ve milli bakış açısıyla yaklaşması sayesinde ortaya adeta yeni bir ekol çıkmıştır.

Benim için F. Kırzıoğlu bir abidedir, önünde her daim saygıyla eğileceğim ve fikirleri, eserleri ve şahsiyetiyle Türkiye tarihçiliğinde derin iz bırakmış büyük üstattır.

Bir Halk, Bir Vatan Faciası [Fergana Olayı]

Nurullah Muhammed Raufhan[1]

"Gurbette gariplik içinde kaldım ben..."
— Ahmed Yesevî

Facianın büyüğü küçüğü olmaz. Anne-babanın vefatı bir facia, savaşta evlerin yıkılması yine facia, küçük bebeklerin ölümü, yetim kalması büyük faciadır.

Ama bunların içinde vatandan ayrılma faciası en büyüğüdür. Ona denk gelen bir şey yoktur.

İnsan anne-babasını ya da evladını kaybetse, buna doğal bir hal gibi bakar, sabreder, alışır; çünkü orada bir-iki kişi ölür. Ama vatandan ayrılırsa,

---

[1] Nurullah Muhammed Raufhan, 1955'te (14 Şubat) Özbekistan'ın Fergana vilayeti Ayımça Kakır köyünde doğmuştur. 1981'de Taşkent Devlet Üniversitesi Özbek Filolojisi Fakültesinden mezun oldu. 1981-1982'de orta okulda öğretmen. 1982-1989'de "Yaşlık" dergisinde editör, 1989'de "Özbekistan Edebiyatı ve sanatı" gazetesinde muhabir, 1989-1991'de "Muştum" dergisinde mesul katip, 1991-1993'de "Maveraünnehir" yayınevinde baş editör, 1993-1999'de "Şark Yıldızı" dergisinde Bölüm şefi, 1999-2014'da "Hidayet" dergisinin baş editörü, 2010-2014'da "Maveraünnehir" yayınevinde genel müdür ve aynı zamanda "Hidayet" dergisinin baş editörü olarak görev yaptı.
Kitapları:
1. "Йўл бошида" (Yol Başında) mecmuasında hikayeleri (1984).
2. "Дунё кенг" (Dünya Geniş) hikayeler kitabı (1986).
3. "Шу ерлик киши" (Buralı Kişi) kıssa ve hikayeler (1988).
4. "Этакдаги кулба" (Köytüdeki Külübe) kıssalar ve hikayeler (2014).
5. "Köytüdeki Külübe" hikayeler türk dilinde (Istanbul FERFİR yayınevı 2016).
6. "Бу кунлар" (Bu Günler) siyasiy-ictima'ıy römanı (üzbekça) (Istanbul Dögü Kütübhanesı yayınevı 2016).
7. "Беш кун" (Beş Gün) belgesel kıssa (2017).
8. Ali Şir Nevâi'nin "Leyla ve Mecnun" mesnevisinden yazdığı senaryo "Şark yıldızı" dergisinde yayımlandı (1991, sy.12).
Eserleri Türk, Azeri, Rus ve İngiliz dillerine çevrilmiş, birçok ödül kazanmıştır.

asla alışamaz, kabullenemez; çünkü o zaman bütün millet kalbinden koparılmış gibi olur... bütün millet ölür.

Vatan yalnızca toprak değildir. Toprak her yerde vardır. Hemen hemen aynı. Hatta başka yerlerde sizinkinden daha verimli olabilir. Ama kalp, ne kadar cazibeli olursa olsun, yabancı toprağı kendininki gibi görmez. Alışmaz. Topraksız kalmış gibi yaşar. Çünkü hiçbir yer kendi toprağının yerini tutmaz.

Vatan yalnızca dağlar, çöller, sular, ağaçlar da değildir. Çünkü bunlar da dünyanın dört bir yanında vardır. İnsan, yurdundan ayrıldığında dünyanın en güzel köşesinde yaşasa bile, gönlü yine kendi vatanına çeker, özler, özledikçe özler.

O halde vatan nedir?

Vatan kalptir. Toprağın, dağların, çöllerin, suların ve ağaçların kendisi değil, onların kalplere saldığı derin köklerdir; kalpten su içip büyüyen, yeşeren güzelliklerdir.

Vatan — değeri hiçbir şeyle ölçülemeyen bir duygudur. İnsan bu duygu ile kendini diri, bütün hisseder. Aksi halde yarım, eksik bir candır. Her türlü aşağılanmaya, horluğa dayanılır; ama vatansızlığa dayanılmaz.

Türk dünyasının büyük şairi Ali Şir Nevâî şöyle der:

“Gurbette garip şad olmaz imiş,

El ona şefkatli, merhametli olmaz imiş.

Altın kafeste kızıl gül bitse,

Bülbüle dikenlikten başka yuva olmaz imiş.”

Nevâî’nin bu sözlerinde vatanın işte bu ince ve paha biçilmez değerini kastetmiş olması şaşırtıcı değildir.

Herkese kendi vatanı kıymetlidir. Bülbüle altından yuva-kafes yapsanız da ona yetmez, kalbi huzur bulmaz; ona yapma altın yuva değil, kendi dikenliği gerekir...

10 Ocak 2016 günü Bursa şehrinde düzenlenen “Ahıskalı Türkler” belgesel filmi tanıtımı sırasında — birçok konuşmacının gönül izharlarını dinlerken ve filmi seyrederken — içimden işte bu acılı düşünceler geçti.

Bu tanıtımı nereden duydum ve Bursa’ya nasıl gittim?

2015 sonbaharının sonlarında bir iş için iki oğlum — Fayzullahhan ve Mirzo Firdevs ile birlikte Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı'na gitmiştik. Yayın işleri müdürü Odam Özdemir ile görüştük, sohbet ettik. Mesleğim yayıncılık, editörlük olduğundan sözlerimiz birbirine bağlandı, biraz uzun oturduk. Nihayet artık kalkacakken odaya bir genç girdi. Odam Özdemir bana işaret ederek:

— Vatandaşın, dedi.

Gelen genç Ahmet Turan imiş. Selamlaştık. Yüzüne, kaşına, gözüne bakarak vatandaşlık izlerini arar gibi oldum. İlk bakışta pek Özbek'e benzemiyor, daha çok Türke benziyordu. Özbekçeyi de zor konuşuyordu; ya unutmuş, ya yeni öğrenen birine benziyordu. Ama bu karışık dilini de anlamak mümkündü.

Odam Özdemir ile vedalaşıp koridora çıktığımızda Ahmet Turan bizi odasına davet etti. Doğrusu, Özbekçesini neredeyse unutmuş bu vatandaşım bana da ilginç gelmişti. Kabul ettim.

Koridorun sol tarafındaki odaya girdik. Orada bir genç bilgisayarda çalışıyordu. Ayağa kalkıp karşıladı.

— Bu misafirler Özbekistan'dan, dedi Ahmet Turan ve aynı anda onu bize "Zokir Şodmon" diye tanıttı.

İlginçtir, ilk bakışta Zokir Şodmon daha çok Özbek'e benziyordu.

— Ben Semerkandlıyım, Zokir bey Namanganlıdır, dedi Ahmet Turan.

Zokir Şodmon da tıpkı Ahmet Turan gibi Özbekçeyi yarım yamalak konuşuyordu. Oturur oturmaz Ahmet kardeşimiz çay mı, kahve mi, ıhlamur mu diye sordu.

Çayı bilirim, kahveyi bilirim, ama ıhlamur nasıl bir şeydir acaba? Büyük oğlum Fayzullahhan'a baktım. O bana ıhlamuru tarif etti ve:

— Güzel bir şey, için, dedi.

— Ihlamur, ıhlamur ağacından yapılan "çaydır", diye ekledi Ahmet Turan.

Çaylar gelene kadar ben kendimi ve çocuklarımı ev sahiplerine tanıttım. Oğullarımın İstanbul üniversitelerinde okuduğunu — büyük oğlum Fayzullahhan'ın tarih bölümünde doktora yaptığını, küçük oğlum Mirzo

Firdevs'in yüksek lisansa bu yıl başladığını söylediğimde ikisi de "Maşallah! Maşallah!" diyerek takdir ettiler. Sonra oğullarımla sohbet etmeye başladılar.

Kısacası, odaya girmemizden birkaç dakika geçmeden eski dostlar gibi samimi bir sohbet kurduk. Bu arada bir genç, Türklere özgü asma gümüş tepside çay ve ıhlamurları getirip isteyenlerin önüne koydu.

Ihlamuru ilk kez içiyordum. Bir yudum alıp ağzımda biraz tuttum, tadını anlamaya çalıştım, ama önceden bildiklerime benzetemedim. İkinci, üçüncü yudumdan sonra ağzım ıhlamurun tadına alıştı. Oğlumun dediği gibi, fena değilmiş.

Yavaş yavaş bir şeyleri tahmin etmeye başladım. Aklımda yakın geçmişimiz canlandı. Bunlar Meshet Türkleri olmalı, diye düşündüm. Sohbet arasında kendilerine de sordum.

— Hayır, biz Ahıskalı Türkleriz! dedi Ahmet Turan sözümü keserek.

Tam anlayamadım. Hızlı söylediği için "Meshet" sözünü başka türlü işittim sandım. Ama tekrar sormadım. "Bunu da bilmiyor musunuz?!" demesinler diye düşündüm.

Biraz daha sohbet ettikten sonra biz kalktık.

Aradan yaklaşık iki ay geçtikten sonra yolum yine vakfa düştü. Bu kez yalnızca Fayzullahan ile ikimizdik[2]. Odam Özdemir'in odasında işim biter bitmez vatandaşım Ahmet ile kardeşimiz Zokir'i görmek için odalarına uğradık. Şansımıza ikisi de oradaydı. Çok samimi karşıladılar.

— Çocukluğumda babamla birlikte Semerkand'daki "Zumrad" camisine cuma namazına geldiğimizi hatırlıyorum, dedi Ahmet Turan.

Semerkand'da böyle isimde bir cami olduğunu bilmiyorum, ama "Hoca Zudmurod" camisi vardı. Sovyet döneminde bu camide namaz kılınmış olabilir; Ahmet o zamanlar oldukça küçük olduğu için adını karıştırıyor olabilirdi.

[2] Osman Nuri Topbaş'ın "İslam'a Göre Akıl ve Felsefe" adlı risalesinin Özbekçe metnini yeniden tercüme etmiş ve düzenlemiştim, onu Odam Özdemir'e teslim ettik. Çalışmamı görünce diğer kitapları da incelememi istedi. Hizmetim için ücret ödeyeceklerini de söyledi. İstanbul'da boş vakitlerim oluyordu, üstelik bu benim sevdiğim işti. Kabul ettim.

Ben geçen sefer söyleyemeyip içimde kalan sözümü dile getirdim. Yani, 1989 yılında Özbek–Türk çatışmasını bir yazar olarak yakından incelediğimi, Özbekistan Yazarlar Birliği ve "Birlik" halk hareketi adına iki yazar olarak Fergana'ya özel gittiğimizi ve orada gördüklerimizi kısaca anlattım.

Gerçekten de Kuvasoy'da başlayıp iki hafta içinde bütün Fergana vilayetine yayılan o facialar çok korkunç ve acıklıydı. O dönemde Cumhuriyetin eski başkanı Moskova kürsüsünden bu çatışmayı Kuvasoy'da "çilek yüzünden çıkan sıradan bir ailevi kavga" diye açıklamaya çalışmıştı. Oysa olay, iki kişi arasında çıkabilecek küçük bir tartışmadan farklı, arkasında karanlık bir şeyler olan daha büyük bir meseleydi. İki kişi arasındaki kavga yavaş yavaş iki halk arasındaki çatışmaya dönüşmüştü; normal şartlarda böyle bir şey asla mümkün değildi. Çünkü Özbek de, "Meshet" Türkü de açık, samimi halklardı. Onların, söylentilerde tasvir edildiği gibi vahşilikler yapması akla sığmazdı. Yıllardır yan yana yaşamış, aralarında hiç kavga olmamış, hatta basit bir tartışmaya bile girmemişlerdi.

Bütün millet büyük bir endişeye kapıldı. Ne olup bittiğini bilmiyor, daha önce başına böyle bir şey gelmediği için bu durumda ne yapılması gerektiğini de bulamıyordu. Özellikle milletin aydınları — yazarlar, şairler ve bilim insanları — derin acı çekti. Çünkü uzun zamandır sömürge altında ezilen halk, ülkede yeniden yapılanma ve açıklık rüzgârları esmeye başlayınca yeni yeni başını kaldırıyor, özgürlük nefesini alıyordu. Tam böyle bir zamanda, kırk beş yıldır barış içinde, dostça yaşamış, hatta akraba olmuş iki kardeş halk[3] — Özbek ile Meshet Türkleri — birbirinin kanını döküyordu!

Bunun arkasında henüz bilinmeyen bir şeylerin olduğu açıktı. Çünkü o günlerde görülen vahşilik bu iki halktan kendiliğinden çıkamazdı.

Taşkent'e peş peşe kötü haberler gelmeye başladı. Yeniden yapılanma döneminde vatan derdini dile getirip meydanlara çıkan, halkın da kulak verip peşinden gittiği güç esasen yazarlar, şairler, edebiyatçılardı. Bu yüzden, Cumhuriyetin herhangi bir köşesinde bir olay olsa, haberi önce Yazarlar Birliği'ne ulaşırdı. Fergana'dan da telefonlar yağmaya başladı. Ayrıca bazı fedakâr aydınlar, "Birlik"çiler de birliğe akın etmeye başladılar. Gelen haberler çok korkutucuydu, ama ne kadarı doğru, ne kadarı söylenti olduğunu Taşkent'te oturup bilmek mümkün değildi. Devletin resmi basını

[3] Nisbi anlamda iki halk diyorum, aslında lehçeleri biraz farklı olan tek bir halk desem daha doğru olur.

meselenin özünü söylemiyor, tam tersine çeşitli küçük ve kışkırtıcı haberlerle halkın gönlüne şüphe ve kuşku salıyordu.

Mesela, beni o günlerde Özbekistan televizyonunun gösterdiği bir sahne çok şaşırtmıştı: Muhabir Dadahon Yakubov ve başkaları, bazı askerlerle birlikte helikopterden görüntü alıyordu; yerde kalabalık düzensiz şekilde koşuşturuyor, bir yerlere akıyordu! Olay Kuvasoy'da başlamış, sonra Fergana'ya gelmiş, oradan Margilan'a geçmiş, ilçe ilçe yayılıp Kokand'a doğru ilerlemişti. Beni düşündüren ve şaşırtan şey şuydu: Helikopterle çekim yapacak gücü olan devlet, neden dört tankı kalabalığın karşısına çıkarıp (ateş etmeyip sadece gözdağı vererek) baştan kalabalığı durdurmadı?! Durduramaz mıydı? Durdurabilirdi! Ama durdurmaya çalışmak bir yana, sanki kendisi korkmuş gibi bir izlenim bıraktı!..

Üstelik, 7–8 Haziran günlerinde Kokand'da İçişleri birliklerinin sivil halkı ateşe tuttuğu, ölenlerin sayısız olduğu söylentileri gelince "Birlik"in merkezinde toplantı yapıldı ve yazarlardan üç kişilik bir grup — ben, Nadir Normat ve Mirzo Kenjabek — durumu incelemek için acilen Kokand'a gönderildi. Mirzo Kenjabek akşam üşütmüş olduğunu bahane ederek Taşkent'te kaldı, biz Nadir Normat ile ertesi sabah Kokand'a uçtuk.

Yeni tanıştığım bu gençlere o olayları ve Fergana'da yaptığımız işleri bütün ayrıntısıyla anlatmadım, buna gerek yoktu. Sadece Kokand ve Fergana'da birkaç gün dolaşmamız sırasında bizzat görüp doğruladığımız ve halkın anlattığı bilgilerden çıkardığımız sonuçları söyledim.

Taşkent'e döndüğüm gün Rusça dört-beş sayfalık bir makale yazıp o dönemde çok meşhur olan "Ogonyok" dergisine gönderdim. Neden? Çünkü merkezi basın, başta bütün medya organları, özellikle "Ogonyok" dergisi son sayısında Fergana olaylarını oldukça çarpıtarak aktarıyor, çatışmaları iki kardeş halk arasına düşmanlık sokacak şekilde yorumluyordu. Böyle bir durumda halkın zihnini düzeltmek gerekiyordu.

Aslında durum başkaydı. Kavga gerçekten sıradan bir sebeple başlamıştı. Eğer iki Özbek ya da iki Türk birbirine girseydi, böyle bir kavga genellikle birinin burnunun kanamasıyla biterdi. Burada ise kardeş de olsalar iki halkın temsilcileri arasında kavga çıkmış, bir taraf ağır dayak yediği için tarafgirlik başlamıştı. 16 Mayıs'ta başlayan olay iki gün sürmüş, sonra 23 Mayıs'ta yeniden alevlenmişti.

Asıl fitne, bana göre, bundan sonra başladı. Yani, bir taşla birkaç kuş vurmayı bekleyen "devlet" (KGB) araya girdi. İlk günlerde arabulucu gibi

görünse de, kavga büyüdükçe bizzat taraf olarak işe karıştı. Olay mahalle veya küçük şehir ölçeğinden vilayet ölçeğine taşındı, şöhreti tüm ülkeye yayıldı. Sıradan insanlar bu büyük fitneye kapıldılar. Çünkü "Kuvasoy'da Türkler Özbekleri görülmemiş vahşilikle öldürüyor!" şeklindeki söylentiler yıldırım hızıyla bütün Özbekistan'a yayıldı. Hatta bir çocuğun "anaokulunun parmaklıklarına saplandığı" iddiasıyla sahte fotoğraflar dolaştırıldı ve Özbekler arasında büyük etki yaptı. Bunları kimlerin, hangi amaçla yaydığı üzerine düşünmeye fırsat yoktu.

O dönemde herkesin fitneye kapıldığını söylemek doğru olmaz. Çünkü sokak sokak dolaşıp: "Özbeksen dışarı çık! Türkler çocuklarını öldürdü, kızlarını kirletti, evlerini yaktı, siz hâlâ susacak mısınız!" diye bağıran gençleri ne Ferganalılar, ne Margilanlılar, ne de Kokandlılar tanıyordu. Onlar başka türden "gençlerdi." Çoğu spor kıyafetli, yabancı motosiklet ve arabalarla dolaşıyorlardı. Sonradan herkes öğrendi: fitne çıkaranların çoğu Sibirya ve başka yerlerdeki hapishanelerden özel olarak çıkarılıp getirilen "gençler"miş!

Elbette onların kışkırtmasına kapılanlar da oldu, ama çoğu evinden çıkmadı. Çocuklarını da dışarı bırakmadı. Oğullarının ayakkabılarını eve alıp saklayan yaşlı anne-babalar "Evde kimse yok!" diye cevap verdiler. Komşusu Türk olanlar onları evine alıp sakladı, evlerini korudu, kalabalığın ateş açmasına izin vermedi.

Bütün bu tedbirlere rağmen "özel hizmetler" amacına ulaşmıştı — iki kardeş halk, işin aslını araştırmadan birbirini suçlamaya, birbirinden soğumaya, hatta düşman olmaya başlamıştı.

"Ogonyok" dergisine yazdığım makalede bunları tek tek kaleme aldım, küçük bir kavganın devletin kendi eliyle (KGB aracılığıyla) büyük bir çatışmaya dönüştürüldüğünü sekiz delille ispatlamaya çalıştım. Bu "çatışmanın" o dönemde devlete neden gerekli hale geldiğinin sebeplerini de anlattım.

Aydınlar kuru sözle yetinmedik. Merkezi basın her gün iki halkın başına felaket tohumları ektiği için buna karşı çıkanlar kendi kendimize örgütlenip "Munasebat" adlı bir cemiyet kurduk. Beni cemiyetin başkanı seçtiler. O sırada "Muştum" dergisinde sorumlu sekreter olarak çalışıyordum. Odam "Munasebat"ın merkezi haline geldi. Asıl işimiz Fergana olaylarının köklerini araştırmak, halka açıklamak, arkasındaki güçlerin yüzünü ortaya çıkarmak ve basında çıkan yalan, çarpıtılmış

yorumlara hızlı tepki vermekti. İlk iş olarak bulunduğum yerden hemen KPSS Merkez Komitesi Genel Sekreteri M.S. Gorbaçov'a telgraf gönderdim. Telgrafta merkezi basındaki yalanlara karşı itiraz ve buna derhal son verilmesi çağrısı vardı.

Çok geçmeden Merkez Komiteden bir temsilci geldi. Benimle görüştü. Odamda uzun uzun konuştuk. "Munasebat" üyelerini toplayayım desem, vakit darlığını bahane ederek (aslında kalabalıktan korktuğu için) kabul etmedi ve ikimiz sohbet ettik. Ben Fergana seyahatimin ayrıntılarını tek tek anlattım. Bu işlerin arkasında devletin bazı kurumlarının da olduğunu kesin olarak vurguladım. Her şeyi hatırlamıyorum, aceleden ses kaydı almak aklıma gelmemişti, ama hatırladığım şu: bana "Devlet bu işlerden ne çıkar sağlıyor?" diye sordu. Ben de "Ogonyok"a yazdığım gibi bir, iki, üç diye o çıkarların ne olduğunu sıraladım:

1. Sovyet devleti, Türkleri 1944 yılında haksız yere vatanlarından sürgün ettiği için bir gün gelip bunun hesabını vermek zorunda olduğunu biliyordu. O fırsat yeniden yapılanma ve açıklık siyaseti sayesinde doğmuştu. Kırım Tatarları ve Türkler haklarını talep ederek Moskova'da Kremlin meydanında gösteriler düzenlemeye, devletten ana vatanlarına dönmeyi istemeye başlamışlardı. Oysa Stalin'in başında bulunduğu devlet bu Türk halklarını bir gün geri döndürmek için sürgün etmemişti. Bunu Merkez Komitedekiler çok iyi biliyorlardı. Çünkü stratejik öneme sahip bölgeleri Türklerden almak ve temizlemek planı dün kurulmamıştı; bu, Rusya'nın I. Petro'dan beri yüzyıllar boyunca süren askerî-siyasi hayaliydi.

Öte yandan, kendini mazlum işçilerin en adaletli toplumu olarak ilan eden Sovyet rejimi, Komünist Parti önderliğinde yeniden yapılanma ve açıklık siyasetine başlamış, ülkede demokratik reformlar yapacağız diye dünyaya seslenmişti. Böyle bir zamanda mazlum halkların şikâyetlerine kulak vermemek mümkün değildi. Üstelik, yurt dışında da bu halkların taleplerini destekleyen devletler ve toplumlar çoğalıyordu. Ne yapılmalıydı? Böyle bir durumda hem kılıç hem kebap yanmayacak bir yol bulunmalıydı ki devlet bu utanç verici durumdan yüz akıyla çıksın. Yani, devlet kendi suçunu kabul etmiş gibi görünmesin, aksine bir zamanlar zulme uğramış halkın gözünde kurtarıcı gibi görünsün. Ve daha niceleri…

Gönderdiğin kısmı da tam ve edebi bir şekilde Türkçeye çevirdim:

Nitekim öyle oldu. Sürülmesi gereken halkı yerli halkla çatıştırarak, bir "çilek kavgası" diye başlayan küçük bir olayı büyük bir savaşa

dönüştürdüler; iki halk arasına ateş düşürdüler ve kendileri aceleyle araya girip kurtarıcı suretinde ortaya çıktılar. Türkler, hatta 1944 yılındaki acılarını ve kinlerini bile unutmuş gibi oldular. Çünkü şaka mı bu: Sovyet devleti iç birlikler kılığında askerler ve tanklarla gelip onları "Özbeklerin zulmünden", "vahşiliklerinden" kurtarıyordu! Bütün vilayetten onları toplayıp bir yere getirmiş, koruma altına almıştı! Hatta Bakanlar Kurulu Başkanı Ryjkov'un kendisi gelip hâllerini soruyor, şikâyetlerini dinliyor, başlarını okşuyordu! Bir yerlere götürüp yerleştirme vaatleri veriyordu!

Aldatmaca, kurnazlık işte buradaydı. Zulüm gören halk sıkışıklık içinde asıl vatanına dönme meselesini gündeme getiremezdi. Asıl vatanları dururken Rusya'nın Krasnodar'ına mı, Sibirya'sına mı — nereye götürülüp bırakılırsa razı olmak zorundaydılar. "Kurtarıcılarının" tavsiyesine kulak vermeye mecbur kalıyorlardı.

2. Bundan çıkan ikinci sebep de vardı: Sovyet devleti Kafkasya'yı ve Kırım yarımadasını gerçek sahipleri olan Türklerden temizleyip, boşalan toprakları Ermenileştirip, Gürcüleştirip ve Ruslaştırarak bu yerlerin ezelden beri Türk toprağı olduğunu halkların hafızasından sildirmek istiyordu. Bunun için onları "savaşta Almanlara satıldılar" şeklindeki sahte suçlamayla, savaşın kargaşası içinde aceleyle sürgün edip (bütün mal-mülklerini ve evlerini ellerinden alarak), bir gecede kırmızı vagonlara doldurup uzak Orta Asya'ya gönderdiler.

Peki neden toprakları bomboş olan Sibirya'ya değil de, nüfusun yoğun yaşadığı, kültürlü Türkistan'a getirdiler? Sebebi — "Ahıskalı Türkler" filmi yaratıcılarının da doğru sezdiği gibi — sürgün edilen bu halkların kendileri gibi Türkî milletler arasında eriyip yok olmaları ve asıl vatanlarını ebediyen unutmalarıydı. Eğer Sibirya taraflarına götürülseydi, yabancılar arasında kendini koruma gücü devreye girebilirdi.

Sovyetin niyeti gerçekleşmedi — bu halk yok olmadı, aksine birkaç nesil değişmesine rağmen hâlâ vatan hatırası ile yaşamaya devam ettiği görüldü. Siyaset biraz yumuşar yumuşmaz, vatanlarına dönme meselesini Sovyet devletinin önüne koyabildiler.

Öte yandan, onları kabul eden yerli halkla da kaynaşıp dostça yaşadılar. Bir gün vatanlarına döndüklerinde, ortak düşmanları Rus'un emperyalist siyasetine karşı bu halkların birleşmesi, "Türk birliği" fikrinin güçlenmesi ihtimali doğdu. Bu, komünist devlet için çok tehlikeliydi. Demek ki 45 yıllık ortak yaşamla bağlanan sevgiyi ortadan kaldırmak gerekiyordu! Mümkünse,

sürgün edilen halkları bir zamanlar kendilerine ev, toprak, eşya veren, sıcak-soğukta yanlarında olan yerli halkla çatıştırıp dostluğu düşmanlığa çevirmek gerekiyordu.

Bu sinsi siyasetin kara niyetini fark etmeyen iki tarafın da gönlünde yara kaldı:

— Saf Özbekler: "Bu Türkler iyiliği bilmedi, nankörlük etti — çocuklarımızı öldürdü, Özbekleri kırdı..." diye acı çekti.

— Saf Ahıskalılar: "Özbekler hiçbir sebep yokken insanlarımızı öldürdü, evlerimizi yaktı, bizi perişan etti..." diye kalplerinde yara taşıdı.

Kısacası, iki kardeş, dost halk iyilikle ayrılmadı.

Özbek halkı Türkleri yurdunda yabancılaştırmadı, Türkler de Özbek toplumuna hızla uyum sağlayıp kendini yabancı hissetmedi. Kendi yaşadığım yerden örnek vereyim: ilçemizin merkezi Yaypan'da da epey Türk yaşıyormuş, ama ben bunu o uğursuz olaylar çıkana kadar, yani otuz dört yaşında bir aydın olarak bile bilmiyordum. Neden? Kimse onları "Bunlar Türk" diye ayırmamıştı! Bir halk, bir millet olmuştuk: düğünlerimiz onlarsız, onlarınkiler bizsiz geçmezdi!

Sovyet işte bu dostane duyguyu ortadan kaldırıp, araya kin ve nefret tohumları ekmeyi amaçlamıştı. Kısmen buna da ulaştı, ne yazık ki.

3. 1985–1991 yıllarını hatırlayanlar iyi bilir: o dönemde Sovyet ideolojisi çatlamış, ülkeye açıklık ruhu yayılmaya başlamıştı; eski Sovyet cumhuriyetlerinde doğayı koruma, dile devlet dili statüsü verme meseleleri gündeme gelmiş, hatta özgürlük, hürriyet talepleri yükselmişti; "Halk hareketleri", "Halk cepheleri" kurulmaya başlamıştı...

Özbekistan'da da "Birlik" halk hareketi ortaya çıktı. Kısa sürede bütün cumhuriyet çapında halkın büyük kısmı — milyonlarca kişi — bu hareketi desteklemeye başladı. Devlet ve hükümet "Birlik"in yolunu kesemez hale geldi. Şimdi her şeyi anlatmayacağım. Sadece şunu söyleyeyim: devlet bu Özbek–Türk çatışmasından da kendi lehine pay çıkarmak istedi; Türklere "Birlik"i milliyetçi bir hareket olarak tanıttı, hatta "Bu işleri 'Birlik'çiler düzenledi!" demeye kadar vardı[4]. Bu söz iftiraydı elbette. Çünkü küçük bir

[4] Program gereği İstanbul'dan Bursa'ya giderken, otobüste birlikte yolculuk eden yaşlıca bir adam (sonradan kendi söylediğine göre yaşı 76 imiş) Bursa'ya varıp kahvaltı için durduğumuzda yanıma geldi. Özbekistan'dan olduğumu bilerek

tartışmadan başlayan o olaylar giderek korkunç bir hal alınca, "Birlik"in faalleri bu faciaların arkasında büyük güçler olduğunu hissetmiş, ne olursa olsun iki halkı barıştırmaya çalışmışlardı.

Sıddıka Azamova adlı bir Türk yazar ablamız vardı, ünlü Özbek şairi Miraziz Azam'ın eşi. O da "Birlik" adına neredeyse her gün konuşur, makaleler yazarak iki halka seslenirdi. Ayrıca bir yazar ağabeyimizle birlikte benim "Birlik" adına Fergana'ya gitmiş olmamız bile bu meselede "Birlik"in tavrını açıkça gösteriyordu. Gerçek şu ki, devletten kurtulamayan "Birlik"in adını kirletmeye çalışıyorlardı; "Birlik" ise bu işlerin arkasında devletin kendisinin olduğunu söylemeye başlamıştı. Fergana seyahatimin raporunda da, "Ogonyok" dergisine yazdığım makalede de, "Munasebat" cemiyetinin her toplantısında da, nihayet "Munasebat"ın girişimiyle Taşkent'te düzenlenen büyük mitingde de bu husus özellikle vurgulanmıştı.

4. Bunlardan başka bir acı şüphem daha var: yetmiş yıllık sömürge şartlarında ezilen halkın kalbinde biriken nefret ve acı, tek bir hamleyle başka tarafa yönlendirildi. Bir taşla vurulacak tavşanlardan biri de buydu, bana göre. Halk hareketi için bu durum büyük bir kayıptı, elbette.

---

gelmiş, ama kim olduğumu sordu. Sonra kendini tanıttı. Yangiyo'l'un "Soldatskoye" adlı köyünde yaşamış. O trajik günlerden söz açtı. Konuşmalarında, hatta sesinde bile kırgınlık izleri açıkça hissediliyordu.

"Size göre, neden böyle şeyler oldu?" diye sert bir tonla sordu. Ben bildiğim kadarıyla, elimden geldiğince ve topladığım bilgilere dayanarak cevap vermeye başlamıştım ki, cevabımı dinlemek bile istemedi. Onun anlattığına göre, o dönemde bir Türk rayon komitesi sekreteri ve birkaç faal kişi Cumhuriyetin başkanının (kim olduğunu tam hatırlayamıyordu) huzuruna girip çatışmayı neden durdurmadığını ona sitem etmişler. Cumhuriyet başkanı ise o temsilcilere: "Bu işleri 'Birlik' yaptı!" demiş. Onlar da bu söze inanmış! Aradan tam yirmi altı yıl geçmesine rağmen hâlâ o sözü gerçek kabul edip taşıyordu. "Ben o olayları çocuklarıma da anlatıyorum, unutmasınlar!" dedi.

Doğrusu, moralim bozuldu. Bursa'ya tarafsız olarak gelmem gerekirdi, onların programına katılarak hata ettim diye düşündüm. Hâlâ geç değil, kahvaltıya bile girmeden adresi sorup kendi yolumla gitsem mi diye aklımdan geçti. Sonra biraz kendimi toparladım. Çünkü benim halkım arasında da böyle saf insanlar var — gerçeğin özüne inmeden söylentilere ve kışkırtmalara kapılanlar. Onlar da hâlâ o çatışmalarda Türkleri suçlamaya devam ediyor. Ne yazık...

Kısacası, bu konuda konuşulacak söz çok. Ama şimdi asıl mesele, kaderin cilvesiyle Türkiye'ye gelip yerleşmiş "Orta Asyalı" Türklere bu gerçekleri ulaştırmaktır. Ta ki arada yanlış anlaşılma kalmasın. 1944 yılında Sovyet devleti Türkleri kendi vatanlarından sürerek nasıl bir suç işlemişse, 1989 yılında Özbekistan'dan sürerek de aynı suçu işlemiştir. Bu kez yöntem biraz farklı olsa da, öz aynıdır.

Elbette, Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı'nda tanıştığım Ahmet Turan ile Zokir Şodmon kardeşlerime bu sözleri uzun uzun ve ayrıntılı anlatmadım. Ne zaman ne de ortam buna elverişliydi. Bu yüzden sadece ana noktaları söyledim. O günlerde merkezi ve yerel basında çıkan bu çatışmaya dair neredeyse bütün makale ve haberleri topladığımı, hiç değilse kopyalarını aldığımı, nerelere gidip kimlerle görüştüğümü kaydettiğimi anlattığımda özellikle Zokir Şodmon'un gözleri parladı.

— Bunları bizim bilmemiz lazım! Biz o zaman gençtik, bu olayları kendi gözüyle görmüş insanlardan dinlemek bambaşka! — dedi.

Ahmet Turan masasından renkli basılmış bir kâğıt çıkarıp uzattı:

— Ahıska Türkleri hakkında bir film hazırladık, 10 Ocak günü Bursa'da tanıtımı olacak, — diyerek davetiyeyi bana verdi.

Davetiyenin ilk sayfasında büyük harflerle "Ahıskalı Türkler" yazıyordu. Dikkatimi çekti. Demek ki ilk seferinde yanlış duymamışım. O zaman da Ahmet Turan benim "Meshet Türklerinden misiniz?" soruma "Hayır, Ahıskalımız" demişti, ama ben anlayamamıştım. Bu kez de bir şeyler engel oldu, "Ahıska" kelimesinin anlamını ve sebebini soramadım.

Mesele, biz Bursa'ya gelip Barış Manço Kültür Merkezi'nde "Ahıskalı Türkler" filmini seyrederken çözüldü. Ahıskalı Türklerden araştırmacı Ayna Askeroğlu Aslan, filmdeki açıklamalarından birinde bu terimin özünü anlattı.

Meğer "Ahıska" kelimesi ve bu isimdeki mekân milattan çok önceki asırlardan beri varmış. Oranın halkı da öteden beri kendi vatanlarında yaşamış. Hatta bir zamanlar Ahıska devleti bile olmuş. Bu topraklar eskiden beri Türk yurduymuş. Ancak sonraki dönemlerde, özellikle Sovyet çağında Gürcülerin nüfuzu artmış, oradaki Türklerin vatanını kendi adıyla değil, Ahıska çevresini kuşatan Gürcüce "Meshet" dağlarının adıyla anıp "Meshetiya Türkleri" demeye başlamışlar. Bununla, bu toprakların eskiden Türklerin vatanı olmadığını, Türklerin yerli değil, göçmen olduğunu;

"Gürcistan'ın Meshetiya bölgesinde yaşayan Türkler" olduklarını zihinlere yerleştirmek istemişler.

Bu bilgi benim için yenilik oldu. Ahmet Turan'ın neden hemen sözümü kesip "Meshet" kelimesini reddederek "Ahıska" diye düzeltmiş olduğunu şimdi anladım. Ve bugünden itibaren vatanımda da her bir Özbek'e, Özbekistan'da yaşamış Türklerin vatanının Meshetiya değil, Ahıska olduğunu anlatmaya gayret edeceğim diye kendi kendime söz verdim.

Bu arada, Bursa'ya yalnız gitmemiştim. Eşim, küçük kızım, gelinim ve torunum Bilolhan ile birlikte — koca bir aile olarak gitmiştik. Bu da eski vatandaşlarıma sevgimi, onların derdinin benim derdim haline geldiğini vurgulamak içindi.

Aynı zamanda, içimde bir köşede tanıtım sırasında Türklerden kırgınlık duyguları görür müyüm, Özbeklerden şikâyet dolu sözler işitir miyim diye bir endişe de yok değildi. Ama etkinlikte hiç beklemediğim bir durum oldu: film gösterimine kadar konuşanların sözlerinde de, filmin kendisinde de tek bir şikâyet ya da kırgınlık emaresi görmedim! Tam tersine şükür ve minnettarlık duyguları bol bol vardı!

"Bizi uzak diyarlara kökümüzü kurutmak, millet olarak kimliğimizi yok etmek için göndermişlerdi, aksine biz oradan yeniden dirilip döndük!";

"Bizi önceden yerli halklara 'bunlar hain, vatan düşmanı' diye tanıtmışlar, ama biz kardeşlerimizden sadece sevgi, merhamet, cömertlik gördük";

"Baktılar ki biz de onlar gibi Türküz, Müslümanız — lehçemiz biraz farklı olsa da dilimiz bir, dinimiz bir, namaz kılıyoruz, oruç tutuyoruz. Sonuçta kısa sürede kaynaşıp yabancılık çekmeden, kendi vatanımızda yaşıyormuş gibi hissettik!" gibi fikirler film boyunca ana tema olarak işlenmişti.

İçim aydınlandı. Yolda 76 yaşındaki eski vatandaşımızın sözlerinden kalbime çöken burukluk da dağıldı, izi bile kalmadı. O sabah kahvaltıda "Gelmekle doğru mu yaptım, yanlış mı?" diye beynimi kemiren ağır soru, film gösterimi başlar başlamaz yok oldu. Tanıtıma gitmekle tamamen doğru yaptığımı hissettim.

Bunca zorluklardan geçmiş olmalarına rağmen Ahıskalıların hayata ve geleceğe güven dolu ruhu ışıldayan film tanıtımında ben Ahıskalı kardeşlerimin kalbini yeniden keşfettim. Ne kadar geniş gönüllü, ne kadar

yiğit, ne kadar temiz kalpli bir halktı bu! Farkında olmadan ben de Ahıskalı gibi oldum, Ahıska halkının bir parçasına dönüştüm sanki.

Tanıtım bitip ziyafet sırasında bana da söz verdiklerinde ilk izlenimim olarak şunu söyledim: Konuşmacıların sözlerini de, filmi de olumlu bir ruhun süslediğini gördüm. Ağlayarak izlediğimi, ama bu ağlamaktan utanmadığımı, çünkü acı büyük ve derin olduğundan ağlamamak mümkün olmadığını, bu acının benim de acım olduğunu dile getirdim. Doğal olarak Özbekçe konuştum. Eski vatandaşlarım can kulağıyla dinlediler. Sözümü bitirdiğimde içten alkışlarla takdir ettiler. Yaşlılar, orta yaşlılar, gençler, kızlar — kısacası herkes sözlerimi tam anlamış gibiydi. İçim dağ gibi yükseldi.

Sonra İstanbul'a doğru yola çıktık. Dönerken, yol boyunca aklımı, kalbimi, hatta bütün varlığımı şu düşünceler sardı: "Bu film her Türk'ün evinde olmalı, her Türk onu zaman zaman izlemeli. Ta ki millet asıl vatanını unutmasın. Özellikle sonraki nesillerin kalbine kadim vatana sevgi daima işlenmeli. Şimdi kaderin cilvesiyle dünyaya dağılmış Ahıskalılar bir gün mutlaka yeniden kendi vatanlarına kavuşmalıdır!"

Ve birden anladım: neden sadece Ahıskalılar izlesin ki? Herkes izlemeli — başta Anadolu Türkleri olmak üzere bütün Türk boyları, Özbekler, Kazaklar, Kırgızlar, Tacikler, Türkmenler, Karakalpaklar da izlemeli, belki bütün dünya izlemeli! Bir halkın, bir vatanın faciasından herkes haberdar olmalı! Ahıska'nın acısını anlamalı!

Gerekirse biz eski vatandaşlar birbirimizi yeniden tanıyalım. Yanımızda kimlerin yaşadığını bilelim. Onların hâlâ bize minnettar olduklarını, çocuklarına, gelecek nesillerine Türkistan halklarının sevgi ve merhametini anlatan parlak hatıralar aktardıklarını, yazıya döktüklerini, hatta filmler çekip tarihe mühürlediklerini bilelim. Biz Türkistan halkları da Ahıskalı kardeşlerimizi sadece iyilikle hatırlayalım; alnımıza yazılmış bir-iki kötülüğü değil, zor günlerde birlikte yaşadığımız şanlı tarihimiz hafızamızda kalsın. Cefakâr Türk milletinin kadim vatanına en kısa zamanda kavuşmasını dileyelim ve hakları için hayırlı dualar edelim!

Nurullah Muhammed Raufhan

13–19 Ocak 2016

Yüzemez Yunuslar Derya İçinde

Orhan Uravelli

Yaklaşık yirmi beş yıl boyunca arkadaşlık ettiğim merhum Yunus Zeyrek hakkında yazmak, benim için kolay değil ve başlıca zorluk, bu arkadaşlığımızın öncelikle Ahıskalı Türkler sorunuyla bağlı olmasından kaynaklanıyor. 2007'de onun Ahıska Araştırmaları kitabı hakkında yazdığım tanıtma ve değerlendirme notlarımın başlığını ulu adaşı Yunus Emre'den almıştım: 'Yunus Senin Sözün Derin…' İşte o dahiyane ve muhteşem mısralardan ibaret dörtlük:

Yunus senin sözün derin,
Cahil bilmez sahillerin;
Bilmez misin cahillerin,
Nice geçer zamanesi…

Fizikçiler fizik, biyologlar biyoloji, spor yorumcuları da sabah akşam futbol konuştukları gibi biz de dönüp dolaşıp hep Ahıskalı Türklerin bitip tükenmeyen sorunlarını ele alıyorduk. Dolayısıyla da onun hakkında hatıra yazmak aslında Ahıska Türkleri sorununu değişik boyutlarından bahsetmek demektir. Öte yandan şu da var ki şahsi yaşamımız ve ailelerimiz, olağan sıkıntı ve maddi konularımızı neredeyse hiç konuşmazdık ve sanki bunları göz ardı ederek, üzerinde durmamak için anlaşmıştık.

Yunus Zeyrek ile 1992 yılının sonbaharında Ankara'da Ahıska Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneğinde tanışmıştık. O sırada Dernek, Necatibey Caddesinin bitişiğinde Yeşilırmak Sokağı'ndaydı. Bana, Almanya'da Türkçe öğretmenliği yaptığını ve Ahıskalı Türkler üzerine araştırma yapması için kaynak ve materyal topladığını söyledi, Sovyet basınında ve kısmen de Batı medyasında epeyce yankı bulan 1989 Fergana Olaylarından sonra güncellik kazanmış Ahıskalı Türkler sorunuyla ilgili olarak Almanya'da imkan dahilinde elinden geldiği kadar epeyce materyal elde ettiğini belirtti. Ben, Sovyet gazetelerinde yayınlanmış Rusça makale ve materyallerden bazılarını tercüme etmiştim ve bunları kendisine verdim. Frankfurt'ta yayınlanmış Dünden Bugüne Ahıska Türklüğü (1995) kitabında yer alan bu tercümelerin bana ait olduğunu gayet dürüst şekilde dipnotlarda kaydetmişti.

Onun akıl almaz Ahıska tutkusu, daha ilk baştan beni şaşırtmıştı. Rusça bilmediği halde mümkün olan her yolla bu konuda daima yılmadan ve yorulmadan veri, malzeme, materyal, kaynak ve literatür toplayan merhumun bu tutkusunu anlamakta zorluk çekiyordum. Tanıdığım birçok Posoflu, Ardahanlı, Çıldırlı, Şavşatlı, Ardanuçlu ve bunlara komşu ilçelerden birçok kişi vardı, aralarında profesör, doçent, gazeteci, hatta politikacı vardı, fakat onlar çoğu zaman kendilerinin de Ahıskalı olduklarını söyleseler de kimse Yunus Zeyrek kadar Ahıska 'hastası' değildi. Almanya'da basılmış ve yukarıda adı geçen kitabındaki ithaf, beni epeyce duygulandırmıştı: ''Bu eseri sürgün yollarında hayatlarını kaybeden, yad ellerde Kuransız ve mezarsız toprak olan Ahıskalı canlara, onların yadigarlarına, Ahıska ve çevresinin taşına, toprağına, uçan kuşuna ve esen rüzgarına 'Bir gün mutlaka…' diyerek Fatihalarımla ithaf ediyorum.'

Yunus Bey, 1995'te Almanya'dan döndükten ve Gazi Üniversitesinde Türkçe hocalığına başladıktan sonra Ankara'da oturduğum için sıkça buluşuyorduk. Yunus kardeşim, önce Keçiören'de oturuyordu, sonra yanılmıyorsam 2002'de Varlık Mahallesine, Akköprü Metro istasyonu yakınına taşınmıştı ve orada dairesi dışında bahçe katında Bizim Ahıska dergisinin ofis ve yazıhanesi vardı. Bursa'da Uludağ yamaçlarında yazlık satın almıştı ve her aşağı yukarı bir ay orada kalırdı fakat son yıllarda çok pişman olmuştu, yılda sadece bir defa kısa süre dinlenmek için yazlık alıp sahipsiz bırakmanın anlamsız olduğunu söylerdi. Nerdeyse her yıl mutlaka Posof'taki baba evini ziyaret eder, Posof ve genel olarak kuzeydoğu illeriyle ilgili etkinlik, konferans, yayın ve diğer faaliyetleri takip eder, imkanları dahilinde bunlara katılırdı. Yanılmıyorsam 2014'te Yenimahalle'de İvedik semtinde Tufan Sokak'ta daire satın almıştı ve artık komşu olmuştuk. Oldukça zengin kütüphanesi ve arşivi vardı, F. Kırzıoğlu'nun da hediye ettiği kitaplar da eklenince bunlar için yer sorunu ortaya çıkmıştı.

Ömrünün son yılında amansız hastalıkla baş etme gayreti içindeyken birkaç defa ölümden bahsederek son menzile rahat gideceğini belirtmiş, verdiği emek ve bıraktığı kalıcı eserlerin onun için en büyük teselli olduğunu söylemişti. Deneyimli ve derin uzman olarak en olgun çağında böylesine hayata elveda etmesi çok üzücüydü. Sigara içmezdi, içkisi de yoktu, gayet ağır başlı ve dengeli yaşam tarzı vardı. Takım tutmaz, maç izlemezdi, güncel politikayla pek ilgilenmiyordu.

Onun Ahıska sevdasını, bana göre, değerli hocamız Fahrettin Kırzıoğlu'nun kitapları ve onun tarih tezi dışında açıklamak imkansızdır.

Almanya'daki görevini tamamlayarak Türkiye'ye döndükten ve Ankara'ya yerleştikten sonra onun Kırzıoğlu ile birlikte çalışmaları, çok verimli oldu. Ayrıca Kırzıoğlu, ilerleyen yaşından dolayı arşivini adeta Yunus Zeyrek'e emanet etmişti. Osmanlı metinlerini ve hatta el yazılarını bile kolaylıkla okuyabilen Yunus Zeyrek, bu arşiv sayesinde birçok belge ve kaynağı yayınlayarak topluma kazandırmıştır.

Yunus Zeyrek'in 2015'te Ötüken'de yayınlanmış Dede Korkut Kitabı (Dresden Nüshasını Aslından Okuyan ve Sadeleştiren Yunus Zeyrek) şu ithafla başlar: 'Ömrü boyu Dede Korkut Kitabı'yla meşgul olan ve Dede Korkut Oğuznameleri adlı çok değerli bir eser bırakan merhum Hocam M. Fahrettin Kırzıoğlu'nun aziz hatırasına armağan.'

Bu arada Kırzıoğlu'nun genel olarak tarihi Ahıska bölgesinin daha Oğuzlar (Türkmenler) Anadolu'ya geldikleri sırada artık Kıpçak kökenli Türklerle meskun olduğuna ilişkin tezi, Yunus kardeşimin bütün çalışmalarının ve araştırmalarının temel hareket noktasını teşkil ediyordu. Mesele şu ki söz konusu destanlar aslında Ahıska bölgesinin Türklüğünü ve bölgeden 1944'te Orta Asya'ya sürülmüş Türklerin güya Osmanlı döneminde Müslüman olup Türkleşmiş Kartvel Meskh kökenli halk olduğuna dair şoven Gürcü tarihçilerinin uyduruk tezini çürütmektedir. Anadolu'nun Türkleşmesinde Malazgirt 1071'i, yani Oğuzları (Türkmenleri) başlangıç noktası olarak kabul eden tarihçilerimizin şimdilik Kuzeydoğu Anadolu, Doğu Karadeniz ve Güneybatı Kafkasya'daki Ortodoks Kıpçaklar üzerinde pek durmadıkları bilinen bir eksiktir. Oysa Dede Korkut Kitabı'nda açıkça bahsedilen tekfur Kıpçakların adı geçen arazilerde çok önemli rol oynadıkları ve 1578 Osmanlı idaresine kadar bölgede var olan Atabeyler Prensliği hususu, Kırzıoğlu'nun araştırmalarıyla aslında ezber bozucu olmuş, bölgenin tarih boyu Gürcü (Kartvel) toprakları olduğuna ilişkin iddiaları ortadan kaldırmıştır. İlginçtir ki gerek yabancı uzmanlar, gerekse de F. Sümer gibi Türk araştırmacılar da destanlardaki Kıpçakları nedense hiç alakası olmayan Orta Asya Kıpçaklarıyla karıştırmaktadırlar, halbuki Orta Asya'da Oğuzlarla temasları bilinen Kıpçakların Ortodoks Hıristiyan olmaları söz konusu bile değildir.

Yunus Zeyrek ülkemizde entelektüel çevrelerin, akademisyenlerin ve genel olarak kamuoyunun Ahıskalı Türkler sorunundan habersiz olmasından dolayı son derece üzülüyordu ve özellikle de bu konuda nereyse hiç yayın ve araştırma olmayışını çaresizlikle izlemeyi kabul etmiyordu. İlk önce kamuoyu oluşturmak ve davayı gündemde tutmak için vazgeçilmez

olan dergi çıkarmak için değişik adlarla (Ahıska, Ahıskalılar, Vatan Ahıska vb) düzensiz şekilde ve amatörce birkaç deneme olmuştu. Nihayet Yunus kardeşimin girişim ve gayretleriyle 2004 yılında Bizim Ahıska dergisinin ilk sayısını çıkarmış ve dergi, üç ayda bir olmak üzere tam 15 yıl aralıksız olarak yayınlanmıştı. Gerçekten ülkemizin bütün kütüphanelerine ve yurtdışındaki temsilciliklerimize dağıtılan Bizim Ahıska dergisinin 55 sayısı, çığır açan kitapları ve makaleleri onun bize ve halkımıza bahşettiği değerli abidedir. Dergi için yazı yazanların sayısı oldukça azdı, dışarıdan gelen ve çoğu Rusça ve diğer dillerde eğitim görmüş Ahıskalılar, Türkçe yazı yazmakta zorluk çekiyorlardı. Dolaysıyla Yunus Zeyrek birçok yazıyı, mektup ve şiirleri düzletmek ve redaksiyonunu yapmak zorunda kalıyordu. Ben genellikle dergi için sadece Rusça belgelerin tercümelerini yapıyordum ve bizim meseleye ilişkin kitaplarla ilgili değerlendirme ve eleştiri notları yazıyordum. Tembel olduğumu söyleyerek hep beni eleştiriyor ve yüzlerle sayfa çevirmem gerektiğini, bunun elzem bir iş ve sevap olduğunu durmadan tekrarlıyordu.

Onun kendini neredeyse bütünüyle Ahıskalılarla ilgili yayınlara ve araştırmalara adadığını söylersem pek de yanlış olmaz, çünkü dergi için yazar, materyal, sponsor bulmak reklam ayarlamak, fotoğraf sağlamak kolay değildi. Görsel teknolojiler, cep telefonları ve internetin gelişmesi okuma alışkanlığını epeyce arka plana attığından dolayı Ahıskalılar bile dergiye yeterince ilgi göstermiyorlardı. Ben, kuşe kağıtla renkli derginin epeyce fiyakalı olduğunu, fiyatının Ahıskalılara geniş okur kitlesine pek uygun olmadığını söylesem de Yunus Bey siyah beyaz, basit kağıtlı sıradan dergiye geçme teklifimi asla kabul etmiyordu ve sonuna kadar çıtayı yüksek tutmaya çalıştı. Sosyal şebekelerdeki seviyesiz tartışmalara, kavga ve didişmelere hiç karışmazdı ve sözünü, görüşlerini ve duruşunu dergideki yazılarında açıklamayı tercih ediyordu.

Sovyet devletinin dağılma sürecine girmesinden itibaren gündeme oturan Ahıskalı Türkler konusunda yazılanlar ve söylenenlerin birçoğunun aynı duygusal ifadelerin nakaratı dışına çıkmayan tekrarlardan ibaret olduğunu dikkate alırsak Yunus Zeyrek'in bilinmeyenleri ortaya koymak ve bilinenleri de farklı bakış açısıyla değerlendirmek gayretini kaydetmeliyim. Ahıskalıların sürgün edilmesi ve 1944'ten beri vatansız ve derbeder kalıp yabancı ellere dağılmasının, hepimiz gibi o da, Sovyet komünist rejiminin politikasının sonucu olduğunu kabul ediyordu. Fakat Sovyet sonrasında yaklaşık 30 yıllık dönemde halkımızın yaşadığı birçok zorluk ve sorunun, onların bulundukları ülkelerde demokrasi ve liberal hukuk geleneği

eksikliğinden kaynaklandığını belirtiyordu. Ona göre, kurulmuş yeni bağımsız devletlerde, çok partili, çoğulcu siyasi yapı, temel hak ve özgürlüklerin yerini milliyetçi devletçilik ve otoriter rejimler aldığından dolayı Ahıskalıların haklı davalarını savunma imkanları son derece sınırlıydı. Bu şartlarda örgütlenmek, yayın yapmak, kamuoyu oluşturmak, etkin dernek ve STK faaliyetleri yürütmek hiç koyla değildi, hem kentlerdeki az sayıda öncü ile çoğu kırsalda oturan halk tabanı arasında apaçık kopukluk vardı. Yunus Bey, özellikle de Gürcistan'da şoven milliyetçi "Gürcüler için hak ve demokrasi" mantığının, Türk-İslam karşıtı tutumun, sadece Gürcülere münhasır insan hakları ve demokrasi uygulamasının Ahıskalıların dönüşü için başlıca engel teşkil ettiğini ısrarla hep yazmış ve dile getirmiştir. Onun fikrini şöyle özetleyebiliriz: bugün artık Ahıskalılar engin Avrasya'nın birçok yerinde vardırlar, Amerika'da bile vardırlar, fakat fiilen etkin olma, hak arama, kendilerini ifade etme ve hukuki statü açısından hiçbir yerde yokturlar.

Özellikle de 1996'dan itibaren Ahıskalıların düzensiz şekilde ülkemize göç etmeye başlamasıyla birlikte meselenin bir de Türkiye boyutu ve göçle ilgili sorunlar gündeme gelmişti. Öncelikle bu göçmenlerin kaçak illegal göçmen durumundan kurtulup ikamet tezkeresi alması, vatandaşlık sorunu, ayrıca değişik sosyal problemleri (sağlık, eğitim, sosyal güvence, istihdam vb) bayağı can sıkıcı ve üzücü sonuçlara yol açmaktaydı. 21. yüzyıla girdiğimizde Ahıskalıların başta Bursa olarak Türkiye'nin değişik kentlerine göçü Aralsızı devam ederken STK ve derneklerin çalışmaları yetersiz kalıyordu ve ayrıca göçmen olmadıkları halde göçü fırsat olarak gören bazı art niyetli kişiler ikamet tezkereleri konusunda sahtekarlık yolunu seçmişlerdi, göçmenlerin çaresiz ve ağır durumundan yararlanarak maddi kazanç ediniyorlardı.

Bu şartlarda Yunus Zeyrek öncülüğünde, Ankara'da Ahıska Türkleri Dernekleri Federasyonu (AHFED) kurulması önemli bir gelişme olmuştur. Rüstem Mürseloğlu, Adem Ahıskalı, Muteber Nazım kızı, Selim Sakanlı ve diğer göçmen Ahıskalıların da bu yeni oluşuma katkıda bulunduklarını kaydetmeliyim. AHFED ofisi, Gazi Mustafa Kemal Bulvarında Maltepe Metro İstasyonu yanı başındaydı. Yaklaşık beş yıllık faaliyet süresince AHFED birçok girişimleriyle Ahıskalıların makus talihini değiştirmeye gayret etmiştir. Resmi mercilere gönderilen yazı ve dilekçeler içinde özellikle Ahıskalıların ikamet tezkeresi almaları konusunda STK ve derneklerle muhatap olmamaları, göçmen Ahıskalıların köken tespitinde devletin kendi mercilerinin araştırma yapmaları gerektiği başlıca isteklerden biriydi.

Sonuçta ilgili makamlar gerekeni yaparak STK ve dernekleri, ikamet tezkeresi prosedüründen uzaklaştırdılar ve fırsatçılar için göçmenleri sömürme 'piyasası' da ortadan kalkmış oldu.

Elbette, Ahıskalı göçmenlerin birçok sorunu vardı ve bunları çözmek için şimdiki yabancılar mevzuatı gerekliydi, oysa o sırada birçok eksikler ve anlaşılması güç bürokratik uygulamalar vardı. Öte yandan, yurt dışında 7 ülkeye dağılmış Ahıskalıların Ahıska'daki köylerine dönüş meselesi dışında sorunun birtakım yeni boyutları (bulundukları ülkelerde yeni kurulmuş bağımsız devletlerde entegrasyon, örgütlenme, eğitim, devam eden göçler, bölünme, dağılma vb) gündeme gelmişti. Rusya'nın Krasnodar bölgesindeki Ahıskalılara vatandaşlık verilmemesi ve yaklaşık 15 yıl devam eden ayırımcılık, açık baskılar ve mezalim nihayet halkımızın Amerika'ya göçüyle sonuçlanmıştı ve bu insanların Türkiye'ye değil, okyanusun ötesine, ADB eyaletlerine götürülüp dağıtılması hocayı çok üzmüştü. Bu insanların er geç ABD potasında asimile olup kayıplara karışacaklarını, iletişim ve birlikte çalışma bakımından yeni dramlar yaşanacağını, maddiyatın manevi bağlara ve değerlere üstün geleceğini düşünüyordu. Zaten Amerika'ya göç başlayınca Yunus Zeyrek, AHFED'in kapatılmasını önerdi ve çekileceğini beyan etti. Bunun bir nedeni de AHFED üyesi olan bazı STK ve derneklerin ayrılıp ticarethane ve dükkan gibi keyfi şekilde çalışmayı tercih etmesiydi. Bu federasyonu kapatmak yerine faaliyetlerini sürdürmekten yana olanlar da vardı, ancak Yönetim Kurulunda neticede kapatılması yönünde oy çoğunluğu ile karar verildi ve 2008'de AHFED kapandı.

Onun Orta Asya cumhuriyetlerine, Rusya'da Ahıskalıların oturdukları vilayetlere, Ukrayna'ya, Azerbaycan'a, Gürcistan'a yaptığı yolculuk ve ziyaretlerini kaydetmeliyim. Bu seyahatlerden edindiği izlenimler, yaptığı söyleşiler fotoğraflarla birlikte dergi sayfalarında yer almıştır. Dergiyi okuyanlar, onun kendisine özgü basbayağı tekrarsız bir edebi üslup geliştirdiğini fark ediyorlardı, ayrıca yazılarında belirtmeliyim. Onun yazıları yapmacık entelektüel hüsnükuruntudan, akademik iddialılıktan, popülist sıradanlıktan uzaktır. Ayrıca bugün muhafazakar, devletçi, cumhuriyetçi, sosyal-demokrat, statükocu, milliyetçi, İslamcı, liberal demokrat ve başka adlar ve etiketler altında söylenen ve yazılanlara bakılırsa Yunus Bey'in 'Bilgisi olmayanın fikri olamaz' ifadesine hak vermemek imkansızdır. Araştırmacı yazar, köşe yazarı ve gazeteci yazar diye tarif edilen yüzlerce kalem erbabından farklı olarak Yunus Zeyrek Türk milliyetçisi olduğunu bizzat yazılarının kalitesi, derinliği, belge zenginliği, biyografik materyal bolluğu ve kapsamıyla, ortaya koyduğu emekle ispatlamıştır.

Bazı yeni göçmen Ahıskalılar, onun Ahıskalı olmadığını, 1944 sürgününü yaşamış halkın temsil etmediğini, sadece kariyer ve prestij için bu işle uğraştığını söylüyorlardı. Üzücü olan ve anlamadığım bu yaklaşımı, Yunus Zeyrek'le ilgisi olmayan art niyetlilerin çirkin ve olumsuz faaliyetlerine bağlıyordum. Böyleleri elbette vardı ve onlar Ahıskalı göçmen olmadıkları halde STK ve dernekler üzerinden kariyer ve prestij bir tarafa, açıkça kar ediyorlardı. Oysa Yunus üniversitede öğretim görevlisiydi ve ne doçent ne de profesör olmadı, böyle bir hedefi de yoktu. Fakat akademisyenlerimiz kusura bakmasınlar da bunca araştırmayı yapabilmiş, neredeyse tek başına dergi yayınlamış kaç akademisyen vardır? Üstelik ülkemizde hala marjinal bir konu olan ve güncelliği bulunmayan Ahıskalılar sorununa ilişkin çalışmaların pek fazla akademik getirisi olduğu, ün ve otorite sağladığı da görülmemiştir. Birçok şehirde değişik konferans ve etkinliklerde Ahıskalı Türkler konusunda konuşmalar yapmış olan Yunus Zeyrek esasında medyada boy göstermeyi sevmezdi, TV kanallarında yayınlara katılmış olsa da genelde görüş ve tutumunu dergideki yazılarında ifade etmekteydi.

Bizi birbirimize bağlayan önemli hususlardan biri de edebiyat ve özellikle de şiirdi. Yunus Zeyrek hem de şairdi, kendi şiirleri dışında tarihte Ahıska bölgesi diye bilinen ve bugün Artvin, Kars, Ardahan ve hatta Erzurum'un bir kısmını kapsayan topraklarda sazıyla ve sözüyle iz bırakmış Aşık Zülali, Mazlumi, Hasta Hasan, Sefili, Müdami ve diğer halk şairleri hakkında kitap ve makaleleri halk edebiyatı uzmanları için vazgeçilmez referanslardır. Bunun dışında Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri (2001), Posof'un Çizgileri (2003, 2013), Ahıska Araştırmaları (2007), Ahıska Gül İdi Gitti (2015) ve diğer kitaplarında okurlar, halk şairlerine ayrıca ve önemli yer verildiğini görmüşlerdir. O, modern çağda halk şiirimizin hala ayakta kalmış olmasını bir milli fenomen olarak algılıyordu. Oysa bana göre hakiki fenomen ve mucize İkinci Yeni şiiridir. Bu konuda çok tartışıyorduk ve milliyetçi olduğu için onun fikrince İkinci Yeni şairlerinin milli omurgası sağlam değildi. Mesele elbette kişisel yaklaşım ve görüşlerin haklı olup olması değildi ve ben, sadece Yunus Zeyrek'in, toplumumuz için edebiyatın vazgeçilmez manevi ve hatta ideolojik değer olduğunu ısrarla tekrar ettiğini kaydetmek istiyorum. Edebiyat ve sanat konularında şaka yollu da olsa beni liberal ve bireyci olmakla suçluyordu.

Onunla bazı konularda farklı görüşlerimizden dolayı elbette ki tartıştığımız olmuştur. Özellikle benim Enver Paşa ile ilgili eleştirilerimi asla kabul etmezdi ve ben 1. Dünya Savaşının 100. yıldönümünde Bizim Ahıska

dergisinin kapağında Enver Paşa'nın resminin yer almasını pek uygun bulmadığımı ve Ahıskalılarla doğrudan bir ilgisi olmadığı söylediğimde de Türk milliyetçisi olarak onu ısrarla savunmuştu. O, Enver Paşa'yı maceracılık ve deneyimsiz acemi kumandan, otoriter politikacı ve megaloman tavırlarında dolayı eleştirenlere kızardı, özellikle de Doktor Rıza Nur'un Moskova hatıralarında Enver Paşa'ya karşı acımasız yergisini asla kabul etmiyor ve bunu kişisel ihtilafla açıklıyordu. Esasen İttihatçıların darbeci olduklarına itiraz etmese de onları haklı buluyordu.

1960 darbesinin felaket olduğunu tekrar ederdi, 1980 darbesini ise ehvenişer olarak görmekteydi. 15 Temmuz kalkışması ve yaşanan dramı, halkın kararlı direnişi onu epeyce duygulandırmıştı. İvedik'teki dairesinin yanı başında olduğu için MİT binaları ve çevresinde saatlerce devam eden atışma yüzünden ailesiyle birlikte gece boyu uykusuz kalmıştı.

Bir diğer husus da onun bizim liderlerimizden Yusuf Serverov'la ilgili her türlü eleştiriyi kesin şeklide reddetmesiydi. Yusuf Serverov'un 1989 Fergana Olaylarından sonra da artık otoritesini kaybetmekte olan Moskova'dan medet ummasını ve Vatan Cemiyeti merkezini Tiflis'e olmasa bile Bakü veya Almatı'ya taşımamasını hata olarak görenleri anlamadığını söylüyordu. Yusuf Serverov'un o sırada Türkiye'ye göç etmeyi hedefleyenleri ihanetle suçlamasının aşırı ve yersiz tepki olduğunu da kabul etmiyordu.

2019'da biz Bursa'nın Gürsu ilçesine taşınmıştık ve o yıl Ekim ayının ilk günlerinde onu evimizde misafir etik. Günlerinin sayılı olduğunu düşünmek bile istemiyordum, 89 yaşlı annem ona oğlum diyordu ve vefat haberini alınca çok üzülmüş, 'Azrail gelende, bakmaz sıraya' demişti. Benden bir yaş büyüktü ve dolaysıyla da ona daima 'hocam' veya 'abi' diye hitap ederdim. Hocam çoğu zaman şaka yollu, biraz da takılarak bana 'üstat' derdi ve bunu çok özlüyorum.

Yunus kardeşimin aziz hatırasına saygıyla bu yazının başlığını ünlü ozanımız Mahzuni Şerif'in mısrasını koydum. Hakikaten yunuslar çaylara sığmazlar, deryalarda yüzemezler, ırmaklarda yaşayamazlar, çünkü onların yeri engin denizler ve ummanlardır…

Axıska və Çevrəsi: Tarixi Qaynaqlarda

Tahircan Kukulov[1]

Axıxsa və çevrəsinin tarixi günümüzdə olduğu kimi keçən əsrdən başlayaraq gürcü və Türk tarixçilər arasında mübahisə obyekti olaraq davam etməkdədir. Mübahisələrə səbəb isə 14 noyabr 1944 – cü ildə bölgədə yaşayan Axıxsa Türklələrın ata baba yurdlarından Qazaxıstan və Qrta Asiyaya sürgün olunduqdan sonra sürgün yerində 12 il komendant rejimi altında yaşamağa məcbur qalmışlar. Stalinin ölümündən sonra üzərlərinə qoyulmuş komendant rejimi qaldırılır. Komindant rejimin qaldırılmasından sonra Yurdlarına dönmək üçün mücadiləyə başlayan Axıxsa Türklərinin önündə başlıca əngəl Gürcüstan dövlətini idarə edən rəhbərlik idi. Bunu biz Moskvaya 1956 – cı ildə yurdlarına geri qayıtmaq istəklərini bildirən yazılı məktuba gələn cavabdan anlayırıq. Məktuba cavab Moskvadan yox Tiblisidən gəlir. Cavab məktubunda deyilirdi; "Siz Gürcüstan dövləti xaric istədiyiniz yerdə yaşaya bilərsiz[2]. Hanısıki 28 aprel 1956 – cı il tarixində imzalanan qanunda sadəcə Gürcüstanın beş rayonuna, sürgündən öncəki yaşayış yerlərinə qayıtmalarına icazə verilmirdi. Qanunda Gürcüstan ərazisinə geri qayıtma ifadəsi olmayıb. Düzdür Moskvada sərhədin o üzündəki Türklərlə eyni soydan olan Türklərin Gürcüstanın Türkiyə ilə sərhədinə gəlib yerləşməsini istəmirdi. Moskvanın istəklərilə Gürcüstanın istəkləri Axıxsa Türklərinin geri dönməmələri məsələsində üst-üstə düşürdü. Onların bu istəkləri ermənilərin istəklərini də özündə birləşdirirdi. Gürcü şovenist millətçiləri Türkiyənin Ardahan və Artvin illərini, ermənilər isə Qars və Şurageli öz torpaqları olaraq görürlər. Bu cür iddiaların hələ də olmasını gürcü və ermənilərin Axıxsalıların tarixi yurdlarına dönmələrinə qarşı sərgilədikləri münasibətlərdən anlamaq olur. Gürcülərin Axıxsa Türklərinin geri qayıtmalarını əngəlləmək üçün davamlı olaraq Axıxsa Türklərinin Türkləşmiş gürcü olduqlarını dilə gətirir və Gürcüstana qayıtmaları üçün üç şərti qəbul etmələrini bildirirlər. 1. Gürcü kimliyini qəbul etməli, 2. Gürcü soyadı və dilini qəbul etməli, 3. Onlar Gürcüstanın hər yerini vətən olaraq

[1] Araşdırmaçı yazar

[2] Tahircan Kukulov,Vətən sevgisindən doğan "Vətən" cəmiyyəti" Çanakkale 2025

görməli. Gürcülərin irəli sürdüyü bu üç şərti Axısxa Türklərinin böyük əksəriyyəti rədd etdiyi halda "Xsna" təşkilatının üzvüləri qəbul etsə də onlarında vətəndaşlıq almlarında problemlər yaşanmaqdadır[3]**.** Gürcülərlə Axısxa Türkləri arasındakı problem, əllərindən alınmış hüquqların Axısxa Türklərinə geri iadəsi olduğu halda, qəsdən problemi tarixə yönləndirərək mübahisə obyektinə çevirirlər. Dolayısilə tarixi yurda dönüş mücadiləsini hüquqi zəmindən uzaqlaşdıraraq etnik məsələyə çevirməklə geri dönüşü əngəlləməkdir.

Axısxa Türklərinin tarixi çox qədim və zəngin olduğu qədər mübahisəlidir. Axısxa Türklərinin dili, tarixi və şifahi xalq ədəbiyyatının araşdırılması onların etnik mənsubiyyətini müəyyən edilməsində mühüm rol oynayır. Yerli və xarici tədqiqatçılar bu əsas amili nəzərə alaraq, bu sahədə üzə çıxardığı dəlilər və məntiqi araşdırmalar gürcü elm xadimləri tərəfindən soyuq qarşılanır. Gürcü elm xadimlərinin əsərlərinə baxdıqda uzun illər ümümi içtimai fikri əsil mətləbdən yayındırmağa yönəlmiş və obyektivlikdən uzaq olmuşdur. Axısxa Türklərinin tarixi qərəzli və saxtalaşdırılmış şəkildə verməyin özü oxucuya və elmi içtimaiyyətə düzgün nəticəyə gəlməyə mane olur. Hələ də dərk etmək istəmirlər ki, dil üzrə mütəxəsislər şimal şərqi Anadolu Türkləri ilə Axısxa Türklərini eyni saymışlar. Bu gerçəkləri görmək istəməyən və gerçəkləri yanlışlığa götürən, Axısxa Türklərini gürcü olduğunu iddia edən, gürcü elm xadimləri ilə yanaşı sapı özündən olan axısxalılar mövcuddur. Bu yazımla Axısxalı soydaşlarımı gürcüləşdirmə kimi saxtakar qruplara qarşı ayıq olmaya çağırıram. Bu qruplar daha çox internetdə sosial medyada mövcuddur. Onlara üzmü tutub deyirəm: hər kəs öz milli kimliyini sərbəst şəkildə özü məyyən edir. Kiminsə bu işdə münsüflər rolu oynaması yol verilməzdir. Axısxa və çevrəsinin tarixi Türk xalqları tarixinin ayrılmaz hissəsidir.

Tədqiqatçıların böyük əksəriyyəti Axısxa Türklərinin etnik mənşəyini Türk boyu olan qıpçaqlara bağlayırlar. Kimdir bu qıpçaqlar? Onlar haqında nə bilirik? Məlumdur ki, Şimal- Şərqi Qara dəniz bölgəsi və Kuban-Qafqaz ərazisini iki əsr ərzində idarə edən və monqol istilasına qədər Avrasiya çöllərinin hökümranlığını əlində tutan qıpçaqlar erkən orta əsrlərdən başlayaraq müxtəlif Türk topluluklarının təşkilatlanmasında mühüm rol oynamışdır. Onlar ətrafındakı macarlar, rumunlar, bulqarlar, ruslar, bizanslilar, gürcü və xərazmşahlarla sıx siyasi, iqtisadi və sosial münasibətlər qurmuş və onlar üzərində əhəmiyyətli təsir göstərmişlər. Orta Asyadan Qara

[3] Tahircan Kukulov,Vətən sevgisindən doğan "Vətən" cəmiyyəti" Çanakkale 2025

Dəniz sahillərinə və Qafqaza gəlmələrində şərqdə güclənən qara kitayların təsirilə olmuşdur. Onların XI vsrdə Orta Asiyadan gəlib yerləşdikləri Rusiya çölləri və Şimali Qafqaz "Dəşti Qıpçak" olaraq adlanmağa başlamışdır.

Bundan əlavə, Dəşti Qıpçaqda yaşayan xalqların qıpçaqlaşmasında mühüm rol oynayan qıpçaqlar "hərbi parçalanma"nın nəticəsində Hindistanda Dehli Sultanlığını və Suriya və Misirdə isə məmluk Türk Sultanlığının qurulmasına əhəmiyyətli töhfə vermişlər[4]. Qıpçaqlar geniş bir coğrafi əraziya yayılmalarına baxmayaraq monqollar gələnə qədər bir siyasi birlik qurabilməmişlər. Lakin qıpçaqlar Vlademir Monomaxa ağır məğlub olduqdan sonra "Dəşti Qıpçaqda" hakimiyyət tədricən rusların əlinə keçməyə başlamışdır.

Düzdür, qıpçaqların Gürcüstan coğrafiyasında ilk dəfə görünmələri, gürcü qaynaqlarına görə e. ə. 336-323 cü illər arasında Makedoniyalı İskenderin hakimiyyəti illərində olmuşdur. Ancaq qıpçaqların Gürcüstan deyilən coğrafiyada varlığı IV David zamanında başlayan qıpçaq köçləri XII əsrin sonlarına qədər davam etmişdir. Yurd axtarısında olan qıpçaqların gücündən istifadə etmək məqsədilə Gürcüstan coğrafiyasına gətrildikdən sonra gürcü ordusunun əsas gücünü oluşturmuşdur. Kartli prensliyi qıpçaqların hərbi gücünün güdrəti sayəsində Tamara zamanında siyasi və iqtisadi cəhətdən özünün ən yüksək inkişafına çatır.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi belə əhəmiyyətli rola malik olmuş Türk boyunun Gürcüstan coğrafiyasındakı siyasi tarixi lazımınca Türk tarixçiləri tərəfindən araşdırılmamışdır. Hanısı ki, gürcü xronikası ilə yanaşı bu dövür erməni qaynaqları da qıpçaqların döyüş qabiliyyətini və cəsarətini çox yüksək şəkildə qiymətləndirir. Həmin qaynaqlar qıpçaqları dinamik bir güc olaraq düşmənlərinə qorxulu rüya, dostlara güvənilir müttəfik kimi söz edər. IV David ölkəsinə dəvət edərək gətirdiyi qıpçaq Türklərini Səlcuqlu uc bəylərinə qarşı bitərəf zona yaratmaq məqsədilə şərqi Anadolunun xüsusilə bugünkü Borçalı və Axısxa bölgələrinə yerləşdirmişdir. Qıpçaqların səlcuqlularla sərhəd bölgələrə yeləşdirilməsilə onlar arsında qarşılıqlı ünsüyyət düşməncəsinə də olsa qaçınılmaz oldu. Baxmayaraq qıpçaqlar dini baxımdan xristian olsalarda etnik baxımdan Türk olmaları onların Türkmənlərlə ünsüyyətinə yol açmış və həm bölgənin Türkləşməsinə həm

[4] Ahmet Gökbel, *Kıpçak Türkleri Siyasî ve Dinî Tarihi*, s.22, Rasim Bayraktar, Kuman-Kıpçakların /Atabeklerin Dini-Mezhepsel Kimliğinin Şekillenmesi", Haziran 2022.

də özlərinin Türklüklərinin qorumasında mühüm rol oynamışdır. Tarixçilərin çoxu qıpçaqların bir Türk boyu olduğu və bu boyun rəhbərliyi altında birləşmiş tayfalar birliyinin adı olması bildirilir. Qıpçaq adının mənşəyi haqqında "Oğuz Qağan" dastanında keçməkdədir. Onu da qeyd edim ki, bir millətin tarixi araşdırılarkən incələnəcək ilk qaynaqların başında şübhəsiz ki, onun dastanlarıdır. Çünkü dastanlar məxsus olduğu toplumun yaddaşının süzgəcindən keçərək bizlərə gəlmiş, adət və ənənə, yaşam tərzi və inanışlarını özündə qoruyub saxlamışdır. Bu mənada qıpçaq kəlməsinin ilk dəfə söylənişini biz Oğuz Qağan Dastanında görürük.

Rəşəddinin tərəfindən qələmə alınmış Cami el-tavarihdə və Oğuz Qağan dastanında bu şəkildə keçməkdədir: dastan ilk öncə Oğuz Qağanın "it/köpek başlı" insanların ölkəsinə düzənlənən yürüşdən bəhs edir. Bu yürüşə dastanda "İt-Barak" adı verilmişdi. Oğuz Qağan dastanlarına görə "İt-Barak"ların ölkəsi şimal-qərbə uzanan qaranlıq ölkə içində idi. Oğuz Qağan onlara qarşı yürüş yapmış, ancaq məğlub olaraq dağlar arasındakı bir çayın ortasında yerləşən kiçik bir adaya sığınmaq zorunda qalmışdı. Bu adacıqda olan meşəlikdə ölən əskərlərdən birinin arvadının doğum vaxtı gəlmiş və bir ağacın qabığının içinə girərək uşağını doğurmuşdu. Oğuz Qağan qadının sağ-salim uşağını doğurmasına sevinmiş və uşağı qucağına alaraq uşağa da qıpçaq adını vermişdi. Qədim Türk əfsanələrinə görə qıpçaq "Qıfçak" sözü , "ağac qabuğu" mənasına gəlirdi[5]**.** Xalq inanışların da qıpçaq kəlməsi kovi və ya kovuk/qabıq kəlməsilə billəşdirilməkdədir.

Tarixin müxtəlif zamanlarında kuman-qıpçaqlar qədər geniş bir ərazilərə dağılmış olan və fərqli adlarla adlandırılan bir başqa bir Türk boyu yoxdur. Qıpçaq Türklərini bildirmək üçün təmasda olduqları müxtəlif xalqlar müxtəlif adlar işlətmişlər. Müsəlmanlar qıpçaq, ruslar poloveç, avropalılar kuman, macarlar kun, almanlar valven, ermənilər xartes şəkilində adlandırmışlar[6]. Müxtəlif xalqlar tərəfindən bu adlandırma, əslində rəng (sarı, saman sarısı, açıq sarı) ifadə edir. Kuman kəlməsi qıpçaqların malik olduğu fiziki görünüşləri, təmasda olduqları xalqlar tərəfindən verilən addır. Bu şəkildə adlandırmadan aydın olur ki, qıpçaqların qonşuları onları xarci görünüşünə görə adlandırmışlar. Tarixi mənbələrdən aydın olur ki, bu Türk boyu Kuman və ya Qıpçaq adları ilə tanınır. Kuman adı əsasən kuman-qıpçaq birliyinin qərbi Avropa xalqları tərəfindən adlandırılmasıdır. Qıpçaq-

[5] Bahaeddin Ögel, *Oğuz-Kağan Destanı, ("Köpek Başlı" İnsanlar)* https://www.elibrary.az/docs/jurnal/jrn2015_484.pdf

[6] Asım Korkmaz, *Kuman-Kıpçaklar: Orta Çağ Doğu Avrupası'nın Güçlü Cengâverleri*

kumanların şərqində yaşayan, müsəlman xalqlar tərəfindən qıpçaq adı ilə adlandırılmışlar. Ancaq gürcü xronikası qərb xalqlarının bu adlandırmasından fərqli olaraq qonşuları müsəlmanlarda olduğu kimi qıfçaq adı ilə adlandırdığı söylənilir. Lakin gürcü orta əsr tarixini gözdən keçirdikdə görürsən ki, onlar da qıpçaqları ikili adla adlandırmışlar. Qıpçaqla yanaşı cakelli adı ilə də qıpçaqları ifadə etdikləri anlaşılır. Lakin cakelli sözündə cak/çak kəlməsinə nəzər yetirdikdə gürcülər qıfcak kəlməsinin kökündəki "kıf"i kənarlaşdıraraq gücləndirici vurğu olan " çak" kəlməsini söylədikləri bilinir. Çünkü hər bir xalqın həm özlərini həmd də qonşularını adlandırması fərqlidir. Necə ki, biz onlara gürcü deyirik, onlar özlərinə kartli deyir. Bu yerdə Ahmət Gökbelin fikirlərinə qatılmamaq qeyri mümkündür. Onun fikrincə Burda çak kəlməsi kollektiv bir boy konfedorosiyonunu tamamladığı üçün məntiqidir[7].

Axısxa Türklərin tarixi haqqında məlumatların az olmasına baxmayaraq ana qaynaq sayılacaq "Dədə Qorqud Dastanı"nda Axısxa haqqında az məlumat versə də dastanın VI-XIII əsrə aid hadisələri özündə əks etdirməsi baxımından önəmi böyükdür. Təəssüflə bildirim ki, bu qiymətli əsər bir tarixi mənbə kimi lazmi şəkildə, dərindən tədqiq olunmamışdır. "Kitabi Dədə Qorqud" da real adlarla adlandırılan coğrafi adlar indinin özündə də mövcuddur. Bu o deməkdir ki, "Kitabi Dədə Qorqud" dastanı axısxalıları tarixi keçmişi ilə bağlayan əvəzsiz qiymətli xəzinədir. "Kitabi Dədə Qorqud" dastanı Axısxa Türklərinin Axısxa bölgəsində təşəkkülü və formalaşması haqında verdiyi çox dürüst və qərəzsiz bilgidir. Axısxalılar haqqında gürcü tarixçilərinin dediyi kimi Türkləşmənin 1578 – ci ildən qəbul etmək səhv olardı. Axısxalıların bəzilərinin dediyi kimi onlar Anadolunun içərilərindən gətrilmiş kimi qiymətləndirilmişsədə səhvdir. Çünkü onda XII əsrdə Davıd və Tamara zamanında gətirilmiş çox sayda Türk varlığına da göz yummuş olarıq. Unudulmamalıdır ki, Türklər bu coğrafiyada ən qədim zamanlardan yaşamış və vətən torpağı halına gətirmişlər[8]. "Kitabi Dədə Qorqud" dastanı da "Axısxa" kəlməsinin keçməsi və çevrəsində baş verən hadisələrdən bəhsi onun əhəmiyyətini artırır. 1595 – ci ildə Osmanlılar tərəfindən tərtib edilmiş "Defter-i Mufassal-i Livâ-i Ahısha" adlı tahrir dəftəri "Kitabi Dədə Qorqud" dastanından sonra Axısxa Türklərinin tarixi üçün əsas qaynaq

[7] Ahmet Gökbel, Kıpçak Türkleri (Siyasî ve Dinî Tarihi)

[8] Tahircan Kukulov, Axısxa kəlməsi üzərinə dair düşüncələrim, https://www.egitisim.gen.tr/axisxa-

mahiyyətindədir. Çünkü Axısxa və çevrəsinin Osmanlı mülkü idarəsinə keçməsilə 1595 – ci ildə bölgənin tutulmuş tahrir dəftəridir. Osmanlı zamanında tutulan belə tahrir dəftərləri bölgənin əhalisini, vergi və ərazi kimi sayım nəticələrini özündə əks etdirir. Osmanlının iqtisadi vəziyyətinin araşdırılması, şəhərlərin meydana gəlməsini və şəhərlərin sosial-iqtisadi inkişafı haqqında qiymətli məlumatlar verir. Belə tahrir dəftərlərində hər yaşayış məntəqəsinin sərhədləri də dəqiqliklə göstərilmişdir. Bir sözlə Osmanlı Tahrir dəftərləri o qədər mükəmməl şəkildə təşkil olunmuşdu ki, Osmanlı dövlət idarəçilərin uzun illər yerləşim mərkəzlərinin əsas qaynaqlarını təşkil etmişdir[9]**.** Sözü edilən tahrir dəftərinin iki nüsxəsi var; biri Ankarada,Torpaq Qeydiyyatı və Kadastrı Baş İdarəsində,Torpaq Qeydiyyatı Fondunda, fond kodu TADB,TTD və qeydiyyat nömrəsi 130 ilə yerləşir. Digəri isə Tiblisidə Sakartvelos Sahintsipo Muzeyinin Turkuli Helnatseri Bölməsində, 478 nömrəliyerdədir[10].

Axısxa Türklərinin tarixini araşdırılmasında "Defter-i Mufassal-ı Livâ-i Ahısha" adlı tahrir dəftəri bir çox araşdırmaçılara qaynaq olmuşdur. İlk dəfə bu tahrir dəftərini S. Cikiya 1947 – ci ildə Tiflisdə "Dəftəri Mufassal Vilayət-i Gürcüstan" adı ilə nəşr etmişdir. Axısxa Türkləri ilə bağlı araşdırma aparan araşdırmaçıların çoxu Cikiyanın nəşrinə istinad etmişlər və əslindən heç xəbərləri olmamış. Bu da böyük xətalara yol açmışdır. Tanınmış alim Sinan Uyğur yazmış olduğu "1595 Tarihli Defter-i Mufassal-i Livâ-i Ahısha"da Geçen Türkçe Kökenli Kişi Adları Üzerine" məqaləsində bu məsələyə aydınlıq gətirir. Bu tahrir dəftərindəki zəngin kişi adlarını incələdikdən sonra gəldiyi gənaətə görə daha əvvələr tahrir dəftəri mövzunun uzmanları olmayanlar tərəfindən araşdırılmış və bölgənin etnik yapısı haqqında kobud səhflərə yol açmışdır. Osmanlı arxivləri Türk səxsi adlarının öyrənilməsi üçün əvəzsiz bir xəzinədir. Onlar osmanlı cəmiyyətini anlamağımıza kömək edən bir təbiətə malikdir. Şəxsi adlar Osmanlı arxiv sənədlərinin demək olar ki, bütün növlərində olur. Təəssüf ki, tahrir dəftərlərinin əksəriyyətində kişi adları qeyd olunur. Sinan Uyğur qeyd edir ki, "fətinə Fatihin hakimiyyəti dövründə başlayan və 1578 – ci ildə Lalə Mustafa Paşanın III Muradın Hakimiyyəti dövründə tamamlanan Atabeq Yurdunun 1595- ci ilə aid "Dəftər-i Müfəssəl-i Liva-i Ahısa" adlı vergi qeydiyyatı, şəxs adları ilə bağlı

[9] Tahircan Kukulov, Axısxa kəlməsi üzərinə dair düşüncələrim, https://www.egitisim.gen.tr/axisxa-

[10] Sinan Uyğur, Defter-i Mufassal-i Livâ-i Ahısha'da Geçen Türkçe Kökenli Kişi Adları Üzerine. https://dergipark.org.tr/tr/pub/vakanuvis/article/356296

bizə çoxlu materialar təqdim edən müzakirə etdiyimiz sənədlərdən biridir. Qeydiyatın fəthə yaxın bir dövürə aid olması, həm yer adları, həm də şəxs adları baxımından fəthdən əvvəlki dövr haqqında vacib məlumatlarla çıxış imkanı verir[11]**".** Çox təəssüf hissi ilə bildirim ki, Türkiyədə və Azərbaycanda bu tahrir dəftəri üzərində heç bir ciddi tədqiqat aparılmamışdır. Bu da gürcü şovinistlərinin meydanda geniş şəkildə əl qol açmasına imkan saxlamış olur. Hər bir şeyin sonu olduğu kimi artıq bu gürcü yalanlarının da üstü açılmaqdadır.

Hələ Ruslar XIX əsrin başlarında boğazlara və Yaxın Şərqə hakim olmaq üçün 1826-1828 ci ildə İranla, 1828-1829 –cu ildə Osmanlı ilə apardıqları müharibədə qalib gəlməsindən sonra Qara dənizin çevrəsi və Xəzər dənizinə qədər ərazidə bölgəy Türklərdən təmizləmək üçün fəaliyyətə keçsədə buna tam nail olamamışdı. Sovetlər Birliyi zamanında İ. Stalin çarizimin Qara dənizin çevrəsi və Qafqazı Türklərdən təmizləmə siyasətini davam etdirmək üçün gürcü və erməni elm xadimlərinin gücündən istifadə etmək istəmişdi. O vaxtilə çarizimin şərqi Anadoluda yaşayan etnik azlıqları özünün işğalçı, genişləmə siyasətinə nə cür alət etmişdisə oda həmin siyasəti davam etdirirməyə çalışır. Güya Ardahan və Artvində yaşayanların çoxunluğu gürcü mənşəli müsəlmanlar olduğunu, Osmanlı dövləti bu bölgələri ələ keçirdikdən sonra burdakı xalqı bölgədən zorla qovaraq bu torpaqları insanlardan təmizləməyə çalışmış və qalan gürcüləri də zorla müsəlmanlaşdırdığı anlamda doğru olmayan iddialar irəli sürmüş. Amma bu deyilənlərin əksinə Osmanlı dövləti həmişə bu günkü gürcü dediyimiz xalqa mərhəmət göstərərək onlara sığınacaq olmuşdur.

Unudurlar ki, Gürcüstan Rusiya tərəfindən işğal edildikdən sonra İmeretiya Prensi II Salomon Rus yayılımçılığına qarşı mübarizə aparmış və son nəticədə Axısxa paşasına sığınaraq mücadiləsini burdan aparmaq məcburiyyətinə qalır. Yaxud kartvellərin bir hissəsi 1877-1878 –ci il Osmanlı-Rus müharibəsi (93 hərbi) sonrasında ana vətənlərini tərk edərək Osmanlı dövlətinə gəldilər. İnsani haldur, rus işğalı altında yaşamaq istəmədilər. Yaşamaq üçün Osmanlı dövlətini tərcid etməsinə etmişsələrdə özlərinə heç vaxt "Kartvel" kəlməsini qəbul etməmişlər. Türkiyədə yaşayan 93 hərbinin mühacirləri özlərinə "Çveneburilər" deyir. Gürcüstan coğrafiyasından 93 hərbindən sonra köç edərək özlərini "Çveneburi" adlandıranlar zorla qovulmuş olsaydılar nədən onlar Axısxa Türkləri kimi tarixi torpaqlarına

[11] Sinan Uyğur, Defter-i Mufassal-i Livâ-i Ahısha'da Geçen Türkçe Kökenli Kişi Adları Üzerine.

geri dönmək iddialarında bulunmamışlar? Burdan anlaşılır ki, gürcü əsili Stalin və bir qrup soydaşları ölkə içtimaiyyətini yalanlarına alət etməklə Axısxa Türklərinin sürgününə haqq qazandırmağa çalışmış.

Axısxa bölgəsində Sovet hakimiyyəti yaradılandan sonra Axısxa qəzasında vəzifə başına keçən ermənilər və gürcülər yerli Türkləri sıxışdırmağa başlamışdılar. Erməni millətinin hakimiyyətdə olan nümayəndələri Türklərin savadlı, qabaqcıl təmsilçilərini müxtəlif bəhanələrlə ya həbsxanalara saldırır, ya da Uzaq Sibirə sürgün edirdilər. Türk dünyasının görkəmli tarixi şəxsiyyətlərindən sayılan yazıçı- publist və siyasi xadim Ömər Faiq Nemanzadə 1921-ci il mayın 30-da Tiflis İnqilabi Komitəsinə bu məsələlər bəradə geniş məlumat yazmışdı.

Bununla belə, ölkədə antiTürk siyasəti davam etdirilirdi: bunun nəticəsi idi ki, 1924 – ci ildən sonra Gürcüstandakı Türk məktəbləri bağlandı.

Ahıska Türklərinin övladlarına gürcü dilində oxumağı, vəzifə başına k eçmək istəyən nümayəndə-
lərinə isə gürcü soyadları qəbul etməyi təklif edirdilər... Axısxa və Borçalı bölqəsində yaşayan Türklər 1940-cı illərə qədər Türk, azəri ayrımlığı yapılmazdı. Hamısı Türk olaraq adlandırılmış, kimlik sənədlərində Türk yazılmışdı[12]. 1927 yılına qədər Ahıska və onun yanı başında Ahılkələk olmak üzərə iki mərkəzî şəhər vardır. Ancak 1927 yılında bu mərkəzlər bölünərək Adigün, Ahıska, Aspinza, Ahılkələk və Bogdanovka diyə beş rayon (ilçe) halina gətirilmişdir. Moskovadan göndərilən əmirdə bu beş rayon və bu rayonlara bağlı 219 köydə məskunlaşmış Türklərin tamamı sürgün ediləcəkdir.

Axısxalılara qarşı gürcüləşdirmə siyasəti getdiyi dövürdə Gürcü Türkologiyasının banilərindən biri olan S. Cikiya ilk dəfə 1595- ci ilə aid "Dəftər-i Müfəssəl-i Liva-i Ahıska" adlı tahrir dəftər üzərində tədqiqat işi aparmışdır. O Türkiyədə Fuad Körpülünün tələbəsi olduğu vaxtda Sovetlər Birliyində formalaşmış olan represiv rejim nəyin ki, ölkə daxilində Türk müsəlman əhaliyə qarşı tutduğu kinayəli mövqeyi dövlətin xarci siyasətinə də siyarət edir. Belə ki, bu dövürdə Türkiyəyə qarşı Sovet rəhbəri Stalinin ərazi iddiaları qaldırdığı bilinir[13]. Lakin rəsmi şəkildə bu haqqda Türkiyə

[12] Bir qazeteci yazarın hatirələri,1930-cu illərdə Adıgün, *Bizim Ahıska*, sonbahar 2012, s 23, çev, Ş.Memmedli

[13] Orhan Uravelli, İkinci Böyük Savaşdan sonra Gürcülərin Türkiyeden Torpaq T*eleblerine Dair* Belge, *Bizim Ahıska*, Ankara 2019

hökümətinə nota verilməmişdi. Məhs S. Cikiya həmin illərdə Türkiyədə Türkoloji sahə üzrə təhsil almaqla yanaşı 1595- ci ilə aid "Dəftər-i Müfəssəl-i Liva-i Ahıska" adlı tahrir dəftərini incələmə firsəti də bulmuşdur. O ölkəsinin maraqlarına uyğun şəkildə bu dəftəri tədqıq edərək gürcü dilində və sonra da rus dilində nəşr etdirmişdir. İncələdiyi tahrir dəftərində çoxlu xətalara yol verdiyi bilinməkdədir. "Dəftər-i Müfəssəl-i Liva-i Ahısa" adlı tahrir dəftərini incələyən Sinan Uğur bu xətaları görmüş və bunu Osmanlı hakimiyyəti dövründə tahrir dəftərlərində istifadə edilmiş şifrəli (siyakat) əlifbanı S. Cikiyanın yaxşı bilməməsinə bağlasada bu inandırıcı görünmür. Məlumdur ki, Osmanlı dönəmində tahrir dəftərlərində belə əlifbadan istifadə edilmişdir. Bu yazı növündə ayrı yazılan bəzi həriflər bu yazıda birləşik yazılır. En əsası Axısxada hamı tərəfindən söylənən Xosbek, Xosebek adlarının yazılımında Hosik, bir başqa yerdə Xusek kimi fərqli şəkillərdə yazılması yolverilməz haldır. Aslında bu Axısxa qıpçaq kültürünə yad olmanın nəticəsidir. Çünkü Axısxalılarda bu günün özündə bu ad "Xosbeqi kimi oturma!" deyimində, ayrıca "Xosbeqin torunu Aslan paşa" şəkilində geniş şəkildə hamı tərəfindən işlədilir[14]. Siyakat əlifbasındakı əksər hərflərin nöqtəsiz yazılması Cikiyaya geniş əl-qol açmağa imkan saxlamışdır. Burda Cikiyanın siyasi mövqeyi özünü açıq aşkar göstərir. "Dəftər-i Müfəssəl-i Liva-i Ahısa" adlı tahrir dəftərində keçən kişi adlarında kobud səflərə yol verməsi bunu deməyə əsas verir. Cikiya Tahrir dəftərində keçən adlar üzərindən demək istəyir ki, bölgədəki kişi adları etnik mənşəli gürcü adlarıdır. Yəni bu adlar orda yaşayan Türklər tərəfindən istifadə olunmurdu. Güya dəftərdəki Türkçə kişi adları Osmanlının bölgəy işğalından sonra özünü göstərməyə başladığını bildirir. Bütün bu cəhdlər yuxarıda qeyd etdiyim kimi Stalinin Türkiyə torpaqlarını ələ keçirmək istəyinə bağlı olmuşdur. Görünür gürcü alimləri Atabek Yurdunun torpaqlarını milliləşdirmək istəkləri o vaxtdan baş qaldırmış.

Burda adı keçən "Dəftər-i Müfəssəl-i Liva-i Ahısa" adlı tahrir dəftəri haqında əvvələr F. Kırzıoğlu, Y. Zeyrek və Ahməd Niyazov araşdıraraq məlumatlar vermişlər. F.Kırzıoğlu, reyestrdəki Türk mənşəli şəxsi adların qıpçaqlara aid olduğunu qeyd edərək, bu bölgədəki insanların bu gündə Türk dilində danışdıqlarını və onların nəsilləri olduqlarını bildirir. Kırzıoğlu bu mövzu üzürə çalışacaq araşdırmaçılar üçün qiymətli bilqilər verir. O Türkiyədə Osmanlı Türkçəsi və yazısını ən yaxşı oxuyanlardan biri sayılır.

[14] A. Niyazov, *Bizim Ahıska*, Bahar 2016,

Bu mənada onun Osmanlı əlifbası ilə tariximizlə bağlı qaynaqları ən yaxşı dəyərləndirənlərdən sayilmış.

Yunus Zeyrek də Sergey Cikiyanın araşdırması ilə tanış olmuş və onu bir tədqiqatçıya yaxışmayan uslubla "Dəftər-i Müfəssəl-i Liva-i Ahısa" adlı tahrir dəftərinin hətta adını dəyişdirərək onun yerinə Gürcüstan adını qoyduğunu bildirir. Digər tərəfdən də bu dəftərə mövzu olan bölgənin Samsxe/ Sa-Atabaqo olduğunu da bildirmişdir[15]. Samsxe (üç qala) olaraq bilinir. Qeyd edim ki, XIX əsrin 50 – ci illərində akademiseyən M. Brosse Kartli Sxoverbanı tərcüməsində o da Atabek Yurdunu Samsxe olaraq bəhs etmişdir. Bu onu göstərir ki, bölgənin mesxilərlə heç bir əlaqəsi yoxdur.

Bura bir də A. Niyazovun bu sözünü əlavə etmək istəyirəm; Elm, ümümiyyətlə, obyektiv biliyə əsaslanır. Ondan qərəzsiz olaraq istifadə edilməlidir. Yoxsa elm sahibinə baş ucalığı yerinə onu alçaldar. Axısxa ilə bağlı aparılan çalışmalarda bu məqam unudulmamalıdır. Çünkü həqiqətdən uzaq olan şey, hətta "iddial əsərlər" olsa belə, yalnız buz heykəlləridir və onların ömrü yalnız günəş çıxana qədərdir[16]. Tanınmış, gözəl tədqiqatçı alim Minarə Aliyeva Çinar Türklərin bölgənin yeli əhalisi olmalarını və onların dili əsas ünsiyyət vasitəsi olduğunu göstərmək üçün "Axısxa Bölgəsindəki Gürcülərin Konuşduğu Türk Ağzı" adlı çalışması ilə böyük uğura imza atmışdır. Minarə xocanın elm dünyasına belə gözəl əsər bəxş etməsi və tanıtması böyük önəm daşımaqdadır. Belə ki, bu gün Axısxa bölgəsində Axısxa Türkləri yaşamasa da onların danışdığı təmiz, heç bir yad təsirə məruz qalmamış "Axısxa ağzı" öz orjinalığı ilə yaşlı gürcülər arasında yaşadığını və Axısxa Türklərinin Türk etnik mənşəli bir topluq olduğunu elmi şəkildə sübut etmişdir[17]. Bəndəniz Axısxa Türklərin etnik mənşələrini araşdırarkən axısxalılar arasında mövcud olmuş sülalə adlarının bəzilərini sizinlə paylaşmağım mövzuya aydınlıq gətirəcəyini düşünürəm.

Axısxada mövcud olmuş toplumun sülalə adlarına baxdıqda onların Türk olduqları asanlıqla təyin edilməkdədir. Bu sülalə adlarının bəzilərinin mənşəyi haqqında bilgi sahibi deyilik. Bununla yanaşı bu sülalələr içində gəldikləri yeri sülalə adı olaraq istifadə edənlər varlığı, Axısxa bölgəsində sülalə adı olaraq söyləndiyini görməkdəyik. Göründüyü kimi bəzi sülalə

[15] Yunus Zeyrek, Cikia ve Tahrir Defteri Hakkında,

[16] A. Niyazov, Bizim Ahıska, Bahar 2016

[17] Minara Aliyeva Çinar, "Axısxa Bölgəsindəki Gürcülərin Konuşduğu Türk Ağzı" Astana Yayınları.

adları bizə onların etnik mənşələri haqqında da bilgi sahibi olmağımıza yardımcı olur. Axısxa bölgəsinin Adıgün rayonunda mövcud olmuş sülalə adlarından; Araboğulları, Türkmənlər, Adıgünlülər (Ötükendən gəlmə), Sakuunetlilər (Saklılar), Honali (Hunlar) və Keşişlər kimi sülalə adlarının mövcudluğu Axısxa Türklərinin tarixinə işıq tutur. Bu sülalə adları gürcülərin Axısxa Türkləri "gürcüymüş", Osmanlı mülkü idarəsinə keçdikdən sonra Türkləşmişlər yalanını göstərməkdədir.

Axısxanın Osmanlı mülkü idarəsinə keçdikdən sonra bölgə xalqının etnik mənşəyi haqqında gürcü və Türk tarixçiləri arasında müxtəlif baxışlar mövcüddür. Evvala onu deyim ki, tarixi qaynaqların gəldiyi nəticəyə görə Axısxa və çevrəsinə qədim dövürlərdən müxtəlif zamanlarda, müxtəlif Türk tayfalarının məskunlaşdığı bildirilir. Bu məskunlaşmalar nəticəsində bölgə Türk yurdu halına gəlmişdi. Zəngin tarixə və mədəniyyətə malik bu toplum XIII əsrdə Samshi Atabəyliyi (Samsxe-Saatabaqo) adlı dövlətçilik qurmuş, XVI əsrdə isə Osmanlı sultanlığının tərkibində Axısxa paşalığında toparlanıb inkişaf etmişdir[18].

Axısxa bölgəsinin Osmanlı imperatorluğu mülkü idarəsinə keçməsi haqqında tarixçilər arasında fərqli görüşlər mövcuddur. Bunu aşağıdakı kimi qısa bir şəkildə açıqlamağa çalışacağım. Öncəliklə onu deyim ki, tarixi qaynaqlarda siyasi qurum olaraq Gürcüstan adı Ruslar tərəfindən 1801-ci ildə Kartli – Kaxetiyanı işğalından sonra Şərqi Gürcüstan olaraq adı çəkilir. Rusların qərbi Gürcüstan dedikləri Axısxa və çevrəsinə kartvellər heç vaxıt təkbaşlarına hakim olmamışlar. Onlar Rus zülümündən əziyyət çəkən, yurd axtarışında olan qıpçaqları ölkələrinə dəvət etməklə onlardan güclü ordu yaratmış və bu ordu hesabına XII əsrin I rübündən XIII əsrin başlarına kimi bölgəyə hakim olmuşlar.

Osmanlı isə bu torpaqları kartvellərdən/gürcülərdən yox Səfəvi dövlətindən almışdır. Nəzərə alsaq ki, o vaxt Gürcüstan deyilən bir siyasi qurum olmamışdı. Ancaq Gürcüstan coğrafiyasında bir sıra xırda xırda knyazlıqlar mövcud olmuşdur. XVI əsrdə bu knyazlıqların ərazisinin yarısı Osmanlı ddövlətinin yarısı da Səfəvi dövlətinin əlində idi. Bəs onda Axısxa bölgəsi hanısı formada, mövcud olmayan uydurma Gürcüstan dövlətinin tərkibində ola bilərdi? Məqaləmi A. Niyazovun fikrilə tamamlayıram; "Sergey Çikiyanın Gürcüstan kimi geniş bir ərazini Axısxa kimi kiçik bir bölgəyə həbs etməsi tarixi saxtalaşdırmaqdan başqa bir şey deyildir.

[18] Tahircan Kukulov, *Axısxa Adət, Mərasim və Tabirləri*

Söz Kültürü: Posof Atasözleri

Khadizha Sarvarova[19]

Giriş

İnsanoğlu var olduğu günden bu yana yaşadığı olaylardan dersler çıkarmış ve bu tecrübelerini kendinden sonra gelenlere aktarmak istemiştir. Bu aktarımın en kısa, en etkili ve en kalıcı yolu ise kuşkusuz atasözleridir. En genel tanımıyla atasözleri; söyleyeni belli olmayan, uzun gözlemlere ve yaşanmışlıklara dayanan, öğüt verici nitelikteki kalıplaşmış özlü sözlerdir. Bu sözler, sadece birer cümle değil, bir toplumun yüzyıllar boyunca süzgeçten geçirdiği ortak aklın bir yansımasıdır.

Atasözlerinin bir toplum için neden gerekli olduğu sorusu, bizi dilin ve kültürün derinliklerine götürür. İlk olarak atasözleri, "tecrübe aktarıcı" bir role sahiptir. Hayatın karmaşık sorunlarına karşı geçmiş kuşakların bulduğu çözümleri bize hazır formüller olarak sunarlar. Örneğin; bir işe başlarken ya da bir zorlukla karşılaştığımızda başvuracağımız bir atasözü, bize izlememiz gereken yol hakkında rehberlik eder. Bu durum, bireyin aynı hataları tekrar etmesini engelleyerek toplumsal bir öğrenme süreci sağlar.

İkinci olarak atasözleri, toplumsal değerlerin ve ahlak kurallarının koruyucusudur. Neyin doğru, neyin yanlış olduğunu öğretirken sert bir kural koymak yerine, herkesçe kabul görmüş bilgece bir üslup kullanırlar. Bu sayede toplum içindeki düzenin ve yardımlaşma duygusunun gelişmesine katkı sağlarlar. Az sözle çok şey anlatma sanatının en güzel örnekleri olan bu yapılar, dilin anlatım gücünü zenginleştirirken düşüncelerimizi de daha etkili ifade etmemize olanak tanır.

Bu yazıda, geçmişin derinliklerinden süzülüp gelen bu değerli atasözlerinin günlük hayatımızdaki yerleri örneklerle incelenecektir. İncelenen atasözleri Posof'tan derlenmiş olanlardır. Atasözleri yerel dilde söylendiği şekliyle ve ortak Türkçe alfabe ile yazılmıştır.

[19] Bursa Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Lisans Öğrencisi.

Atasözleri

“Yetim ki xırsızluğa çıxar, ay ilk axşamdan doğar.”

Anlamı: Şanssız bir kişi yanlış bir işe kalkıştığında, gizli kalması gereken her şey anında ortaya çıkar ve şansı hiç yaver gitmez. Kısaca; bahtsız kişinin hatası, en beklenmedik engel sebebiyle bile olsa hemen belli olur.

“Suyun durğun axanından, insanın yere baxanından qorx.”

Anlamı: Sessiz ve sakin görünen şeylerin ya da insanların, aslında göründüklerinden çok daha derin ve tehlikeli olabileceğini anlatır. Kısaca; sessiz akan suyun derinliği, yere bakarak sessiz duran insanın ise içindeki niyetleri kestirilemeyeceği için her zaman tedbirli olunması gerektiğini vurgular.

“Elin tavuği ele qaz görünür, gelini de qız görünür.”

Anlamı: Bazı insanların, başkalarına ait olan şeyleri her zaman kendi ellerindekinden daha değerli, daha güzel veya daha üstün görme eğiliminde olduğunu anlatır. Kıskançlık duygusunun zarar verici bir dürtüye dönüşebileceği konusunda insanları uyaran bir atasözüdür. Elindekinin kıymetini bilmek yerine başkasının imkânlarına özenmenin ve onları gözünde büyütmenin anlamsızlığını vurgulayan bir “kanaatkârlık” dersi olarak da düşünülebilir.

“Bulduği gün bayram, bulmadığı gün ramazan.”

Anlamı: Yarınını düşünmeden yaşayan, eline geçeni o an tüketen ve hazırlıksız olan insanların durumunu anlatır. Kısaca; imkânı olduğunda aşırı harcayan, imkânı olmadığında ise büyük bir darlık ve yokluk (oruç tutulan Ramazan ayı benzetmesiyle) çeken kişiler için kullanılan bir “tedbirsizlik” vurgusudur.

“Bir qarıx yerim olsun, qurax olsun, benim olsun.”

Anlamı: Az da olsa, verimsiz de olsa insanın kendi emeğiyle sahip olduğu şeyin, başkasının sunduğu büyük imkânlardan çok daha kıymetli olduğunu anlatır. Kısaca; bağımsızlığın ve mülkiyetin önemini vurgulayan, başkasına muhtaç olmamayı her şeyin üstünde tutan bir özgürlük ifadesidir.

“Allah cığıza mal vermez”

Anlamı: Cığız, "haksız" demektir. Oyun oynarken ya da herhangi bir işte kurallara / hukuka uymayan kişilerin önünde sonunda kaybedeceğini anlatıyor. Haksızlık kazanmaz.

"Çuvaldıza yumrux vurulmaz."

Anlamı: Kişinin kendisinden çok daha güçlü olanlara veya keskin, tehlikeli durumlara karşı körü körüne direnmemesi gerektiğini anlatır. Kısaca; sonuç vermeyeceği belli olan ve sadece insanın kendisine zarar vereceği aşikâr olan kavgalardan veya inatlaşmalardan kaçınılması gerektiğini vurgulayan bir "akılcı önlem" uyarısıdır.

"Sersem qafadan sefil ayaxların çektuği."

Anlamı: Düşüncesizce, plansız veya akılsızca verilen kararların ceremesini bedenin ya da alt kademedekilerin çektiğini anlatır. Kısaca; doğru dürüst düşünmeden hareket eden birinin yaptığı hataların yorgunluğunu ve sıkıntısını fiziksel olarak çekmek zorunda kalmasını ifade eden bir "akılsızlık" eleştirisidir.

"Sana taş atana, sen ekmek at."

Anlamı: Kötülüğe karşı iyilikle karşılık vermenin erdemini anlatır. Kısaca; size zarar veren veya düşmanlık besleyen kişilere karşı intikam duygusuyla değil, hoşgörü ve asaletle yaklaşarak onları utandırmayı ve insanlık dersi vermeyi öğütleyen bir "olgunluk" ifadesidir.

"Sen ağa ben ağa, inekleri kim sağa."

Anlamı: Herkesin emir vermeye çalıştığı, sorumluluk almaktan kaçtığı ve kendini üstün gördüğü bir yerde işlerin yürümeyeceğini anlatır. Kısaca; hiyerarşinin ve iş bölümünün olmadığı, kimsenin asıl yapılması gereken işe elini sürmediği durumlarda sonucun başarısızlık olacağını vurgulayan bir "iş disiplini" uyarısıdır.

"Dostluxda pazar, dostluği bozar."

Anlamı: Samimi dostluk ilişkilerine maddi çıkarların, ticaretin veya hesapçılığın girmemesi gerektiğini anlatır. Kısaca; arkadaşlar arasındaki alışverişte aşırı kazanç amacı gütmek veya sürekli çıkar hesabı yapmak, aradaki güven bağını zayıflatır ve en sağlam dostlukların bile sonlanmasına neden olur.

"Axşamın xeyrinden sabaxın şerri eydür."

Anlamı: Önemli işlerin ve kararların gece karanlığında, yorgun bir zihinle yapılmaması gerektiğini; sabahın aydınlığının her zaman daha hayırlı olduğunu anlatır. Kısaca; günün sonunda ne kadar cazip görünürse görünsün, karanlıkta işe başlamaktansa, sabahın taze enerjisi ve açık bilinciyle hareket etmenin daha güvenli olduğunu vurgular.

"Buğda etmegin yoxsa, buğda dilin olsun."

Anlamı: Bir insana maddi bir yardımda bulunacak veya bir ikramda bulunacak imkânın olmasa bile, en azından tatlı dilli ve güler yüzlü davranman gerektiğini anlatır. Kısaca; maddi yoksulluğun bir kusur olmadığını ancak kırıcı ve sert bir üslubun büyük bir eksiklik olduğunu, güzel sözün (buğday dili) her kapıyı açan bir zenginlik olduğunu vurgular.

"Fukara çıxışını bilse, fukara olmaz."

Anlamı: İnsanların içinde bulundukları zor durumlardan veya yoksulluktan kurtulamamalarının temel sebebinin, bir çıkış yolu bulamamaları veya fırsatları fark edememeleri olduğunu anlatır. Kısaca; yoksunluklarla boğuşan birinin elinde bir çözüm anahtarı olsa zaten o durumda kalmayacağını ifade eden, durumun zorluğunu ve çaresizliği vurgulayan bir sözdür.

"Eski dost düşman olmaz, eski düşman da dost olmaz."

Anlamı: İnsan ilişkilerindeki köklü geçmişin ve yaşanmışlıkların kolay kolay değişmeyeceğini anlatır. Kısaca; aralarında derin bir sevgi bağı olan eski dostların kırgınlık olsa bile birbirlerine tamamen sırt dönemeyeceğini, buna karşın geçmişte büyük bir husumet yaşanan eski düşmanlara da hiçbir zaman tam olarak güvenilemeyeceğini vurgulayan bir "insan ilişkileri" tecrübesidir.

"Çig yemedim ki qarnım ağırsın."

Anlamı: Yanlış, kanunsuz veya etik dışı bir iş yapmayan kişinin korkacak bir şeyi olmadığını anlatır. Alnı açık, dürüst yaşayan insanların herhangi bir suçlamadan veya soruşturulmaktan çekinmeyeceğini ifade eden bir özgüven ve dürüstlük vurgusudur.

"Cimri insanın etmegi yeyilmez; elinen verür, gözinen alur."

Anlamı: Cömert olmayan, malına aşırı düşkün kişilerin yaptığı iyilikten veya verdiği ikramdan hayır gelmeyeceğini anlatır. Kısaca; cimri birinin bir ekmeği bile verirken aslında istemeyerek verdiğini, o ikramı yaparken bile

pişmanlık duyup gözüyle takip ederek karşısındakini huzursuz ettiğini vurgulayan bir "gönül zenginliği" dersidir.

"Yoxuşta arpa ata kâr etmez."

Anlamı: Bir işin en zor ve kritik anında yapılan yardımın veya sağlanan imkânın, önceden alınmayan tedbirlerin yerini tutmayacağını anlatır. Hazırlığın ve desteğin zamanında yapılması gerektiğini, iş işten geçtikten sonra sunulan imkânın bir fayda sağlamayacağını ifade eder.

"Ambarda etmek bitti, vay qaranın haline; havada bulut oynadi, vay sarının haline."

Anlamı: Sabırlı ve dayanıklı insanların ancak gerçek bir çaresizlik durumunda sarsılacağını, evhamlı ve duyarlı insanların ise henüz ortada bir sorun yokken sadece kötü bir ihtimal belirdiğinde bile telaşa kapılacağını ifade eder.

"Benim bahtım, talehim bendeyken; yaz güni hamama girsem balta kesmez buz olur."

Anlamı: Kişinin şanssızlığı ve bahtsızlığı üzerinde olduğunda, en imkânsız ve olmayacak aksiliklerin bile gelip onu bulacağını, en sıcak yerde bile beklenmedik engellerle karşılaşacağını ifade eder.

"Qardaş qardaşın ne onmasini işter, ne de ölmesini."

Anlamı: Kardeşler veya çok yakın kişiler arasındaki karmaşık ilişkiyi anlatır; bir kişinin yakınının kendisinden çok daha üstün bir duruma gelmesini (onun eline bakmayı) tam olarak istemediği gibi, onun yok olmasını veya büyük bir felaket yaşamasını da asla istemeyeceğini ifade eder.

"Senin bilmişluğun qader, benim unutmişluğum var."

Anlamı: Karşısındaki kişinin çok bildiğini iddia ettiği veya kibirlendiği konularda, kendisinin o bilgileri çoktan tecrübe edip geride bıraktığını, hatta unuttuğunu ifade eder; bilgeliğin ve yaşanmışlığın boş laftan üstün olduğunu vurgular.

"Zenginin doşti çox olur, fakirin doşti heç olmaz."

Anlamı: İnsanların çoğunun çıkarlarına göre hareket ettiğini, varlıklı kimselerin etrafının menfaat bekleyenlerle dolup taşacağını, yoksul ve darda olan kimselerin ise yanında pek kimsenin kalmayacağını ifade eder.

Sonuç ve Değerlendirme

Atabek Yurdu'nun bağrından kopup gelen bu atasözleri, yalnızca geçmişin birer yankısı değil; Posof insanının zorlu doğa koşullarıyla, toplumsal ilişkilerle ve kendi iç dünyasıyla verdiği mücadelenin süzülmüş birer özetidir. Sergilediğimiz bu örneklerde görüldüğü üzere; metanetten vefaya, sabırdan dürüstlüğe kadar pek çok erdem, bölge insanının karakteristik yapısıyla harmanlanarak dilde hayat bulmuştur.

Sonuç olarak, Posof'un bu sözlü mirası, kültürel kimliğimizin en canlı damarlarından birini oluşturmaktadır. Teknolojinin ve küreselleşmenin dildeki yerel renkleri soldurduğu günümüzde, bu kadim hikmetleri kayıt altına almak ve gelecek kuşaklara aktarmak, sadece bir dil vazifesi değil, aynı zamanda Atabek Yurdu'nun asil ruhuna karşı bir vefa borcumuzdur. Zira bu sözler yaşadıkça, toprağın sesi gür çıkmaya ve bizlere rehberlik etmeye devam edecektir.

Kaynakça

Gündoğdu, Şevket Kaan. Posof Folklor ve Etnografyası. Yüksek Lisans Tezi, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ardahan, 2017.

Posofatasozleri (Instagram Sayfası).

https://www.instagram.com/posofatasozleri/

Kars'a Giderim Kars'a

İkram Çınar

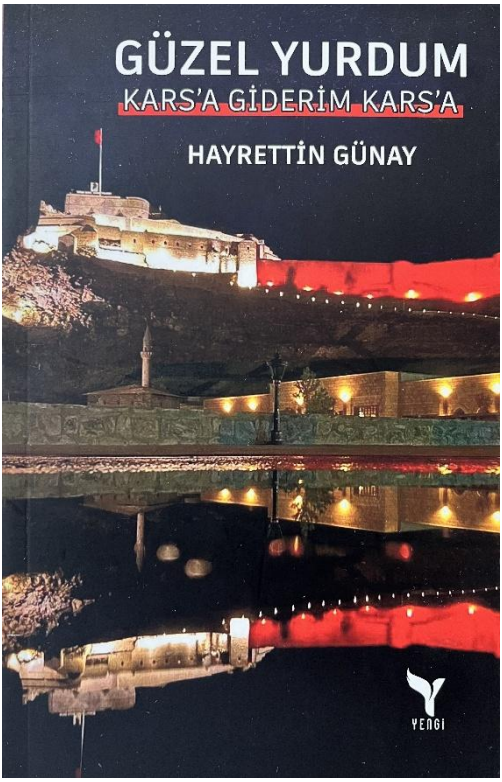

Elimde lisedeki edebiyat öğretmenim Hayrettin Günay'ın anılarından oluşan kitabı var: "Güzel Yurdum Kars'a Giderim Kars'a: Yurt Denemeleri" adını üstlenmiş. Kapağında Kars kalesinin gece görünüşünün fotoğrafı var. Yengi Yayınlarından Haziran 2025'te yayımlanmış ve 266 sayfadan oluşuyor.

Hocamın hatıratı Ankara'da atama torbasından öğretmenlik kurasını çekmesiyle başlıyor. Kurada Posof Lisesini çekmiştir. Yıl 1976 ve Posof'ta iki yıl öğretmenlik yapmış. Bunun bir yılında da benim edebiyat öğretmenim oldu.

İnsanların okul yıllarında çok sayıda öğretmeni olur. Öğretmenlerin hepsinin bireyin karakterinin biçimlenmesinde ve akademik yapılanmasında emek ve katkıları vardır. Mutlaka vardır. Ancak bir de unutulmayarak sık sık yad edilen öğretmenler vardır. Onlar, öğrencinin kritik bir anındaki dokunuşlarıyla aşamadıkları eşikleri, basit bir dokunuşla aşmalarını ve çözemedikleri açmazları minik bir hareketle çözmelerini sağlayarak öğrenciyi yola koyarlar. Geriye gaza basmak kalır. Öğrenci alır başını gider. Aslında her bir öğretmenin meslek yaşamında birçok

öğrencisine böyle el vermişliği vardır. Bana el veren hocalarımdan biri Hayrettin Günay'dı.

Kitap, emekli olduktan sonra eski görev yerlerini yeniden ziyaret ederken tutulan gezi notları ile önceki anıların harmanlanmasıyla yazılmış. Tanıdık bir yazarın kitabını okumanın ilginçlikleri vardır. Örneğin yazarın sesi kulağınızdadır ve kitabı içinizden onun sesiyle okur gibi olursunuz. Yazarı tanımanın veya tanışmanın okuyucuya kazandırdığı bir ayrıcalıktır bu.

İlk görev yeri olan Posof'un güçlü bir halk edebiyatı vardır. Neredeyse her köyde âşık vardı. Âşık Üzeyir (Fakiri), Âşık Zülali ve Âşık Müdami ise ulusal düzeyde tanınan halk edebiyatçılarıydı. Sözlü kültür güçlüydü ama bu edebiyat pek kayıt altına alınmamıştır. Hayrettin Günay'ın kısa süreli görevi sırasında derleme çalışmaları yaptığını görüyoruz. Bu derlemelerini daha önce günlük yazılarını yazdığı Yeşilgiresun gazetesinde yazı dizisi olarak yayımlamıştı. Bunlardan bazılarına bu kitapta yer vermiş.

Günay'ın Posof ve köylerinden insan lakaplarından türkü ve manilere, çocuk oyunlarından halk danslarına, bilmecelerden masallara kadar 1970'leri Posof'undan birçok folklor ürünü derleme örneklerine de bu kitabında yer vermiş.

Hayrettin Günay'ın diğer kitabı kemençe ile ilgili. "Kültür Hazinemiz Kemençemin Üstüne" adını taşıyor. Kemençe ile ilgili yazılarından oluşuyor. Görele Belediyesi'nin desteğiyle 2022 yılında Arı Sanat Yayınlarından çıkmış. Etnomüzikoloji açısından önemli bir kitap olduğunu düşünüyorum. İçinde hem kemence ve bölge müzik tarihiyle ilgili kapsamlı bilgiler var hem de çok sayıda notaya alınmış türkü bulunuyor.

Hayrettim Günay'ın halkbilim çalışmaları onu konunun uzmanı haline getirmiştir. Yazılarının önemli kısmı konusunda ilk yazı olduğundan birçok konuyu başlatmış oldu ve çok sayıda atıf aldı. Hakkında belgesel çekimi yapıldı ve Giresun Üniversitesi'nde İlkay Yıldız tarafından yüksek lisans tezi yazıldı: "Hayrettin Günay ve Halkbilim Çalışmaları".

Hocam Hayrettin Günay yazarak üretmeye ve yerel gazetede köşesinde ışımaya devam ediyor.

Sağlıklı, huzurlu yıllar diliyorum.

Mertlik Etnopedagojisi

İkram Çınar

Hepimiz insanız, peki etnik grupların değer ve davranışlarındaki farklılık nereden kaynaklanıyor? Toplumların değer ve davranış kalıpları nasıl oluşur? İnsan topluluklarının benzer olaylara benzer tepkiler vermesinde çocuk yetiştirme kültürünün rolü nedir? Etnopsikoloji ile genetik etkinin ilişkisine girmek istemem, konu dağılır. Ancak aynı kavim üyelerinin benzer yaklaşım sergiledikleri de bir gerçektir. Öyleyse bir etnopsikolojik durum var ve bunun altında da etnopedagoji bulunuyor. Toplumların tarihsel deneyimleri, çocuk yetiştirme biçimleri ve kültürel normları belirli davranış örüntülerinin kuşaktan kuşağa aktarılmasına yol açabilir. Burada da bazı önyargılar ortaya çıkar: Falanca kavim nazik insanlardır, filancası patavatsızdır, şunlar eşkıya ruhludur, bunlar için hırsızlık kötü bir şey sayılmaz vb. Bunlar önyargı içermekle birlikte yabana atılacak bilgiler de değildir genelleme yapılamaz ama tecrübeye dayalı oldukları da bir gerçektir.

Kıpçaklar için Oğuz tarihçileri "sersem" der. Posof'ta sersemlik yapanlara beç deriz. Mesudi Peçeneklere Beçnak diyor, oradan mı kaynaklanıyor bilmiyorum, sadece deyip geçiyorum. Sersemlik ya da beçlik dediği nedir? Kolay inanmak, kandırılabilmek, kolayca ihanete uğrayabilmek! Burada puştluğu yapana değil de maruz kalana yüklenmenin adaletsizliğini bir yana bırakıyorum. Kanmamak lazım ama bu zekadan çok yetiştirilme biçiminden kaynaklanmıyor mu?

Etnopedagoji tam da bunu söylüyor. Bir toplumun çocuklarını inşa ederken kullandığı eğitim materyali, onun nasıl bir insan topluluğu olacağını belirler.

***

Şimdiki kuşağın benim kuşağıma göre avantaj ve dezavantajları var. Farklı uygarlıklardayız. Ben tarım toplumunda köyde doğdum. Binlerce yılın geleneksel bilgisiyle büyüdüm. Oyunlarla, masallarla, türkülerle… Şimdikiler elde tablet, arkadaşsız, açık havada takım oyunu oynama şansından yoksun biçimde televizyon ve bilgisayarla büyüyor.

Akşama kadar hem hayvan otlatır hem de defalarca birçok çocukla birlikte oyunlar oynardık. Oyunda "cığızlık" yapanlar cezalandırılırdı. Oyunun tadını kaçırdıkları için kimse onlarla oyun oynamazdı. Yaptırım uygulardık. Cığızlık, mızıkçılıktan farklı bir kavramdır. Cığız, kuralı çiğner ve haksızlık yapar. Yaptığı şey adalete, mertliğe, yiğitliğe sığmaz. İstenmemesi o yüzdendi. Bu yaptırımı destekleyen atasözleri, deyimler ve tekerlemeler vardı. "Erkekçe…" ve "erlik" üzerinden yürüyen bir mantık o yaşlarda kurulurdu.

Mertlik de bu erliğin kitabına yazılırdı. "Arkadan vuran namerttir." Sözünü çok iyi hatırlıyorum. Kavga edeceksen bile aniden, gizlice saldırmak namertlikti. Uyarıp, göstere göstere vurmalıydık. Kavga, kalleşçe değil yiğitçe olmalıydı. Gizli saklı hile, desise, komplo, kumpas, alavere dalavere işlerinden hala anlamam. Fitonun örneklerine rağmen "kumpas" sözcüğünün anlamını hala kavrayamadım. Sözlüklere baktım elbette.

Bir Posofluya Posof'ta kimse zarar vermez, veremez de. Aldığımız etnopedagojik bilgi bizi "geçimli" yapıyor. Posof dışında karşılaşılan ilişkiler, yerel kültürde 'puştluk' ya da 'namertlik' olarak adlandırılan davranış biçimlerinin daha görünür olduğu bir dünyaya işaret eder. Posoflu Posof dışına çıkınca karşısına mertlik değil namertlik çıkabilir!

Çok dikkatli olmak zorunda olduğunu anlar. Bunu sonradan edinmek hiç de kolay değildir. Bizim Posoflu kabuğuna çekilir. Posof'ta ilericilik türküleri söylerken Bursa'ya gelince ilahi donuna bürünür. Bilir bilmez Kars'ta Posoflulara "korkak" derler. Evet, kalleşlikten, puştluğa maruz kalmaktan korkuyorlar.

***

Bu çocukluk eğitimi yalnızca günlük davranışları değil, anlatı dünyamızı da biçimlendiriyordu. Mertlik ve namertlik üzerine kurulan bu kültürel pedagojinin izleri destanlarda ve masallarda açık biçimde görülebilir. Dede Korkut araştırmalarını yakından izliyorum. Etnoandragoji kitabımda ilgili bir bölüm de yazdım. O, muhteşem bir etnopedagoji ve etnoandragoji klasiğidir. 2018'de İran-Türkmensahra'da yeni bir Dede Korkut öyküsü bulundu. Öyküyü evirip çevirip defalarca ve farklı aktarımlarını okudum. Öykü yabancı gelmiyordu.

Salur Kazan devi öldürmeye gider. Bakar ki dev uyuyor. Uykusunda öldürmek yiğitlik sayılmaz, elalem ne der diye önce bir ok atarak devi uyandırır, sonra öldürür! Bu tavrı hiç yadırgamadım. Ben de olsam öyle

yapardım… Sonra buna şaşırdım. Dev bu yahu. Koşullar zaten eşit değil, bir de mertlik olsun diye onu uyandırıyorsun!

Kendimi sorguladım. Neden ben de öyle yapardım? Çünkü ta çocukluktan onu öyle yapmaya programlanmıştım.

Öykü yabancı gelmemişti dedim ya, o öyküyü ben masal olarak dinlemiş, kitabını okumuştum. Siyasi cinayetlerden birine kurban verdiğimiz Ümit Kaftancıoğlu'nun yazdığı "Tek Atlı Tekin Olmaz" adlı kitaptaki "Yedi Başlı Dev" masalında onu görüyoruz. Bu masal yoğun etnopedagojik ve psikomitolojik kod yüklüdür. Bir süre önce Etnopedagoji, Psikomitolojik ve Mitosrtatejik Örüntüler konferansımda biraz sözünü ettim. Bir halkbilimci ve etnoedagogun bu masal ve Dede Korkut'un Türkmensahra öyküsünü incelemelerini öneriyorum.

Sözün özü, namertlik, hainlik bizde ayıptı. Çocukken bize öyle öğrettiler. Çocukken bile yapmadığımızı büyüklerin asla yapmayacağını bildik. Yetişkin bir insan namert olamazdı. Yine de "çiğ süt" emmişlerin olabileceğini bilirdik ama tanışlarımıza asla konduramazdık.

Biz haini tanıyamayız; çünkü çocukluğumuzda ihaneti olağan bir insan davranışı olarak öğrenmedik. Belki de etnopedagojinin en derin etkisi burada saklıdır. Dede Korkut nazik ve öğretici biçemiyle ihaneti geç kavramayı "uykusu derin" olmakla açıklıyor… Oysa Osmanlı devşirmesi çok gerçekçidir: "İdraksiz" diye yüzümüze vurur!

***

Takım Oyunu ve Etnopedagoji

Oyun, eğlenceli olmakla birlikte asıl önemi onun eğitim etkinliği olmasıdır. Çocuklar küçükken oynadıkları oyunlarla yetişkinlikteki rollerine hazırlanırlar. Çocuk oyunları; takım oyunları, strateji oyunları, dikkat

oyunları ve güç oyunları gibi farklı biçimlerde ortaya çıkar. Ancak özellikle takım oyunları, çocuğun toplumsal becerilerini geliştirmesi bakımından ayrı bir öneme sahiptir.

Takım oyunu deneyiminden yoksun büyüyen çocukların, ileriki yaşamlarında ekip kurma ve ekip içinde çalışma becerilerinde zorlanmaları mümkündür. Birçok iş ekip çalışmasını gerektirmektedir ve iyi kadro kuramayan yöneticiler genellikle başarısız olurlar.

Çocuk, bu oyunlar aracılığıyla mücadele etmeyi, dayanıklılığı, dikkatini sürdürmeyi, ekip kurmayı, liderlik etmeyi ve birlikte iş başarmayı öğrenir; aynı zamanda duygularını yönetme becerisi kazanır. Çocuk için oyunun en iyi toplumsallaşma aracı olduğunu belirlemek gerekir. Toplumsallaşma, bireyin bencil eğilimlerden uzaklaşıp kolektif değerleri içselleştirmesi olarak düşünüldüğünde, bunun en iyi öğrenilebildiği bir yerin oyun olduğu anlaşılır.

Oyun eğitimdir, olayı yaşarken öğrenmektir. Ancak günümüz yaşam koşulları çocukların bu doğal öğrenme alanlarını giderek daraltmaktadır. En iyi oyun akranlarla oynanır.

Eğitim sistemimiz ikili eğitim yüzünden çocukların okulda oyun oynamasını engellemektedir. Üç dakikalık teneffüste ne yapılabilir ki?

Sokak da yok. Okuldan çıkınca servis minibüsüne binip sessizce eve kapanıyorlar. Trafik yoğunluğu, güvenlik kaygıları ve kent yaşamının sınırlılıkları çocukları sokaktan uzaklaştırmaktadır. Evde kardeşleri de yoksa…

***

Çocuklar köylerde bile artık takım oyunu oynayamıyorlar. Oysa takım oyunları çocuklara ekip kurmayı ve ekip çalışmasını öğretmektedir.

Hatırlıyor musunuz? İki takıma ayrılmak gerektiğinde En iyi olan (lider) ekibi kurardı. “Sen, sen, sen, bizim takıma gel.” derdi. En iyi oyuncuları seçerdi. İlk seçilenler “Ali’yi de alalım, Veli de gelsin.” diyerek tercih belirtse bile, lider oyuncunun dediği olurdu. Ona güvenilirdi. Ta ki oyun kaybedilinceye kadar. Oyun kaybedilirse liderin yakasına yapışılırdı. “Şunu neden aldın, bunu neden almadın, şu taktiği neden uygulamadık?” diye… Öyle “Ben ne dersem o olur!” gibi keyfilik, çocuk hukukunda da olmaz, vicdanında kabul görmezdi. Çocuklar böylece takım kurmayı, iyi ekip üyelerini seçmeyi ve hesap vermeyi öğrenirdi. Günümüzün çocukları,

yalnızca oyundan değil; oyunun öğrettiği dayanışma kültüründen de yoksun büyüyor.

Bakalım sonu nereye varır?

"Bir yanlışa yanlış demezseniz ve o yanlış, varlığını uzun süre muhafaza ederse, zaman insanları etkilemeye başlar. Yanlış, bir süre sonra yanlış olarak algılanmamaya başlanır."

Hypatia
(370-415)

Cılavuz Köy Enstitüsü Yaşantılarım – 10

Rasim Bakırcıoğlu

EMEKLİLİK YILLARI

TARİHSİZ BİR HİZMET ŞEREF BELGESİ

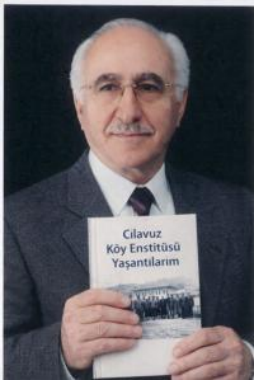

Ocak 1986'da emekli olunca **Ankara Valisinin imzasını taşıyan** tarihsiz bir **Hizmet Şeref Belgesi** veriliyor bana da. Atatürk döneminin katıksız yurt ve ulus sevgisi ve ölçüye sığmayan görev bilinci sahibi değerbilir, yetenekli, oturduğu koltuğu dolduran insanların yerini sonraları, daha çok "salla başını, al maaşını" anlayışına sahip olan, kişisel çıkarlarını ülke çıkarlarından önce düşünenler dolduruyor. Belli ki bu belge, o nitelikte birilerince hazırlanmış, yetkili de önüne geleni günün zorunlu işlerinden biri gibi görüp imzalamış. Ülkemiz, ne yazık ki bunları da görüyor. Yalnızca o günlerde mi? Daha sonraları, o günleri bile aratacak olaylara tanık oluyoruz.

ÖĞRENCİLERİMLE BİRLİKTE YAZDIĞIMIZ KİTAP

Sağda, ülkücülerin yanında yer almadıkları; devrimci, aydınlanmacı bilindikleri için Eğitim Bölümü'nü bitirdikten sonra ilköğretim müfettişi olarak atanmayan, bu nedenle bir uğraş arayan öğrencilerimden üçü bir araya geliyor ve benimle birlikte bir *İlk Okuma Yazma* kitabı hazırlamak istediklerini iletmesi için **Saydur**'u bana elçi olarak gönderiyorlar. Ben de bu isteklerini geri çevirmiyorum ve sırayla evlerimizde toplanarak çalışmaya başlıyoruz. **1986**'da üzerinde soyadı sırasıyla **Rasim Bakırcıoğlu**, **Mehmet Efe, Mehmet Saydur** ve **İbrahim Yeşilyurt** adı yazılı olan *Kolay İlkokuma ve Yazma 1, Kolay İlkokuma ve Yazma 2* adlı kitabımızı yayımlıyoruz.

PESEN'İN MEKTUBUNA YANITIM

Bingöl Kız Öğretmen Okulu Müdürü öğrencim Pesen'den aldığım mektuba şu yanıtı yazıyorum:

(19.3.1986) *Sevgili Pesen! Kafasında ve yüreğinde iz bıraktığım öğrencimle yıllar sonra iletişim kurmak, oldukça duygulandırdı beni. Öğretmenliğin bu*

ayrıcalıklı yanı başka mesleklerin üstünlükleriyle karşılaştırılabilir mi? Hiçbir yücelik, Pesenlerin böyle umulmadık bir andaki seslenişlerinin yüceliğini yaşatamaz bana. Sizin kafanızda ve yüreğinizdeki gücü ateşlemek için taşıya geldim bu benzersiz meşaleyi. Şimdi sevinçle görüyorum ki bu meşale, güvenli ve güçlü yeni ellere geçmiş bulunuyor. Bu meşaleyi sizden sonra da aynı bilinç ve inançla taşıyacak öğrenciler yetiştireceğinize yürekten inanıyorum.

Bu bilinç ve inancımız, duyguların en güçlüsü olan sevgiyle beslendikçe, sonsuza dek var olacaktır. Ulusumuz ve insanlık, bu nedenle güveniyor bize, bu nedenle önemsiyor işimizi.

Sana en içten sevgilerimi gönderiyorum!

KOOPERATİF MERKEZİMİZİ BURSA'YA TAŞIYORUZ

Merkezini dört yıl Erzurum'da; yedi yıl da Ankara'da sürdüren ve başkanlığı sürekli üzerimde kalan Bizimkent Arsa ve Yapı Kooperatifimizin üye çoğunluğunun isteği üzerine Yönetim Kurulu üyeleriyle birlikte birçok kez yaptığımız aramalar sonunda Bursa'da iki ayrı yerde arsa alımını gerçekleştiriyoruz. Sonra ev yapımının yakından izlenebilmesi için **6.8.1986** tarihli Yönetim Kurulu kararına dayanarak uzun uğraşmalardan sonra kooperatifin merkezini Bursa'ya aktarıyoruz. 11 yıl süren kooperatif başkanlığından ancak bu yolla kurtulabiliyorum. Bursa'da divan başkanlığını da omzumuza yükledikleri genel kurul toplantısında, gelen tüm üyelere 11 yılın hesabını da kalem kalem veriyor ve orada yeni yönetimi belirleyerek ev ve arsa kura çekimini gerçekleştiriyoruz.

Kura çekiminden önce bir kişi kalkıp da *"Sen bu kooperatife 11 yıl karşılıksız hizmet ettin. Kooperatife bir büro masrafını bile yüklemeden, kooperatifin yönetim yeri adresi olarak evini gösterdin. Bütün yönetim kurulu ve genel kurul toplantılarını evinde gerçekleştirdin. Üyelerin yerlerinin çok dağınık olması medeniyle büyük çoğunluk, kendilerine gönderilen çağrı yazısına, 'Size güveniyoruz; toplantıda istediğiniz kararları alın.' diyerek çok az üyenin gelmesi ile bütün toplantıları ancak gösterilen ikinci tarihte yapabildin. Yönetim kurulunu da bulunduğun kentteki üyelerden oluşturmak zorunda kaldın. Böylece 11 yılda bize yalnızca bir yıllık masraf kadar bir masrafla kooperatifimizi bugüne getirdin. O nedenle size arsa ya da daire çekimine girmeden seçim hakkının tanınmasını öneriyorum."* demeyi bile akıl edemiyor. Böyle bir kararı kabul etmeyeceğim kesin olsa da insan, en azından bir gönül almayı da bekliyor. Ben de herkes gibi kura çekiyorum ve bana kurada daire çıkıyor.

Kendisine arsa çıkan ilkokuldan öğrencim **Rahim Önçeken**, bir süre sonra bana bir mektup yazarak daireye geçmek istediğini, o nedenle benim arsa hissesini alıp alamayacağımı soruyor. Çünkü kura öncesinde her arsaya özel bir değer biçmiş bulunuyoruz. Kendilerine arsa çıkanlar, daire değerinin üstündeki farkı kooperatife ödemek durundadırlar. O günlerde Özgün'de yeni işime başlamış bulunuyorum. Rahim'in arsasını almak istesem de arsa payı olarak ödeyecek param yok. Yayınevi sahibi **Ünsal Gündoğan**'dan, faiziyle ödemek koşuluyla o parayı istiyorum. Ünsal Bey, bir sözümü iki etmeden "*Olur Hocam."* diyor. Daha sonra borcumu öderken faiz borcumu soruyorum. Borcumun faizini ödememi kabul etmeyen Ünsal Bey, beni arsa sahibi yapmış oluyor. Daha sonra, oradaki arsalara iki kat yerine çok kat izni alınınca benim Bursa'ya yerleşme planım gerçekleşmiyor.

KİTAP YAYIMIMI SÜRDÜRÜYORUM

Mayıs 1987'de *Bakırcıoğlu Yayınları*'nın dördüncü kitabı olarak 220 mesleği tanıtan *Üniversite Adayları İçin Tercih ve Meslekler Kılavuzu*'nun geliştirilmiş 2. baskısını yayımlıyorum. Bir gün **Atilla Tazebay** Beşevler'de beni bir gençle tanıştırdığında gencin gözleri parlıyor ve genç, bana "*Hocam,* diyor, *sizin Tercih ve Meslekler Kılavuzu adlı kitabınızı okuyarak ilgi ve yeteneğine sahip olduğum mesleğin hangisi olduğunu öğrendim. İkinci sınıfına geçtiğim bölümü bırakıp yeniden sınava girdim; şimdi orada okumakta olduğum için çok mutluyum."* Bu tümceyi duymak, bana büyük bir mutluluk yaşatıyor.

Yine **1987**'de *Çelik Bağlan Pazarlama Yayıncılık'ın* sahibi **Ali Çelik**'in isteği üzerine kızım **Nesrin**'le birlikte *Türkçe Sosyal Bilgiler-Konu Açıklamalı Örnek Çözümlü Test Uygulamalı-* adlı kitabı yazıyoruz ve kitap, adını andığım adreste yayımlanıyor.

Ekim 1988'de *İlköğretim Ortaöğretim ve Yükseköğretimde Rehberlik ve Psikolojik Danışma* adlı kitabımın geliştirilmiş 3. baskısını *Bakırcıoğlu Yayınları*'nın beşinci kitabı olarak yayımlıyorum.

Ankara Kız Teknik Eğitim Fakültesi'nde **Harun Irm**ak adında bir öğretmenin, öğrencilere bu kitabımı önermekte olduğunu duyuyor ve bunun nedenini merak ediyorum. Kitabımı sağladığı kitabevinden aldığım telefonla arayarak kendisiyle tanışmak istediğimi söylüyorum. Buluştuğumuzda merak ettiğim soruma Harun Bey, şu yanıtı veriyor: *"Kitabınız, açık, anlaşılır bir dille yazılmış. Bunun kadar önemli bir özelliği de verilen doyurucu bilgilerin nasıl uygulanacağını gösteren 22 eki içeriyor.* Bu tanışma sırasında, amacımı gerçekleştirmiş olduğumu öğrenmenin derin sevincini yaşıyorum.

BİR DERSHANE ORTAKLIĞI ÖNERİSİ

(13.3.1988) *Duraksamadan benimsediğim doğrulardan biri de "**öğrenmenin yaşının olmadığı**"dır. İnsan, yaşadığı yılları dopdolu yaşamış olsa bile geride bıraktığı yılların sayısı ile övünmemeli; öğreneceği daha çok şeyin bulunduğunu aklından çıkarmamalı.*

Geride kalan 51 yılıma baktığımda, bu yıllar gözüme o denli kısa görünüyor ki anlatamam! Biliyorum; benim gibiler, yaşamları boyunca temel gereksinimlerini giderebilmek için sürekli, iki ipin ucunu bir araya getirmeyi düşünerek ve bu yolda gecesini gündüzüne katarak didinip durmuşlardır. Günlerin nasıl geçtiğinin ayrımında bile olmuyorlar çoğu kez. O nedenle eylemli olarak çalıştığım yıllarda olduğu gibi emeklilik yıllarımda da bulduğum uygun bir işi yapma gereğini duymuşumdur.

*Gazi'den 102 arkadaşla birlikte sürülüşüm ve genç yaşımda emekli oluşum sonrasında bir görüşmemizde, kendisine çok güvendiğim **Hasan Başçiftçi,** bana İlköğretmen okulundan arkadaşı, Öğretmen Okulu Genel Müdürlüğünden emekli **Sebahattin Şahin** ve halasının oğlu, Etlik Lisesi Müdürlüğünden emekli **Durmuş Gökkuş**'la birlikte Etlik'te bir dershane açacaklarını anlatıyor. "Hayırlı olsun!" diyor ve yarı şaka, yarı ciddi, "Türkçe derslerinize talibim." diyorum.*

*O günlerde Kızılay'daki **Işık Dershanesi**'nde Türk Dili ve Edebiyatı dersi veriyorum. Dershane sahibi **Yaşar Hanı**m'ın ölen eşinin yakın arkadaşı olan Hasan Bey'in de Yaşar Hanım'la merhabası olduğunu biliyorum.*

Ertesi hafta, Işık Dershanesi'nde dersten çıktığımda dershane sekreteri, Hasan Bey'in beni adresini verdiği bir kahvehanede beklediğini söylüyor. Dersim bitince oraya vardığımda Hasan Bey, oynamakta olduğu oyundan hemen çekilerek heyecanla yanıma geliyor ve bir masaya oturur oturmaz, bana dershanelerine ortak olmamı öneriyor. Bu konuda arkadaşlarının da onayını aldığını belirtiyor.

Ben de fazla düşünme gereği bile duymadan, "Sizinle cehenneme bile giderim." diyerek bu öneriyi kabul ediyorum. Bir süre sonra Hasan Bey'in ve Durmuş Bey'in evlerinin çok yakınındaki bir yapının dershaneye dönüştürdükleri zemin katındaki ortaklar toplantısına çağrılıyorum.

Orada dershane için herkesin eşit tutarda bir pay koyduğunu belirtiyor Hasan Bey. Ancak kendisinin emekli ikramiyesini bir arkadaşına verdiğini, onun da giriştiği bir işte iflas ettiğini, o nedenle kendi hissesini, çalışarak ödeyeceğini bildiriyor. Kimseden ses çıkmayınca bu isteği kabul edilmiş oluyor. Ben de emekli ikramiyemin çoğunu oraya yatırıyorum.

Hasan Bey, iki ay kadar sonra dershane binasının üst katındaki bir daireyi benim için kiralıyor. Demetevler'den, buraya taşınıyorum. Böylece çok sevdiğim, güvendiğim, ev halkına, "Benim evde olmadığım ve bana ulaşamadığınız bir zamanda başınız sıkışırsa, arayacağınız ilk kişi, Hasan Başçiftçi olmalı." dediğim kişinin yer aldığı bir ortaklığa girmenin mutluluğunu yaşamaya başlıyorum.

Başçiftçi, Ankara'da geniş bir çevresi olan, pek çok gönle girmiş, pek çok kişi ile yiyip içmiş, pek çok kişiye yedirmiş içirmiş bir kişi. Oyun oynamayı da çok seviyor Hasan Bey. Dolayısıyla birçok da oyun arkadaşı var. Dershaneyi görkemli bir törenle öğretime açıyoruz.

Bir gün dershanemizin müdür odasında toplanarak iş bölümü yapıyoruz. Öğrencilerimiz, ağırlıklı olarak ilkokul çocuklarından oluşuyor. Az sayıda orta okul öğrencimiz, bir de üniversiteye hazırlananlardan oluşan sınıfımız var. Sebahattin Şahin, yıllardır sınıftan uzak kaldığını, o nedenle kendisinin belli ders karşılığı dershane müdürlüğüne talip olduğunu söylüyor. Bunun büyük olasılıkla Hasan Bey'le önceden konuşulmuş olduğunu düşünüyorum. Hasan Bey, iki ortak üzerinde de etkili olduğunu, çok zorunlu olmadıkça ikisinin de Hasan Bey'in isteklerine ses çıkarmadıklarını, boyun eğdiklerini gözlemliyorum. Hasan Bey, ilk toplantımızda kuruluş aşamasındaki işleri izlemesi karşılığı olarak ücret istiyor. O aşamada ben de iki ay boyunca iki taşıtla dershaneye gelerek hazırlıklara katıldığım halde benim için bir ücret önerisi aklına gelmiyor Hasan Bey'in.

Ortaklık önerisini duraksamadan kabul ettiğim, kendisine sevgi, saygı duyduğum Etlik'e taşındığımızda ailemizi evinin insanı gibi karşılayan, yediren içiren Hasan Bey, gün geçtikçe bu sevgimi, saygımı azaltıyor. Benim onda var olduğunu düşündüğüm niteliklerin önemi bir bölümünün, benim kuruntularım olduğuna tanık olmaya başlıyorum ya da Hasan Bey'i tam olarak tanımadığımı anlıyorum. Hocanın, ayrımında olmadığım yanının, o üstün zekâsıyla ***düşünselleştirme*** *(rasyonalizasyon)* ***düzeneği****ni başarıyla kullanmakta olduğunu görüyorum. Hoca, belli ki zamanının çoğunu bu düzeneği başarıyla kullanma yolunda kullanmış. Bu düzeneği kullanımına yönelik söylemlerinin ardında sakladığı yaşantılarını: eş deyişle Hocanın gerçekliğini, yapıp ettiklerini yansıtan söylemlerine tanık oldukça görmeye başlıyorum.*

Hasan Bey, yanlışlığı ortada olan söylem ve eylemleri için bile bir kez olsun "Haklısın! Ben, konunun bu yanını düşünmemiştim." diyemeyecek kadar yükseklere konuşlandırmış kendisini. Sekiz dokuz yıldan bu yana sözünün arkasında sakladığı gerçeği ayrımsayamamışım. Ortaklıkta, iş ilişkilerinde her gün sergilediği tutum ve davranışlarını gördükçe kuşkuya yer bırakmayacak biçimde görebiliyorum, gerçek

Hasan Bey'i. Oysa üç yıl öncesine dek "Hasan Bey her şeyi yapsa bile asla bencil olamaz!" düşüncesini taşıyordum.

Dershanemizin açılışına, Hasan Bey'in çağrısı ile katılanlar arasında Işık Dershanesi sahibi Yaşar Hanım, tören sonrasındaki söyleşimiz sırasında kendi dershanesinde de ders vermem için bir günümün boş bırakılması isteğine Hasan Bey, anında "Hayır!" yanıtını veriyor. Ders programının yapımını daha ilk günden kendisi üstleniyor. İlk yıl, bana her gün ders koyarken, kedisinin bir buçuk gününü boş bırakıyor. Tanıtım levhasına, yazdığım kitapların adlarını niçin yazmadığını sorduğumda, arkadaşların yazılmamasını istediğini söylüyor.

Eşinin de matematik derslerine girmesi söz konusu olunca, "Hanımım, dışardan gelenlere verdiğimiz ücretin üstünde ücret ister." diyerek ona farklı ücret veriliyor. Ben ve Durmuş Bey, girdiğimiz ortaokul ve üniversite dersleri için bile ilkokul derslerinin ücretini alıyoruz. Müdür Şahin, her ayrıntıyı anında anımsıyor; ama bu, aklından bile geçmiyor. İkinci yıl da ders programını kendisinin yapacağını belirtiyor, kimse ses çıkarmıyor. Eşinin programını semtin pazarına, kabul gününe, özel işlerine göre ayarlama, ilk ve son saatlerini boş bırakma uğruna, bana öğle yemeği için bile zaman bırakmadığını görünce şaşıp kalıyorum.

İkinci yılın başında Hasan Bey, "Bu yıl ben, derse girmek istemiyorum; derste mideme kramp giriyor. Ortakların eşit olarak yüklendikleri ders saatlerinin karşılığı olarak Kızılay'da test bastırma, uygulanan testleri nota çevirme ve dershaneye öğrenci sağlama işlerini yürütmek istiyorum." diyor. Kimseden, benden de ses çıkmıyor ve Hasan Bey, istediği zaman, oyun oynamak üzere Kızılay'a gidiyor, dönüşte de orada basılmış olan testler varsa, onları alıp getiriyor. Oysa ilk yıl Kızılay'da testleri bastırma işini ders dışı zamanlarımda ben, karşılıksız yürütüyordum.

Bir gün duyuyorum ki mahallesinde oturan ve kendisinin tutmuş olduğu hizmetliye bir de 400 bin lira bir yardım yapılmış. Toplanan dershane paralarını Hasan Bey, kimi zaman aylarca çantasında taşıyor. Bize ise, hak ettiğimiz paraları bile gıdım gıdım veriyor.

*Dershane müdürlüğü görevini yürüten Öğretmen Okulları Genel Müdür emeklisi **Sebahattin Şahin**, ikinci yılın başında herkes gibi bana da kaç saat ders okutmak istediğimi soruyor. Ben de ne kadar alma olanağım varsa o kadarını okutmak istediğimi söylüyorum. Ertesi ayın ilk haftasının değerlendirme toplantısında, benim aldığım ücretin kendi aylığından çok fazla olduğunu, bunun kendisini rahatsız ettiğini söylüyor. Oysa o, odasında keyif çatarken ben o fazla ücreti sınıflarda verdiğim derslerin karşılığı olarak alıyorum. Ona, bu dersleri bana kendisinin*

verdiğini anımsattıktan sonra, eğer bundan pişman olduysa, o dersleri benden almasını, ayrıca bir ay önce bana fazla ödenen ücretin de geri alınmasını önerince, Hasan Bey'le kendisinin pek önemsemediği Durmuş Bey, "Öyle şey olamaz! Bu yıl, nasıl başlandıysa öyle devam eder, ders paylaşımı." diye müdahale ediyor. Bu karşı görüşe Müdür de Hasan Bey de ses çıkaramıyor. Ancak bu tepki, beni bir kez daha, "Kimlerle ortaklığa girmişim!.." diye acı acı düşündürüyor.

Hasan Bey, oğlunu üniversiteye hazırlık için Kızılay'daki BETEM dershanesine gönderiyor ve "Bu yıl üniversiteye hazırlık sınıfını açmayalım." diyor; açmıyoruz. Ertesi yıl, bizim üniversiteye hazırlık sınıfımıza BETEM'den de öğretmen geliyor, bizim ders ücretlerimizin çok üstünde ücretle. Bir yıl önce, oğlunu o dershaneye ücretsiz göndermesine karşılık olarak bu yıl, gideri dershanemizce karşılanan bir de ziyafet veriliyor BETEM dershanesi öğretmenlerine.

İlk iki yılımızda, toplamda bir sınıf dolusu öğrenciyi Hasan Bey'in özel matematik ve fen dersi vererek paralarını aldığı ahbaplarının, tanıdıklarının çocukları oldukları için parasız okutuyoruz. Hasan Bey, bu ahbap çavuş ilişkilerini güvence altına almak üzere, yıl başı toplantısında "Kim, bu öğrenci bedava okuyacak." derse, ona "Niçin?" diye sorulmaması önerisini getiriyor ve ona da kimse ses çıkarmıyor. Kendisinin dışında kimsenin böyle bir öneri getirmeyeceğini biliyor, zaten.

Hasan Bey'in bu akıl almaz çelişkili tutumlarını kimi zaman eleştirdiğimde, suratını asarak, "Ben kurallara fazla bağlı olmayan natürel bir adamım." karşılığını veriyor. Sıra bir düşünceyi tartışmaya geldiğinde ise, hâlâ mangalda kül bırakmıyor; en ince ayrıntıyı oluşturan bir mantık tutarsızlığını bile eleştirmekten geri kalmıyor.

İkinci yılın başında bir işim için göz dolduran tutarda bir avans istediğimde ilk işi, nasıl ödeyeceğimi sormak oluyor.

O yılın ortalarında çok güzel bir gelişme çıkıyor karşıma. Özgün Yayıncılık'ın sahibi ***Ünsal Gündoğan*** *arıyor, gecenin bir saatinde. "Hocam, diyor, derse girmekten usanmadınız mı? Gelin, birlikte çalışalım."* Kendisine teşekkür ettikten sonra, *"Yıl ortasında kimseyi yüz üstü bırakamam. Bunun ancak öğretim yılı sonunda olabileceğini söylüyorum ve ekliyorum: "Eğer bu isteğiniz o zaman da geçerliliğini korursa, o zaman arayın, görüşelim." diyorum.*

Evet! Durmuş Bey ile ben derslerde gırtlak patlatırken Sebahattin Bey, odasında; Hasan Bey de kahvehanelerde ve salonlarda oyun oynayarak vakit geçiriyorlar.

Yıl sonunda Ünsal Bey yine arayınca, yılın son ortaklar toplantısında. "Gelecek yıl ben burada olmayacağım. Yeni yıl plan ve programınızı ona göre yapın." diyorum.

Emekli ikramiyemin çoğunu ortaklık payı olarak verdiğim bu dershaneden ayrılırken, ortaklık payımdan bile söz etmiyorum. Ta ki ertesi yılın başında Durmuş Bey arayana dek, onlardan da bir ses çıkmıyor.

Hasan Bey'e Yazdığım Mektup

Değerli Hasan Bey!

Anımsayacağınız gibi şu anda resmen tek sahibi olduğunuz Etlik Dershanenize ortak olmam yolundaki önerinizi duraksamadan ve en kısa süreli bir düşünme payına bile gerek duymadan, "Sizinle cehenneme bile giderim." diyerek kabul etmiştim.

*Geçen öğretim yılı sonunda, yıl sonu toplantımızın ilk cümlesi olarak Sabahattin Bey, "Önce ayrılmak isteyen var mı, bunu konuşalım." dedi titrek bir sesle. Bu soruya siz de içinde, hiçbir tepki göstermediniz. Ben de bir süre, "*Ne oluyor?*" diye gözlemledim ve "Böyle bir istekte bulunan mı oldu?" diye sordum. Yine kimse "Evet" ya da "Hayır" demedi. Sonunda soru sahibi, "*Ben, mesela ayrılabilirim.*" gibi sözler etti. Oysa ayrılmak isteyen soru sormaz, isteğini bildirirdi. Beklenen cevabı anlamış; ama girerken gösterdiğim ani kararlılığı ne yazık ki orada gösteremedim.*

Oysa ne dershanenizin ortağı edilmiştim gerçekten ne de eşit haklara sahip bir ortak muamelesi görüyordum. Şaşarak görmüştüm ki Türkiye'de Allah'ın dediğinin olduğu gibi Etlik Dershanesinde de Hasan Bey'in dediği oluyordu. Örneğin, hizmetliye dört yüz bin TL. borç para verilmesine karar veriliyor ve bu para ödeniyor; bize daha sonra sadece yapılan bu işlem duyuruluyordu.

Bende şaşkınlık uyandıran bu tür nice uygulamaları sayıp dökmenin bir yararı yok. Ben, ilk yıl boyu, böyle tutum ve davranışlarınıza ilişkin eleştirilerimi size günü gününe iletmiştim.

Bana düşen görevin, geç de olsa, dershanenizden ayrılma kararımı size iletmek olduğunu kavramış bulunuyorum. İstenmediğim bir yerde kalmada ısrar etmenin yanlışlığını belki de daha önceden düşünmeli ve gereğini yapmalıydım.

Son yıl, salt belli sayıda ders okutmaya mahkûm bir öğretmen gibi çalışmaya adeta zorladınız, bu sözde ortağınızı ve siz dinlendiniz. Bir yıl önce de Sabahattin Bey, dışardan gelen öğretmenin ücreti ile bile fazla ders okutmamıza karşı olduğunu söyleyebildi. Oysa Durmuş Bey ve ben, ilkokul, ortaokul, üniversiteye hazırlık, çok çeşitli ders demiyor, farklı fiyat falan gündeme getirmiyor, biz de bunu sorun yapmadan derse giriyorduk. O denli adaletli Hasan Bey, bütün bunlardan en ufak bir rahatsızlık duymuyordu. Oysa ben, Hasan Bey'in en çok bu yanını seviyordum.

Her neyse, olan oldu. Etlik Dershanesinin sahipliğini ve çekilip çevrilmesi konusundaki tekil rolünü özenle koruyan kişi olarak size başarılar dilerken hissemin tarafıma ödenmesi konusundaki önerini sunuyorum:

Beş yıl önce 1. derecenin 4. kademesinde 26 yıl 10 ay hizmeti olan bir öğretmen olarak aldığım 2 200 00 TL'nin 995 00 TL'sine tekabül eden miktarı kadarki para ile aldığınız demirbaşlara ödediğiniz paranın bugünkü değeri üzerinden ¼'ünü istiyorum. Sizlerin kılı kırk yaran adalet duygularınızın bu isteğimi çok düşük bulacağınıza ayrıca inanıyorum. Saygı ve sevgilerimle. ***10 Eylül 1989***

Rasim Bakırcıoğlu

Hasan Bey'in Yanıtı

Çok Değerli Rasim Bey

Suçlamalarla dolu olan mektubunuzu aldım. Kendimi savunacak değilim. Tek başına bu mektubunuz bile bir zamanki saldırganlığınızı ve de tutarsızlığınızı kanıtlamaya yeter.

Hasan Başçiftçi Etlik Dershanesinin Allah'ı olsa, siz kendinizi ortaktan saymasanız da bu dershanenin sizden ve benden başka iki ortağı var. Bu mütevazı isteklerinizi ortaklığa yapmanız gerekirdi. Dershanenin kirasını bile ödeyemediği bir dönemde önce işlerinizi ayarlayacak, arkasından çekip gidecek, işinize geldiğinde beş yıl önceye dönecek, işinize geldiğinde bugünkü rayiçten söz edecek ve de üç yıl boyunca size hep haksızlık edecek Hasan Başçiftçi'nin yüksek adaletine sığınacaksınız. Ne soylu davranışlar ne tutarlı istekler bunlar böyle…

Diğer davranışlarınızda yanlış olsanız bile, Hasan Başçiftçi'nin hakkınızı yemeyeceğine inanışınızda haklısınız. Size şahsım adına bir önerim var. İsteklerinizin yarısı kadarını siz bana veriniz, ben hissemi yasal biçimde size devredeyim. İkinci önerim, ortaklık adına (diğer ortaklar da katılır sanırım) neyimiz varsa dörtte birini alın, götürün. Binayı devrettiğimiz zaman da mülk sahibinden ne alırsak dörtte biri yine sizindir.

Esin Hanım bir yanıt bekler düşüncesiyle "Bu işin çözümü için görüşmek gerek." demiştim. Sonra şu yakın mesafede mektuba başvurduğunuza göre, yüz yüze bakacağımız halimiz kalmadığını düşünüyor olabilirsiniz düşüncesine kapıldım. O nedenle bu mektubu yazdım. Mektubunuzdakine benzer, içtenlikten uzak, biçimsel saygı ve sevgiler sunuyorum. ***17.10.1989***

Hasan Başçiftçi

Dershane Ortaklığımı Sonlandırıyorum

1988-1989 öğretim yılı başı toplantısında konuşmuş olmalılar ki Durmuş Bey, telefon ederek hesabımı kesmek üzere her hafta çarşamba günü toplanıp hem birer döner yediğimiz hem de haftalık değerlendirme yaptığımız gün dershaneye uğramamı istediklerini iletiyor. Ben de "Tamam" diyerek gidiyorum. Dönerlerimizi yedikten sonra tek ve büyük patron, konuyu açarak bana ortaklık payım olarak beş bin lira vereceklerini söylüyor. "Az değil mi?" deyince dershanenin durumunun zaten iyi olmadığını belirtiyor. Ben de o parayı alıp sözde ortağı olduğum **Etlik Dershanesi**'nden ayrılıyorum. Onların da o yılın sonunda dershaneyi kapattıklarını duyuyorum.

Yıllar sonra, bir yaz günü Dikili'nin pazarında **Durmuş Gökkuş**'la karşılaşıyorum ve Gökkuş bana telefonunu ve yazlığının adresini veriyor. Bir gün yazlıklarında o güzel insanları ziyaret ediyoruz. Orada otururken aynı sitede olan **Hasan Başçiftçi** uğruyor Gökkuşlara ve bizi orada görünce biraz bozuluyor. Biraz sonra bizi kendilerinin evine götürüyor. Orada da bir süre oturduktan sonra yazlığımıza dönüyoruz.

ÖZGÜN MEDYA GENEL YAYIN YÖNETMENLİĞİM

Adımı kimden duyuyor, beni kendisine kim öneriyor, bilmiyorum; Özgün Yayıncılık'ın sahibi **Ünsal Gündoğan,** beni yıl sonunda yeniden arıyor ve birlikte çalıştığı **Özgen Seçkin**'le yollarını ayırdığı için benimle çalışmak istediğini belirtiyor. Özgün Ünite Dergisi'ni yenileme ve İlkokula yönelik kitap yayımlama çalışmalarını yürütmemi istiyor ve *"İsterseniz yayınevimizin Genel Yayın Yönetmeni görevini de üstlenebilirsiniz."* diyor. Ben de İlke olarak tüm yayın işlerinden sorumlu olacağıma göre Genel Yayın Yönetmenliğini de üstlenmemin doğru olacağını belirtiyorum. "*Tamam!"* diyor. "*Ancak,* diyorum, *benim başka birçok koşullarım daha olacak. Örneğin sabahları saat ondan erken işe gelemem. Çünkü yıllarca geç yatıp geç kalkmaya alıştım. Sabah onda, en geç de on buçukta arabanız beni alırsa, birlikte çalışabiliriz.*"

Akşamüstü o günün işlerini bitirmeden işimin başından ayrılmayacağımı düşünmüş olmalı ki ona da *"Tamam!"* diyor. İşime kimsenin karışmasını istemediğimi, yalnızca kendisiyle muhatap olmak istediğimi, dergiyi ve öbür yayınları, kendisinin ya da başka birilerinin istediği nitelikte değil, doğru bildiğim biçimde hazırlayacağımı söylüyorum, bunları da onaylıyor.

Bir ay boyunca her akşam, o güne dek edinmiş olduğum deneyimlerimin ışığında bütün koşullarımı ayrıntılarıyla kendisine

iletiyorum. Ünsal Bey, bunların hiçbirine karşı çıkmıyor. Koşullarımdan biri olarak bir de gerek derginin gerekse hazırlayacağımız kitapların matematik ve fen dersleriyle ilgili bilgi ve problemlerinin sorumluluğunu yüklenemeyeceğimi belirtiyorum. Onları ODTÜ mezunu olan eşi **Elife Hanım**'ın yürütebileceğini; ancak onların doğru cümlelerle anlatılıp anlatılmadığını da üstlenmemi istiyor. O konuda da anlaşıyoruz.

Aklımıza gelen her konudaki konuşmalarımızı bitirip sözlü olarak anlaşmaya vardığımız son gece saat bire gelirken beni arabasıyla Etlik'teki evimin önüne getirdiğinde arabadan kendisi de inerek, "*Hocam size ücret olarak ne vereceğim?*" diye soruyor. Bir ay içinde ücretten hiç söz etmiyoruz. Bu sorusu üzerine, "*Siz ne vermeyi düşünüyorsunuz?"* diye soruyorum. Emekli maaşımın üç katı bir ücret öneriyor ve "*Şimdilik bunu ödeyeyim, her yıl artış sağlarım."* diye ekliyor. Ben de bir ay süren görüşmelerimizin sonunda, "*Madem öyle istiyorsunuz, ben de bu önerinize tamam diyorum."* karşılığını veriyorum ve ayrılıyoruz.

Yeni iş yerimin Kızılay'da olması nedeniyle Etlik'ten, iş yerime yürüyerek gidebileceğim bir yerde, Kızılay'daki Ataç 2 Sokak'ta bir ev kiralıyorum.

1988-1989 öğretim yılı başında **Özgün Medya Genel Yayın Yönetmenliğim, editörlüğüm ve yazarlığım** böyle başlıyor. Bu işi her durum ve koşulda başarıya ulaştırma kesin kararlılığının etkisiyle olmalı, Ünsal Bey'in, yaptığı işin eksik ya da yanlış olması durumunda en yakınlarının bile gözünün yaşına bakmayan bir tutum sergilediğini görüyorum. Canını sıkan, birlikte çalıştığı eşi, ağabeyi, kardeşi bile olsa, onları en acımasız biçimde hırpalaması, bana çok ters geliyor. Bu tür tutumlarını gördükçe bu iş yerinde bir iki yıl zor dayanabileceğimi düşünürken on yıldan fazla zamanım burada geçiyor.

Gün geçtikçe anlıyorum ki demokrasinin, hak hukuk ilkelerinin yeterince yerleşmediği Türkiye'de ayakta kalmak için Ünsal Bey'in tutumu neredeyse zorunlu. Öyle de olsa, aşağıda anlatacağım olay dışında önemli bir sürtüşmemiz olmuyor. Bunda, kırılgan yapıma karşın olabildiğince sağduyulu, duyarlı davranmam etken oluyor.

Göreve başladığımda Ünsal Bey, Özgen Seçkin'e ve benim Cılavuz'dan sınıf arkadaşım olan **Yüksel Ocaklı**'ya yazdırdığı Hayat Bilgisi dersi üniteleriyle ilgili metinleri inceleyerek değerlendirmemi istiyor.

Onlardan bu metinleri alıp okuduktan sonra, yazılanlar üzerinde görüşmek üzere bir akşam, yazarları çağırıyorum. Toplantıda bir de kimi teknik işlerden sorumlu olduğunu öğrendiğim şair **Ahmet Telli** var. Bu toplantıda, Hayat Bilgisi ile ilgili metinlerde geniş zaman kipi yerine şimdiki zaman kipinin kullanılması gerektiğini söyleyince, hem arkadaşlığımıza dayanarak hem de içinde olduğu sol fraksiyondaki birçokları gibi kendini dev aynasında görmesi yüzünden Yüksel, sorularıyla beni sıkıştırmaya çalışıyor:

"***Rasim**, ben öğretmenlik yaptığım yirmi yedi yıl süresince geniş zaman kipi kullanarak işledim Hayat Bilgisi derslerini. Ben, öğretmenliğim boyunca yanlış mı yaptım?"* diye soruyor. Kendisine "*Evet! Yanlış yapmışsın!*" diyerek İlkokul Programı'nda bunun yanlışlığını belgeleyen açıklama ve amaçlar aracılığı ile onu küçük düşürmemek için "*Yükselciğim! Benim işim, senin öğretmenliği nasıl yapıp yapmadığını sorgulamak değil; ben, bu dersle ilgili metinlerin nasıl yazılması gerektiğini açıklıyorum."* demekle yetiniyorum.

Sonra yine yakından tanıdığım Türkçe öğretmeni ve tanınmış şair Özgen Seçkin de "*Biz, her kafadan çıkan sese göre yazacak değiliz!*" gibi, hiç hoş olmayan bir çıkış yapınca, Özgen Seçkin'e de "*Benim sözlerim, her kafadan çıkan sözler değil; tümüyle doğru sözlerdir, Özgen Bey! Hem siz, zaten benim belirttiğim gibi yazmışsınız; çıkışınızın nedenini anlayamadım."* diyor ve ekliyorum: "*Şimdi, biraz önce 'bana göre' biçimindeki anlatımımı değiştiriyor ve diyorum ki "Benim söylediklerim, İlkokul Programı'nın ön gördüğü temel yaklaşımdır ve tümüyle geçerlidir. O nedenle bu metinler, o açıklamalara uygun olarak yazılmalıdır."*

Sonra şunu söylüyorum bu arkadaşlarıma: "*Bana bu yetki ve sorumluluğu Ünsal Bey verdi. Haftaya toplantımıza onu da çağıralım. Orada ben ve siz düşüncelerimizi anlatalım. Son sözü Ünsal Bey söylesin."*

Öyle yapıyoruz. Ertesi hafta Ünsal Bey'i çağırıyorum ve orada arkadaşlara söylediklerimi yineliyorum. Ünsal Bey, "*Hocamın istediği doğrultuda yazacağız yazılarımızı."* deyince Yüksel, dergi yazarlığından sessizce çekiliyor. Telli de nedense o günden sonra yayınevinde görünmüyor.

İki Ay Sonra Olanlar

Bir sabah, işimin başına geçer geçmez Ünsal Bey'den selamsız sabahsız bir telefon geliyor. Öfkeli bir sesle "*Hocam,* diyor, *derginin filan sayfasındaki yanlışı gördünüz mü?"* Birden tepem atıyor. "*Günaydın Ünsal Bey!"* dedikten sonra bakıyor ve yanlışı görüyorum. "*Evet, gördüm*." dedikten sonra, aynı öfkeli bir ses tonuyla *"Ünsal Bey, akşamüstü hangi saatiniz uygunsa o saatte*

sizinle bir görüşmek istiyorum." deyince, önce biraz duraksıyor ve *"Beşten sonra buyurun Hocam."* karşılığını veriyor.

Beşten sonra odasına varıyor ve oturur oturmaz, "*Sizin bir derdiniz mi var Ünsal Bey? Bakın! Benimle çalışmaya başlamaktan pişman olduysanız, bunu bana açık söyleyin! Kiminle çalışmak istiyorsanız, onu gönderin bana, hangi işin nerede olduğunu anlatayım kendisine, ondan sonra da size 'Hoşça kalın!' diyeyim, olsun bitsin bu iş.*" deyince işin taştığını anlayan Ünsal Bey, "*Hocam, bunu nereden çıkarıyorsunuz? Kimseyi bulabilsem, onu size yardımcı olarak veririm."* diyor. "*Ünsal Bey*, diyorum, *ben hot zota gelemem. Benimle öyle afra tafra ile konuşacaksanız, ben bu işte yokum."* Ünsal Bey, bunun üzerine "*Hocam! Benim ne sıkıntılar çektiğimi, beni öfkelendiren nice işlerle karşılaştığımı yakından görüyorsunuz. Size nasıl seslendiğimin farkında bile değilim*." diyor. "*O zaman öfkenizi yatıştırdıktan sonra konuşun benimle*." diyorum ve böylece o tür iletişimimiz son buluyor.

Adresimi Öğrenen Öğrencilerimin Yaşattığı Duygular

(26.10.1989) *Dergideki odamda masamın başına geçer geçmez sekreterden bir haber iletiliyor: "Hocam! Öğrenciniz* ***Dursun Yolcu****, sizi aradı, henüz gelmediğinizi söyleyince size saygılarını iletmemi istedi. Adresinizi dergiden öğrenince çok sevinmiş. Size mektup yazacakmış.*

Ne zaman bir öğrencimle karşılaşsam anında bir çiçek bahçesine dönüşüyor yüreğim. Bir yaşama sevinci kuşatıyor her yanımı. İşime gücüme daha bir istekle sarılıyorum, bunu izleyen günlerimde.

Çevremdekilere, "Çaylar, kahveler benden bugün." diye sesleniyorum.

Başka Bir Öğrencimin Paylaşımı

(2.11.1990) *Yirmi iki yıl önce Çorum İlköğretmen Okulu'nda 5. sınıfta Genel Öğretim Bilgisi dersinde öğrencim olan* ***Şükrü Gür,*** *yirmi beş yıl önce aynı okulda öğrencim olan ve kendisinin başvurması üzerine kişisel sorunuyla uzun süre ilgilendiğim* ***Sadık Çakırsipahi*** *ile birlikte yanıma geliyor,* ***Özgün Yayıncılık'****ta çalışırken. Öğrenci- öğretmen olarak o yılların anılarına dalıyoruz. Kendileriyle 5. sınıfta Genel Öğretim Bilgisi dersi yaptığım Şükrü, söyleşimiz arasında aramızda geçen şu konuşmayı anımsatıyor:*

"Size bir teneffüste, 'Öğretmenim! Müfettişler gelmiş. Müfettiş dersimize girdiğinde ne yapmamız, nasıl davranmamız gerektiği konusunda bize bilgi verir misiniz? anlamında bir soru sormuştum. Bu sorumu, 'Biz, müfettiş için mi, sizin

için mi ders yapıyoruz? Gelirlerse gelirler!' diye yanıtlamıştınız. O sözünüzü hiç unutmadım." diyor.

Özgün Medya'da Türkçe Dilbilgisi ve Başka Birçok Kitabım Yayımlanıyor

İlk yılın sonunda, Etlik Dershanesi'ndeki en zeki ve çalışkan çocukların okuduğu 5-A şubesi öğrencilerinin en çok sevdikleri okuma parçalarını kullanarak dört yıllık bir emekle oluşturduğum *5. Sınıf Türkçe Dilbilgisi* kitap metnimi basıp basamayacağını Ünsal Bey'e sormaya karar veriyorum. Ünsal Bey, duraksamaksızın, "*Bir şartla basarım. Eğer birer yıl ara ile 4., 3., 2. ve 1. sınıflar için de yazma sözü verirseniz bunu bu yıl basabiliriz."* diyor. Bu koşulu sevinçle kabul ediyorum ve Türkçe dilbilgisi öğretiminde kullanılan son yöntemlerle, okuma metninden yola çıkarak hazırladığım bu yardımcı ders kitabım yayımlanıyor. Kitap, her yıl 50 binden fazla basılıyor ve kolejlere hazırlıkta en çok yararlanılan bir kaynak oluyor. Sonra öbür sınıfların *Türkçe Dilbilgisi* kitaplarını da aynı yöntemle yazıyorum.

Ünsal Bey'in benden, daha sonra yazmamı istediği ve yazdığım *Anılan ve Kutlanan Belirli Gün ve Haftalar* ve *İlköğretim Yazım Kılavuzu* da yıllarca en çok satılan kitaplar arasına giriyor.

Onca yoğun işlerimin arasında yürütemeyeceğimi anladığım *Bakırcıoğlu Yayınları*'nı kapatıyorum. **Ocak 1994**'te *İlköğretim Ortaöğretim ve Yükseköğretimde Rehberlik ve Psikolojik Danışma* adlı kitabımın geliştirilmiş 4. baskısını **Turhan Kitabevi** yayımlıyor.

1996'da da Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi ve Alman Kültür Merkezi'nin iş birliği ile düzenlenen **Türkiye ve Almanya'da İlköğretime Yönelik Ders Kitaplarının Tasarım, İçerik ve Üretim Sorunları** konulu sempozyuma Güzel Sanatlar Fakültesi Dekanı **Profesör Zafer Gençaydın** ve **Dr. Jörg Kuglin** imzalı yazı ile ben de çağrılıyorum. Bu sempozyumda *İlköğretmen Okulları 5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Dilbilgisi Çalışmalarının Programa Uygunluk Derecesi* başlıklı bildirimi sunuyorum. Sunulan bildiriler, aynı adla kitaplaştırılıyor. Dekan Prof. Zafer Gençaydın ve Dr. Jörg Kuglin, sempozyuma konuşmacı olarak katılmam nedeniyle birer teşekkür yazısı; daha sonra da adresime, basılan iki adet kitap geliyor.

Sağ Diz Kapağımın Kalan Yarısını da Kırıyorum

Bir sabah işe gitmek üzere ikinci kattaki evimden çıkmış olsam da iş yerime gitmekle gitmemek arasında gidip gelerek merdivenden inmeye başlıyorum. Çünkü Ünsal Bey'in bütün çalışanlarını işi daha hızlı yapmaları

için sürekli sıkıştırmak biçimindeki tutumu, benim oldum olası canımı sıkıyor. Başkalarını bilemem; ama ben, sorumluluğumun bilincinde olan ve buna göre davranan bir kişiyim. Ünsal Bey'in ise her çalışanı aynı tutumla izlediğine tanık oluyorum. Onun bu tutumu, benim çalışma hızımı artırmak yerine, çalışma isteğimi neredeyse un ufak ediyor. Çünkü ben, üstlendiğim sorumluluğu kendi işim gibi görüyor ve ona göre çaba gösteriyorum.

İçimde onun bu tutumunun sıkıntısı ile az sonra merdivenin loş ışıklı sahanlığına adım attığımı sanarak merdivenin son bir basamağının ön tarafına ayağımı basınca sahanlığa savrulup yere kapaklanıyorum. Kendime geldiğimde sağ dizimi betona vurduğumu anlıyorum. Güçlükle doğruluyorum. Merdivenden inmekte olan üst komşum durumumu görerek ilgileniyor ve Ünsal Bey'e haber iletiyorum. Ünsal Bey, benim **İbni Sina Hastanesi**'ne ulaştırılmamı sağlıyor.

Film çekiliyor. 13 yıl önce yarısını kırdığım diz kapağı kemiğimin öbür yarısını da kırmayı başardığım anlaşılıyor ve ameliyatla dizime yapay bir dizkapağının konulması gerektiği söyleniyor. O gece ağrılarla kıvranırken odama bir bey geliyor ve adını söyleyerek *"Ben, Ünsal Gündoğan'ın arkadaşıyım. Burada Doktor olarak çalışıyorum. Bir emriniz olursa beni arayın lütfen!"* diyor. "Estağfurullah, olsa olsa ricam olur." Diyorum. Anlıyorum ki Ünsal Bey, benim oraya yatmam nedeniyle arkadaşı ile görüşmüş.

Ertesi gün, **Doç. Dr. Mehmet Minnet** beni ameliyat ediyor ve gözümü açtığımda bandajlı ayağımı görüyorum. Biraz sonra Mehmet Bey geliyor ve ameliyatımın çok iyi geçtiğini, üç gün sonra eve çıkabileceğimi, üç gün de bir, dizimdeki üstü açık bırakılmış olan ameliyat yerinin pansumanının yapılacağını, arada bir bandajı açarak dizimi havalandırabileceğimi; bir ay sonra da koltuk değneği ile ayağımı biraz basabileceğimi, bunu izleyen 15 günün ardından da tek koltuk değneği desteğinde yürüyebileceğimi söylüyor.

Benim bu kazam nedeniyle Yayınevinin işleri yüzüstü kalıyor. Hastaneye ziyaretime gelen Ünsal Bey'e, eve çıkar çıkmaz işimi sürdürebileceğimi söylüyorum. Yattığım yerden çalışarak bitirdiğim işlerimi bir kişi ile her gün kendisine gönderebileceğimi belirtince Ünsal Bey rahatlıyor. Eve çıkar çıkmaz, her sabah bir kişi, istediklerimi eve getiriyor, onları bitirince gelip onları yayınevine götürüyor. Ayaklanır ayaklanmaz, bir süre koltuk değnekleriyle de olsa Demirtepe'deki iş yerime gitmeye başlıyorum

İlkokul için Türkçe Ders Kitapları Yazıyoruz

Bu kez Ünsal Bey, Türkçe ders kitapları yazmamı öneriyor. Bir başıma zamanımın yetmeyeceğini düşünerek **Güner Yalçın**'la birlikte, cumartesi, pazar; gece gündüz demeden çalışarak bir de ilkokulun beş sınıfı için Türkçe ders kitabı hazırlıyoruz. Bu kitapların hazırlanışında, en az **Emin Özdemir** ve arkadaşlarının hazırlamış oldukları Türkçe ders kitapları kadar yeterli kitaplar yazmayı amaçlıyorum. Gerçekten bu kitaplarımız da Türkiye düzeyinde ses getiren; tanıdığım, tanımadığım birçok öğretmen ve eğitimciden övgü telefonları alıyor ve çok mutlu oluyorum. AKP Hükümetince **İlkokul Türkçe Programları** değiştirilene dek tam 14 yıl, en çok satan ders kitapları oluyor.

Beşinci sınıf ders kitabımızın ilk metni, ilk okunuşta onay için gerekli puanı aldığı halde, puanlarda indirim yapılarak eleştirilen yanlarını içeren bir yazı ile geri çevriliyor. Bunun üzerine, o zaman yazarlara tanınan yanlış eleştirilen yerleri inceleme kuruluna sorma ve açıklama isteme hakkından yararlanmak üzere İnceleme Kurulu'ndan alınan randevu gününde oraya gidiyor ve kurul üyelerinden yanlış bulduğum eleştirilerle ilgili açıklama istiyorum. Talim Terbiye Dairesi'nde özellikle Türkçe ile ilgili yanlış eleştiriler ile sorularımı ilgili genç arkadaşa soruyorum. Arkadaş, sorularıma yanıt bulmada zorlanıyor ve sonunda gerekçe olarak bu konuda yüksek lisans yaptığını söyleyince bunun sorularıma yanıt olamayacağını ve kitabımızın geçerli not alacak düzeyde olduğunu söyleyerek ayrılıyorum.

Bir sorunu da belirli bir günü içerme zorunluluğu olmayan bir kutlanan günle ilgili eleştirinin hangi nedenle yapıldığını, bunu eleştirenden alınan randevu sonunda ilgiliye sorduğumda o da buna tutarlı bir yanıt veremiyor ve o günün, kendisinin belirttiği tarihte kutlanmasının "teamül" olduğu gibi anlamsız bir yanıt veriyor.

Sıkıntı Bitmiyor

Ankara'da geniş bir pazarı olan Matematik öğretmeni bir dağıtımcımız, yayınlarımızı tabanın istekleri doğrultusunda hazırlamamızda ısrar ediyor. Oysa ben, yaz ortasında Dedeman otelinde, Türkiye'nin her bölgesinden gelen ve çoğu emekli öğretmen ya da görevden ayırılmış öğretmenlerden oluşan temsilcilere her yıl, dergilerimizi ve öbür yayınlarımızı Türk Milli Eğitimi'nin ve İlkokul Programı'nın amaç ve ilkelerine uygun olarak nasıl hazırladığımı uzun uzun açıklıyorum. Bu nedenle tabanın istediği

doğrultuda hazırlamamız yönündeki isteklere şiddetle karşı çıkıyorum. Bu yaklaşımımı Ünsal Bey bir kez daha destekliyor.

Gölbaşı'nda Geçen Günlerim

İşi genişletince Ünsal Bey, Gölbaşı yakınında geniş bahçeli büyük bir yapıyı satın alıyor Her gün oraya giderek çalışacağımızı duyurunca, o uzak yere gidemeyeceğimi söylüyorum. Ünsal Bey, bir dereden su getirerek beni ikna ediyor. Ancak oraya vardığımda, duvarlarının tavana yakın yerlerindeki pencereleriyle geniş bir hapishane koğuşunu andıran yerde, çalışanlar için camlarla birbirinden ayrılan odacıklar hazırlattığını; o odacıkların orta yerine de Genel Yayın Yönetmeni'nin odacığını yerleştirdiğini görüyorum.

Kendi düşüncesine göre orada ben, bütün çalışanları göreceğim, bütün çalışanlar da beni görecek ve bu biçimde işler daha hızlı yürüyecek. Bu görüntü içimi karartıyor. Oysa benim işim, herkesi denetlemek değil; özellikle kendi işlerime yoğunlaşmak. Birkaç gün sonra herkesin önümden geçerek yerine ulaştığı bu yerin benim çalışmalarıma uygun bir yer olmadığını yaşayarak görünce burada asla verimli çalışamayacağımı, masamın duvar dibindeki geniş ve daha rahat çalışabileceğim yere taşınmasını istiyorum ve oraya taşınıyorum. Bu tutukevinin yarattığı sıkıntıyı öğle arasında arkadaşlarla oturduğumuz göl kıyısındaki çay evinde gideriyoruz.

Ortaokul Türkçe Ders Kitapları Hazırlama Girişimimiz

İlkokul Türkçe ders kitaplarımız Türkiye çapında büyük bir ilgi görünce Ünsal Bey bu kez ortaokullar için Türkçe ders kitapları hazırlamamı istiyor. Bu konuda da bana tam yetki tanıyor. Zor ve riskli; ama çok güzel bir iş, bu! Başarılı bir deneyimimin de var. Ancak bir başıma yazmam olanaksız. Çünkü işim başımdan aşkın. O nedenle ortaklaşa yazabileceğim kişileri düşününce aklıma ilkeli, kurallı tutumu ile sürdürdüğü derslerinden çok yararlandığım, bu nedenle gözümde çok büyüttüğüm, özenli ve soluklu çalışmanın gizlerini kendisinden öğrendiğim bir öğretmenimle yaşama sevincinden, ödüllü şiirlerinden ve edebiyatla ilgili yapıtlarından çok etkilendiğim Türkçe-edebiyat öğretmenlerimi anımsıyorum.

Onlara bu kitapları birlikte yazma önerimi götürüyorum. İkisi de duraksamadan kabul ediyorlar, önerimi. Ortaokul Türkçe Programı'nı en ince ayrıntısına dek okuyarak bu kitapları nasıl yazacağımıza ilişkin notlar alıyor, bunları çoğaltarak bunları öğretmenlerime veriyor ve kitapları nasıl

yazmamız gerektiğini, bu konuda deneyimlerinin olmadığını bildiğim öğretmenlerime saygı çerçevesinde açıklıyorum.

Ne ki büyük bir umut ve güvenle beklediğim, birçok bağlayıcılığı olan bu çalışmaların ilk bölümünü iki öğretmenimin de kendi biçemlerine göre yazdıklarını görüyorum. Ayrı ayrı görüştüğüm öğretmenlerime, yine bir öğrenci duyarlığı ile bu kitapların nasıl yazılmasının beklendiğini açıklamaya çalışıyorum. İkinci bekleyişimin sonunda şair ve yazar öğretmenimle çalışmalarımızı sonlandırmak zorunda kalıyor ve öğrenciliğim süresince kendisinden çok etkilendiğim öğretmenimle işi sürdürmeye başlıyorum.

Ancak kurallı, düzenli, özenli çalışmayı kendisinden öğrendiğim, Fransızcayı kendi kedine, o dilden birkaç kitap çevirecek düzeyde öğrenmiş ve bu kitaplarını bana da imzalamış olan bu öğretmenim, yaptığı çalışmaları tükenmez kalemle, yazarken çoğu yeri delinen pelür kâğıtlara yazarak veriyor bana. Öğretmenimin bu tutumu karşısında, anlatamayacağım bir düş kırıklığını yaşıyorum.

Bu öğretmenime duyduğum saygı ve güven nedeniyle daha işin başında iken, yaptığı bir araştırmayı bastırmak istediğini, bunu yayınevinde bastırıp bastıramayacağını sorunca konuyu Ünsal Bey'e açıyorum. Ünsal Bey, duraksamadan, kitabı karşılıksız basabileceğini söylüyor. Öğretmenimin duyarlığını bildiğim için Ünsal Bey'e, öğretmenimin bunu kabul etmeyeceğini söylüyorum. Ünsal Bey, "*O zaman hocamızdan yalnızca maliyet tutarını alalım*." diyor ve kitap basılıyor.

Bir süre sonra öğretmenim, payına düşen paranın peşin ödenip ödenemeyeceğini soruyor. Ünsal Bey, bu isteği de geri çevirmiyor. Parayı alınca Öğretmenim, bu kadar parayı ilk kez bir arada gördüğünü söylüyor; ancak çalışmalarını rutin alışkanlıklarından zerrece sapmadan sürdürüyor.

Öğretmenime bu çalışmalarını, notlarda yer alan beklentilere uygun biçimde ve pelür kâğıt yerine normal kâğıda okunaklı olarak yazmasını bir kez daha yineleyemiyor, yazdıklarını zorlukla okuyarak düzeltip bilgisayarcıya veriyorum.

Kimi bilgilerinden yararlanma dışında bu öğretmenimin çalışmalarından da yararlanamadan bir başıma üç kitabın okuma parçalarından, onlara bağlı olarak öğrencilere kazandırılması ön görülen bilgi, beceri ve değerlere uygun olarak yazımının bütün ağırlığını taşımak zorunda kalınca gecemi gündüzüme katarak çalışıyorum.

Ne ki Talim Terbiye Dairesi'nde o dönemde de ağırlıklı olarak tutucular çoğunlukta olduğu için bu kitaplarda yer verdiğim birçok ilerici şair ve yazarlarımızın şiirlerinden, yazılarından rahatsızlık duyanlar, onlara doğrudan karşı çıkamayınca bunların düzey üstü oldukları gibi tutarsız gerekçelerle bu kitaplarımızı da sürekli geri çevirerek bizi usandırmayı başarıyorlar.

Uğradığımda odasına buyur eden çay, kahve ısmarlayan Talim Terbiye görevlilerden birisinin bir ara, yayınevi sahibimize, *"Rasim Bakırcıoğlu adı sizin yayınlarınızda görüldüğü sürece işlerinizin yolunda gitmesi zorlaşabilir."* anlamında bir söz söylediği geliyor kulağıma. Buna karşın orada çalıştığım sürece yayınevi sahibinden, işlerinin zorlaştırılmaması için Atatürk Aydınlanmacılığı doğrultusundaki tutumumdan ödün vermemi istemek gibi tek bir söz duymuyorum.

Bu kitapların okurlara ulaşmasını yetkili tutucuların engellediğini çok iyi gören Ünsal Bey, boşa giden masraf ve emekleri sineye çekme yüceliğini gösteriyor. Kabul görmeseler de bu kitaplarda yer alan metinler ve onlara bağlı bilgi, beceri ve değerler de ilkokul Türkçe ders kitaplarındakiler gibi bugün göğsümüzü kabartacak nitelikteydiler. Tutarsız gerekçelerle düzey üstü diye nitelenen okuma metinlerinden ikisi ekte görülebilir.

Türkiye'de En Çok Çağdaş Ünite ve Özgün Ünite Dergileri Okunuyor

Ünsal Bey, **Çağdaş Ünite Dergisi** adıyla ikinci bir dergi daha çıkarmak istiyor. **Özgün Ünite Dergisi'**nin ağır bir dergi olduğunu söylemem üzerine bunda düzeyi biraz daha aşağıya çekiyor ve böylece iki ayrı dergi yayımlamaya başlıyoruz. Ankara ilçe merkezlerinde **1994-1995** öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığınca "**Eğitim Öğretime Açılmış Bulunan İlkokul ve İlköğretim Okullarında okutulmakta Olan Öğrenci Dergilerinin Seçimi, Özellikleri ve Faydaları"**nın araştırıldığı bir çalışmada ilköğretim kurumları yönetici ve öğretmenlerinin değerlendirmesine göre, değişik yayınevlerince yayımlanan yedi dergi içinde, **116 puanla Çağdaş Öğrenci Dergisi birinci sırada; 108 puanla da Özgün Öğrenci Dergisi ikinci sırada yer alıyor**. Üçüncü sıradaki dergi ise, ancak 75 puan alabiliyor.

Aynı araştırmada **öğrenci velilerinin 1307'sinin oyu ile yine Çağdaş Öğrenci Dergisi birinci sıraya; Özgün Öğrenci Dergisi de öğrenci velilerinin 989 oyu ile ikinci sıraya yerleşiyor.** Üçüncü sıradaki dergiyi seçen öğrenci velisi sayısı, 669'da kalıyor. Bu araştırmada görüşlerine başvurulan öğrencilerden **1514'ü Çağdaş Öğrenci Dergisini birinci sıraya;**

1091 öğrenci de Özgün Öğrenci Dergisini ikinci sıraya oturtuyor. Üçüncü sıraya yerleştirilen dergi ise öğrencilerden yalnızca 711 oy alabiliyor.

Ünsal Bey'in Plaket Sürprizi

Ünsal Gündoğan, kurumda on yılını dolduranlara bir teşekkür plaketi veriyormuş. On yılımı doldurmadığım halde, düzenlenen **19 Ağustos 1995** tarihli yıl sonu il temsilciler toplantısının gecesinde sunuculuk yapan, yazarlarımızdan öğretmen **Mustafa Bekâr**, "*Şimdi Özgün Medya'nın Genel Yayın Yönetmeni Sayın Rasim Bakırcıoğlu Öğretmenimizi sahneye çağırıyorum."* demesiyle niçin çağrıldığımı bilmeden sahneye çıkıyorum. Niçin çağrıldığımı, "*Öğretmenimize plaketini vermek üzere MEB Yayımlar Daire Başkanını buraya davet ediyorum."* anonsu ile öğreniyorum. Alkışlarla aldığım plaketin arkasından kısa bir konuşma ile Özgün Medya'nın sahibi Ünsal Gündoğan'a teşekkür ediyorum.

Ünsal Bey, benim ölçülerime göre baskıcı tutumunun yanı sıra, çalışanlarının aylık ücretlerini bir gün bile geciktirmeme; bayram arifelerinde yayınevinin bütün çalışanlarına bir poşet dolusu türlü ikramlarda bulunma; yılbaşında saat, kravat iğnesi gibi armağanlar verme gibi duyarlı davranışları ile yine de herkesin saygısını kazanmayı sürdürüyor.

Yıllar, göz açıp kapayıncaya dek akıp gittikçe kurumun en çok çalışanı ve Yazı İşleri Müdürü **Elife Gündoğan**'ın, zaman zaman, benim Genel Yayın Yönetmeni gibi kendisinden daha yetkili konumda olmamı içine sindiremediğini seziyorum. Ancak bunu Ünsal Bey'e doğrudan yansıtamadığını da biliyorum. Matematikle ve Fen Bilgisiyle ilgili problemlerin denetimini benim üstlenmemem üzerine bunlar da kendi sorumluluğunda olan Elife Hanım, tüm yayınların nasıl yazılması gerektiğini de artık öğrendiğini düşündüğünü; benim "-yor"lu anlatımımın nedenini bir türlü anlayamaması nedeniyle, bunu ve bunun dışındaki başka kimi uygulamalarımı Ünsal Bey'e "yanlış" diye aktararak bana yönelik örtülü bir karalama kampanyasını sürdürdüğünü görüyorum. Ancak bunları asla sorun yapmıyor, görmezlikten geliyorum.

Çünkü Ünsal Bey, öyle bakmıyor, benim çalışmalarıma. Arada bir canımın sıkıldığını sezdikçe, benimle uzun bir süre daha birlikte çalışacakmışız gibi konuşmalar bile yapıyor. Bir akşamüstü odasında otururken, Polatlı yakınında bir yerde aldığı arsa üzerinde kuracağı yeni tesisin planını gösteren kâğıdı seriyor masanın üzerine. Nerede hangi işlerin yapılacağını açıklarken sık sık karşılaşıp kavga etmeyelim diye benim

oturacağım odanın yapılacak bu yapının bir başında, kendisininkinin de öbür başında olacağını belirtiyor, gülerek.

Bundan bir süre sonra da geç vakte kadar çalışmak zorunda kaldığımız bir günün gecesinde beni evime bırakmadan önce yolunu, aldığı o arsaya çevirerek bana orayı gösteriyor. Gecenin karanlığında arsayı baştan başa dolaştıktan sonra bırakıyor beni evime. Ne ki benim bu yoğun çalışmaktan artık yorulduğumu ben de biliyorum, o da görüyor. Ancak söz verdiğim yıllık çalışma süresinin bitimine dek çalışmalarımı sorunsuz sürdürmeye özen gösteriyorum. Çünkü ne Ünsal Bey unutmuştur verdiği sözü şimdiye de ne de ben unutmuşumdur.

O son yılımın başlarında bir gün Elife Hanım, bana telefonda bir iş buyuruyor. Ben de işimi nasıl yapacağımı bildiğim anlamında bir karşılık veriyorum kendisine. Bu olayı izleyen günlerin birinde Ünsal Bey'le görüşürken kendisine verdiğim karşılıkla Elife Hanım'ı ağladığımı söylüyor. Bunun üzerine Elife Hanım'ın dediklerini ve benim verdiğim yanıtı aktararak, benim ağlamaya neden olacak bir karşılık vermediğimi belirtiyorum.

Artık iyice anlıyorum ki Elife Hanım, benim bir an önce oradan ayrılmam için sabırsızlanıyor. Ben de uzun yıllardır ara verdiğim okumak istediğim kitaplarıma ve yazmak istediğim kitaplarımı yazmaya başlayacağım günleri iple çekiyorum zaten.

Yıllık sözlü anlaşmamın bitmesi üzerine, **1996** yılında Ünsal Bey'e "*Hoşça kalın!"* diyerek "izzet-i ikbal" ile bu iş yerinden ayrılıyorum. Böylece hem Elife Hanım rahatlıyor hem de ben, özgürce okuma ve yazmalarıma kavuşuyorum. Ayrılış sonrasında Ünsal Bey'in isteği üzerine yayınevinin kimi yazı işlerini bir süre daha uzaktan sürdürüyorum. Ayağım düştükçe uğrayıp çayını kahvesini içtiğim, yemeğini yediğim Ünsal Bey, her seferinde beni kapıya dek uğurlarken "*Bir emriniz var mı Hocam?"* deme nezaketini göstermeyi unutmuyor. Ben de yalnızca bir 'merhaba demek için uğradığımı söylüyorum.

BİR KOOPERATİF EVİM OLUYOR

Özgün Medya'da çalışmaya başladığım yıl içinde, **Mehmet Aydın** öğretmenimin önerisiyle girdiğim kooperatifin kura çekiminde, 14 katlı beş apartmanın örnek olarak yapılmış olan ilk bloğunun 7. katındaki iki daireden biri çıkıyor. Kooperatifte çok sayıda da dubleks yapılar bulunuyor

Kura çekiminden sonra dairemin badanasını yaptırıp bir an önce oturulabilir duruma getirmeye girişiyorum. Apartmanın asansörü henüz çalışmıyor. Su da bağlanmış değil. Kooperatif başkanıyla görüşerek merdiven aralığından hortumla bulunduğum kata su çıkarılmasını sağlıyorum. Pazar günleri, tam 40 gün 7. kata çıkarak evin eksiklerini gideriyorum. İlk haftalarda merdivenle 7. Kata çıkışta zorlanıyorsam da sonraları alışıyorum. Dairenin iç düzenini tamamlayınca koltuk takımı ve avizeler satın alıyorum. Çalışma yeri olarak ayırdığım odanın iki duvarına kitap dolapları, girişler için dolaplar yaptırıyorum. Çalışma odamı düzenler düzenlemez yayınevinin istediği kitapları yazmak üzere yoğun bir çalışmaya girişiyorum.

Yönetimi Değiştirme Girişimi

Kooperatifi başından beri, yerleşke içindeki yönetim yapısında, kooperatif adına alınan araba altlarında, eski Milli Birlik Komitesi üyelerinden birinin başkanlığında aynı yönetim kurulu yönetiyor. Apartmanlarda oturan üyeler arasında, yönetimin kooperatifi yıllardır arpalık durumuna getirdikleri, daha çok dublekslerle ilgilendikleri, apartmanların eksiklerini tamamlamayı sürekli savsakladıkları söylentisi yayılıyor. O nedenle bu yönetimi değiştirmenin yolları düşünülüyor.

Bir gün, oturduğum apartmanın karşısında, kooperatifin orta yerinden geçen ana yolun güneyine düşen dubleks yapıda oturan ve CHP'li olduğu söylenen üyenin, evinin önüne arabalar park etmesin diye asfaltın kenarı boyunca babalar diktirdiğini görüyor ve çok öfkeleniyorum.

Oturduğum apartmanın birinci katındaki çok sevdiğim komşum, Yem sanayi Müdürü, çalıştığı yerin kafeteryasında pazar günleri toplanarak kooperatifimizin sorunlarını görüştüklerini, toplantılara benim de katılmamı istemesi üzerine ben de katılıyorum, bu toplantılara Toplantılarımızda konuşmaların düzen içinde sürdürülmesi için öne geçip konuşmak isteyenlere söz vermem isteniyor. Ben de kabul ediyorum bu görevi. Apartmanların eksiklerinin bir an önce tamamlanması için mevcut yönetimin değiştirilmesi yönünde bir eğilim beliriyor.

Birkaç hafta sonra toplantıdan çıkıp evime yaklaştığımda Kooperatifimizin başkanı ile karşılaşıyorum. Başkan, "*Hoca! Başkanlığımızda toplantılar düzenleniyormuş.*" diyor. "*Evet!*" diyorum. "*Kooperatifimizin sorunlarını görüşüyoruz.*" dedikten sonra Başkana, "*Sizin zamanınız olmaz; ancak yönetim kurulundan bir kişiyi görevlendirirseniz, yönetimin çalışmaları*

konusunda bizi aydınlatabilir." diyorsam da yönetimden kimse toplantılarımıza katılmıyor.

Genel kurulun toplanacağı tarih yaklaşınca yeni yönetim kurulu için aday belirlenmesini konuşmaya başlıyoruz. Benim yönetime girmem ve başkanlığı üstlenmem öneriliyor. İşlerimin yoğunluğu nedeniyle bu isteği kabul edemiyorum. Onun üzerine *genel kurul başkanı olmam isteniyor. Başkanlığa adaylığa karşı çıkmıyorum.* Bir doktorla Yem Sanayi Müdürü'nü de başkanlık kurulu üyesi olarak belirliyorlar.

Genel kurul toplandığında Genel Kurul Başkanlığı ve üyelikleri için hazırladığımız listeyi bir arkadaşımız Başkanlığa sunuyor. Yapılan oylamada genel kurul başkanlık ve üyeliklerini oy çokluğu ile kazanıyoruz. Raporlar okunup eleştiriler yapıldıktan sonra yeni yönetim kurulunun seçimine geçmeye sıra geldiğinde de yönetim kurulu için hazırladığımız liste Genel Kurul Başkanlığına iletiliyor.

Seçime geçeceğim dakikalarda, hatırı sayılır bir grup üyenin salondan çıktığını, ardından da Başkanlığa salonda yeter sayıda üyenin bulunmadığı, o nedenle sayım yapılması önerilince tuzağı anlıyor ve iki yanımdaki üyelerin kulağına "*Salonda yeter sayıda üye bulunmaktadır; o nedenle kalkan parmakları dikkatli sayın!*" dedikten sonra, sayım yapılacağını bildiriyorum. İki kişi sayım sonuçlarını yüksek sesle söyledikten sonra salonda yeter sayıda üyenin bulunduğunu duyurarak karşı tarafın oyununu bozuyoruz. Oylama sonunda katlı konutlarda oturanların listesi kazanıyor.

Seçilen yönetim kurulu çok başarılı bir çalışma ortaya koyamıyorlarsa da en azından kooperatif, arpalık gibi yönetilmekten kurtarılmış, deposu kooperatifin parasıyla doldurulan otomobilin özel araç gibi kullanımı önlenmiş ve kooperatifin gelir giderine saydamlık kazandırılmış oluyor.

BİR EĞİTİM KURUMUNDA UYGULANABİLECEK ÖĞRENCİ ODAKLI EĞİTİM TASARIMI

Bu tasarım, özel bir eğitim kurumunu sahibinin isteği ve onayı ile öğrenci odaklı eğitime evirme düşü ile yola çıkılıp küçümsenmeyecek bir yol alınmışken, verilen sözler tutulmayarak durdurulan girişim için hazırlanan programa koşut çalışmalardan esinlenilip kurgulanmıştır. Burada anlatılanların doğrudan bir kurumla ilişkisi bulunmamaktadır.

Bu tasarımda çocuk ve gencin, edindiği bilgi, beceri ve değerlerle oluşturduğu bilişsel, duygusal ve toplumsal yeterliklerin görünürlük kazandırdığı sorun çözücü ve yaratıcı davranışlar edinmesini sağlayacak bir eğitimin temel niteliklerinin tüm ayrıntılarıyla gözler önüne serildiği görülecektir.

Bütün dünyanın ilgi odağı olan köy enstitülerinde uygulanan eğitim öğretimin anlam, önem ve değerinin bilincinde bir okur, bu tasarımım her tümcesinde, enstitülerin ilk altı yılında uygulanan çağının çağdaşı özgün eğitimin izlerini görebilir. Bu kurgu incelendiğinde, ulusal eğitimin özel girişime bırakılması durumunda niçin demokratik, laik, bilimsel, kamu yararını önceleyen bir uygulamanın gerçekleştirilememesinin neredeyse olanaksız olduğu da anlaşılmış olacaktır.

Özel eğitim kurumlarında demokrasi tam olarak işletilemediği, her konu açık seçik tartışılamadığı için ister istemez çıkar birlikteliği biçiminde üstü kapalı birtakım kümeleşmeler olmaktadır. O nedenle bu tasarımla; **"Her bireye ilgi ve yetenekleri doğrultusunda istediği kadar kendini geliştirme olanağı tanıyan demokratik, laik, bilimsel, kamu yararını önceleyen eşitlikçi bir eğitim, ancak devletçe uygulanabilir."** gerçeğine de açıklık kazandırılacaktır.

Öğrenci Odaklı Eğitim Tasarımın Ana Çizgileri

Tasarımımın ana çizgilerini ve nasıl uygulanacağını şöyle belirlemiş bulunuyorum:

Yıllar öncesinde öğrencim olan bir eğitimcinin çalışmakta olduğu Çağdaş, laik, bilimsel ve kurucu değerlerimize saygılı özel bir eğitim kurumunun sahibi, bu kurumda çalışan öğrencime, lisesindeki başarısızlığa bir çare aradığını; ancak bir türlü çare bulamadığını söyleyince öğrencim, bu konuda benim kendilerine yardımcı olabileceğimi söylüyor. Bunun üzerine kurum sahibi, benimle görüşmek istiyor.

Kendilerine uğradığımda, bana ekonomik durumunun çok iyi olduğunu, hiçbir ekonomik sorununun bulunmadığını; ancak lisedeki başarısızlığı bir türlü çözemediğini, bu konuda birçok akademisyenden yararlanmaya giriştiğini; ne ki hiçbirinden beklediği sonucu alamadığını, öğrencimin, bu konuda kendisine yardımcı olabileceğimi söylediğini belirttikten sonra *"Bize yardımcı olur musunuz?"* diyor.

Bu konuda nelerin, niçin ve nasıl yapılması gerektiğine ilişkin aklıma gelenleri anlatıyorum. Gerçek bir başarı için tam anlamıyla bilimsel temellere

dayanan çağının çağdaşı bir eğitimin **ÖĞRENCİ ODAKLI EĞİTİM** olduğunu belirtiyorum. Bana bir iki hafta süre tanırlarsa, kendilerine bu konuda nelerin, niçin ve nasıl uygulanması gerektiği konusundaki düşüncelerimi ayrıntılı biçimde yazılı olarak sunabileceğimi bildiriyorum. Eğer o yazdıklarımı onaylarlarsa; karşılaşacağım her sorunu aracı ile ya da yazılı olarak değil de doğrudan kendileriyle görüşebilme olanağını bana tanırlarsa; bir de tek başıma çalışabileceğim bir yer sağlarlarsa, o programı uygulayabileceğimi söylüyorum. Yetkili kişi, bu isteklerimin tümünü kabul ediyor.

Açıkladığım konularda kendisiyle anlaşmamız durumunda, bana ücret olarak ne vereceğini sorduğunda bir rakam söylüyorum. O ücreti lisede Matematik dersi veren doçente bile vermediğini belirtiyor. Yapacağım işin karşılığının bu olduğunu vurguladığımda, kurum sahibi bu önerime de *"Peki!"* diyor ve çalışmaya başlıyorum.

Bunun üzerine okulda birtakım değişiklikler yapmak üzere kurum sahibinin eski çalışma odasında çalışmaya başladığımı duyan, başta genel müdür yardımcıları olmak üzere bütün müdürler, deyim yerindeyse "*Hoş geldiniz!"* demek için kuyruğa giriyorlar. Bu durum bana **Nasrettin Hoca**'nın "*Ye Kürküm Ye!"* öyküsünü anımsatıyor. Her gelen, kendisini, yaptığı işleri ballandıra ballandıra anlatıyorlar

İki hafta sonra kurumun sahibine aşağıdaki iki aşamalı programı sunuyorum:

Öğrenci Odaklı Eğitimi Geliştirme Programı

1. Durumu Belirleme

a*. Yöneticilerin kurumda verilmekte olan öğretim, yönetim ve öğrenci kişilik hizmetlerine (sağlık, toplumsal yardım, özel yetiştirme, boş zaman eğitimi ile ders dışı etkinliklere, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerine) nasıl baktıkları belirlenecek.*

b*. **Öğretmen Durum Ölçeği, Öğretmen Tutum Envanteri, Öğretmenler için Anket** ve **görüşme** aracılığı ile öğretmenlerin kurumda verilmekte olan eğitim öğretim, yönetim ve öğrenci kişilik hizmetlerine nasıl baktıkları belirlenecek.*

c. ***Rehberlik ve Psikolojik Danışma Soru Listesi*** *ve* ***görüşme*** *aracılığı ile rehberlik ve psikolojik danışma görevlilerinin, verilmekte olan eğitim öğretim, yönetim ve öğrenci kişilik hizmetleri olarak neler yaptıkları, neler yapmak istedikleri belirlenecek.*

ç. Sınıf Rehber Öğretmenleri İçin Anket *ve* ***görüşme*** *aracılığı ile sınıf rehber öğretmenlerinin görevlerine nasıl baktıkları saptanacak.*

d. Eğitici Kol Rehber Öğretmenleri Soru Listesi *ve* ***görüşme*** *aracılığı ile eğitici kol rehber öğretmenlerinin neler yaptıkları belirlenecek.*

e. Problem Tarama Listeleri, Özgeçmiş, Soru Kâğıdı, İstek Listesi, Öğrenci Gözlem Kâğıdı, Başarı, Dil, Matematik, İlgi ve Kişilik Dereceleme Ölçekleri, Kimdir Bu?, Rol Listesi, Başarısızlık Nedenleri ile İlgili Anket, İlgi Envanterleri, Yetenek Testleri *uygulanıp* ***görüşme*** *yapılarak öğrencilerin kendileri ve kurum ile ilgili sorunları belirlenecek. (Bunların bir bölümü, uzun vadeli çalışmalarla ortaya çıkarılacak.)*

2. Öğrenci Odaklı Eğitimin Tanıtımı

a. Genel müdür ve danışmanına, genel müdür yardımcılarına ve öbür yöneticilere *kurumda gerçekleştirmek istediğimiz öğrenci odaklı eğitimin amacı ve içeriği tanıtılacak.*

b. *Genel müdür ve genel müdür yardımcılarının ve öbür yöneticilerin de katılacağı bir toplantıda* ***öğretmenler ile okul rehberlik ve psikolojik danışma görevlilerine****, kurumda gerçekleştirmek istediğimiz öğrenci odaklı eğitimin içeriği tanıtılacak.*

c. *Yapılacak bir toplantıda* ***sınıf rehber öğretmenliği görevlilerinin*** *öğrenci odaklı eğitim ilkeleri ışığında bu görevin nasıl yapılması gerektiği, sınıf rehber öğretmenleri ve okul rehberlik ve psikolojik danışma görevlileriyle konuşulacak.*

ç. *Öğrenci odaklı eğitim ilkeleri ışığında, sınıf içi öğrenim etkinliklerinin, ölçme ve değerlendirmelerin nasıl yapılması gerektiği ilgili yöneticilerin de katıldığı zümre öğretmenleriyle ayrı ayrı görüşülecek.*

d. *İlgili yöneticilerin de katılacağı bir toplantıda velilere öğrenci odaklı eğitimin içeriği tanıtılacak.*

NOT: *Bu toplantılar, ilgililerin uygun zamanına göre takvime bağlanacak.* ***(23.5.1997)***

Öğrenci Odaklı Eğitimi Uygulama Programı

1. Tanıtım, Alt Programları Hazırlama ve Eğitim

a. *Genel müdür ve yöneticilere öğrenci odaklı eğitimin uygulanma koşulları ana çizgileriyle açıklanıp yöneticilerin konuya ilişkin görüşleri de alındıktan sonra programa son biçimi verilecek (Prog. 1-2 a).*

b. *Öğrenci odaklı eğitim, ayrıntılı olarak zümre öğretmenlerine tanıtıldıktan sonra 1997-1998 öğretim yılına ilişkin hizmet içi eğitim çalışmaları için gerekli planlama yapılarak ders işlenişi, disiplin, öğretmen-öğrenci ilişkileri, ölçme ve değerlendirme, öğrencilerin eğitsel ve kişisel sorunlarının çözümü, öğretmen ve veli ilişkileri konularında ilgililer, gerektikçe bilgilendirilecek.*

c. *1997-1998 öğretim yılı için hazırlanan Rehberlik ve Psikolojik Danışma Programında yöneticilerin, öğretmenlerin, sınıf rehber öğretmenlerinin, eğitici kol rehber öğretmenlerinin, öğrencilerin ve velilerin öğrenci odaklı eğitime uyum sağlamaları için yer verilen çalışmalar, hizmet içi eğitim sırasında ve öğretim yılı başında gerçekleştirilecek. (Prog.1, 1-c)*

ç. *Rehberlik ve Psikolojik Danışma Bürosuna hazırlatılan 1997-1998 öğretim yılı Sınıf Rehber Öğretmenliği Çalışma Planı, hizmet içi eğitim sırasında öğretmen ve yöneticilerce tartışılıp son biçimine kavuşturularak uygulamaya konulacak. (Prog. 1. 1-c)*

d. *İlgili yönetmelik uyarınca eğitici kol çalışmalarının anlamı, önemi ve nasıl yapılacağı konusunda Rehberlik ve Psikolojik Danışma Bürosunun yaptığı çalışma, hizmet içi eğitim sırasında öğretmenlerle paylaşılacak. (Prog. 1, 1-d)*

e. *Hizmet içi eğitim uygulanmaya başladığında öğretmenlere Öğretmen Tutum Envanteri uygulanarak elde edilen sonuçlar ışığında, öğrenci odaklı eğitim için demokratik tutumun niçin önem taşıdığı kavratılacak. (Prog.1, 1-b)*

f. *Öğretim yılı başında velilere öğrenci odaklı eğitim tanıtılacak.*

g. *Öğretim yılı başında, sınıf rehber öğretmenleri, rehberlik ve psikolojik danışma görevlileri ve yöneticilerin yardımıyla öğrenci odaklı eğitimin ne olduğu, bu konuda nelerin nasıl yapılacağı öğrencilere anlatılacak.*

ğ. *Öğrenci odaklı eğitim çerçevesinde kurumda yapılacak çalışmaları içeren bir KILAVUZ hazırlanacak. Bu kılavuzda kurumun adresinden, kuruma giriş koşullarına, kurumun işleyişine, kurumda verilen hizmetlere dek bütün bilgiler yer alacak. Bu kılavuz, öğretim yılı başında kurumun yöneticilerine, öğretmenlerine, öğrencilerine, velilerine ve isteyen herkese dağıtılacak.*

h. *Sosyal hizmetler uzmanı, **b**asın ve yayın organlarından da yararlanarak kılavuzda yer verilen ileriye dönük eğitim öğretim ve yönetim hizmetlerinin tanıtımını sağlayacak.*

2. Öğrenci Odaklı Eğitimi Uygulama

a. *Öğretmen-öğrenci, yönetici-öğrenci ilişkilerinin öğrenci odaklı eğitim ilkelerine uygun biçimde yürütülmesini sağlamak için bu konudaki uygulamalar izlenecek ve ortaya çıkan sorunlar zamanında çözülecek.*

b. *Öğretmenlerin öğrenci odaklı eğitim ilkelerine uygun yıllık planlar yapmaları; öğretim yılı başında dersin hedef davranışlarını, konuları öğrencilere tanıtmaları; öğrencilerin her birine, kendilerine özgü verimli çalışma ve tam öğrenme yollarının denetilip onların bu yolları izlemeleri sağlanacak.*

c. *Öğretmenler, her gün ön hazırlık (plan) yaparak derse girecek; derse başlarken öğrencilerin ilgisini konu üzerinde yoğunlaştıracak; dersi öğrencilerin hazır bulunuşluk durumuna uygun olarak işleyecek; derste öğrenmenin gerçekleşmesi için gerekli yöntem ve tekniklerin, araç ve gereçlerin tümünü kullanacak (ya da kullandıracak); derste daha çok konuşturan, yapıp ettiren konumda olacak; ders konularının yaşamın içindeki işlevi konusunda öğrencileri bilinçlendirecek; öğrencilere işlevsel alıştırma ve ödevler yaptıracak; istenen amaçlara ulaşılıp ulaşılmadığını belirleyen ölçme ve değerlendirmeler yapacak.*

ç. *Yönetici ve öğretmenlere, sınıfta ve sınıf dışında* ***iç denetime dayalı bir disiplini egemen kılmaları****, bu konuda gerekenleri el birliği ile yapmaları; öğrencilere polis, jandarma, savcı, yargıç gibi değil; eğitimci gibi davranmaları için gerekli yardımda bulunulacak.*

d. *Nöbet görevleri, öğretmenlerce öğrencilere sağlıklı, düzeyli davranışların benimsetilmesi ve bunların yerleşik duruma gelmesi için en uygun fırsatlardan biri olduğu bilinciyle yerine getirilecek. Bütün ilişkilerde olduğu gibi nöbet görevini yerine getirirken de buyurgan tutum, davranış ve söylemlerin yerine bilinçli, tutarlı, kararlı, içten, uyarıcı, anımsatıcı söylem ve davranış biçimleri yeğlenecek; bağırıp çağırmayla disiplin sağlamaya kalkışma yaklaşımlarının tümüyle bırakılmasına çalışılacak. (Öğrencilerin bağırıp çağırmasını önlemenin en iyi yollarından biri, öğretmenin bağırıp çağırmayı bırakmasıdır.)*

e. *Öğrencilerin öğretim yılı başında kendi istek ve istençleriyle (iradeleriyle) seçtikleri eğitsel kollarda doyurucu ve geliştirici çalışmalar yapmaları için her türlü önlem alınacak.*

f. *Öğrencilerin bedensel, bilişsel (zihinsel,) toplumsal, duygusal yönden yeterince gelişmeleri; başarılı olma yolunda ilerleyen, kendilerini yönetebilen, bağımsız kişilik geliştirmekte olan birer yetişkin durumuna gelerek toplumda yer alabilmeleri için öğretim yılı başından başlayarak yöneticilerle öğretmenler arasında oluşturulan iş ve anlayış birliği ile çaba gösterilmesi sağlanacak.*

g. *Yönetici ve öğretmen olarak velilerle ilişkilerin, öğrenci odaklı eğitimin gerektirdiği bir anlayışla sürdürülmesine; veliyi üzen, çaresizliğe iten, daha çok iyi-kötü notların, iyi-kötü davranışların velilere duyurulması biçimindeki işlevsiz öğretmen-veli ilişkisinin yerine öğrenciyi geliştirecek, daha başarılı kılacak önlemler belirlenip bunların uygulanmasına yer verilecek.*

ğ. *Öğrenci odaklı eğitimin gerektirdiği tam kapasiteyle çalışır duruma getirilen Rehberlik ve Psikolojik Danışma Bürosu, bu düzeyde bir hizmet verecek.*

h. *Öğrenci odaklı eğitim uygulamasına yönelik olarak her aşamada ortaya çıkabilecek sorunlar, kurulacak iletişim ağı kanalıyla zamanında, bu uygulamayı yürütmekten sorumlu kişiye iletilecek; bu çabalarla kurumdaki geleneksel eğitimin kalıntıları tümüyle uygulamadan kaldırılacak.* **(23.5.1997)**

Hazırladığım yukarıdaki iki programın kurum sahibince onaylanmasının ardından, tüm çalışanların bu programda belirttiğim doğrultuda davranış geliştirmelerinin zorunlu olduğunu, bu konuda kendilerine her türlü yolun gösterileceğini bildiriyorum. Herkesin kendisini öğrenci odaklı eğitimin ilkeleri doğrultusunda değiştirmesi; kendilerini değiştirmemekte ısrar edenlerin de tam yetkili kişi olarak kurum sahibi ve genel müdürce değiştirilmeleri gerektiğini vurgulayarak işe girişiyorum.

İlk olarak, ortaya koyacağım ilkelere göre yapacağım çalışmaları kurum sahibinin, iki genel müdür yardımcısının; İlkokul, Fen Lisesi ve Lisenin müdür ve müdür başyardımcısı ile müdür yardımcılarının katılacağı bir toplantıda, birtakım görsellerle de destekleyerek açıklamakla işe başlayacağımı; sonra da bütün öğretmenlere, öğrencilere ve velilere nelerin, nasıl yapılması gerektiğini nedenleriyle birlikte anlatacağımı bildiriyorum.

Yöneticilere Öğrenci Odaklı Eğitim Sunumum

Sayın Kurum sahibi ve Genel Müdür, Genel Müdür Yardımcıları, Müdürler, Müdür Başyardımcısı, Müdür Yardımcıları, Rehberlik ve Psikolojik Danışma uzmanları! Hepinize saygılarımla birlikte içten sevgilerimi sunuyorum.

Bu çalışmalarımızla önce, neyi amaçladığımızı belirtmek istiyorum. Amacımız, kurumda, çağdaş eğitimin öteki adı olan ***ÖĞRENCİ ODAKLI EĞİTİMİ*** *gerçekleştirmektir. Bu amaca ulaşmak için açıklık getirmemiz gereken sorun ve soruların başlıcalarını şöyle sıralayabilirim:*

Gerçekleştirmeyi düşündüğümüz eğitimin dayandığı temellerin gerekçelerini, bu eğitimin amaçlarını, yöntem ve tekniklerini açık seçik ortaya koymalıyım. Öğrenci odaklı eğitim, her öğrencinin yaşına ve kendine özgü gereksinimlerinden yola

çıkılarak gerçekleştirilen, öğrencilerin kendi ilgi ve yetenekleri yönünde gelişmelerini sağlayan eğitimdir. Bu nitelikte bir eğitimin gerçekleştirilmesi, mümkün müdür? Evet, mümkündür: ama çok zordur. Çünkü bu eğitim, her öğrenciyi yalnızca adlarıyla değil; tüm yönleriyle, yani bedensel, bilişsel, duygusal, devimsel, cinsel ve toplumsal yönleriyle tanımayı gerektiriyor.

Ne ki öğrencileri bu derinlikte tanımaya öğretmenlerin ne güçleri yetmekte ne de zamanları. Öyleyse bu konuda öğretmenlere birileri yardımcı olmalıdır. İşte çağdaş eğitim örgütü içinde bu gereksinimi giderecek bir birime de yer verilmiş bulunuyor. O birimin adı, REHBERLK VE PSİKOLOJİK DANIŞMADIR.

Çok mu gereklidir öğrenci (insan) odaklı eğitim?

*Evet, çok gereklidir. Çünkü **geleneksel eğitimi uygulamak**, bir kör döğüşünü sürdürmek, havanda su dövmek, çalıyı tepesinden sürümekle eş anlamlıdır. Çünkü geleneksel eğitim, çocuğun, gencin büyüme, gelişme ve öğrenme ile ilgili gerçekliklerine gözlerini kapamak, kulaklarını tıkamak demektir. Çünkü geleneksel eğitim, çocuğu, genci çağdaş yaşamın gerektirdiği bilişsel, duygusal, devimsel ve toplumsal davranışlarla donatamamaktadır.*

Bileceğiniz gibi geleneksel diye nitelediğimiz eğitimin sakat temelleri, tarihin hayli eski zamanlarında atılmıştır. O zamanlar çocuğun, gencin ne bugünkü büyümesi, gelişmesi ne de öğrenmesi, eğitilmesi konusundaki bilgiler ortaya konulmuştu. O zamanlar, insanların toplumsal gereksinimleri çok farklıydı. Bugünkü insan hak, özgürlük ve sorumluluklarının, kişilik bağımsızlığının, ulusal bağımsızlığın, demokrasinin, sosyal devlet anlayışının esamisi okunmuyordu. O nedenle o çağlarda eğitim, topluma hükmeden kişinin isteklerine göre, eğitici konumundaki kişilerin el yordamıyla, kör topal sürdürülüyordu.

*Yetişmekte olan kuşakların kendi özgür istençleriyle karar vermeleri, bu kararlarını uygulamaya koymaları diye bir beklenti söz konusu olmuyordu, bugün bile kimi ülkelerde görüldüğü gibi. O dönemlerde yetişmekte olan kişilerden beklenen, bugünkülerden çok başkaydı. Anne babaya, öğretmene, yöneticiye, daha da önemlisi, ülkenin egemenine "**mutlak itaat**", bu beklentilerin başında geliyordu. O dönemlerde uygulanan eğitim de bu körü körüne itaati sağlayacak nitelikte ve büyük ölçüde ezbere dayanıyordu. Öğrenme konuları öğrencilere aktarılıyor, onlardan, kendilerine aktarılanları bir papağan gibi yinelemeleri isteniyordu.*

Eğitim öğretim ve yönetim üçgeni, uygulanan disiplin, bu amaca hizmet edecek nitelikteydi. Okulda ipin ucu, öğretmen ve yöneticilerin elinde bulunuyordu. Öğrenciler; yönetici ve öğretmenlerin kendilerinden beklediklerine olduğu gibi

uymakla yükümlüydüler. Çünkü onların ağzından çıkan her söz, kesin doğru sayılıyordu.

İşte bu anlayışın doğal bir sonucu olarak eğitimin odağında, ***öğretmen ve program*** *yer alıyordu. Öğrenciler ise, buyurulanların gereğini yerine getiren birer araç konumundaydılar.* ***Öğrencilerin kendilerini kendilerinin yönetmeye kalkışmaları, kendilerine dayatılan doğrular dışında herhangi bir doğrunun varlığından söz etmeleri*** *olası değildi. Hangi bireysel ayrılıklara sahip olurlarsa olsunlar, bütün öğrencilerden, neredeyse aynı anda soluk alıp aynı anda soluk vermeleri bekleniyordu. Beklenen davranışları göstermeyenler, hesap vermek, cezalarını çekmek zorundaydılar.*

Öğrencilere, aynı ilgi ve yeteneklere sahipmiş gibi davranma, onları gerekli gereksiz cezalandırma, tehdit etme, korkutma, sınıftan, daha da kötüsü okuldan atma, geleneksel eğitimden bugünün eğitimine bile aktarılan kötü uygulamalardan yalnızca birkaçıdır.

İşte bu nedenlerle ***şimdi öncelikli işimiz****, eğitimi bu kötü uygulamalardan arındırmak; ardından da neleri, niçin ve nasıl yapmamız gerektiğini belirlemek olacaktır. Atatürk devrim ve ilkelerine sıkı sıkıya sarılmak ne denli gerekli ise, Atatürk aydınlanmacılığını yaşama geçirecek kuşakları yetiştirmede öğrenci odaklı eğitimi uygulamaya koymak da o denli gereklidir. Çünkü demokratik yaşamı seçen toplumun bireyleri* ***sorarak, soruşturarak, araştırarak, tartışarak, sorun çözerek, yaratıcı etkinlikler göstererek yetişmek*** *zorundadırlar.*

Geleneksel eğitimin yerine bir an önce bu çağdaş eğitim uygulamalarına geçmek, ertelenemez bir zorunluluktur. Çünkü yetişmekte olan kuşaklara beklenen tutum ve davranışlar, ancak bu yolla kazandırılarak onların kendilerini gerçekleştirmeleri sağlanabiliyor. Yetişmekte olan kuşaklar, duydukları her türlü gereksinimi dengeli ve doyurucu biçimde ancak bu yolla gidererek kendilerini gerçekleştirebiliyorlar.

İleri ülkelere baktığımızda, bunların her alandaki başarılarını bu doğrultudaki eğitim uygulamalarına borçlu olduklarını görüyoruz. O ülkeler, köy enstitülerindeki gibi ***üretici ve yaratıcı kişiler*** *yetiştirmeyi, bu nitelikteki eğitimle gerçekleştiriyorlar.*

Kimi eğiteceğiz; onların neler öğrenmesini sağlayacağız?

Eğiteceğimiz kişiler, her biri ayrı bir kişilik, ayrı bir dünya olan çocuk ve gençlerdir. Bunların, yukarıda belirttiğim türden gereksinimleri vardır. Ancak bunların her birinin ***ilgi, istek, yetenek ve beklenti düzeyi****, kendine özgüdür. Öğrenci odaklı eğitim, her çocuk ve genci, bu kendilerine özgü yönleriyle tanımamızı*

gerektiriyor. Bilindiği gibi marangozun bile ilk işi, işleyeceği ağacı tanıması, her ağaçtan neyin yapılabileceğini bilmesi söz konusudur. Adını bile bilmediğimiz öğrencilerimizi eğittiğimizi, onların gereksindiği bilgi, beceri ve değer duygularını öğrenmelerine yardımcı olduğumuzu söylememiz olanaksızdır.

Önce, "Öğrencilerimize neler öğreteceğiz?" demekten sakındığımı belirteyim. Çünkü "öğretmek" sözcüğünün geleneksel anlamı, günümüzde değişime uğramıştır. Bugün bu sözden artık, bilen kişinin, onları bilmeyenlere aktarmasını anlamıyoruz. Bugün bu sözden, öğrenenin, öğrenmesine yardımcı olmayı anlıyoruz. Öğrenci, nelere yetenekli ise, nelere ilgi duyuyorsa, özellikle onları öğrenmesini sağlamamız gerekiyor. Çünkü geleneksel eğitimcinin sandığının tersine, çocuk ne boş bir levhadır ne de kendisine, istediğimiz biçimi verebileceğimiz bir hamurdur.

Çağdaş eğitimde, her ne pahasına olursa olsun, ***öğrenim programını bitirmeyi amaç bilen*** *olmayacağız. Öğrencinin gereksinimlerini karşılayan konuları öğrenmelerini sağlayacağız. Konulara amaç olarak bakmayacak; onları öğrenciyi amacına ulaştıran birer araç olarak göreceğiz.*

Öğrencileri nasıl eğiteceğiz?

Her şeyden önce ***öğrencilerle yakın, sıcak, içten ilişkiler kurma,*** *temel ilkelerimizden biri olacak. Ancak bunu yaparken dengeyi iyi ayarlamaya özen göstereceğiz. Öğretmen, yönetici olarak* ***demokratik otorite*** *olacağız. Ne biz öğrenciyi ezen bir tutum takınacağız ne de öğrencinin bizi üstelemesine izin vereceğiz.*

Öğretim yılının başında öğrencilerimize dersimizin konularını, amaçlarını, kaynaklarını tanıtacağız. Öğrencilerimizin daha işin başında iken ***verimli çalışma*** *yollarını öğrenmelerine yardımcı olacağız. Dersimizde daha çok konuşan, yapıp eden olmayacak;* ***daha çok konuşturan, yaptırıp ettiren*** *olacağız. Ders konularımızın yaşamın içindeki yeri ve işlevi konusunda öğrencilerimizi bilinçlendireceğiz. Öğrencilere* ***işlevsel ödevler*** *yaptıracak, bunları gerektiği gibi değerlendireceğiz.*

Derslerimizle ilgili ölçme ve değerlendirmeleri, amaçlarına uygun biçimde gerçekleştireceğiz. Değerlendirme sonucunda ne kadar öğrenildiğini belirleyerek öğrenilemeyenlerin de öğrenilmesini sağlayacağız. Notu öğrencilerin umutlarını kıran bir silah olarak değil; ***öğrenilenin düzeyini belirleyen bir araç*** *olarak göreceğiz. Anlaşıldığı gibi bu konular, zamanı geldikçe daha ayrıntılı olarak öğrenilmesi gereken konulardır.*

Nasıl bir disiplin oluşturacağız?

*Öğrencilere bir polis, jandarma, savcı ve yargıç gibi davranmak demek olan **dış disiplin** oluşturma anlayışıyla değil; kendilerini kendilerinin denetlemelerini sağlayan bir tutumla davranarak öğrencilerin **iç disiplin** oluşturmalarını sağlayacağız.*

*Her alanda olduğu gibi eğitim alanında da sürekli olarak birtakım gelişmeler oluyor. Bunları yakından izleyerek kendimizi geliştirme çabasını göstereceğiz. **Milli Eğitim Yasamız**, **eğitim programlarımız** ve eğitim öğretimle ilgili **yönetmeliklerimiz**, büyük ölçüde öğrenci odaklı eğitimi uygulamamıza elverişli yargılar içeriyor. Çağdaş eğitin konusunda kendimizi geliştirmemizi sağlayacak tüm yazılı kaynaklara sahip bulunuyoruz. O nedenle belirtmeye çalıştığım doğrultuda çaba gösterdiğimiz sürece, beklenen başarıyı elde etmememiz söz konusu değildir.*

Beni dinlemeye katlandığınız için teşekkür ediyor, saygı ve sevgilerimi yineliyorum. Bu sınırlı zaman içinde ele aldığım konulara ana çizgileriyle değinmek zorundaydım. Bütün bu konularda istenen her ayrıntıyı, isteyen herkesle her zaman paylaşmaya hazır olduğumun bilinmesini istiyorum.Şimdi söz sizindir. Buyurun, lütfen, sorularınızı ve katkılarınızı iletin! **(8.6.1997)**

Sözümü bitirdiğimde Genel Müdür, söz almak isteyen olup olmadığını soruyor. Kimseden ses çıkmayınca katılımcılara, "*Hoca, üç günde anlatılabilecek konuları bu kısa süreye sığdırdı. Bir şey anlamadınız mı?"* diye sorunca, Bakanlık başmüfettişliğinden emekli Fen Lisesi Müdürü söz alıyor ve benim, "**eğitimde devrim niteliğinde açıklamalar** "yaptığımı belirterek bana teşekkür ediyor.

Arkasından Genel Müdür, *"Hoca çok yorulduk. Siz de yoruldunuz. Anlattıklarınız üzerindeki tartışmalarımızı yarın yapsak olmaz mı?"* diye soruyor. Ben de olabileceğini söyleyince ertesi gün, anlattıklarım üzerinde sorulan soruları yanıtlayarak yöneticilere yönelik sunumuma ilişkin çalışmaları tamamlıyorum.

Daha sonra, Genel Müdür'ün, başarısından yakındığı lisenin Müdürü, Genel Müdürlük Makamına *"**Eğitim Yaklaşımları Konulu Seminere İlişkin Görüş Bildirimi**"* başlığı altında 6 maddelik; ***"Gruplandırılarak Birkaç Proje Halinde Uygulamaya Konulabilecek Bence Önde Gelen Konuların Başlıcaları"*** başlığı altında da on altı maddelik bir öneri yazısı sunuyor. Genel Müdür, o yazıyı bana gönderiyor. Müdürün bu çabasını, kurucunun gözünde, kendisinin bu konularda donanımlı olduğu duygusunu yaratma çabası olarak değerlendiriyorum.

Öğretmenlere Öğrenci Odaklı Eğitim Sunumum

Bir başka gün, kurumun tüm öğretmenlerinin katıldığı toplantıda da uygulamayı düşündüğüm eğitim biçiminin öğretmenleri ilgilendiren yönlerini açıklıyorum.

Bu toplantının ardından, Azerbaycan'dan gelen Matematik öğretmeni kapımı çalıyor ve *"Hocam! Ben, sizin anlattıklarınız doğrultusunda öğretmenlik yapıyorum."* diyor. Kendisine, *"Siz, eğitiminizi Sovyetler Birliği döneminde mi yaptınız?"* diye sorduğumda kendisinden "*Evet!"* yanıtını alıyorum. *"Sizin, anlattıklarım doğrultusunda öğretmenlik yapmanız çok doğal. Çünkü Sovyetler döneminde eğitim, en ileri yöntemlerle sürdürülüyordu."* diyorum.

Bir de İngilizce zümre başkanı, İngilizce Bölümü öğretmenlerinin, benim anlattığım yöntemlerle öğretim yaptıklarını belirtiyor. Ona da *"Size sıklıkla Amerika'dan gelen uzmanlar, benim anlattığım çağdaş eğitim yöntemlerini öğretiyorlar. O nedenle sizin, anlattıklarım doğrultusunda öğretim yapmanızı doğal karşılarım."* diyorum. Nitekim, o yılın sonunda, ABD'li bir uzmanın İngilizce Bölümü öğretmenleriyle yaptığı bir çalışmaya beni de çağırıyorlar. Orada benim anlattıklarım doğrultusundaki açıklamaların bir kesimini ben de dinliyorum.

Bu sunumumdan sonra bir numaralı programda belirttiğim açıklamalar doğrultusunda hazırladığım aşağıdaki "***Yönetici Durum Belirleme Ölçeği***"ni, "***Öğretmen Durum Belirleme Ölçeği'***ni, "***Rehberlik ve Psikolojik Danışma Görevlilerine İlişkin Soru listesi"***ni, "***Sınıf Rehber Öğretmenleri İçin Anket"***i, "***Eğitici Kol Rehber Öğretmenlerine ilişkin Soru Listesi"***ni ve yüz maddeden oluşan "***Öğretmen Turum Envanteri"***ni ilgililere iletiyorum.

Ayrıca **23.6.1997** tarihli bir yazıyla öğrenci odaklı eğitimi geliştirme programı çerçevesinde bir hizmet içi eğitim yapmak üzere öğretmenlerden; adını soyadını, branşını, bitirdiği okulu ve bitirdiği yılı, kaç yıllık öğretmen olduklarını, şimdiye dek ders verdikleri okulları ve verdikleri dersleri, ders verdikleri sınıfları belirttikten sonra **hizmet içi eğitim çalışmalarında öncelikle üzerinde durulmasını istedikleri konuları**, **derslerinde öncelikle yararlanmak isteyip de okulda bulamadıkları araç gerecin adı**nı yazmalarını istiyorum. Aldığım yanıtları değerlendiriyorum.

Ölçme, Görüşme ve Gözlem Sonuçları

Ölçme, görüşme ve gözlemlerimle elde ettiğim şu verileri Kurum sahibi Genel Müdür'e sunuyorum:

Bu sunumumda büyük çoğunluğun eğitim öğretimle ilgili sorulara somut, ayrıntılı açıklama yapmamış/yapamamış, somut örnekler

vermemiş/verememiş; genel, yuvarlak anlatımlı açıklamalar yapmakla yetinmiş bulunduklarını; oysa bilindiği gibi bir şeyi bilmek demek, o şeyin başka şeylerinkine benzemeyen ayrıntılarını belirtebilmek ve onları uygulayabilmek demek olduğunu belirtiyorum.

Yapılan açıklamaların büyük çoğunluğunun, sorunlarla ilgili tutarlı ve tam bir bilgi sahibi olunmadığını gösterdiğini; beklenen yanıt yerine, alışılagelen, eksik ve yanlış bilgiler ve uygulamaların söz konusu edildiğini, yanıtlar arasında yanlış beklentilere rastlandığını, okulun kazandırması gereken tutum ve davranışların öğrenciye anne baba tarafından kazandırmasının istendiğini vurguluyorum.

Öğretmenlerin bir bölümünün yeni şeyler öğrenme güç ve isteğine sahip görünmediğini, bıkkın ve yorgun oldukları izlenimini verdiğini, öğretmenlerin en az üçte birinin, ölçeği yarım yamalak doldurmuş bulunduğunu açıklıyorum.

Büyük çoğunluğun, öğrencilerin davranışlarından yakındığını, bu öğretmenlerle öğrencilerin arasının açık göründüğünü; kurumdaki birçok öğretmenin, öğrenciyi okuldan soğutan yöntem ve teknikleri, geçerli yöntem ve teknik olarak uyguladığını; örneğin onca laboratuvara, araç gerece karşın hâlâ **anlatma-dinletme**, kitapta **yazılı bilgileri belletme**yi baş tacı ettiğini; öğretmenlere çok çeşitli (6-8-10 çeşit) dersler verilmesinden yakınıldığını bildiriyorum.

Yönetici, öğretmen ve öğrenciler arasında anlayış birliğinin eksik olduğunun, çok değişik tutum ve davranışlar sergilendiğinin, bu konuda anlayış birliği için yönetici, öğretmen, öğrenci ve veli davranışlarının tanımlanarak ilgililere duyurulması ve bunların yerleşmesi için izlenmesi gerektiğinin; yakınılan konulardan biri olarak da yönetimdeki tıkanıklığın gösterildiğinin; yukarıdakilerce, *"İstenilenler yapılacak."* dense bile yapılmadığının söylendiğini iletiyorum.

Üst-Ast Yöneticilerin Durumu

Deniyor ki kimi öğretmenlerin dershanede de ders vermesi, sakınca oluşturuyor. Öğrenci, öğretmene soru sorduğunda, *"Bilmiyorsan, gel, dershanede öğren!"* diyen öğretmenlerden söz ediliyor. Sorun çıkmasın, diye öğretmenlerin üstüne fazla gidilemediği, örneğin, kimi öğretmenlere nöbet tutturulamadığı belirtiliyor. Kimi öğretmenlere ödün verildiği, örneğin ders programlarının onların isteği doğrultusunda yapıldığı, bunun da öbür öğretmenlerin çalışma isteğini baltaladığı söyleniyor.

Yukarıdan hiçbir destek görülmediği, işlerin, kendi çabalarıyla yürütüldüğü, dengenin kurulmasına, korunmasına çalışıldığı söz konusu ediliyor. Örneğin müdür yardımcılarına armağan verildiği halde, müdüre verilmediğinden yakınılıyor.

Çoğu kişi, sorunları göstermeme, yokmuş gibi konuşma eğiliminde. Sorunu deşince de *"Yüz kez ilettik yukarıya, olmadı; bizim kötülüğümüz bize kaldı."* gibi yanıt veriliyor.

İlkokul, sahipsizmiş görüntüsü sergiliyor. Öğrenciler, sınıfta da teneffüste de gürültüden ortalığı yıkıyor. Teneke kutularıyla sürdürdükleri oyunlar, çevreyi yaşanası olmaktan çıkarıyor. Şimdiye dek teneffüste öğrencilerin başlarında yalnızca iki kez öğretmen gördüm. Denetimsizlik yüzünden topun ardında kan ter içinde kalan o çocukların nasıl ders yaptıklarını çok merak ediyorum.

Lise müdürleriyle öğlen arasında yürüyüş yaparken Fen Lisesi Müdürü, ikide bir, *"Aslında ben de içinde, tüm yönetimi değiştireceksin! Bu kadroyla köklü şeyler yapılamaz. Ben de yalnızca iki yıl daha çalışmak istiyorum. Artık yeter! Hem istekler yerine getirilmeyince insan yılıyor. Eğitim işlerinden sorumlu Genel Müdür Yardımcısı'ndan zaten hiçbir iş çıkmaz. Bir yazı gönderirsiniz, ertesi günü o yazıyı yeniden ister."* diyor.

"Elemanlarınızın birçoğu, gün doldurmaya bakıyor, izlenimi yaratıyor. Hemen herkes maskeli davranıyor.

"Genel Müdür Yardımcıları da içinde, ilkokul müdürü dışındaki yöneticilerin tümü, yetkisizlikten, iletişimin aksadığından yakınıyor.

Öğretmenlerin ve zümre başkanlarının kimileri, müdürlerin gerçekleri yukarıya yansıtmadıklarını ya da başka türlü yansıttıklarını söylüyorlar. "*Bizim yansıtmamız ise çok zor olmaktadır."* diyorlar.

İki lise müdürü de iki genel müdür yardımcısının da zarardan başka bir işlevi olmadığını vurguluyorlar. *"Bizim işlerimizi, onların en küçük yardım ve desteği olmadan kendi çabamızla yürütüyoruz. Burada insanlar, dostlar alışverişte görsün, diye çalışırlar. Bu kurumda en küçük işlerin çözümü bile güçtür."* diyorlar.

Bu eleştiricilerin, bir kez bile kendi eksiklerinden, yanlışlarından söz ettiklerini duymuyorum. Bu yöneticiler, ikide bir *"Yönetimde takip esastır."* demelerine karşın kendi işlerini gerektiği gibi izlemediklerini görüyorum. Örneğin odamın üstündeki laboratuvarda kıyamet koptuğu halde müdür, yalnızca öğretmen ve öğrencilerin sınıflarını dolaşmakla yetiniyor, orada ne

yapılıp yapılmadığıyla ilgilenmiyor. Oysa fen derslerinin çoğu orada yapılıyor. Görülüyor ki burada çalışanların, davranışlarını büyük ölçüde değiştirmesi gerekiyor.

Belirttiğim sorunların çözümünü, size sunmuş olduğum programların yaşama geçirilmesi için çok önemli olduğunu görüyorum. Yeterli duruma gelen çalışanlarla çok güzel işler yapılabileceğine inanıyorum. Burada kimse ayranım ekşidir demiyor. İşlerini bilinçle, kararlılıkla yürüten kişi sayısı çok az görünüyor. Kimi kişiler, bana "*Herkesin yüzünüze gülmesine bakmayın. Size başka, yukarıya başka söylerler. Her şey yukarıya olduğu gibi yansıtılmaz. Onun için sık sık Kurucuyla görüşmeli ve yaptıklarınızı doğrudan kendilerine aktarmalısınız.*" diyorlar.

İlkokul Dersliklerinden Taşan sözler

İlkokul dersliklerinin pencerelerinden şöyle sesler duyuluyor: *"Yanlış yapanlar cezalandırılacak!"* İlkokulda ders içi iletişim, disiplin oldukça bozuk. Çocuklar ne birlikte ne de tek tek konuşmayı biliyor. Sınıfta sürekli bir uğultu olduğu için öğretmenler, dersi bağıra bağıra anlatıyorlar. Öğretmenler, bir yandan ders anlatıyor, ikide bir de ortaya, *"Susun!"* diye bağırıyorlar. İşini bilen, öğrencileri anlayan, onları bilinçli bir biçimde yönlendirmeyi başarabilen yöneticilerin ve öğretmenlerin, kurumu saat gibi çalıştırabilecekleri kanısını taşıyorum.

Yıl Sonu Gösterisinde Yer Alan Şarkı, Türkü ve Danslar

Sizin de izlediğiniz yıl sonu okul gösterisinde çocuklara eğiticilikten uzak, dansözlüğü çağrıştıran şarkılarla dans ettiriliyor. Çocukların duygusal, toplumsal ve estetik eğitimine katkıda bulunan nitelikli şarkılar yerine *"Memeler başkaldırmış*", "*Hepsi senin mi?"* gibi içinde ilkokul çocuklarının yaşıyla, duygu dünyasıyla ilgisi olmayan sözler geçen parçalar söyletiliyor. Oysa öğrencilerin bilişsel, duygusal ve toplumsal gelişimlerine uygun sözleri ve ezgileri olan pek çok okul şarkısı, türkü ve oyun bulunuyor.

Konumumu Belirlemekle Görevlilerin Tutumu

Öğrenci odaklı eğitimin gerektirdiği çalışmaları, önerilerim doğrultusunda gerçekleştirmek istediğimi yinelemem üzerine Kurucu Genel Müdür, konumumun belirlenmesini benim de katıldığım, yardımcılarından ve kendisini ilk kez orada gördüğüm ve görevinin ne olduğunu bilmediğim bir akademisyenden oluşan kurula havale ediyor. Kurulla bir araya geldiğimizde, Genel Müdür'ün bana verdiği sözleri açıklıyor ve o konuda şimdiye dek yaptığım çalışmaları özetliyorum.

Genel Müdür'le paylaştığım görüşmeler ışığında neleri, nasıl yapmayı amaçladığımı anlattığım konuşmamın sonunda akademisyen, benim konuşmalarımdan bir şey anlamadığını söylüyor; ötekiler ise bir görüş belirtmiyorlar. Toplantı sonunda, benim için amaçlarım yönünde çalışmamı sağlayacak konumu belirleme niyetinde olmadıklarını, okuldaki kurulu düzeni koruma konusunda kararlı olduklarını seziyorum.

Toplantının bitiminden birkaç dakika sonra bütün yöneticilerin, çalışma sürelerini bir yıl daha uzatan sözleşmeyi imzalamış olduklarını öğrendiğimde, toplantı süresince niçin beni şaşırtan bir tutum sergilendiğini daha iyi anlıyorum.

O güne dek yalnızca öğrenci odaklı eğitim programını hazırlamış, öğrenci odaklı eğitim konusunu açıklayan konuşmalar yapmış, Rehberlik Servisi için Hacettepe ve Orta Doğu üniversitelerinin Rehberlik ve Psikolojik Danışma bölümlerini derece ile bitiren iki bayan ile bir bay elemanın seçimle alınmasını sağlıyorum. Bu elemanlara bir de yeni öğretim yılının ilk toplantısında okul yönetici ve öğretmenlerine Rehberlik ve Psikolojik Danışma konusunda neler yapmayı tasarladığımızı sunmaları için hazırlık yaptırmış bulunuyorum.

Yetkiliyle Doğrudan Görüşme Israrım ve Son Nokta

Genel Müdür'den, görevlendirdiği kuruldan çıkmayan karar ile bana verdiği öbür sözler üzerinde görüşmek üzere yeni öğretim yılının ilk toplantısından önce birkaç kez ısrarla randevu istiyorum. Ne ki her aradığımda sekreteri işlerinin yoğunluğu, rahatsız olduğu gibi nedenlerle randevu veremediğini söylüyor. Ben ise yeni yılın ilk toplantısı öncesinde kendisiyle kesinlikle görüşmek te kararlıyım.

Çünkü yönetici ve öğretmenlere anlattıklarımı zamanında ve olabildiğince eksiksiz yerine getirmem gerektiği düşüncesindeyim. Beni Genel Müdür'e öneren, ilkokul müdür yardımcısı öğrencimin yıl sonuna doğru bir çocuğu tokatladığı haberi yayılmış, Lise müdür yardımcısının bütün öğrenci sorunlarının çözümünde yöntem olarak tokadı kullandığını da duymuşluğum var. Ben ise, bütün konuşmalarımda ısrarla baskının, tokadın öğrencinin ruh sağlığını, özgüvenini sarsan zararlı davranışlar olduğunu ve onun için bunlardan uzak durulması gerektiğini vurgulayıp durdum.

Bütün bu nedenlerle yılbaşı toplantısı öncesinde, çıkmaza girmekte olduğunu sezmeye başladığım girişimimin bir biçimde sonuca bağlanmasını,

dananın kuyruğu kopacaksa kopmasını ya da anlattıklarım doğrultusunda çalışmalarımın önünün açılmasını istiyorum. Bu amaçla toplantı gününün öncesinin akşamı, sekreterden beni ivedilikle Genel Müdür'e bağlamasını söylüyorum. Bağlandığımda, bu akşam kendisiyle mutlaka görüşmem gerektiğini bildirince Genel Müdür, bu isteğimi kabul etmek zorunda kalıyor. İlk konuşmamızın tanığı olan öğrencimi de yanıma alarak odasına varıyorum.

Boşa zaman harcamaktan başka bir işe yaramayacağını düşünerek konumumu belirlemekle görevli kurulun tutumundan söz etmiyorum. Girişimlerimi zorlaştıracak uygulamaları konusunda beni niçin bilgilendirmediğini sormamın da sözü uzatmaktan başka bir işe yaramayacağını; çalışmakta olduğum odadaki eşyaların bana sorulmadan, açılma hazırlığı yapılan yüksek öğretim yöneticisinin çalışma odasına taşınıp orada yalnızca bir masa ile bir sandalyenin bırakıldığından söz etmenin de bu saatten sonra gereksiz olduğunu düşünüyorum.

Yalnızca ilk görüşmemizde kendisinden aldığım sözlerin özellikle, eğer benden başarılı bir çalışma bekliyorsa, yönetici ve öğretmenlerinin ya beklentilerim doğrultusunda değişmeye hazır olmaları; değilse onların değiştirilmeleri gerektiği koşulunu anımsatarak bu konuda ne düşündüğünü soruyorum. Bu sorum üzerine Genel Müdür, bu yıl bu konuyu ertelememi, şimdilik rehberlik ve psikolojik danışma çalışmalarını yeni kadro ile yürütmemi öneriyor.

Fen Lisesi müdürünün kendisine gelerek bir yıl daha burada çalışma istediğini ağlayarak belirttiğini, dahası bu kişinin yazlıkta komşusu olduğunu söylüyor. Kendisine, bütün okula neleri, nasıl yapmayı düşündüğümü anlattığımı, o nedenle bu anlatımlarım doğrultusunda bir adım atılmadığında, herkesin benim de boş laf ettiğim kanısına varacaklarını; bana o gözle bakılmasını istemediğimi, onun için bu koşullarda burada çalışmamın artık söz konusu olamayacağını belirtiyorum.

Bunun üzerine, "*O zaman size Lise müdürlüğünü vereyim, bu yıl oradaki başarısızlığı giderin!*" diyor.

Yöneticiliğin ayrı, benim yapmak istediklerimin ayrı işler olduğunu; o nedenle bu önerisini kabul edemeyeceğimi bildirince Genel Müdür, *"Hoca, size istediğiniz ücreti de veriyorum. Ayrıca bu işi çok sevdiğinizi söylemiştiniz. Bu işten neden vazgeçiyorsunuz?"* diye soruyor.

Acı bir gülümsemeden sonra bu soruya, *"Benim amacım, çok para kazanmak değil, Müdür Bey! Benim amacım, size anlatmaya çalıştığım öğrenci odaklı eğitimi uygulamaya koymak. Bu amacımın önünü kestiğinizde, bana dünyanın parasını bile verseniz, bunun bir anlamı olamaz."* diyorum. *"Bu işi sevmeme gelince, bunu uygulayamayınca, bu konudaki düşüncelerimi kitaplaştırıp ilgilenenlerle paylaşarak kendimi avuturum."* karşılığını veriyorum. Ardından da yolunda gitmeyen bu işi burada noktaladığımı bildirerek kendisine *"Hoşça kalın!"* diyerek arabama binip kurumdan ayrılıyorum.

Bu olanlar açıkça gösteriyor ki geçerli ilkeler yerine kişisel yararların öncelik taşıdığı bir kurumda, demokratik temele dayalı, çağının çağdaşı öğrenci odaklı eğitimi, gereklerine uygun biçimde uygulama, önemli ölçüde kişisel çıkarlara dokunan bu düşü gerçekleştirme olanağı bulunmuyor. Kurtlar sofrasındakiler, yerlerini sağlamlaştırana dek pusuya yatıyor; bunu gerçekleştirir gerçekleştirmez de dişlerini göstermeye başlıyorlar. Benim de sırtımda yumurta küfesi olmadığı için, bu durumda kimseyle didişmeden, yetkiliye söylemem gerekenleri söyleyerek köşeme çekiliyorum.

Ertesi Gün ve Birkaç Gün Sonra

Ertesi gün, Rehberlik Servisinde çalışmak üzere göreve başlayan uzman kızlardan biri ağlamaklı bir sesle arayıp benimle çok güzel çalışmalar yapmayı düşlediklerini belirttikten sonra görevimi niçin bıraktığımı, soruyor. Ayrıntıya girmeden, öyle gerektiğini, orada iyi çalışmalar yapacaklarına inandığımı ve kendilerine sevgilerimi söylemekle yetiniyorum.

Birkaç gün sonra da çalıştığım sürece birçok konuda benzer görüşleri paylaştığımız, yakın ilgisini gördüğüm Fen Lisesi Müdür Başyardımcısı bayan arıyor. Kurumun eski rehber öğretmeni ile birlikte benimle bir öğle yemeği yemek istediklerini söylüyor. Ertesi gün, Büyük Esat'ta verdikleri adresteki restoranda buluşup birlikte yemek yerken, kendilerine olan bitenleri de özetliyorum.

Daha sonra öğreniyorum ki özenle seçtiğimiz iki Rehberlik ve Psikolojik Danışman, kurumda sekreter olarak görevlendirilmiş. Böylece kurum, eski ayarlarına dönerek çalışmaya başlamış. Bütün bunlardan anlaşıldığı gibi özel bir eğitim kurumunda yetkilerin kurum sahibinde toplanması nedeniyle kime, ne tür söz verilirse verilsin, kişisel hesaplar neyi gerektiriyorsa o yürürlüğe konuluyor. Kurum çalışanları, kurumun birçok tutumundan yakınsalar da konumlarının doğası gereği, kamu yararına yönelik ilkeler

doğrultusunda değil; yetkilinin istekleri ve kendi çıkarları doğrultusunda tutum takınmayı yeğliyorlar.

Sonuç olarak; benim gibi gerçekliğine kesinlikle inandığı ilkeler uğruna her maddi olanağı tepebilenler dışta tutulursa, kurum sahibi, sağladığı maddi olanaklarla buyruğundaki herkesi dilediği gibi çalıştırabilen özel yetkili, çıkarını tepen biriyle karşılaşınca biraz şaşırıyor olmalı. Çünkü maddi olanakları ve konumları arasında dağlar kadar ayrım olanların olaylara bakışları arasında da büyük ayrım bulunması doğal olsa gerek.

Sekiz Yıllık Temel Eğitim Seminerine Çağrılıyorum

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümü Başkanı **Prof. Dr. Tülin Polat**, **10.12.1997** tarihli yazısıyla İlköğretim okulu yöneticilerini, yabancı dil öğretmenlerini, üniversitelerin yabancı diller eğitim ve eğitim bilimleri bölümlerinin öğretim elemanlarını ve Millî Eğitim Bakanlığı yetkililerini bir araya getirerek **20-21 Şubat 1998** tarihlerinde gerçekleştirmek istediği seminere çağırıyor. Bu seminerde, izleyicilere **sekiz yıllık bütünleştirilmiş temel eğitimi genel olarak değerlendiren bir konuşm**a sunuyorum.

Sonraki bölüm: "SON DURAK "FOÇA" YAŞANTILARIMDAN KESİTLER